

JOZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR

Tóth Ferenc

N é p i é p i t k e z é s M a k ó n

Bölcészdoktori értekezés

Szeged

1975

Makó, ez a nagy multu, patinás magyar város sajátos fejlődése révén sok egyéni vonást mutat mind az anyagi és mind a szellemi kultúra terén.

Gazdasági téren nem süllyedt bele a szenttermelés monoton világába, kisparaszti produktumként kialakította a belterjes hagymakultúrát, vállalva az intenzív kertészkedéssel járó nagyobb munkát, de a kockázatot is. Ez konjunkturális években gazdasági jólétet teremtett, amely mind életszínvonalban, mind lakáskultúrában kifejezésre jutott. A polgárosodás itt hamar megindul és a merev hagyomány tiszteletet felváltja egy sajátos paraszti praktikizmus.

A ház, amelyben laknak, méretében, alaprajzi elrendezésében, butorzatban elsősorban a hagymatermelő kisparaszt szükségleteit van hivatva funkcionálisan kielégíteni. Nem így a nagygazda ház, amely feleslegesen túlméretezett: hivalkodást, gőgöt, urhatnamságot fejezve ki. Másik véglet a szellérház, ez szintén nem ember méretű: szűk, zsufolt, egészségtelen.

A makói népi építkezés monográfikus feldolgozása eddig nem történt meg, bár igen értékes részletmegállapításokra került sor. Az országos szellemi vérkeringés Erdei Ferenc és Szekfű Gyula révén szerzett tudomást a makói parasztházról.

Erdei Ferenc A makói parasztság társadalomrajza című munkájában¹ tesz elsőként említést a makói házról, majd néhány évvel később egy önálló -fényképekkel és rajzokkal illusztrált- cikk keretén belül összegzi kutatásait.² Ez a néhány lapnyi sommázás kutatásaink irányát is meghatározta. Erdei Ferenc kiemelte,

hogy "Makó tipikus mezőváros és a polgárosodásban legelől jár, de házai megőrizték a múlt építési formáit. Az alföldi parasztempíteszetnek valóságos fejlődés története szemlélhető Makón."³

Erdei Ferenc belülről történő jellemzése mellett Szekfü Gyula tesz említést a makói népi építkezésről.⁴ Szekfü sohasem járt Makón, de felhasználta egy makói mérnöknek, Kovács Gyulának a kutatásait⁵ és ezt az inkább morfológiai jellegűnek nevezhető leírást kitűnő érzéssel művelődéstörténeti koncepcióba ágyazza.

A makói népi építkezés tanulmányozása rendkívül sürgős feladat. Az urbanizálás sokkal erősebb, mint ahogy azt 5-10 évvel ezelőtt sejtettük. Ezt a tendenciát még csak fokozza néhány előre be nem kalkulált objektív körülmény, mint az 1970. évi árvíz és az 1974. évi rendkívül nagymértékű belvíz.

A makói parasztház a 19. század elejéig élte háborítatlan életét. A napoleumi háborúk teremtette gazdasági konjunktúra adta az első lökést a házépítés korszerűsítésében, amely megnyilvánult méretben és külső megjelenésben egyaránt. A 19.sz. végére a hagyma és zöldségtermelés teremt egy olyan gazdasági jólétet, amely a hagyományos parasztház polgáriasulását eredményezi. Erre a folyamatra korunk urbanizációs törekvése tesz koronát. Az elmúlt 100-150 év építkezésére még gazdag tárházzal rendelkezünk, de a 19. századi viszonyokra már csak csökevényes emlékek és nagyon is korlátozott levéltári adatok alapján tudunk következtetni.

A parasztházat nem a maga izoláltságában vizsgáltuk, hanem a táj, a városrész, a város részeként. Így előbb a t e l e p ü l é s r ől szólunk, annak történeti alakulásáról, a városrészek születéséről; majd a horizont szűkítésével az u t c á r őről, az utcaképről; ezt követően a t e l e k r ől és végül magáról a h á z r ől illetve a m e l l é k é p ü l e t e k r ől.

A terepgyűjtést levéltári kutatásokkal is kiegészítettük, így ahol csak az adatok lehetővé tették, a leírás mellett történeti és az összehasonlító módszer eszközeivel is igyekeztünk élni. E témakör évek óta foglalkoztat és néhány publikálásra

is sor került,⁶ ezeket kisebb módosítással beleépítettem a jelen összegzésbe.

J e g y z e t e k

- 1 Erdei Ferenc: A makói parasztság társadalomrajza. Makó, 1934. 52-54. l.
- 2 A makói városi és tanyai parasztház. Térésforma 1937. 174-177. l. 204-6. l.
- 3 U.o. 174. l.
- 4 Homan - Szekfü: Magyar történet V. Budapest 1943. 214. l.
- 5 Kovács Gyula: Makó város építésze a XVIII-ik század közepétől a XIX-ik század közepéig. Makó, 1929.
- 6 Makó településtörténeti vázlata. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1972-73. I. 41-81. l. Klny. A Makói Múzeum Füzetei: 14. Makó, 1974.
Beszélő térképek. 1-15 közlemény Csongrád megyei Hírlap 1974. július 30- szeptember 17.
A makói hid története 1-10 közlemény. Csongrád megyei Hírlap 1974. december 28 - 1975. január 11.
A makói városi parasztház telke. Ethnographia 1974. 2-3. szám 421-445. l. Klny. A Makói Múzeum Füzetei: 15. Makó, 1974.
A makói gabonakas. Somogyi Könyvtári Műhely 1974. 3. szám 219-224. l.

TELEPÜLÉS

Makó hét-nyolc évszázados multja településtörténetileg két fő korszakra oszlik. A régi Makó története a magyar középkor első századaiba nyúlik vissza. E települést a török több hullámban teljesen elpusztítja. A felszabadító háborúk után 1699-ben települ újjá a város, és ezzel kezdetét veszi a mai Makó kialakulása.¹

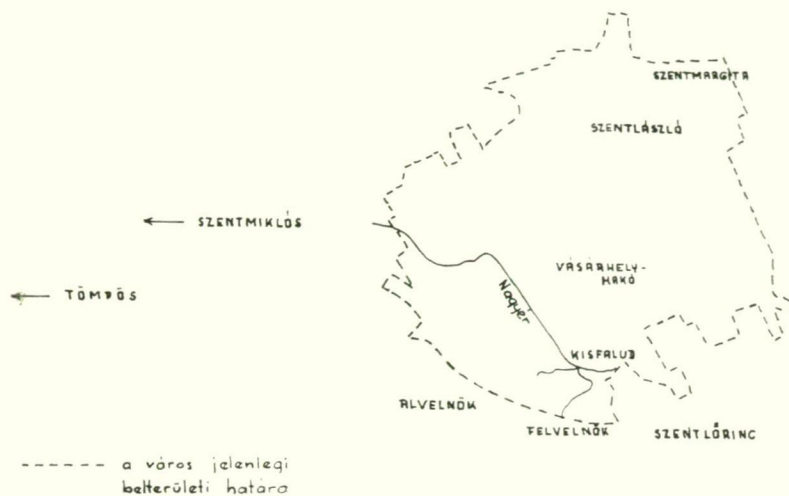
A RÉGI MAKÓ

A helység neve eredetileg Velnök. 1256-ban két részből áll: Felvelnök- és Alvelnökből. A Makófalva elnevezést Csanád nemzetségéből származó földesuráról, Makó bánról kapja. A 13. század végén mindkét elnevezés használatos /Felvelnuk que moderno vocabulo Makofalua vocaretur²/. Később a -falva végződés elmarad, így lesz a település végső neve: Makó.

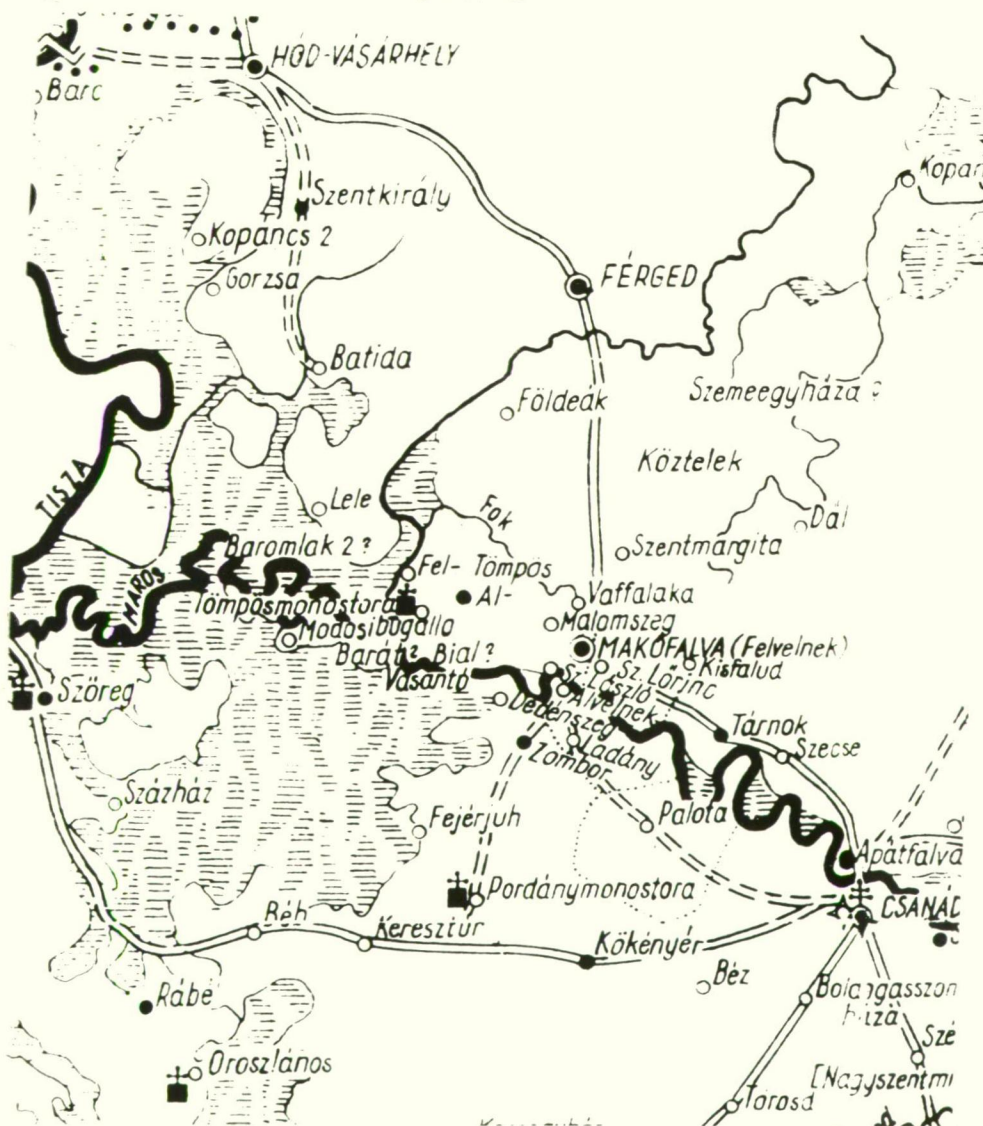
Igen elterjedt az a vitatható felfogás, hogy a helység eredetileg a Maros két partján feküdt: Felvelnök a folyó jobb, Alvelnök a bal partján. /Igy próbálták indokolni mint átkelőhelynek fontosságát. Erre a megállapításra pusztán spekulatív alapon jutottak. Sokan a mai térképhasználó ember ösztönösségével a Felvelnök típusu földrajzi neveket északabbra, az Alvelnök féléket pedig délebbre helyezik./ A meghatározó szerepet a Maros folyási iránya tölti be: Alvelnök a folyó alsóbb, Felvelnök a felsőbb folyásánál terült el.³

Hogy hol feküdt a régi Velnök, azt körvonalazhatjuk az oklevelekben igen gyakran szereplő -határrésznévként nagyrészt ma is élő- helynevekkel. Keleti szomszédja: Kisfalud és Szentlőrinc; nyugatra esett: Szentmiklós és Tömpös; északra feküdt:

1. kép. Középkori települések a mai Makó térségében

2. kép. Csanád megye az Árpád-korban. Részlet. /Györffy György nyomán/

Vásárhely-Makó, Malomszög, Szentlászló és Szentmargita.⁴

Ha közelebbről akarjuk meghatározni a település helyét, akkor azt mondhatjuk, Velnök a Maros és a -ma is meglevő- Nagyér között feküdt. Szirbik Miklós leírása szerint: "A régi Makó a mostaninál lejjebb esett Nyugot felé. Kezdődött a tájon, ahol most a Serház vagyon. Mindjárt ott esett a Temető ... Azon túl kezdődtek a házak ... Innen nyult a város a Marosnak Baranyi nevű örvénye felé ..." ⁵

Egy település kialakulását nagyban meghatározták az adott természeti - földrajzi viszonyok. Vizsgáljuk meg, miért jött létre Velnök, illetve miért ezen a helyen alakult ki e település.

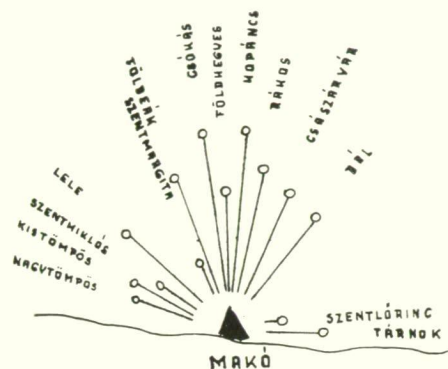
Borovszky szómagyarázata szerint a Velnök kifejezés révést jelent, ⁶ és ebből vonja le azt a következtetést, hogy itt fontos átkelőhely volt a Maroson. A velnöki rév jelentősége tagadhatatlan, -első ízben egy 1337-es oklevél említi-, de a legújabb kutatásokon alapuló, -Győrffy György által közzétett- Csanád megyei térkép a megye területén a Maros legjelentősebb átkelőhelyéül Csanádot jelöli. Anélkül, hogy tagadnánk a Maros jelentőségét a vizsgált település kialakulásában, hangsúlyozni kívánjuk a szárazföldi utak döntő szerepét is. Makófalva /illetve Velnök/ utvonalak csomópontjában jött létre. A mocsaras, lápos vidéken a kiemelkedő hátságokon vezettek az utvonalak. A megyét átszelő egyetlen országos jelentőségű út Hód-vásárhely felől jöve Velnököt érintve a Maros jobb partján halad Arad felé. Ebből a hadútból Apátfalvánál van egy elágazás Csanádra, mely Torontál és Temes megyébe visz. A velnöki révén át helyi jelentőségű közut vezet dél felé és a Maros bal partján keleti irányban Csanádra. Valószínűleg meglehetett már a nyugati irányú ún. Ószegedi út is. ⁷ Mivel a térségben levő falvak közül csak Velnök és részben Szentlőrinc feküdt utvonalak csomópontjában, ez eleve meghatározta további fejlődésük ütemét: mindkettő mezőváros /oppidum/⁸ lett.

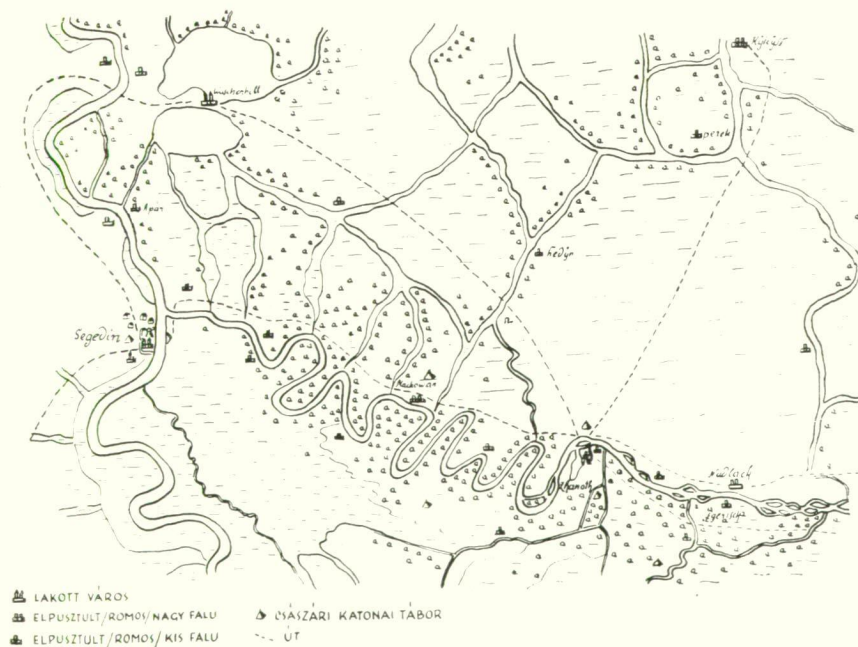
A 14. század elejére a két Velnök már egyetlen település-sé olvadt össze. A régi Makó településtörténetének legbecsesesebb leírása 1337-ből származik. Nemcsak a helység piacáról, vámszedéséről vagy az itt székelő főurak kuriáiról történik említés, de az akkori Makó pontos topográfiai jellemzését is tartalmazza: "Makófalva helységben egy darab föld a nyugati oldalon, amely a Maros vizéből kiszakadó és a Hód nevű mezőség felé tartó és közönségesen Foknak hívott érnél kezdődik, egy darab, közönségesen Eresztvénynek nevezett erdővel és a falu telkeivel együtt egészen Dénes mester házáig, az említett Dénes mesternek és fítestvéreinek jutott udvarbirtokul: Makófalva többi részét pedig, elkezdve ugyanazon Fok nevű helytől, két egyenlő részre osztották a következő képpen: hogy ami azt az utcát illeti, amely Kisfalu mellett huzódik el és végül összeér a Hód utca nevű másik utcával vagy uttal, -ezen utcáknak a mezőség felé eső egyik része egész kiterjedésében Dénes mesternek és testvéreinek esik osztályrészül; az említett utcának a Maros vize felé eső többi része pedig az előbb említett érsek urnak és unokaöccseinek jutott ..." ⁹ Reizner János találóan jegyzi meg: "Alig van város, amely e korból ily becses topográfiai adatokkal dicsekedhetnék. Ez adatokból látjuk, hogy Makó hatodfélszáz évvel ezelőtt, s illetőleg már az Árpádházi királyok idejében is ugyanazon a helyen feküdt, amelyen ma áll. Láthatjuk, hogy ugyanazon ér vagy Fok, amely az utóbbi időkig Makón keresztül folyt s amelynek nyomai itt-ott ma is észlelhetők, már az ősidőkben is Makót mintegy ketté osztotta: nem lehetetlen, hogy a Foktól nyugat felé eső rész volt Alvelnök, a keleti pedig Felvelnök" ¹⁰:

Makó a török hódoltságig nyugalmas időket él át, és jelentős helységgé válik. E virágzó fejlődést a török terjeszkedése állítja meg.

Három ízben perzselik fel Makót: 1552-ben, 1596-ban és 1686-ban. Az első két futást még gyorsan kiheveri, a temesvári defterdár 1557-58-ban 300 házat vett számba, s ezek közül 150 ujonnan épült. ¹¹ A későbbi katasztrófák során hosszú évekre

3.kép. A környező falvak pusztulásával Makó mezővárossá fejlődik.
/Bohdaneczky Edvin nyomán/

4. kép. Wallner-féle térkép a Maros síksági szakaszáról.
/Bécsi Hadilevéltár. Közreadja Eperjessy Kálmán/

volt szükség, míg az elmenekült lakosság az üszkös romok közé visszamerészkedik.

Az általános pusztulás ellenére jogállapotában fejlődés is történt, ugyanis a török uralom elsöpri a feudális nemesi kizsákmányolást. A Makófalvi és a Telegdi család elhagyja itteni udvarházát.

A hódoltság idején Makó nem szpáhi, hanem khász birtokká válik. Az ilyen kincstári területek lakói bizonyos védettséget élveztek, évente egy ízben adóztak; megszabadulva a feudális önkénytől, önálló közigazgatást hozhattak létre.

1608-ban Báthori Gábor önálló biráskodási joggal ruházta fel a makói polgárokat, és oltalomlevelében "Privilegium Oppidi Makó" néven emlegeti.

A török Makó térségében tömegesen perzseli fel a kisebb településeket, és az elpusztult falvak lakói Makóra költöznek. Bohdaneczky Edvin írja: "Igás 1596-ban pusztul el, a makaiak 1654-ben veszik meg; Kopáncs, Dál 1596-ban pusztul el, a makóiak 1654-ben 70 tallért fizetnek értük; Tárnok 1596-ban pusztult el, a makóiak 1700-tól birják; Földeák 1686-ban pusztult el, a makóiak 1711-től birják; Lele 1596-ban pusztult el; Nagytömpöst a makóiak 1670-80-tól kezdve birják; Csókás 1596-ban pusztult el; Rákos 1595-ben pusztult el, a makóiak 1711-től bért fizetnek érte; Szentmiklós 1699-ben beolvadt Makó határába; Földhegyes, Császárváros, Szentlőrinc 1680-ban pusztult el, lakossága 1699-ben Makóra költözött stb."¹²

A 17. század végén az udvari kamara veszi oltalmába. A kincstárnak 100 tallér adót kell évente befizetni, és a város minden jobbágyi szolgáltatás alól mentes.

A felszabadító harcok idején, 1686-ban a visszavonuló török-tatár csapatok Makót földig lerombolják. Még 13 év múlva sincs semmi nyoma az életnek, ugyanis az ekkor készült /1699/ Wallner-féle térkép "Teljesen pusztta vagy lerombolt falu" jelzéssel jelöli Makót.

A MAI MAKÓ KIALAKULÁSA

Ujjátelepülés, az élet megindulása

A kamara 1699-ben kedvező feltételek mellett /szabad föld-foglalás, 4 évi adómentesség/ akciót indít az ujjátelepítésre.

A letelepedés felekezeti különállás szerint történik. A mai belvárosi római katolikus és a református ótemplom környéke jelentette az új település egy-egy csomópontját. Az előbbit Bujáknak, az utóbbit Szentlőrincnek nevezték. A két városrész nemcsak felekezeti vonatkozásban, de a lakók eredetét tekintve is különbözik. A régi Makó lakói a reformáció idején a hitújítók táborához csatlakoznak, Szentlőrinc viszont megmarad katolikusnak. Szentlőrinc a török pusztításnak 6 évvel korábban áldozatul esik, lakói Makón keresnek menedéket. Az ujjátelepülés-kor a kopáncsiakkal együtt ők alkotják a város katolikus részét.¹³

Az 1717-i összeírás 84 gazdát, mintegy 400-450 lelket vesz számba.¹⁴ Származási helyük szerint :

Makón született	59	Baranyában	2
Szentlőrincen	7	Bajonban	1
Zomborban	2	Algyőn	1
Földeákon	2	Martonoson	1
Halason	2	Ujvárott	1
Papdon	2	Szamosszegen	1
Szegeden	2	Szoboszlón	1

A helység első utcái a szentlőrinci városrészen: Temető-, Hold-, Csapó-, Szentlőrinc; Bujákon : Bujáki-, Lelei-, Lisztes utcák. A két városrészt érintve futott a Szegedi /Ószegedi/ ut.

A városházát 1719-ben nagyjából a két városrész között, a mai Gőzmalom utcában építették fel.

Az 1740-es években Stanislavits püspök engedélyezi a zsidók letelepedését. Lélekszámuk 1773-ban eléri a 158 főt. Az akkori várostól több száz méterre külön városrészt jelölnek ki számukra a mai Deák- és Eötvös utcát /Nagy- és Kis-zsidó u./.. Zsinagógájuk a gettó déli részén feküdt.

Ugyancsak Stanislavits püspök nevéhez fűződik a görögkatolikusok betelepítése is, kiket eleinte ruténoknak, később oroszoknak hívnak.¹⁵ A telepítés Szabolcs, Bereg, Ung, később Szatmár és Bihar megyéből történt. A zsidókhoz hasonlóan az akkori várostól távol, a mai Kis János tábornok- és Toldy utcán /Nagyorosz, Kisorosz utca/ telepedhetnek le. Templomot városrészüik nyugati, temetőt keleti részén létesítenek.

A 18. század közepéig kialakult városrészek /Buják, Szentlőrinc, zsidó- és orosz fertály/ felekezeti különállás alapján jöttek létre. A további fejlődés során -Ujváros benépesülésekor- a vallási különbségek elvesztik hatékonyságukat.

A mai városközpont a 18. század második felében kezd kialakulni a szegedi, aradi és vásárhelyi utak csomópontjában. Előbb vásár és piactér, majd kereskedőházak létesülnek, később lakóházak, nemesi kuriák és végül közintézmények épülnek /megyeháza 1745, városháza 1854-9/. A sajátos fejlődés következménye, hogy a város főterén templom nem keletkezik.

A 18. század vége és a 19. század a növekedés korszaka a város életében.

	Népesség	A házak száma
1717	400	84
1756	2 590	620
1801	8 645	1 732
1857	27 000	3 446
1890	30 063	6 469
1900	33 000	7 400

Az 1890-es statisztika alapján írja Reizner: "Népessége számaránya után Makó az ország 12-ik városa, megelőzi Miskolcot, Zombort, Székesfehérvárt, Kassát, Pécsét, Brassót, sőt Kolozsvárt is".¹⁶

E rendkívül gyors lélekszámemelkedés nem pusztán a természetes szaporulat eredménye, hanem a tömeges bevándorlás következménye is. De mi csábíthatta ide a betelepülőket? Makó első krónikása, Szirbik Miklós szerint "itt az élés könnyebb, a te-

her kevesebb, mint másutt."¹⁷ A tényleges ok a sajátos társadalmi-gazdasági viszonyokban keresendő.

Az újjátelepülés idején a helység királyi mezőváros /oppidum regium/, lakói királyi szabadosok /libertini regii/. Személyes urbéri szolgáltatások /robot, dézsma/ nem terhelik őket.

A török előtti ancien regime-et nem lehetett visszaállítani, legalább is egy csapásra nem, de a feudalizmus restaurálása végül bizonyos vonatkozásban mégis megtörtént. A város lakói:

- 1699-1719-ig királyi szabadosok,
- 1719-1741-ig az ideiglenes földesurral szerződési viszonyban álló polgárok,
- 1741-1848-ig püspöki jobbágyságok.

A város személyes urbéri szolgáltatás alól 1777-ig mentesül, mert ezt -a kisebb királyi haszonvételekkel együtt- évi összeggel váltotta meg a földesurától. Találónan írja Erdei Ferenc: "A város gazdasági-társadalmi fejlődése mégsem a jobbágyságba való visszafejlődés jeleit mutatta ebben a korszakban, hanem ellenkezőleg: a dinamikus városfejlődés jeleit ... A feudális restauráció minden erőfeszítése ellenére itt már a kapitalista fejlődés országos kibontakozása előtt létrejöttek a szabadabb vállalkozás feltételei ... a város társadalma már régen kinőtt a jobbágyság kereteiből."¹⁸

A nagyarányú népességnövekedéssel párhuzamosan épül ki a legnagyobb városrész: Újváros, Szirbik Miklós erről 1835-ben a következőket írja: "Még a mostani öregek emlékeznek arra az időre, midőn az Éren túl az oroszok és a zsidók telepedéseit kivéve egy ház sem volt ... De ez a rész 60-70 esztendő alatt annyira nevedett, hogy közel három negyed részét teszi a városnak."¹⁹

Első kéziratos térképek a városról

Makó abban a szerencsés helyzetben van, hogy az újjátelepítéstől kezdve mintegy 20-30 évente készül valamilyen célból egy-egy kéziratos térkép a helységről vagy annak közvetlen kör-

nyékéről, melyeken a területi növekedés nyomon követhető. Ezek a 18. század elejétől, geometriai felmérés alapján készültek "... az egyes helyek települési formáját, belterületét, kiterjedését, a vízhálózatot, domborzatot, utakat, erdőket és a talaj minőségét is feltüntetik."²⁰

Az első igen becses emlék már két évtizeddel az ujjátelepülés után készült /1721/. A Bánság három évvel azelőtt szabaddult fel a török uralom alól, és e felmérés részletesen ábrázolja a Marostól délre elterülő Csanádi körzetet, járulékosan feltüntetve az északi partvidéket is. E térkép alapján is kitűnik, hogy Makó nem az elpusztult Szentlőrinc-re települt, ugyanis a térkép jelöli a szentlőrinci öreg templomot is /alte Kirechen/. A szugolyi hajlatot az ismert helyen ábrázolja, de az un. Goszpodai hajlás még nem jött létre. Ekkoriban helységünk háborítatlanul fekszik a Maros partján, de az ezt követő három évtizedben tragikus időszakot él át, a szeszélyes folyó léteben fenyegeti a várost. A déli terület részletes uthálózatából a makói rév helye is ismert.

Karl Alexander Steinlein hadimérnök 1753-ban készítette a városról az első olyan felmérést, mely a helység fekvését is pontosságra való törekvéssel ábrázolja. Feltünteti a kiemelkedő épületeket: a katolikus /b/, a református /c/, a görög katolikus /d/ templomot, a városon kívüli kápolnát /g/, a püspöki lakást /e/ és a Maros partján levő régi sóházat /h/. A település ekkor már három részből áll: a katolikus, a református és az Éren tulli új fertályból. A Maros közvetlenül a település mellett kanyarog, melyet töltéssel védenek. A folyó egyik hajlata a város felé tör és pusztulással fenyegeti azt. Ezért szükséges az A-B szakaszon egy átvágást eszközölni. Makó térségében ekkor két vízimalom /k/ működik és két gázlója van a folyónak: egyik a református templom mellett, a másik a sóház alatt. Ábrázolja a helységbe vezető utvonalakokat is: a csanádi, a földéaki, az ószegedi és a zombori utat. A települést szőlőskertek övezik,²¹ azon túl a legelők terülnek el.

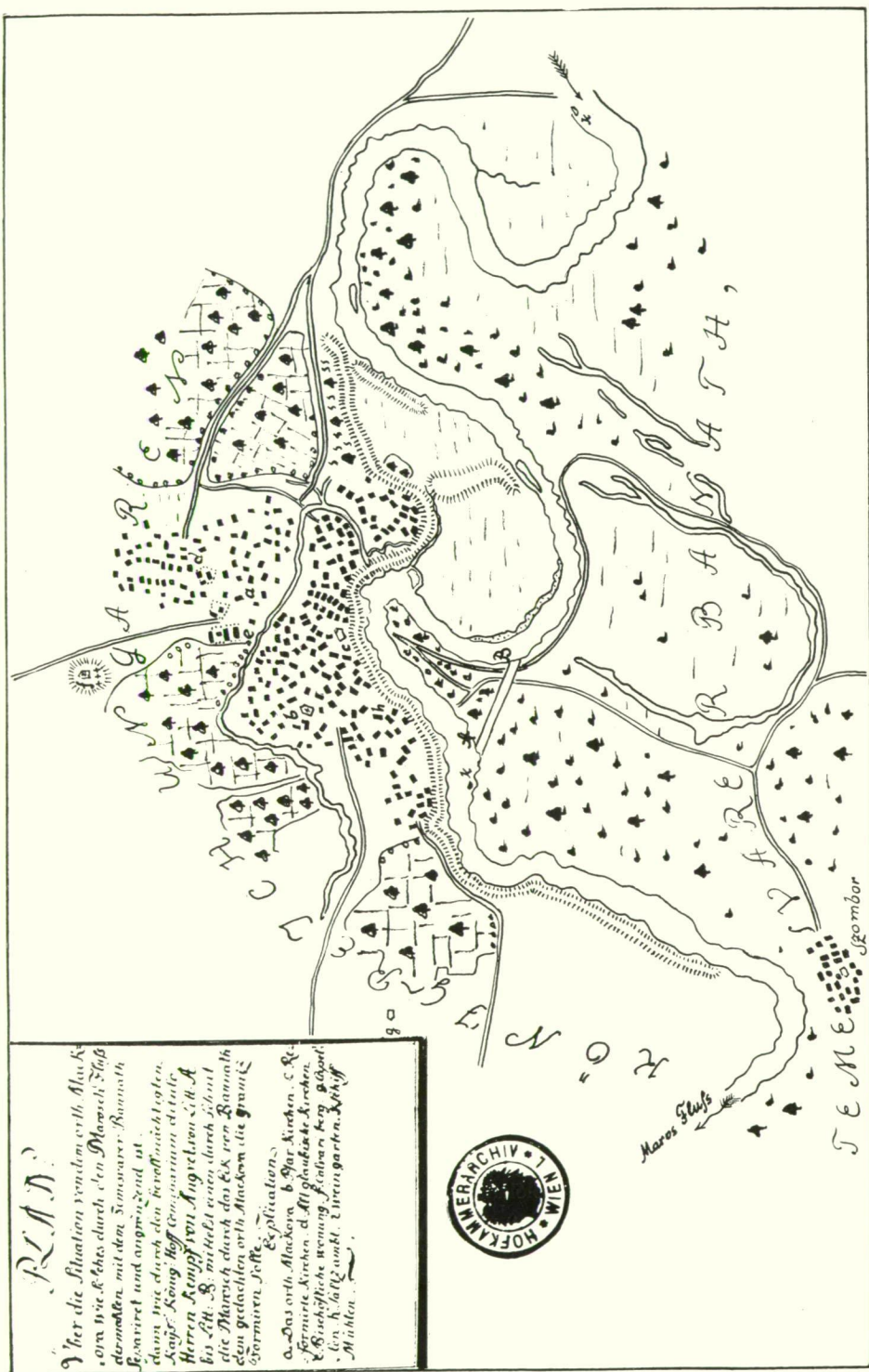

A II. József kori első katonai felmérés /Josephinische Aufnahme/ makói szelvényét /Collone XX. sectio 30./ Jann és Lacy főhadnagyk készítették 1784-ben. Az akkori település valamennyi utcáját feltünteti. Buják a mai Révész utcától a Nagy-érig terjed, a szentlőrinci városrész a mai Gőzmalom utcától a Vöröshadsereg utja elejéig. Tartalmazza az orosz és zsidó fertályt, a piacteret. Ekkorra kiépül a mai Kossuth-, Szántó Kovács- és Baross utca is. A városon kívül esnek a temetők, a Kálvária, a kivégzőhely és a Rozália kápolna. Feltünteti a szőlős- és veteményes kerteket, a belső legelőt, ugar- és szállásföldeket. A keleti és északi részeken vízenyős, mocsaras terület húzódik. A katonai felméréssel egy időben készült országleírásból tudjuk, hogy a vásárhelyi, a komlósi és az orosházi ut jó minőségű; a földéaki, az ószegedi, az apátfalvi ut csak részben járható. Zomborra a zugolyi révén lehet átkelni.²²

A következő évtizedben a város két irányban is növekszik: 1792-ben az ingói szőlőkből 130 házhelyet osztanak ki,²³ Ujváros a mai Széchenyi-, Gyóni Géza-, Hosszu- és Tulipán utcák által határolt résszel bővül. E változásokat az 1805-ös és 1815-ös térkép tünteti fel.

A 19. század elején települnek le a mai Lendvay-, Csáki-, Bethlen- és Gyóni Géza u. által határolt részen a cigányok, városrészüket Cigánybécnek /ritkábban Bécsnek, Kisbécnek, Putriknak/ nevezik.²⁴ A 40-50 □-öles telkeken a 20. század elejéig sártetejű, egyosztatu putrikban éltek.

Az 1824-es állapotot a Giba Antal által készített térkép rögzíti. Sajnos e fontos és értékes dokumentum megsemmisült vagy ismeretlen helyen lappang. Az 1853-as másolata -Mátéffy Pál munkája- a makói József Attila Múzeum birtokában van. Az új rajzolás kitűnő munka, de mégsem pótolja az eredetit, ugyanis tovább rajzolva az 1853-as állapotot rögzíti. Közben kiosztásra került 1832-ben a Sirkert utcán tuli legelőkből 200 katasztrális holdnyi terület, és ezzel kiépült Ujváros a Szegfű utcáig.

7. kép. Steinlein-féle térkép Makó fekvéséről. /Bécsi udvar Kamarai Levéltár. Közreadja Eperjessy Kálmán/

Ujvárosnak eredetileg az Éren tuli területet -a mai főtérről- nevezték. 1814-ben az "Egyik Ujváros" a Jókai-, Luther-, Alma-, Gyóni Géza-utca területe, a "Másik Ujváros" a Belloiannisz utca környéke. A köztudat ma már szinte csak az 1832. évi osztást érti rajta.

Temetők

A település szerves részét képezik a temetők.

Az újjátelepített Makó katolikusai először a mai Szt. István téren, a templomuk körül húzódó cinterembe, 1776-tól pedig a mai Petőfi park területén és környékén temetkeztek. Az 1824. évi Giba-féle térkép az utóbbit már katolikus ótemetőként jelöli, és a ma is használt, 1813-ban megnyitott, Kálvária /ma: Belloiannisz/ utcát pedig új temetőként. Ezt 1861-ben északi irányban, az 1920-as években pedig nyugati irányban növelik. A területén található legrégibb síremlék 1824-ből való.²⁵

Az újjátelepült város reformátusainak első temetője a mai Görög-szabadságharcosok terétől az Ér-partig húzódott. Szirbik Miklós is említi, hogy a "sok malmok helyén" állt.²⁶ Az ide vezető út eredeti neve Temető u. /ma Kálvin/. Mivel a bővítésére a közeli Ér miatt nem nyílt lehetőség, valószínűleg a mai posta és az első csipkeházak mögötti részen -a közgazdasági technikum építése és részben a csipkeházak udvarában előkerült sírok tanúsága szerint- temetkezettek. A mai református ótemető helyét 1759-ben jelölték ki, a jelenleg is használt temetők közül ez a legrégibb. A hagyomány szerint a hódoltság idején ez a sírkert török temető volt,²⁷ de nem Makó, hanem Szentlőrinc határához tartozott. Legrégibb sírköve 1831-ből való. Az újvárosi református temető a 18. század végén létesülhetett, az 1805-ös térkép tünteti föl először /Coemeterium reformatorum Novum/. Legrégibb sírköve 1842-ből maradt fenn.

A görögkatolikusok egyetlen temetőjéről van tudomásunk, a Tulipán és Kis János tábornok utcák találkozásánál elterülő, ma

is használatban levő un. "orosz temető"-ről /1805:Coemeters Ruthenorum/. Itt található a legrégibb makói sirkő, amely 1784-ből való.²⁸

A legősibb zsidó temető részben ma is megvan a mai Kossuth és Sirkert utca sarkán. Eredetileg a Kossuth utca 54. szám alatti telek területe is odatartozott. Bár a 19. század elején lezárták, de kivételesen még 1846-ban is temetkeztek bele.²⁹ A környék beépülése miatt a mai Hársfa utca végén új zsidó temetőt nyitottak. Ezt 1810-től 1861-ig használták. Időközben kerítését széthordták, Hersela "szent sir"-jával együtt az egész temető elpusztult. A jángori zsidó temetőbe 1861-től temetkeztek. Miután a zsidóság 1867-ben külön vált ortodox és neológ részre, közös temetőjüket is elfelezték.

Az evangélikus temetőt 1854-ben jelölték ki szintén Jángorban, a későbbi zsidó temető szomszédságában.

Több mint száz éves multra tekint vissza az Almásy utcai iskola közvetlen szomszédságában elterülő nazarénus gyülekezet temetője.

A Dózsa-telep szomszédságában levő elhanyagolt temetőbe főleg a baptisták temetkeztek. Az 1922-35 között használt sirkertet a nép istentelenek temetőjének nevezi.³⁰

A 18. század végéről becses értékű, eddig lappangó levéltári kimutatás került elő, amely pontos adatokat közöl a helyi temetők kiterjedéséről, a helységtől való távolságáról, a létesítés idejéről stb.

Temetőink elveszítették régi népi hangulatukat. Kovács Gyula -a népművészet iránt is érdeklődő- mérnök 1918-ban képen és szövegben egyaránt rögzítette a makói temetők akkori állapotát.³¹

A Maros szerepe

A város léte és fejlődése, virágzása és pusztulása nagyban függött a Marostól.

1. táblázat

Kimutatás a Csanád megyei helységek földjein levő temetők 1786. évi állapotáról³²

1	2	3	4	5	6	7
A helységek megnevezése	A temetők megnevezése, akikhez valójában tartoznak	A lakott terület vagy a házak és az egyházak körletén belül v. kívül	Távolságuk a helységtől	Kiterjedésük	A sírok milyensége	Melyik éven létesültek
	Az első a katolikusokhoz tartozik	A lakott területen /házak, egyházak/ kívül	104 sz	8 591 m ² -sz	ásott	1776
Makó városnak van 4 temetője	A második a reformátusokhoz A harmadik a görögkatolikusokhoz	u.o. u.o.	40 sz 73 sz	10 728 m ² -sz 1 720 m ² -sz	u.a. u.a.	1759 1777
	A negyedik a zsidókhoz	u.o.	5 sz	735 m ² -sz	u.a.	1777

P.H. Makó, 1787. február 10.

A megyestrátus nevében:
Makó püspöki város bírái

A makói átkelőhely jelentőségét a törökök is felismerték, 1552 után a török kincstár hasznosította. A bánsági területek felszabadításával /1718/ a makói révjog az udvari kamarára szállt, amelyet 1781-ben -a kiszombori birtokkal együtt- Oexel Mátyás nagyszentmiklósi serfőző vásárolt meg. Örököseitől -a Rónay-család tagjaitól- 1876-ban a város 50 000 forintért megvásárolta. Az átkelőhely -az 1753. évi térkép és a kiszombori széles dűlőut tanúsága szerint- a mai partfürdő közelében, a régi szentlőrinci templom és a bánáti őrház között húzódott. A Maros 1754. évi szabályozása után a mai Révész u. végére helyezték át.

Az első makói hidat, a "Howe" rendszerű rácsos közuti fahidat 1878-ban adták át a forgalomnak. Ezen haladt át 1883. január 6-ától az arad-csanádi vasutvonal is. 1909-ben -Zielinski Szilárd /1860-1924/ műegyetemi tanár tervei szerint- az eredeti jármokat és sarkantyukat elbontva vörösfenyő cölöpöket vertek a mederbe és vasbeton pillérekre építették át a fahidat. Kossalka János /1872-1944/ műegyetemi tanár tervezésében 1924-25-ben elkészült a vasuti hid.³³ A közuti fahidat 1927-29-ben -Szikszay Gerő tervei alapján- vasszerkezettel cserélték ki.³⁴ 1944. szeptemberében a horthysta hadvezetés mindkét folyami hidat felrobbantotta. A közuti hid megsemmisült szakaszán -ideiglenes jelleggel- a szovjet csapatok fahidat vertek. A felrobbantott hidak végleges helyreállítását a SZCSV javító-műhely végezte el. A forgalom növekedésével a régi közuti hid szűknek bizonyult. Darvas Endre, az Ut és Vasuttervező Vállalat csoportvezetője tervezésében az új hid építése folyamatban van.

A vasutvonalak kiépítéséig a Maros az ország legfontosabb sószállító útja. A 12 láb hosszú, 3 láb széles és 4 láb mély kincstári hajók sűrűn közlekedtek, és Makónál is gyakran kikötöttek. A régi sóház a Maros-partján állt, a mai villanyteleppel szemben. Az itt húzódó utcát Sóház utcának nevezték. A folyó 1754. évi részleges szabályozása során a mai József Attila Gimnázium telkén építették fel a két sópajtát és a kiszolgáló épületeket /sóhivatal, strázsház, lakások, istálló/. Ezután a mai Szabadság teret és Kossuth utcát nevezik Sóház utcának. Mivel

a régi sóház épületét sörfőzésre használják, az eredeti Sóház utca neve Sörház utcára változik.^{35/}

Jelentős sóelosztó központ alakul ki Makón. Szirbik Miklós adatai alapján: "Elkél itt esztendőnként 24-25 ezer mázsa só, s bejön érte 156-160 ezer for. p.p."³⁶

Az 1821-es árvíz idején 10 600 mázsa só olvad el a pajtában.³⁷ A gabonát külön e célra készített hajókon szállították. Szirbik Miklós megjegyzi: "Gabonakereskedés végett is jár innét egy-két kishajó Szegedre; még több onnét ide, kivált ősszel, kukoritzá vásárlásra lejönnek néha, mikor t.i. a Bátskában drágább a gabona, mint itt, a dunai hajók is."³⁸ A sószállító hajókat víz ellenében emberi erővel, a nagyobbakat állati erővel vontatták. A vontató utak neve ficsorjárás volt.

A faszállítás tutajokkal történt. Gyergyóremetéről 8-9 láb hosszú tutajok indultak lefelé. Marosujvárnál a vízbőség lehetővé tette 4-4 tutaj összekötését.³⁹ Szirbik Miklós szerint: "Szállíttatnak ugyantsak Erdélyből épületre való fenyő és kemény, a határszéli és más közelebbi erdőkből tűzifák. Vagynak Makónak két fapiatzai, egyik a városnak felső, másik az alsó végén, mellyek tartják fával nem csak a várost, hanem a szomszéd helyeket is."⁴⁰ A rönkök feldolgozására helységünkben több fűrésztelep létesült.

Az ártézi kutak megjelenéséig a Maros kitünő ivóvizet biztosított a város lakói részére. A vízfordás talicskával történt. Palugyaynak is feltűnt, hogy "Makón mindent talicskával visznek, még a vizes kantákat is a Marosnál abba rakják."⁴¹

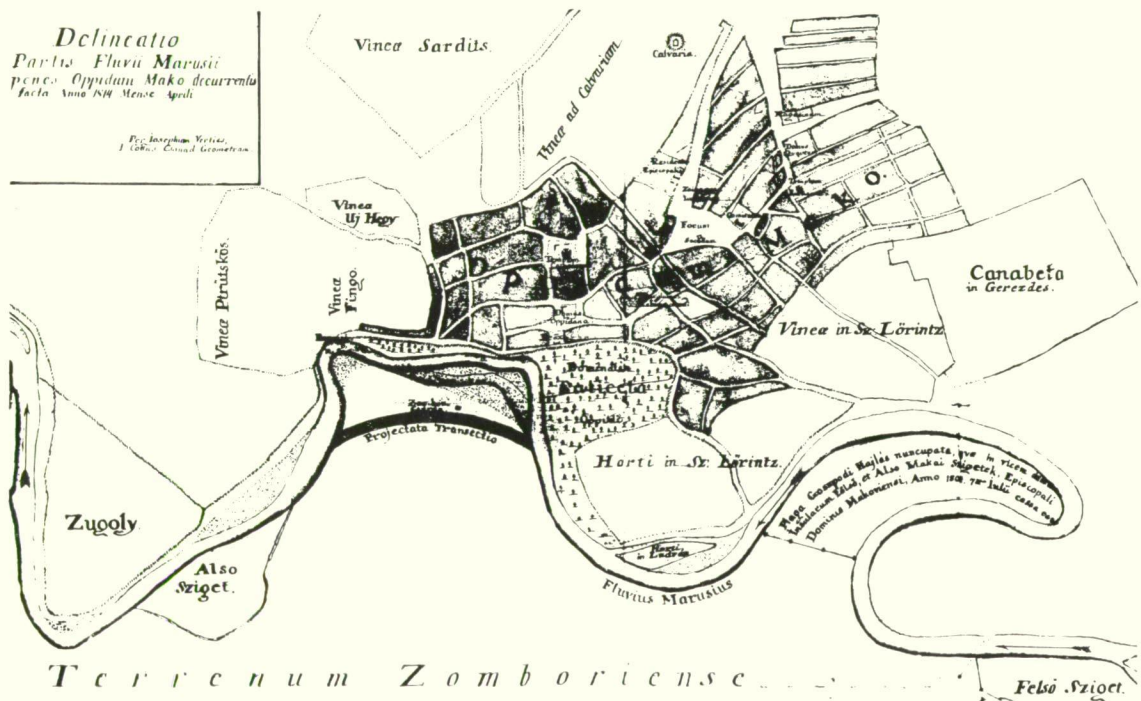
Szirbik Miklós leírása szerint is a Maros vize ivásra "igen alkalmas, és a Fekete Körösi után valónak tartatik. Minthogy azonban igen zavaros: a kimerítés után fél vagy egésznap is félre szokták tenni, hogy az iszap az edény fenekére leülepedjen; szűrőkő keveseknél van."⁴²

A marosi homok építkezési célokra kitünő. Aradnál még kavicsos, Nagylaknál durva szemcsézetű, Makónál finomabb. A homokkitermelés eredetileg kézi erővel történt, gépesítésére az utolsó évtizedekben tértek át.

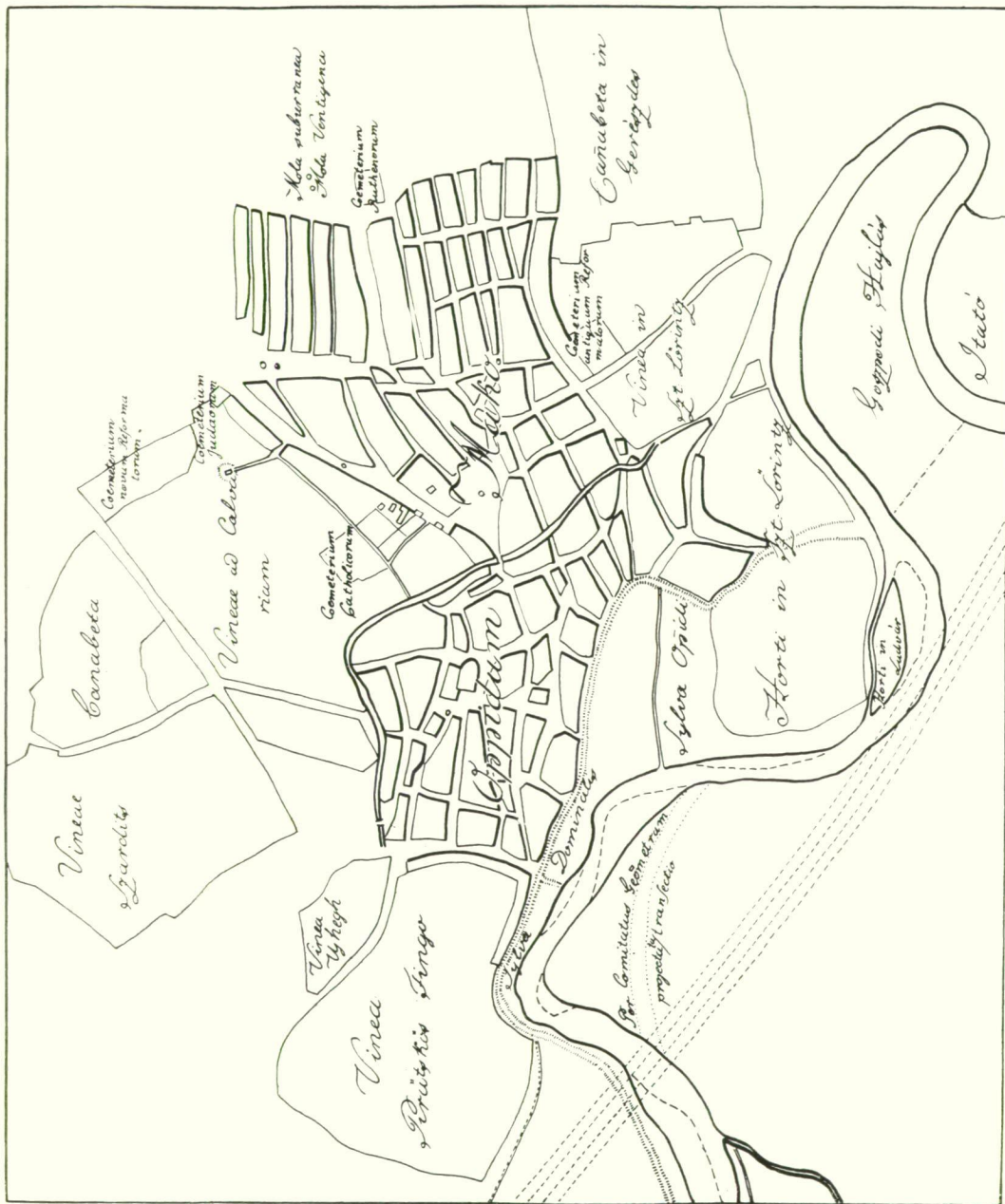

10. kép. Vertics József: A Maros folyó Makó város mellett elhaladó részének vázlata. 1814. /Országos Levéltár/

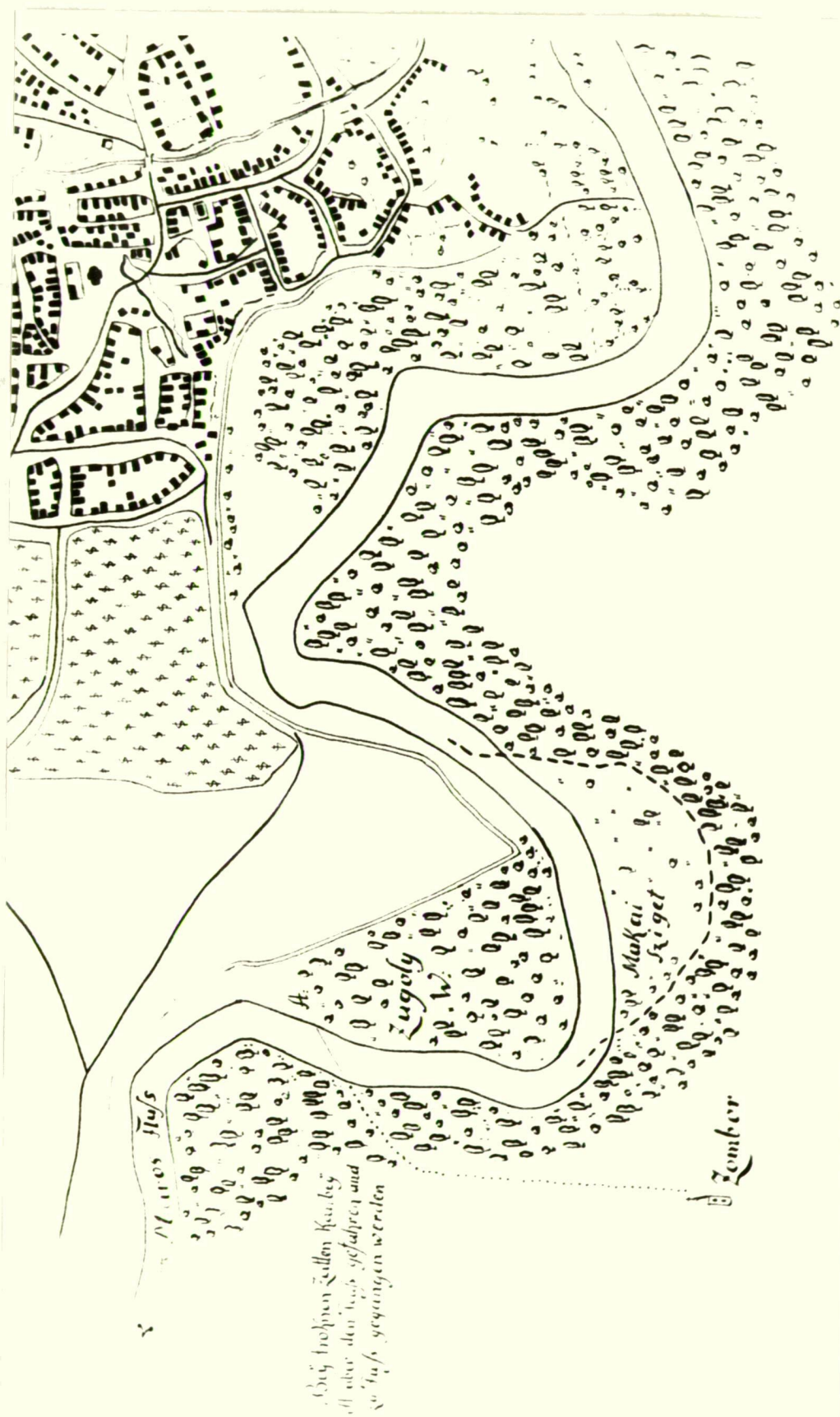

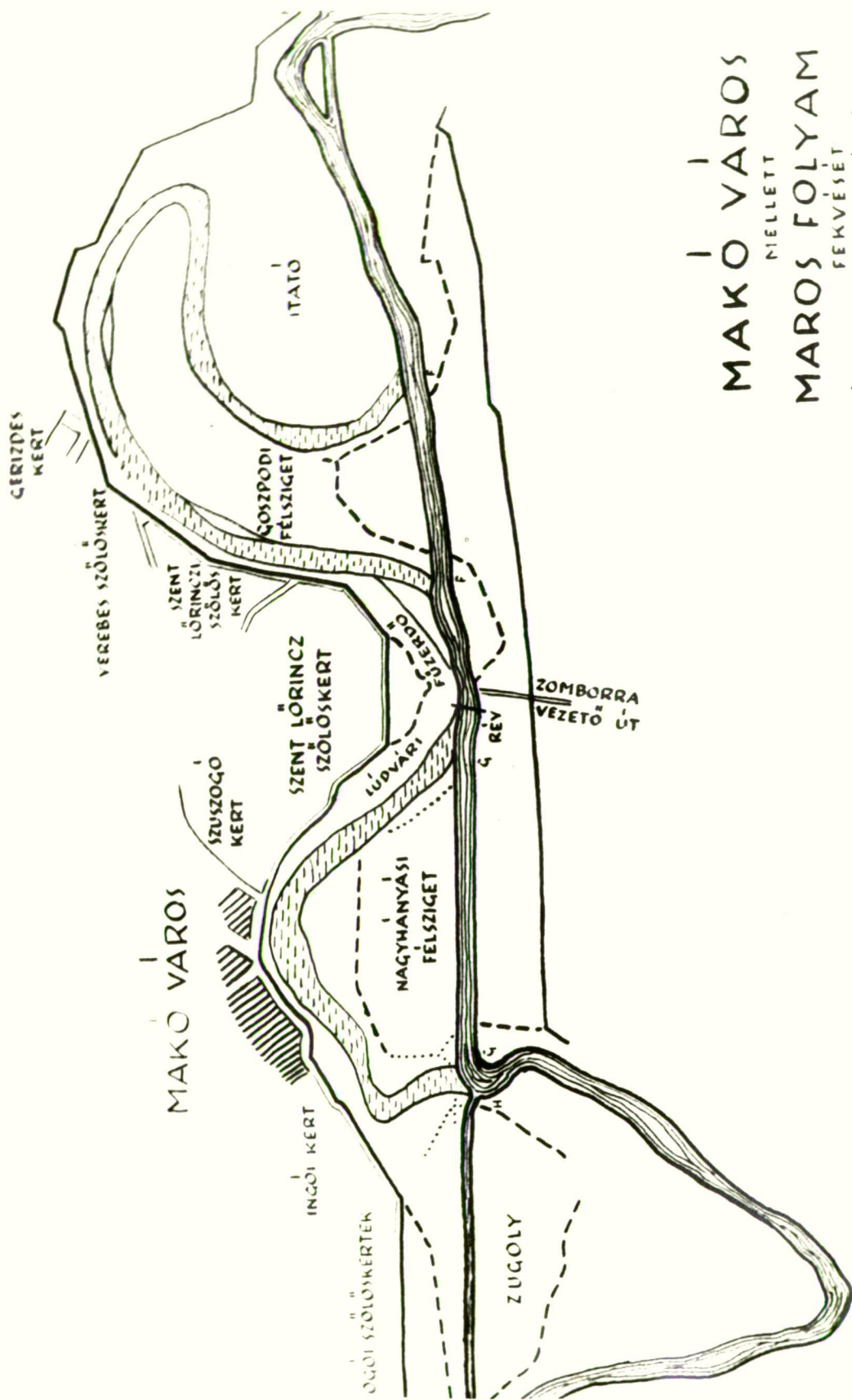
11. kép. Óry Jakab Dániel: Makó város és a Maros szabályozásának vázlata. 1815. /Csongrád megyei I.sz. Levéltár/

13.kép. A makói rév 1784-ben.

MAKÓ VÁROS MELLETT MAROS FOLYAM FEKVÉSÉT ÉS MINDKÉT PARTI RÉGI ÉS JELEN VÉDTOLTÉSÉT MUTATÓ ÁTMÉZETI TÉRKÉP

839 ÉV EGYEKEGÉNEL FOGLVA 840-842. BÉ. A KÖTT. UJ MAROS
RÉGI VÉD TOLTÉS 1842 ÉV ELŐTT
VÉD TOLTÉS
865. MAKÓ VÁROSA ÁLTAL ALAPBOL ELHORDOTT
RÉGI TOLTÉS

14. kép. A Maros szabályozása

A marosi iszap gyógyhatása ma már közismert. Néhány év óta gyógyszerárakban csomagolva beszerezhető. A külföld is egyre jobban érdeklődik utána. Kitűnő tulajdonságai /kedvező fajsúly és szemcseösszetétel, hőtartó és hővezető képesség, sugárzó anyag-tartalom stb./ alapján hovatovább világmárkának számít.

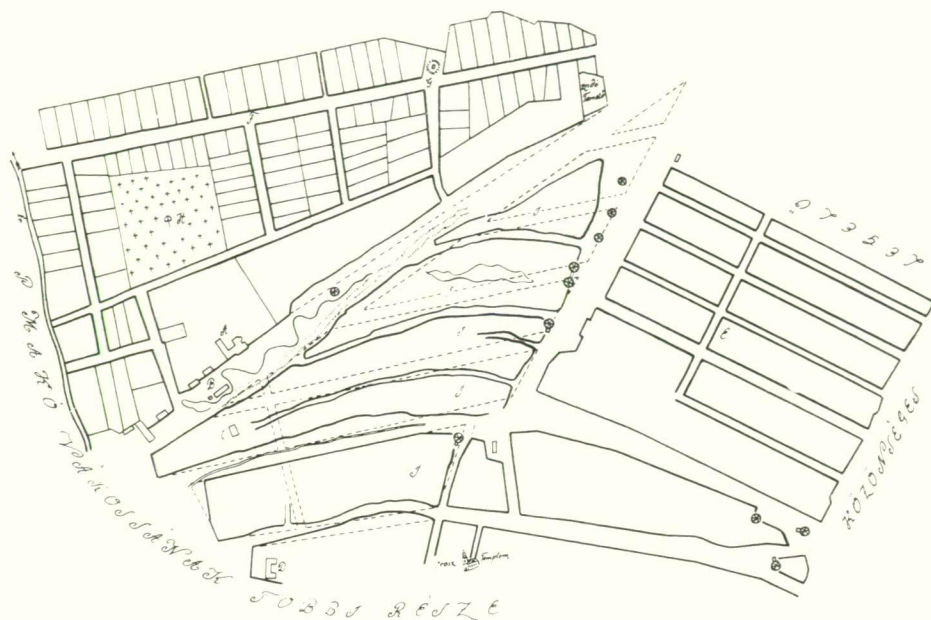
A marosi halászat klasszikus leírását kapjuk Szirbik Miklóstól: "Bővelkődött hajdan hallal is, kivált míg az a rétre ki-mehetvén, ott elszaporodott, s az álló és folyóvíz egymással kö-zösülésben volt."⁴³

A Maros vizének folyami sebessége aránylag nagy, ezért -kü-lönösen magas vízállás mellett- óriási energiával működik medre átalakításán. Makó közelében három hurokszerű kanyarulat kelet-kezett: a goszpodi, a baranyási és a szugolyi hajlat, sokszor veszedelmet hozva a városra.⁴⁴ 1750 körül a Maros egyenesen szí-vének tartott, ennek következtében a régi /makói/ templom a há-zak egy sorával a bánáti oldalra került. Elpusztította a második sor házat is a hozzátartozó kertekkel és utakkal együtt. A káro-sultak száma 77 család. A víz a mai református ótemető mellett, sőt a Liget u. egy részén folyt.⁴⁵ 1754-ben új medret ásva vég-rehajtották Makónál az első részleges folyamszabályozást. A ka-nyarulatok végleges átvágására 1841-50 között került sor, s ezzel mintegy 800 méterrel eltávolodott a várostól a folyó.

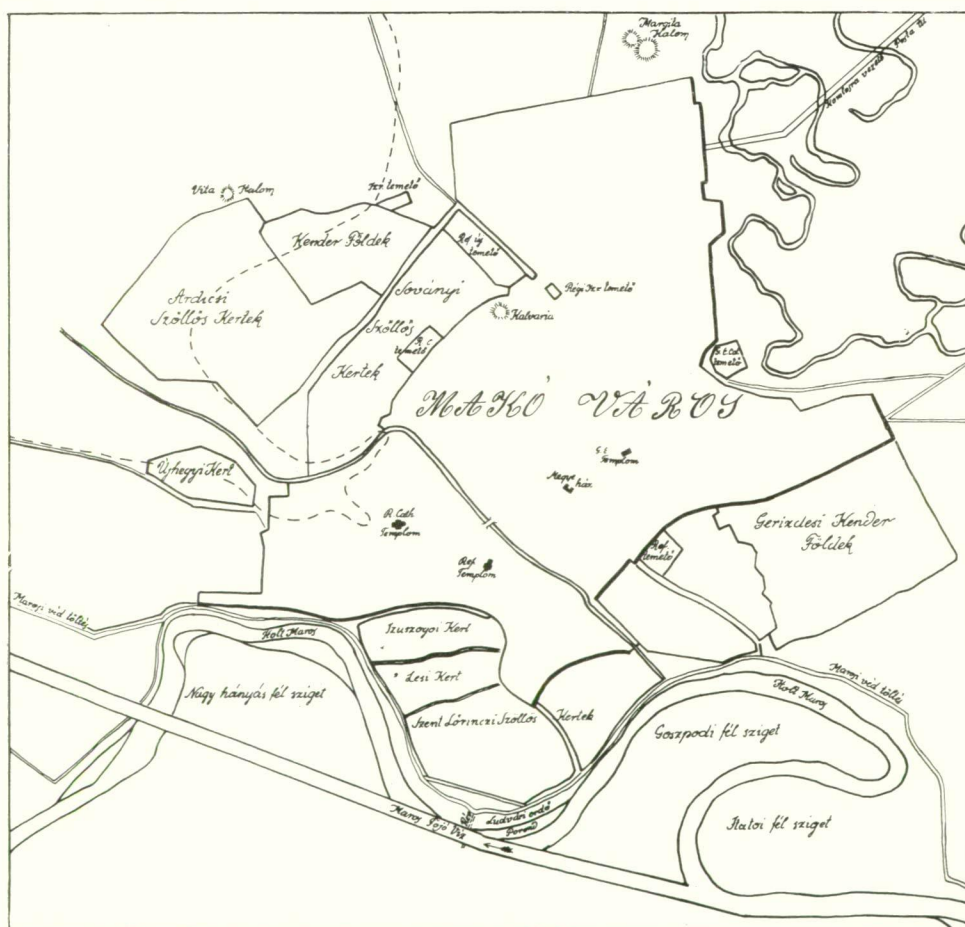
Városrendezés

A 19. század elejétől már tudatosan is törekedtek a rende-zettségre. 1806-ban lerombolással fenyegetik meg azokat a szemé-lyeket, akik engedély nélkül építkeznek.⁴⁶

Az első városrendezési tervet Fejérváry Ferenc mérnök ké-szítette el 1815-ben.⁴⁷ A Sóház /Kossuth/ és a Kapitány /Széche-nyi/ utca közötti rendezetlen, ívelt vonalú utakat kiegyenesítet-te. A terv 6 év múlva valósult meg, ugyanis 1821-ben a Maros el-öntötte a várost, "a zsidók házait rendre learatta".⁴⁸ Az árvíz után Kőszeghy László püspök Giba Antal uradalmi földmérőt bizza

15. kép. Az első városrendezési térkép. 1815.

16. kép. Mátéffy Pál: Makó városához tartozó belső legelő föld. 1857.

meg a szentlőrinci városrész rendezésével.⁴⁹ Az ő tervei nyomán kapja meg mai formáját a korábban kanyargós Szegedi-, Mikes Kelemen- és Szirbik Miklós utca. Megtervezi a mai Bajcsy-Zs. utcát is, de a rendezési terv többi része /Kigyó utca kiegyenesítése, a Hold utcával párhuzamos utcanyitás/ nem valósul meg.

A továbbiakban inkább a tűzszerencsétlenség elkerülése végett figyelnek fel a város településeinek rendezetlenségeire. 1830-ban 264 épületről állapítják meg, hogy elhelyezésük az elemi feltételeknek sem felel meg: "veszedelmesen vagynak összeépítve", "a házak sűrűn egymáson állnak", "borzalmas sűrűség egy zugban", "lakóház a szomszéd veszedelmére", "hozzáférhetetlen helyen áll", "szűk sikátorban vagynak", "a legveszedelmesebb zugban levő zsidó házak", "az udvaron belül egy borzasztó zugban" stb.⁵⁰

Utvonalak

A török hódoltság idején a települések pusztulásával nemcsak a korábbi kultúrtáj, de az utak is elvadulnak. A közvetlenül az újjátelepülés előtti időkben készült /1699/ Wallner-féle térkép Makó térségében egyetlen utvonalat tüntet fel: a Maros jobb partján húzódó arad-szegedi utat.

1773-ban /Steinlein térképe/ a kelet nyugati irányú ut mellett újra használatos a földéaki és a marosi réven átvezető kizombori utvonal. Az apátfalvi ut egyik ága a mai Batthyány utcát, másik az orosz fertályt érintve éri el a várost. Belterületi főutvonalnak számított a mai Kossuth u. is.

A 18. század közlekedésének legbecsesebb forrása a "josephinische Aufnahme", amely nemcsak a főközlekedési utvonalakat tünteti fel, de a dülöket sőt az egyes tanyákhoz vezető bejárókat is. Makó a legyezőszerűen szertefutó sugárutak centrumában fekszik, kifejezve azt, hogy ekkorra kezd a város jelentősebb gazdasági központtá fejlődni. Az észak és nyugat felől jövő utak a városon kívül -Margitánál és Mikócsánál- találkoznak, ti. a lapos, vízjárta területeken kevés helyen lehet a települést ál-

landóan megközelíteni. Rákost mint jelentős közlekedési gócpontot ábrázolja, itt fut össze a komlói, földéaki, mezőhegyesi és a Rác ut. Az első katonai felmérés szöveges az un. "ország-leírás" szerint: "Az országot Vásárhely felé a Nagymikócsai halomnál említett hidon keresztül szántók és legelők között vezet. Éppen ezért jó. Az Igarházai erdőnél a hidon át Apátfalvára vivő ut az előbb említett patak áradása miatt nem járható. A komlói utnak a Rákosi csárdánál és a Feketehalmon át huzódó részei, valamint a Rákosi csárda mellett Orosházára vezető utszakaszon szántókon át haladnak és jók. Csak az utóbbinál van közben egy jelentéktelen mocsár. Az Igási csárdánál Vásárhelyre és Orosházára vivő utak, amelyek Nagylaknál egyesülnek, az előbbiekhöz hasonlóak. Az orosházi ut azonban tavasszal az Igási csárda melletti szakasz kivételével a mocsaras rétek miatt nehéz fuvarral nem járható. Ezért a vásárhelyi országotat kell használni. A Maros mellett Szegedre vivő ut az említett mocsár miatt csak ősszel és télen járható. Nyáron Vásárhelyen át kerülni kell."⁵¹

Vertics József Csanád megye területén /1802/ egyetlen főutvonalat tüntet fel, a Vásárhely felől jövő temesvári utat, de ez közvetlenül nem érinti Makót, Margitánál kanyarodik Csanád felé.

Az 1805. évi térkép az előbbieken kívül jelöli a lelei utat és a Margitától induló -nagyjából a mai Almásy u. nyomvonalán haladó- a marosi révhez vivő és az ószegedi utba csatlakozó utvonalat is.

1824-ben /Giba féle térkép/ a belterület főutvonalai: Vásárhely felé a mai Szabadság tér, Kossuth-, Széchenyi u; Arad irányában a Lenin tér, a Felszabadulás-, Vörös Hadsereg utja; Tápén keresztül Szegedre a Szegedi-, Árpád u., Szt. István tér, Szt. Anna-, Révész u.

Az 1857. évi kereskedelmi és iparkamarai összeírás értelmében Makó határában az állam hat utat tart fenn: a szegedit, az aradit, a battonyait, a tótkomlós -gyulait, az igács- orosházit és a vásárhelyit; a községek pedig négyet: az ószegedit, a királyhegyesit, a mezőhegyesit és a leleit.⁵²

Az 1857-i Mátéffy Pál féle térkép jelöli először a mai helyén a Tótkomlós felé vezető postautat /ugyanis korábban ez is Margitát érintve közelítette meg Makót/.

A fontosabb utvonalakat rendszeresen karbantartják, időnként gondoskodnak feltöltésükről, homokkal, kavicssal történő felszórásukról.⁵³

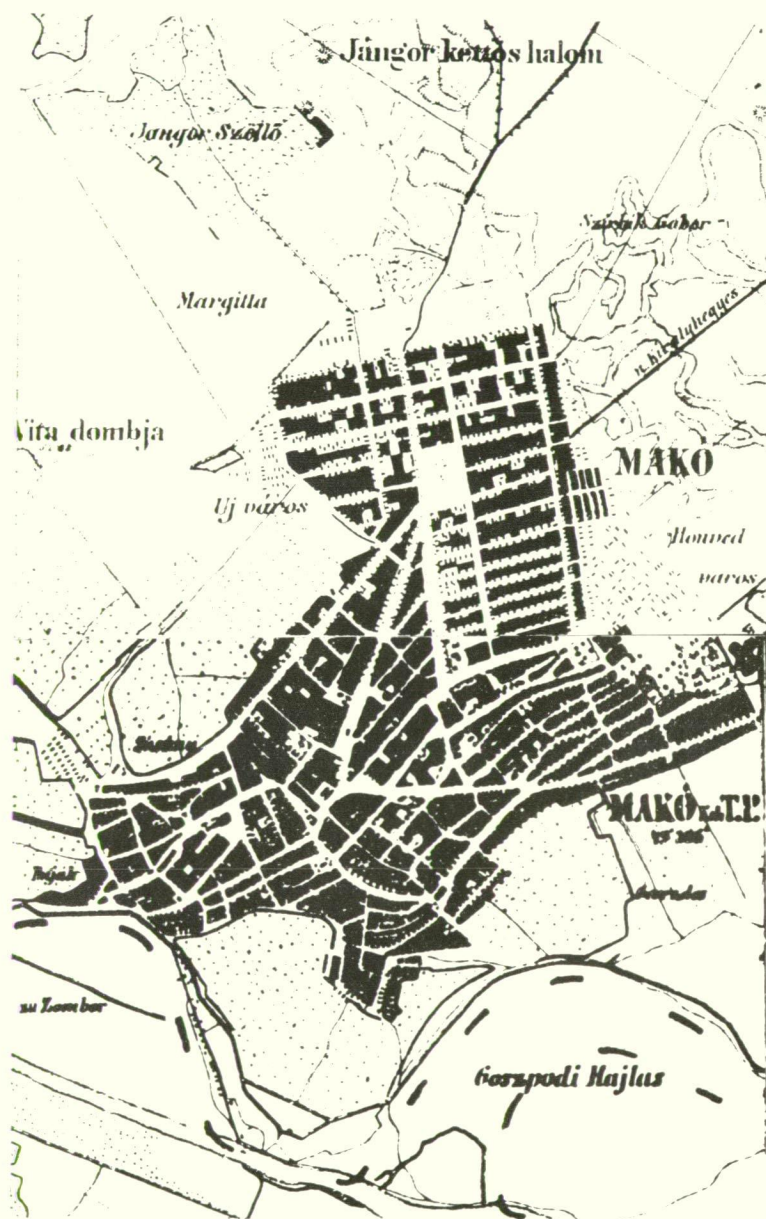
A gyalogos közlekedés céljából a főbb utakon gyalogpallókat fektettek le.⁵⁴ "Makón a gyalogjárda -írja visszaemlékezéseiben Kassai Vidor 19. századi komikus színész- egymás mellé illesztett tenyérnyi vastagságu két szál fenyőfadeszkből volt, pallónak hívták. Még ma is előttem látom a honvéd tisztet, /aki embereivel ott várakozott valami ok miatt/, amint szétvetett lábakkal állva, unalmában kardjával a palló szélét faragta."⁵⁵

Vásár- és piacterek

Valamikor igen híresek voltak a makói vásárok. III. Károly 1724-ben engedélyezi a Judika, Szt. István és Erzsébet napi országos vásárok megtartását. A negyedik /Szt. Iván napi/ vásár jogát pénzen szerzi meg a város földesurától. A gabona-, a barom- és kirakodó vásárokat eredetileg a Maros-parton tartották. Később a Szt. László térre /ma: az újvárosi templomok utcátömbjei/ helyezték át. 1858-1906-ig a Szegfű utcán tul, a kísérlati gazdaság környékén tartották, 1906-tól pedig a mai Vöröshadsereg utja végén, a Wekerle utca mellett. Vásárjaink rangjáról Szirbik Miklós így számol be: "gabonavásárja a' gyulai s szegedi után való; más élelmiszeri, vagy ülő vásárja pedig, a' szegedit itt is kivéve, ezen a' vidéken első. Országos vásárban, gyalog vásárja alig van középszerű: barom vásárja az elsőbbek között való. Összvesereglenek abban a' megyebeli nagy kiterjedésű pusztákon gazdálkodó örmények; de meglátogatják, rendszerént a' felső, u.m. Pest, Fejér és Veszprém vármegyei kereskedők is."⁵⁶

A helypénz nagyságát a magisztrátus határozta meg. Szedését a tanács 3-4 évre bérbeadta a legtöbbet ígérőnek 5-600 forintért. A vásárok rendjéért, az előírások megtartásáért a vásár-

18. kép. Részlet a II. katonai felmérés Collone XXXVIII.
Sectio 61-62. szelvényszámú térképről. 1863.

biró felelt. Segítségére volt 3 utcakapitány és 3 bakter. A hetivásárokat szerdán és pénteken tartották. Helye eredetileg szintén a Marospart, legtovább a főtér, a mai Szabadság tér és jelenleg a Deák F. utca.⁵⁷

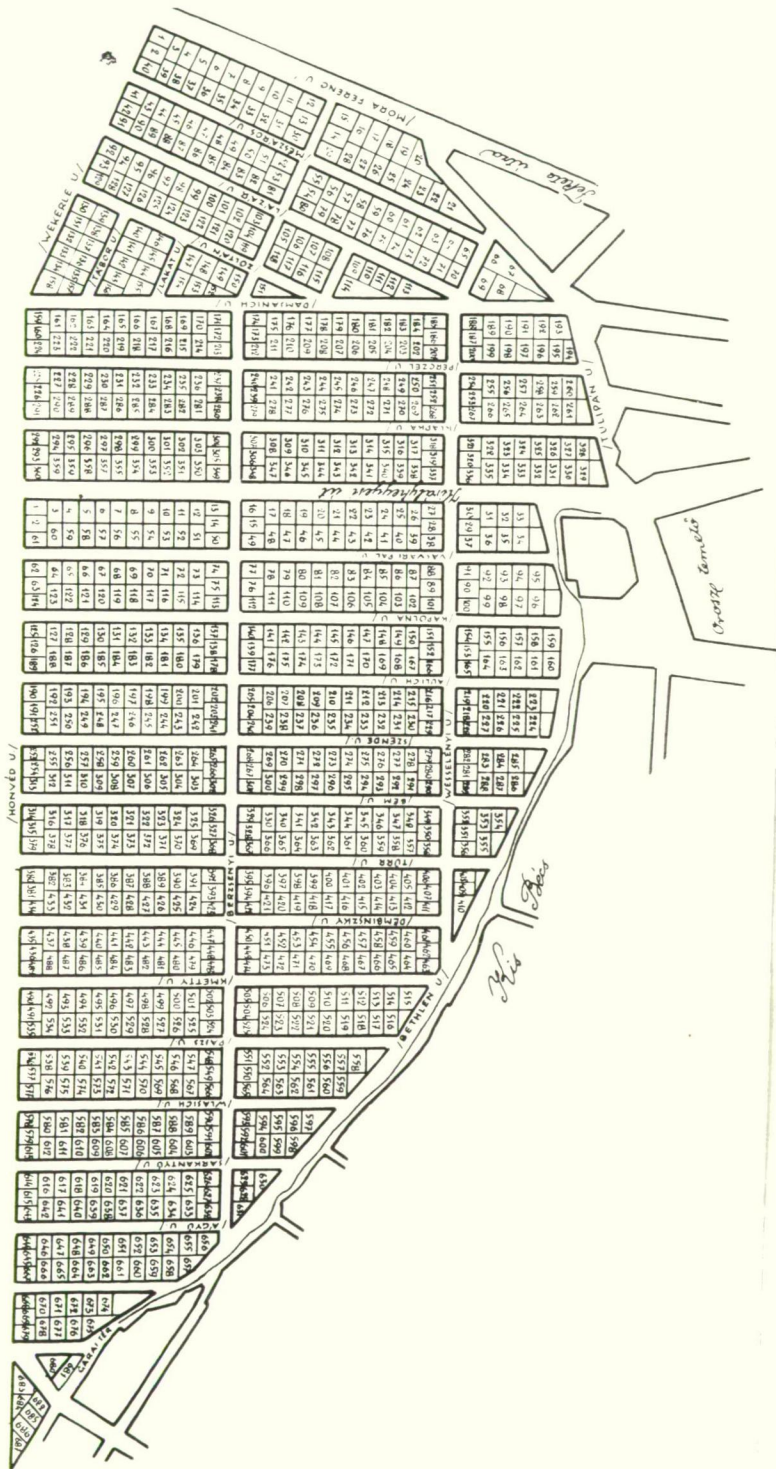
Periférikus városrészek

A népesség szaporodása Makón a belterjes mezőgazdaság kialakulásához vezet, ugyanis a lélekszám emelkedése a föld elaprozódását, a zselléresedési folyamat meggyorsulását eredményezi. A meglévő földterület hagyományos gazdálkodási mód mellett nem képes ellátni a város lakosságát. E helyi sajátos gazdasági körülmények ösztönös társadalmi felismerése vezet a kertkultúra kialakulásához. A 19. század elejétől a helyi hatóság egyuttal korlátozni kezdi az idegenek betelepülését is. Ilyen határozatot olvashatunk: "Már több ízben meghatároztatott, hogy más helybéliek lakosnak bé nem vétettetnek, azért mivel az ide való születések is már nagyon megsaporodtak."⁵⁸

A város belterülete a 19. sz. második felében jelentősen bővül. 1861-ben alakult meg a "Makói Honvédegylet", mely többek között akciót indított ház nélküli tagjainak telekkel való megajándékozására. Az Orosz temetőn túl, Cigánybécs és a Gyilkostó közé eső un. Csürhejárás területén ingyen telket osztanak ki a ház nélküli volt honvédeknek. A telkek kimérésével megbízott mérnök -Breuer Gusztáv volt honvédtiszt- helytelenítette, hogy a város legmélyebben fekvő területén lakótelepet létesítsenek; de a képviselőtestület utasította, hogy ne elvi dolgokkal foglalkozzék, hanem teljesítse a telekméréssel kapcsolatos megbízást. A képviselőtestület azért döntött a Csürhejárás kiosztása mellett, mivel ez a terület a város tulajdona volt, és más nem városi kézben levő ingatlanok kisajátításával járó huza-vona örök időre elodázná a teleprész megteremtésének lehetőségét. Így születik meg -nemzeti lelkesedés eredményeképpen- Honvéd, ez az eleve elvetélt városrész. 48 szelleme az utcanevekben is tükröződik: Damjanich, Klapka, Bem, Türr, Perczel, Dembinszky, Aulich nevet viselnek az utcák stb.⁵⁹

A Honvéd utatól a Szent István királyi kórházig

19. kép. A Honvéd ház helyi kiosztási terve. 1861.

Olyan nagymérvű a telekénység a városban, hogy a Honvédban kiosztásra kerülő 1124 telek kevésnek bizonyul, így születik meg 1861-ben három másik kisebb városrész: Kelemenhid, Cédulaház és Vágóhid.

Kelemenhid⁶⁰ a Czuczor és a Tompa utca, valamint az Ószegedi ut által határolt területen fekszik, közel 250 házból áll. Utcái állatokról /Oroszlán, Róka, Nyul u./ és madarakról /Sas, Fülemlé, Rigó u./ kapták nevüket.

A Cédulaház⁶¹ mintegy 120 házból áll. Két helyen fekszik: a város északi szélén /a Mező és részben a Szegfü u. tartozik ide/, és -bár ma már kevesen tudják- a Honvédtől északra fekvő terület /a Bánffy, Szigeti, Szondi és a Szapári u./ az Április 4 utjáig szintén Cédulaház. Manapság a Cédulaház elnevezést nem használják, e terület Ujváros fogalmába tartozik bele. Egyébként utcái is az ujvárosi utcák folytatásaként jöttek létre.

A vágóhid környékén létrejött Vágóhid nevű kisebb városrész központja a Hársfa-, Gyöngytyuk-, Est-, és Vágóhid utca, de délkeleti irányban eredetileg ide tartozott a Sovány felé eső Almásy és Torma Imre utca egy része is, de a köztudat ezt már nem sorolja a vágóhidi részhez.

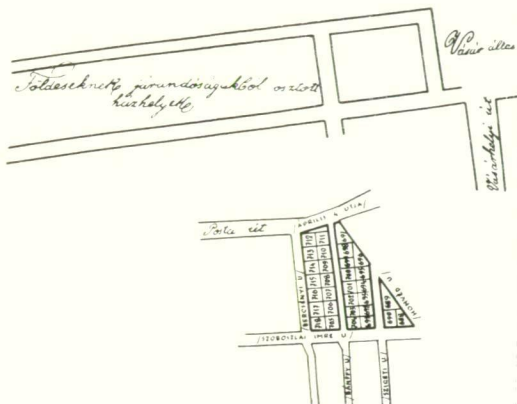
A Kelemenhid, Cédulaház és Vágóhid csak annyiban különbözik Honvédtől, hogy magasabban fekszik, de portái épp úgy szűkre szabottak.

A 19. század második felének városfejlődésére a végletek jellemzők: a város területén soha ilyen gyors ütemű nem volt a lakásépítés -a felszabadult nincstelen zselléreknek az önálló egzisztencia megteremtésére irányuló törekvése nyomán-; de a lakáskultúra soha ilyen mély pontra nem süllyedt, - hosszú ideig Makón volt a legnagyobb arányú a tbc-s megbetegedés.

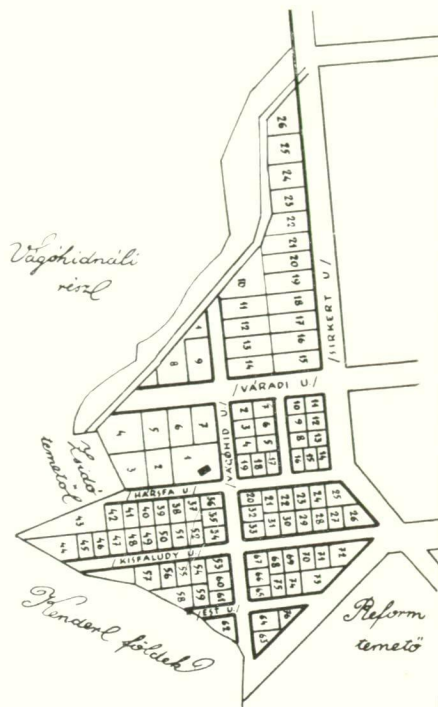
Munkásházak

A 20. század elején tovább épültek a város periférikus részei. 1907-12 között a megye kezdeményezésére jöttek létre a

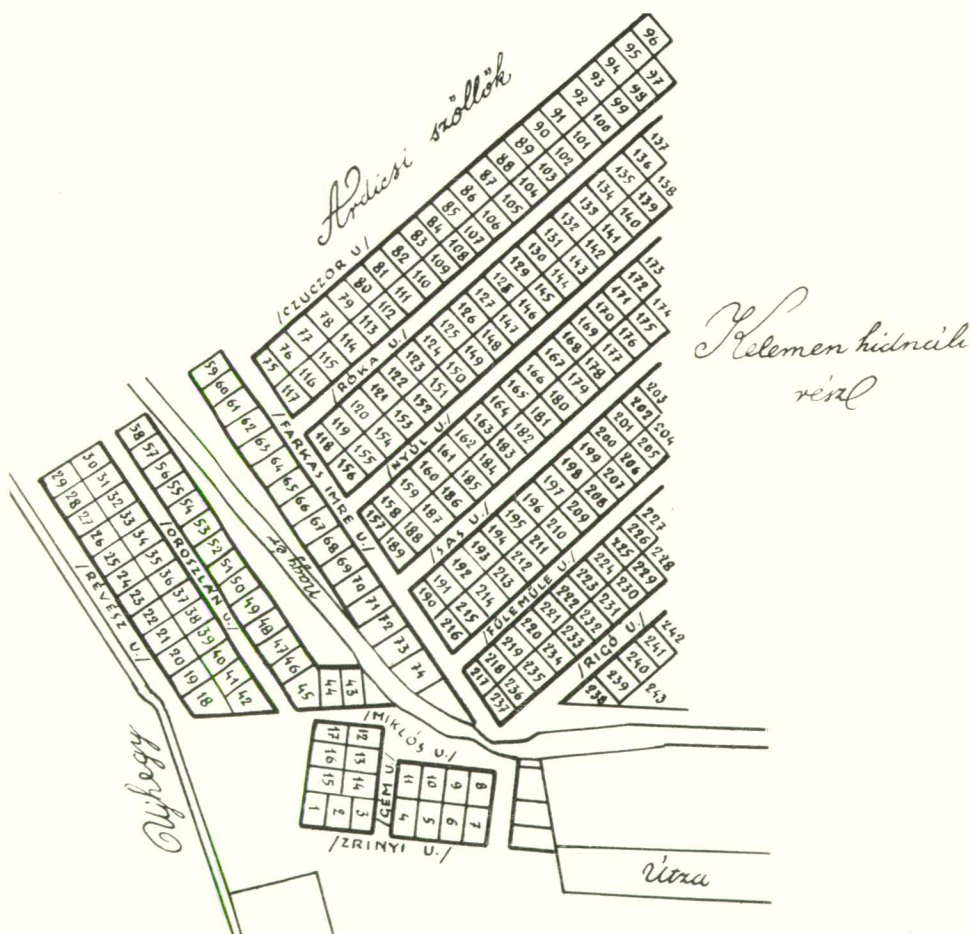

20. kép. A Gédulaházak kiosztási terve, 1861.

21. kép. A Vágóhidai városrész ház- helykiosztási terve, 1861.

22. kép. Kelemenhidai ház- helykiosztási terve, 1861.

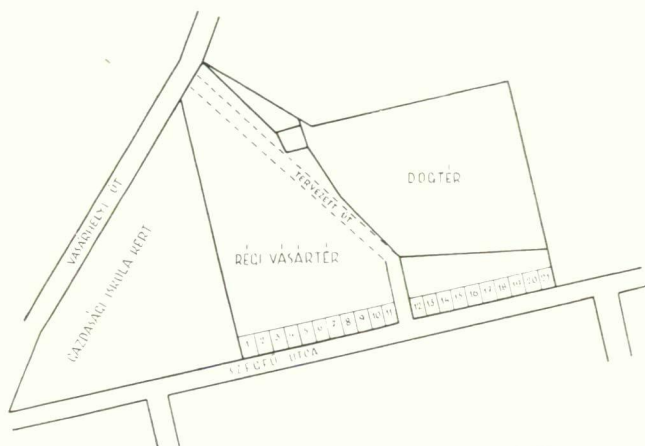
Kenyérvárosi munkásházak /az Almásy-, Magyar-, Feltámadás- és Szentháromság utcák által határolt területen/ és a Soványi munkásházak /a római katolikus és az újvárosi református temető közötti részen/. E két kisebb városrészt a Vertán-telep felépítése óta Régi munkásházak néven emlegetik. A gazdasági munkásházak építését országosan az állam szorgalmazza /1907. XLVI. tc./. Célja a munkásosztály és az agrárproletariátus elégedetlenségének leszerelése. Makón 230 igénylőből mindössze 86 családot tudnak kielégíteni. Az új háztulajdonosok nagyrésze agrárproletár /arató-részes, napszámos, éves v. hónapos szolga, igás kocsis, libatömő stb./, kisebbik fele munkás /téglaeverő, gépész, aszfaltozó, mázsáló, famunkás, kőműves-, ács-, szabósegéd/, de szerepel közöttük: tűzoltó, rendőr, városi hajdu és utász is. A 1100 korona vételárat 20 év alatt kell letörleszteniök. Aki nem tudja a részleteket fizetni, kilakoltatják.⁶² A munkásházak egy része alacsony fekvésű, ezért fordulhatott elő, hogy 1913-ban a talajvíz következtében a Sovány dűlőben 4 épület súlyosabban megrongálódik.

Ugyanebben az időben 21 munkásház épül a Szegfű utcában is. Eredetileg régi vásártéri munkásházak néven emlegették, ma a köztudat újváros fogalmába sorolja. A szoba-konyha-kamrás lakásokhoz a 100 □-öles telkeket a város örök tulajdonul adja ajándékba.⁶³

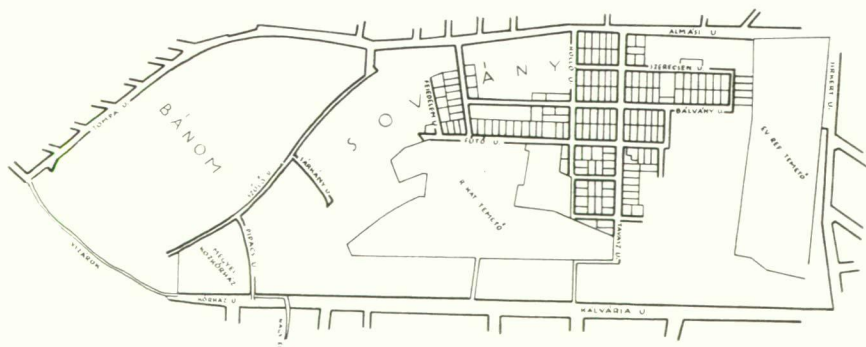
Trianon után Romániából repatriált családok -kik éveken át a vasutállomáson vagonlakók voltak- részére létesültek a város északi területén az állami kislakások /Tisztviselőtelep/. A 25 lakásból 4 db 3 szobás, 5 db 2 szobás és 16 db egyszobás lakás. A telep 12 iker és 1 szülő házból állt. A lakások átadására 1924. október 1-én került sor.

Szintén a megye kezdeményezésére létesült 1924-27 között a Vertán-telep /nevét Vertán Endre vármegyei főjegyzőtől kapta; mai neve: Munkástelep, eredetileg ardicsi munkásházaknak hívták/. A város északkeleti részén húzódik meg a Farkas Imre-, Vaskapu- és Szentháromság utcákkal határolt területen. Főja Géza szociog-

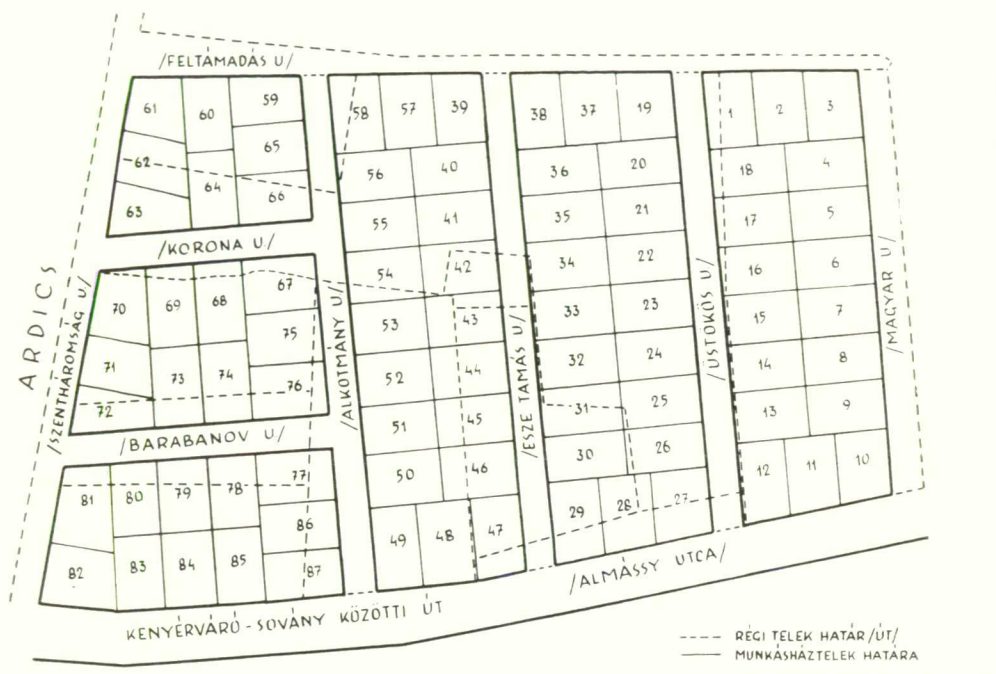

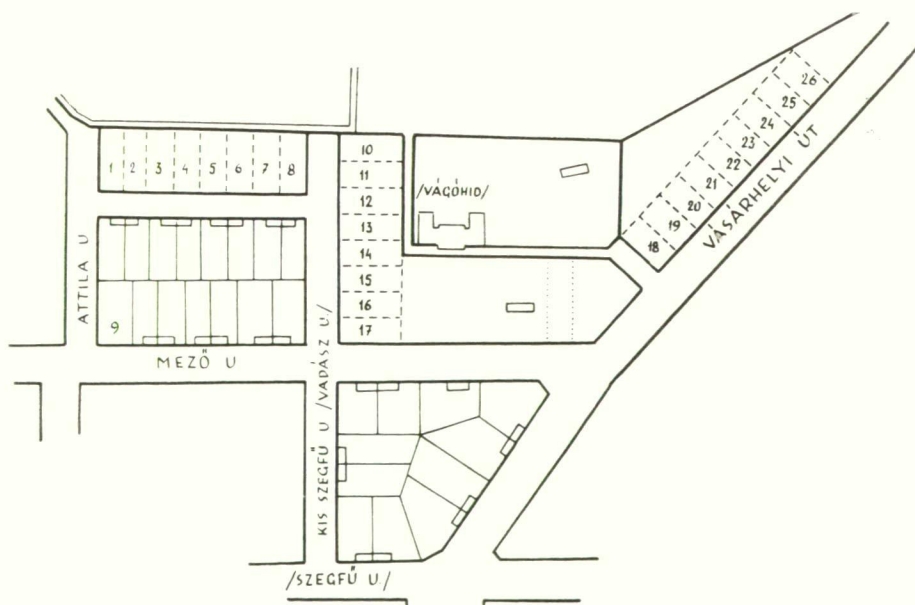
23.kép. A régi vásártér melletti munkáslakások házhelykiosztási terve.
1907.

24.kép. Soványi munkásházak kiosztási vázlata. 1907.

25. kép. Kenyérvárosi munkásházak kiosztási terve. 1908.

26. kép. A városi szőlőtelep felparcellázása. 1923. A számozatlan házak a Tisztviselőtelep /felépült 1924-ben/, a számozott házhelyek a későbbi Bonczos-telep /felépült lényeges módosítással 1940-ben/

ráfusi hűséggel így jellemzi: "Vertán-telep házai 6-6 méterre épültek egymástól. 90-110 négyszögöles telket kaptak, melyen a kutya is alig fér el. Általában öt napraforgót, egy kisdud tyukolat s egy macskát találunk az udvarokon. Kert ültetéséről, gyümölcsfáról szó sem lehet akkor, midőn a székesfőváros is város-széli kertes házak létesítésével kísérletezik, hogy a nehéz sorban élő ipari munkás némi magatermelte természetbeni segítséghez jusson. Az agrárváros azonban nem adja meg a földmunkásnak a tényérnyi agrár lehetőséget."⁶⁴ A hatósági utcaelnevezés mindig tükrözi a kor politikai nézeteit. Ezt tapasztalhatjuk a Vertán-telepi utcanevek esetében is /Adriai-, Fiumei-, Temesvári-, Késmárki-, Vaskapu u./.

1940-ben épült meg a 14 ikerházból álló Boncos-telep, melyet az építés idején két-lakásos mezőgazdasági munkásházak néven emlegettek. Nevét Bonczos Miklós államtitkárról kapta. /Ma: Táncsics telep/. Az 1940-es belviz következtében összedőlt honvédi házak pótlására jött létre. A lakások egy szoba, konyha, kamrák. A szoba padlózata földes, falazata téglalábazaton vertfal. A telep a Vásárhelyi országút elején és mellett terül el.⁶⁵

Sokgyerekes családok részére épültek 1942-46-ban az ONCSA házak. Az egy szoba, konyha, kamrás téglalapú épületek egyik csoportja a Mező utcában van /16 db/, másik pedig a Vásártéren.⁶⁶ Ez utóbbi a Dózsa-telep /eredetileg Levente-telep/.⁶⁷

A felszabadulás előtti várost Erdei Ferenc szerkezetileg három fő csoportra osztja:

- Makó társadalmának városi magva mindenkor a nemesi város, a központ volt. Egyre növekedvén ez a rész a városi minőséget legjobban megközelítő első osztályu területi csoportja Makónak.
- Sugarasan kifelé haladva a régi parasztközségek egységes öve adja a másodosztályu városrészt /Buják, Szentlőrinc, Orosz fertály, Ujváros/,
- míg a külváros proletár telepeinek lapályos, vizenyős része a harmadosztályu városterület /Cigánybécs, Honvéd, Kelemenhid, Cédulaház, Vágóhid, Régi munkástelep, Vertán-telep, Boncos-telep, Dózsa-telep/.⁶⁸

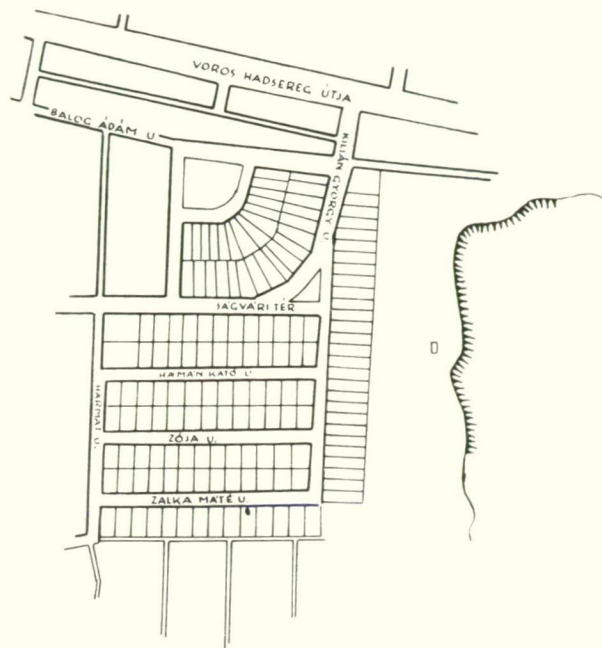
Urbanizáció

Az elmúlt negyed évszázad gyökeres változást hozott a város életében. Soha nem remélt nagy építkezések indultak.

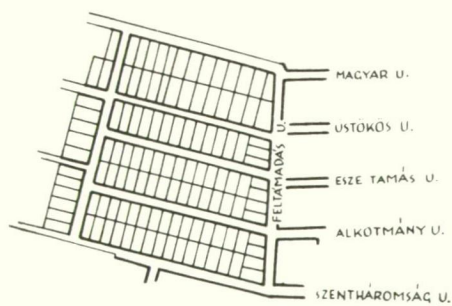
A felszabadulás első heteiben a polgári városparancsnokság utasítására megnyitották a Szép utcát /Vörös csillag u./. Ezzel három városrészt összekötöttek a főtérrrel /Vertán-telep, Kenyér-várói- és Soványi munkásházak/. Ezt később más utcanyitások követték /Rákóczi-, Hollósy Kornélia-, Lehel u./

Új városrészek jönnek létre, 1949-ben elkészült a kórház mögötti Bánom és ettől keletre eső Sovány kiosztási terve. Szórvány beépítés indul: Kisujhegyen /az Ószegedi ut mentén/, Lesiben és Ingóban. 1961-től létrejön Gerizdesen a KISZ lakótelep. Új utcákat nyitnak Szentlőrincen /Maros-, Balaton u./ és a rendőrség mögötti Ér-parton. Az újonnan alakított üzemekből megszületik a Rákosi ut menti ipartelep, fokozatosan beépül a Vásártér is. Az 1970-i árvíz után a Magyar-, Üstökös-, Esze Tamás- és Alkotmány utcák folytatásában szintén új városrész születik: Kenderföld. Ekkor kezd beépülni a Juhász Gyula tér. Tovább bővül Gerizdes és új utcasorok jönnek létre Verebesben. A Maros-parton üdülőtelep létesül. Nagy ütemben halad előre a főtér és környékének /Hunyadi-, Rákóczi-, Károlyi Mihály-, Petőfi-, Kálvin u./ rekonstrukciója, amely nagyban hozzájárul a városias kép kialakulásához.

E dinamikus városfejlődés a mennyiségi mutatókon túl minőségi változással is párosul. A város lakáskulturájának szintje jelentősen emelkedik. A vízhálózat kiépítése befejezéshez közeledik, már munkálkodnak a gázprogram megvalósításán.

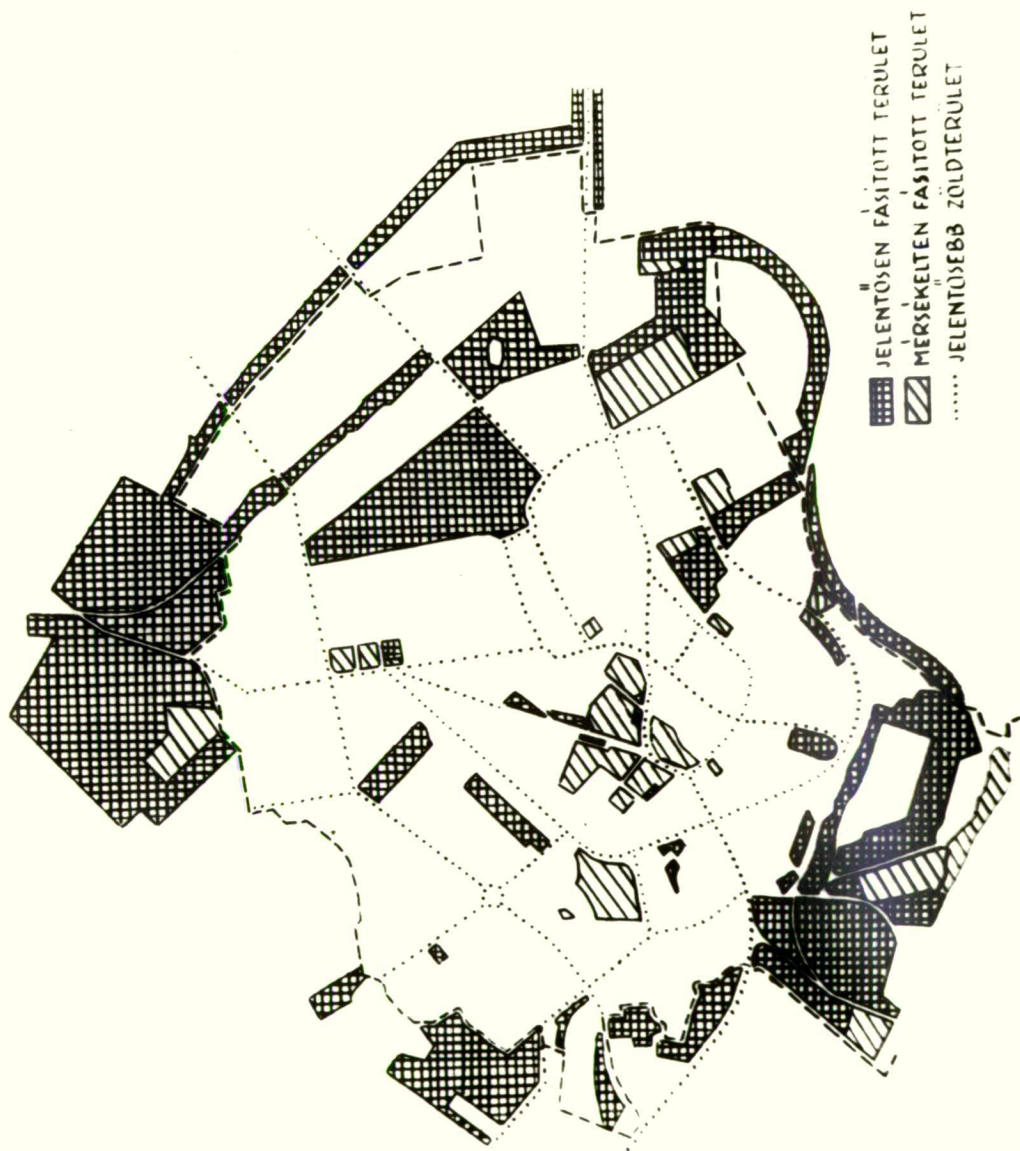

29. kép. Gerizdes ház helykiosztási terve. 1961.

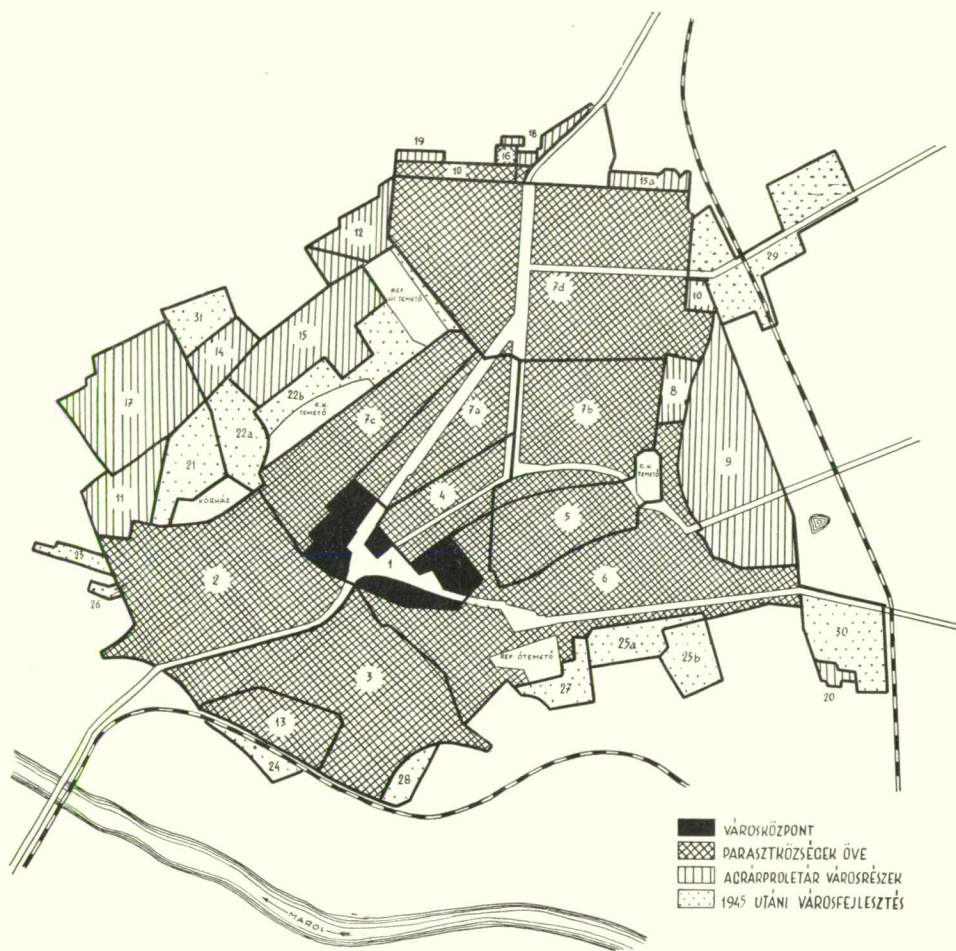

30. kép. Kenderföld ház helykiosztási terve. 1970.

31. kép. A város zöldterületi terve.

32. kép. Városrészek

1. Buják (1700), 2. Szentlőrinc (1700), 3. Zsidó fertály (1740-es évek), 4. Orosz fertály (1743), 5. Főtér, városközpont (18. század második fele), 6. A szentlőrinci városrész terjeszkedése, 7. Újváros, 7a A zsidó házak melletti új fertály, 7b Egyik Újváros, 7c Másik Újváros, 7d Az 1932-es osztás, 8. Cigánybécs (1811), 9. Honvéd (1861), 10. Cédulaház (1861), 11. Kelemenhid (1861), 12. Vágóhid (1861), 13. Szuszogó, 14. Kenyérvári munkásházak (1907–12), 15. Soványi munkásházak (1907–12), 16. Állami kislakások (Tisztviselőtelep 1924), 17. Ardicsi munkásházak (Vertán-telep 1924–27), 18. Táncsics-telep (Bonczos-telep 1940), 19. ONCSA házak (1942-től), 20. Dózsatelep (Levente-telep 1942-től), 21. Bánom (1949-től), 22. Sovány, 22a 1949-es osztás, 22b 1964-es osztás, 23. Kisujhegy (Ószegedi út menti házak), 24. Lesi (szórványbeépítés), 25. Gerizdes, 25a „rég” Gerizdes, 25b KISZ lakótelep (1961-től), 26. Ingó (szórványbeépítés), 27. Verebes, 28. Szentlőrinci szőlők, 29. Rákosi út menti ipartelep, 30. Vásártér, 31. Kenderföld

33. kép. Határrészek

1. Beltelek, 2. Jángor, 3. Vita-halom, 4. Innenső Jángor, 5. Túlsó Jángor, 6. Gacsiba, 7. Lelei útmenti járandó, 8. Ardics, 9. Kenyérváró, 10. Szegedi útmenti járandó, 11. Keresztöltés, 12. Csipkés, 13. Újkortyogó, 14. Tömpös, 15. Ókortyogó, 16. Prütykös, 17. Újhegy, 18. Ingó, 19. Nagyhányás Baranyi, 20. Lesi, 21. Új-Szentlőrinc, 22. Ószentlőrinc, 23. Verebes, 24. Gerizdes, 25. Itató, 26. Kákási szőlő, 27. Kákási járandó, 28. Ménesjárás, 29. Habtató, 30. Mikócsai járandó, 31. Dáli ugar, 32. Dáli tanya, 33. Rákosi tanya, 34. Rákosi ugar, 35. Rákosi járandó, 36. Igási járandó, 37. Sóstói ugar, 38. Igási ugar, 39. Igási tanya, 40. Földeáki határmenti tanya, 41. Hatrongyos, 42. Csókás, 43. Semlyék, 44. Bogárzó, 45. Mezőhegyesi útmenti tanya, 46. Kopáncpusztai járandó. 1920-as évek. Makói Városi Levéltár

J e g y z e t e k

- 1 Az igen gazdag helytörténeti irodalomból három összegző településtörténeti tanulmány emelkedik ki. Időrendben az első szintézis Bálint Alajos doktori disszertációja: Makó város települési és emberföldrajzi vázlata. Csanádvármegyei könyvtár 1. Makó 1926. 32. lap. /Ismertetés a Századok 1927. évfolyamában/. - 1928-ban jelent meg Eperjessy Kálmán: Írások a régi Makóról c. kötete. /Külön fejezet: "Régi térképek tanulmányai" Eperjessy Kálmán elévülhetetlen érdeme, hogy amikor a bécsi hadilevéltár magyar vonatkozású térképeit jegyzékbe foglalta, kutatásait Makó-centrikusan végezte./ - Szociológiai aspektusból készült Erdei Ferenc Területi csoportok egy mezőváros társadalmában c. kitűnően sommázott írása /Népünk és Nyelvünk 1935. 7. évfolyam 244-252 lap./ Településtörténeti kutatásainkat nagyban segítette Inczefy Géza legújabb könyve: Földrajzi nevek nyelvtudományi vizsgálata /Makó környékének földrajzi nevei alapján/ Budapest 1970. Akadémiai Kiadó. A térképek készítéséért Pósa Lajos adjunktusnak, egyéb szakmai segítségért Buzás László helytörténésznek és Nagy Sándor levéltárosnak mondok köszönetet.
- 2 Knauz N., Monumenta Ecclesiae Strigoniensis II.k.469. Legtöbb kézikönyv idézi.
- 3 Felvelnök és Alvelnök fekvési helyéről a vélemények megoszlanak.
  - a/ Az általunk is képviselt álláspont első megfogalmazója Karácsonyi János; "Felvelnök ... nem más mint Makó. Ennél lejjebb, vagyis a Maros folyása szerint alább kellett esni Alvelnöknek." /A Csanádnemzetség -betűrendben felsorolt- birtokai Délmagyarországon. Régészeti és Történelmi Értesítő 1885. I. évfolyam 28.1./ Reizner János az 1337-i oklevélből levont következtetéseként hasonló megállapításra jut /Makó város története. Szeged. 1892. 10.1./
  - b/ Csánki Dezső ugyan a fent idézett Karácsonyi János cikkére hivatkozik, de változtat a megfogalmazáson: "Alvelnök

... vele /Felvelnökkel/ szemben a Maros d/éli/ partján feküdt" /Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában. Budapest, 1890. I. 706.1./ Ugyanezt az álláspontot képviseli Borovszky Samu is /Csanádvármegye története 1715-ig. Budapest, 1897.II. 349.1./, megállapítását átveszi Márton György /A Maros síksági szakaszának folyómenti települései. Föld és Ember 1927. 157.1./, Diósszeghy András /Makó város története - Makó és Csanád-Torontál vármegyei községek. Szerk.: Barna János Bp. 1929. 9.1./, Juhász Kálmán / A Csanádi püspökség története. 1243-1307. Csanádvármegyei könyvtár: 24. Makó, 1933. 69.1./, Kiss Mária Hortenzia: Kiszombor története. Csanádvármegyei könyvtár: 35. Makó, 1940. 21-22. 1./, Györffy György az Árpádkori Magyarország történeti földrajza. Budapest, 1963. 863.1./, Inczefy Géza /i.m.147.1./, Kelemen Ferenc /Makó igazgatásának történeti formái. A Makói Múzeum Füzetei: 5. Makó, 1970. 1.1./. Borovszky más forrás alapján jut erre az eredményre, félreérti Szirbik Miklós egyik mondatát: /A régi település/ "valamely része kiterjedt a most /kiemelés tőlem: T.F./ túl a Maroson eső földre is. Bizonyítják ezt a mind a két part oldalában sokszor szemlélhető kemencze fenekek, és cserépedények darabjai." /Makó városának ... leírása 1835/6. eszt. Csanádvármegyei könyvtár: 6. Makó 1926. 25-26.1./. Szirbik Miklós a régi állapotokat saját korának földrajzi viszonyaira vetíti. A Maros medre közben ezen a területen változott; a középkori település helyét a 19. század elejére a Maros részben ketté szakította.

c/ A harmadik álláspontot Bálint Alajos képviseli, ki ugyan kelet-nyugati irányba helyezi el a két települést, de indokolatlanul Alvelnököt a Maros felsőbb, Felvelnököt az alsóbb folyása helyén. /i.m.13.1./

4 Néhány település helyét hozzávetőleges pontossággal is tudjuk. Saliga László régészrestaurátor 1971. évi terepbejárás során megállapította, hogy Szentmargita a város északkeleti csücské-

ben feküdt, áttérjedve a vasuti pályatesten tuli területre is. Szentlőrinc központja a mai TŰZÉP telep területe volt. Szentmiklós és Tömpös -mint határrész- térképeinken jelölt hely. Szentlászló az ujjvárosi római katolikus templom környékén feküdt /Borovszky i.m. II. 561. l./. Kisfalud, Malom-szög, Vásárhely-Makó feltéttelezett helyére csak az oklevelek alapján lehet következtetni.

- 5 i.m. 25.1. A "serház" a mai Gözmalom u. 8.sz. ház telkén állt. "Baranyi örvény" azonos a mai Baranyással /Szegedi utca vége./
- 6 Borovszky i.m. II. 349.1. Inczefy Géza valószínűnek tartja, hogy az ószláv eredetű képzett szó: vol nik jelentése marhapásztor /i.m. 232.1./ Bátky Zsigmond az egyébként érdemes Borovszky szómagyarázatát laikusnak nevezi. Feltételezése szerint a vőnek szó a "vén-ek"-ből származik. /Bátky Zsigmond: Arad-Hrad? Föld és Ember 1928. 8. évf. 116.1./ Reizner szerint mint helynév teljesen kipusztult, csak a Vőneki családnévben maradt fenn; jelentése: vész, veszély. E révnek veszélyes természetétől nyerte a helység hajdani nevét /i.m. 1-2.1./ Legvalószínűbb, hogy mint legtöbb helységnév, Velnök is személynév /Századok 37.472.1./
- 7 Az 1699-i Wallner-féle térkép is feltünteti.
- 8 1516-tól elmarad a -falva végződés, ami kétségtelenül a várossá emelkedés jele. Hivatalosan először Báthori Gábor fejedelem nevezi 1608-ban mezővárosnak, de félhivatalos formában a királyi dicátor 1559-ben oppidumnak említi.
- 9 Anjoukori okmánytár III. 365.1. Idézi Reizner i.m. 9-10.1.
- 10 Reizner i.m. 10.1.
- 11 Borovszky i.m. II. 352. 1.
- 12 Bohdaneczky E., Csanád vármegye nemzetiségi és gazdasági viszonyai a XVIII. században. Csanád vármegyei könyvtár 36. Makó, 1940. 39-40.1.
- 13 Szirbik i.m. 41.1.
- 14 Borovszky i.m. II. 367.I.
- 15 Az "orosz" kifejezés nem nemzetiségi hovatartozást jelent, hanem liturgikus nyelvet. Közéjük később románok szivárognak be, akik zömükben juhászok voltak.
- 16 Reizner i.m. 40. 1.

- 17 Szirbik M. i.m. 40.1.
- 18 Erdei F., Makó város történeti pályája = Makó az első fel-
szabadult magyar város. Makó 1969.15.1.
- 19 Szirbik M. i.m. 27.1.
- 20 Eperjessy K. i.m. 148.1.
- 21 Márton György szerint: "a házsorokat a mezőség felé szőlő
és gyümölcserdő vette körül." /A Maros síksági szakaszának
folyómenti települései. Föld és Ember 1927. VII. évf. 160.1./
Valóban kétféle jelölést használ a szerző a térképen: hol
szőlőt jelöl, hol "gyümölcserdőt", de ide mindhárom esetben
beírja az "i" betűt, melyről megjegyzi weingarten=szőlőskert.
Más forrásból is tudjuk, hogy Makón ekkor már jelentős a sző-
lőkultúra. 1715-ben 54 köblös szántó, 156 1/2 kaszásrét és
510 kapás szőlő szerepel az összeírásban. "Ez időben kezdő-
dött a szőlőművelés Makón s minthogy az új szőlők adómentes-
séget élveztek, a szőlőknek csak egy része, 1715-ben 510,
a másik évben csak 381 kapás iratott össze. Egy kapás átla-
gos termését 3 cseberre, 1 cseber árát 1 1/2 frtra becsülték."
/Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában. 1720-21.
Magyar Statisztikai Közlemények. Új folyam. XII.Bp., 1896.
323.1./
- 22 Eperjessy K., Csanád megye az első katonai felvétel /1782-
1785/ idején. A Makói Múzeum Füzetei: 7. Makó 1971. 23.1.
- 23 Bálint A. i.m. 15.1.
- 24 "Kiküldetnek a gödrökhöz, ahol mostanában némely cigányok-
nak házhelyek ki mutattak, annak elintézésére, hogy azon czi-
gányok miképpen építsék házaikat, és hogy tovább ne mennye-
nek, mint fenn kimutattatott." /Makói Városi Levéltár Tanács-
ülési jegyzőkönyv 1811. augusztus 42.sz./
- 25 A Szt. István téren, a mai Farkas Imre Általános Iskola épí-
tése során, 1928-ban előkerült a régi temető sok sirja. A kór-
ház mögötti Bánomban is volt hajdan temető, de ennek korát
nem ismerjük.
- 26 Szirbik i.m. 27.1. E területen 1824-ben 9 szárazmalom műkö-
dött.

- 27 Ez a kifejezés először 1753-ban fordul elő. Eperjessy K., A Maros szabályozása Makónál 1754-ben. Csanádmegyei könyvtár: 12. Makó, 1927. 14.1. A mai öregek is még török temetőként emlegetik.
- 28 Muzeális tárgyként a makói muzeum őrzi a szentlőrinci temetőből előkerült legősibb siremléket, amely valószínűleg 1544-ből származik. Kovács Gy., Makó város építésze a XVIII-ik század közepétől a XIX-ik század közepéig. Csanádmegyei könyvtár 17. Makó, 1929. 32.1. 50. kép.
- 29 Dávid B. Naftali zsidó mártír "szent sir"-járól a zsidóság ma is legendákat beszél.
- 30 A temetőkre vonatkozóan forrásmunkaként használtam Kelemen Ferenc, Makói helynevek, azok eredete és kapcsolatai c. kéziratosa munka Temetők c. fejezetét. Makó, 1958. 48-61.1. József Attila Múzeum adattára.
- 31 Kovács Gy. i.m. 31-32.1. VI. tábla, 49 kép.
- 32 Az eredeti kimutatás Sipos István /Makó, Kölcsey u.1. szám alatti lakos/ birtokában. A közlés átengedéseért a tulajdonosnak, a fordításért Buzás László helytörténeti kutatónak köszönetemet fejezem ki.
- 33 Tiszteletére a híd lábánál születésének 100. évfordulója alkalmából emléktáblát állítottak.
- 34 Az elbontott faanyag egy részét Náray László árverésen megvette, és ebből készítették az ó-földeáki templom főoltárát, szószékét és a kegyuri padokat: Az ó-földeáki templom története. Az ó-földeáki római katolikus egyház irattára. Másolatban a József Attila Múzeum adattárában.
- 35 Kelemen F., A makói utcák. Csongrád Megyei Hírlap 1966. október 9.
- 36 Szirbik i.m. 28.1.
- 37 U.o. A mennyiséget bécsi mázsákban számították. 1 bécsi mázsa = 100 font, 1 font = 0,56 kg.
- 38 Szirbik i.m. 32.1.
- 39 Eperjessy K., Politikai és gazdasági elemek a Maros történetében. Emlékkönyv Károlyi Árpád születésének nyolcvanadik évfordulója ünnepére. Bp. 1933. 147.1.

- 40 Szirbik M., i.m. 32.1.
- 41 Palugyay I., Magyarország leírása IV. Pest, 1855. 81. 1.
A makói talicska elsődleges funkciója a vízfordítás volt,
ezért alakult ki a ládás típusu; a hagymatermeléssel és a
piacba járással kapcsolatos szerep másodlagos.
- 42 Szirbik i.m. 32. 1.
- 43 U.o.
- 44 Emlékezetesebb marosi árvizek: 1751 karácsony estéje, 1752.
február 7. A legnagyobb pusztítást az 1821. július 3-i ár-
viz okozta. Minden harmadik ház összedőlt /összesen 871 épü-
let, ebből 125 a zsidó fertályon/, kipusztult 57 842 ut /sor/
szőlő.
- 45 Eperjessy K., a Maros szabályozása Makónál 1754-ben. Csanád-
vármegyei könyvtár: 12. Makó 1927.
- 46 MVL Tanácsulási jkv. 1806. 24.
- 47 A József Attila Múzeum tulajdonában. Megjelent Tóth F., Gi-
litz István népköltő és az 1821-es árvíz. Móra Ferenc Múzeum
Évkönyve 1971. 162-163. 1. között.
- 48 Gilitz I., P. Makó Várossának víz által való Pusztulásáról.
Szeged 1821. 3.1.
- 49 A József Attila Múzeum tulajdonában, Megjelent Tóth F. i.m.
Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 160.1.
- 50 MVL Tanácsulási jkv. 1830. 14.
- 51 Eperjessy K., Csanád megye az első katonai felvétel /1782-85/
idején. A Makói Múzeum Füzetei: 7. Makó, 1971. 23-27. 1.
- 52 MVL Régi iratok 1857.
- 53 MVL Tanácsulási jkv. 1801. 27/a. Mérnöki Hivatal iratai
1830-33.
- 54 MVL Tanácsulási jkv. 1806. 7.sz.
- 55 Kassai Vidor Emlékezései. Bp. /1840/ 31.1.
- 56 Szirbik Miklós i.m. 38.1.
- 57 Eperjessy K., Vásárok a Marosparton. Írások a régi Makóról.
Makó 1928. - Buzás L., Régi makói piacok. Csongrád Megyei Hir-
lap 1968. november 12.
- 58 MVL Tanácsulási jkv. 1802. 15. Lásd még Tanácsulási jzk.
1805. 6., 1813. 4.

- 59 Kelemen F., Száz éves a Honvéd városrész. Csongrád Megyei Hírlap 1961. január 29.
- 60 Kelemen Ferenc leírása szerint: "A szájhagyomány úgy tudja, hogy az 1700-as évek végén ezt a hidat a város -akkor fából- egy Kelemen nevű ácsmesterrel csináltatta. A munka elkészültevel a hivatalos emberek kiszálltak annak átvételére. A mester ott jött-ment, magyarázott, felvilágosításokkal szolgált. Közben megszédült és belezuhant az akkor sokkal nagyobb Ér vizébe, úgy, hogy mire kihúzták, már nem volt élet benne. Az eset annyira hatott a környékbeliekre, hogy a hidat alkotójáról Kelemen hidnak nevezték el." Kelemen Ferenc: Makói helynevek, azok eredete és kapcsolatai. Makó, 1958. Kézirat a József Attila Múzeum Adattárában. E népies szómagyarázattal szemben a hidat a környéken lakó Kelemen Mihályról nevezték el. "A kőképtől fogva Kelemen Mihály mellett levő hidig ... /töltik fel az utat./" MVL 1830-33. Mérnöki Hivatal iratai. /Kőkép= szobor a belvárosi római katolikus templom előtt./
- 61 Nevét a mai Széchenyi utca végén, a régi Vásártér Cédulaházáról /= járlatház/ kapta. Pálinkafőzdévé alakították át. Lebontva 1965-ben.
- 62 Fekete István Üstökös u. 12. szám alatti lakos holmiját 1928. szeptember 29-én kirakják az utcára. Csongrád Megyei l.sz. Levéltár Csanád megyei Alispáni iratok Régi munkásházak 75. csomó.
- 63 MVL 1904. 418., 456. kgy., 1905. 497.kgy.
- 64 Féja G., Viharsarok. Bp. 1957. 271. l.
- 65 MVL 1940. 252., 253. kgy.
- 66 A két kis tömbön kívül még szétszórta épül a városban néhány ONCSA-ház: Révész utca 46/b, Baloiannis u. 18/b, Váradi u.43., Bajza u. 9., Vadász u. 13.
- 67 Nevét nem a közeli Levente-lőtérrel kapta, hanem Kádár Levente államtitkárról.
- 68 Erdei F., Területi csoportok egy mezőváros társadalmában. /Adalékok Makó társadalomrajzához/ Népünk és Nyelvünk 1935. 245.l.

UTCA

Régi utcanevek

Az utcák elnevezésére viszonylag kevés adat áll rendelkezésünkre.¹ Szirbik Miklós a református eklézsia tagjait felsorolva 1763-ból az alábbi utcákat említi: Temető-, Hold-, Csapó-, /Szent/Lőrincz-, továbbá az újvárosi 1^{ső}, 2^{ik}, 3^{ik}, 4^{ik}, 5^{ik}, 6^{ik} utcát.

A régi iratokban a helymeghatározás körülírással történt: "A városháza előtt való kis hidtól a nagy hidnak dobogójáig" /A mai Szegedi utcának a Gőzmalom utcától az Érig terjedő része/, "Gerizdes fellől, a Száraz malomtól kezdvén a N. vármegye kapuja előtt, vasáros bolt előtt, Sz. János kápolnája mellett a Bótok fellől, a nagy hid dobogójáig" /Vöröshadsereg utja, Felszabadulás utja, Lenin tér. 1854-ig a főtéren állt a Szent János kápolna, melyet a mai Görög-szabadságharcosok terére helyeztek át. Lebontva 1968-ban./² 1830-ban is sok még a körülírás: "Szilvásy ur lábujában való utza", Magazinum szeglete irányában levő zug /Bolygó utca/, "Tarnay ur előtt való köz" /Rákóczi u. eleje/, "Vármegyeház kapujával szemközt való utza" /Héderváry u./, "Dégi köze a Cath. Templom előtt" /Pázmány u./, "Tulsó egyenes utza" /Széchenyi u./ stb., de már konkrét utcanevek is előfordulnak: Orosztemplom utza /Toldy u./, Magazin utza /Köztársaság tér/, Török temető utza /Batthyány u./, Szélső utza /Zrinyi u./, Városháza utza /Gőzmalom u./, Sokmalom utza /Görög-szabadságharcosok tere/, Nagy Zsidó utza /Deák Ferenc u./ Tarnay köze /Kazinczy u./, Prágai sor /Hajnal u./ stb.³

Szirbik Miklós ugyanerről az időszakról írja: "Apróbb felosztása a' Városnak az Utszák által esik; mellyek elneveztetnek vagy formájokról, mint Hóld utsza, mivel fél hóld formájú; vagy mekkoráságokról, mint Nagy Utsza; Kis Utsza; vagy valami nevezetes helyről, mint Török, Ó-, Uj-, Sido-, Orosz, Temető Utsza, Gerizdes, Hóhér telek; vagy valamely főbb épületéről, mint Vármegyeház-, Sóház-, Kapitányház, Templom-, Kálvária utsza; vagy valamely nevezetes emberről, mint Panyor-, Pallagi-, Bába-, Gyurkutza-, Darótzai u. 's a't.

Ezenkívül felosztatik Tizedekre, mellyeknek száma most 50."⁴

A dualizmus korában határozzák el, hogy "az utcák rendes nevekkal látandók el és pedig úgy, hogy azon utca, amely eddig is határozott általánosan ismert névvel birt, ezentul is megtartandó, míg névvel eddig el nem látott utcák részént a hazai történelemből ismert, irodalmi téren érdemeket szerzett vagy politikai téren működött nevezetes férfiak neveivel volnának elnevezendők."⁵ Teljesség igényével a város utcaneveit az 1880. évi kataszteri felmérés alapján készült Bárány Pál-féle térkép tünteti fel.⁶

2. táblázat

Az utcanevek változásai

1975

1945

1888

Adria u.	Adria u.	-
Ady Endre u.	Tavaszi u.	-
Ágyu u.	Ágyu u.	Ágyu u.
Alkotmány u.	Alkotmány u.	-
Alma u.	Alma u.	Alma u.
Almássy u.	Almássy u.	Árok u.
Apaffy u.	Apaffy u.	Ér u.
Április 4. utja	Justh Gyula u.	Zöldfa u.
Arany János u.	Arany János u.	Borkák utcája
Árpád u.	Árpád u.	Árpád u.
Árvíz u.	-	-
Attila u.	Attila u.	Attila u.
Aulich u.	Aulich u.	Aulich u.
Bajcsy Zsilinszky u.	Lonovics srt.	Lonovics srt.
Bajza u.	Bajza u.	Nagybába u.
Balassa u.	Balassa u.	Zerge u.
Balaton u.	-	-
Balog Ádám u.	Eszterházi u.	Gerizdes u.
Bánát u.	Bánát u.	-
Bánffy u.	Bánffy u.	Fuvola u.
Barabanov Iván u.	Király u.	-
Bárány u.	Bárány u.	Bárány u.
Barcsay u.	Barcsay u.	Képiró u.

1975

1945

1888

Baross u.
 Batthyány u.
 Béke tér
 Béke u.
 Beloiannisz v.
 Bem u.
 Beresényi u.
 Bernsenyi u.
 Bethlen u.
 Bimbó u.
 Biró u.
 Boeskaí u.
 Bolygó u.
 Botond u.
 Brassói u.
 Buza u.
 Cédulaház u.
 Czuczor u.
 Csáki u.
 Csér József u.
 Csillag u.
 Csokonai u.

Baross u.
 Batthyány u.
 -
 Béke u.
 Kálvária u.
 Bem u.
 Beresényi u.
 Bernsenyi u.
 Bethlen u.
 Bimbó u.
 Biró
 Boeskaí u.
 Bolygó u.
 Botond u.
 Brassói u.
 Buza u.
 /név nélküli/
 Czuczor u.
 Csáki u.
 -
 Csillag u.
 Csokonai u.

Fehérló u.
 Batthyány u. /Kis-Aradi u./
 -
 -
 Kálvária u.
 Bem u.
 Pátyol u.
 Világosi u.
 Fuvola u.
 Bimbó u.
 -
 Berekkeré u.
 Bolygó u.
 Percz u.
 -
 Buza u.
 -
 Ingó u.
 Völgy u.
 -
 Csillag u. /Kiscsillag u./
 Szt. Lőrinc u.

1975

1945

1888

Damjanich u.	Damjanich u.	Damjanich u.
Deák Ferenc u.	Deák Ferenc u.	Deák Ferenc u.
Dembinszky u.	Dembinszky u.	Dembinszky u.
Diófa u.	-	-
Dobó u.	Dobó u.	Dobó u.
Dobsa Lajos u.	-	-
Dohány u.	Dohány u.	-
Dózsa György u.	Gróf Apponyi u.	Uri u.
Dózsatelep	Levente-telep	-
Dugonics u.	Dugonics u.	Dugonics u.
Eötvös u.	Eötvös u.	Eötvös u.
Erdei Ferenc tér	-	-
Erdő u.	Erdő u.	-
Est u.	Est u.	-
Esze Tamás u.	Hervey u.	-
Farkas Imre u.	Ardics u.	Ardics u.
Fecske u.	Fecske u.	Nadrágszár u.
Fejedelem u.	Fejedelem u.	-
Felszabadulás útja	Megyerház u.	Megyerház u.
Feltámadás u.	Feltámadás u.	-
Fiunei u.	Fiunei u.	-
Fülemüle u.	Fülemüle u.	Fülemüle u.

/Nagy Zsidó u./

/Urak utcája/

/Kiszsídó u./

1975	1945	1888
Fűrés u.	Fűrés u.	Fűrés u.
Futó u.	Futó u.	Futó u.
Gagarin u.	-	-
Garai tér	Garai tér	Bódog u.
Gárdonyi Géza u.	-	-
Gém u.	Gém u.	Gém u.
Gerizdes u.	-	-
Gizella u.	Gizella u.	-
Görög szabadságharcosok tere	Szt. János tér	Szt. János tér
Gózmalom u.	Gózmalom u.	Gózmalom u.
Gyóni Géza u.	Pilsudszki u.	Paradicsom u.
Gyöngy u.	Gyöngy u.	Gyöngy u.
Gyöngytyuk u.	Gyöngytyuk u.	Gyöngytyuk u.
Hajnal u.	Hajnal u.	Hajnal u.
Hajnóczy u.	-	-
Hámán Kató u.	-	-
Hargita u.	Hargita u.	-
Harmat u.	Harmat u.	Harmat u.
Hársfa u.	Hársfa u.	Hársfa u.
Hédervári u.	Hédervári u.	Temető u.
Hold u.	Hold u.	Hold u.

1975

Holló u.
Hollósy Kornélia u.
Honvéd u.
Hosszu u.
Hunfalvi u.
Hunyadi u.
Huszár u.
-
Ibolya u.
Irányi u.
Iskola u.
-
Jázmin u.
Jókai u.
Br. Jósika u.
József Attila u.
Juhász Gyula tér
-
Kálvin tér
Kálvin u.
Kápolna u.
Károlyi Mihály u.
Kassai u.
Kazinczy u.
Kelemen László u.

1945

Holló u.
Hollósy Kornélia u.
Honvéd u.
Hosszu u.
Hunfalvi u.
Hunyadi u.
Huszár u.
-
Irányi u.
Iskola u.
-
Jázmin u.
Jókai u.
Báró Jósika u.
Lonovics László u.
-
Kálvin tér
Kálvin u.
Kápolna u.
-
Kassai u.
Kazinczy u.
-

1888

-
-
Honvéd u.
Hosszu u.
Kékás u.
Hunyadi u.
Huszár u.
-
Könyök u.
Iskola u.
-
Vig ur u.
Kis u.
Kertész u.
-
-
Kossuth u.
Kápolna u.
-
-
Kazinczy u.
-

/Temető u./

1975

Kerkápoly u.
 Késmárki u.
 Kigyó u.
 Kilián György u.
 Kinizsi u.
 Királyhegyesi út
 Kisfaludy u.
 Kis Porond u.
 Kiss Ernő u.
 Kiss János tábornok u.
 Klapka u.
 Kmetty u.
 Kolozsvári u.
 Kont u.
 Kórház u.
 Korona u.
 Kossuth u.
 Kölcsey u.
 Kőrösi Csoma Sándor u.
 Köztársaság tér
 Kun Béla tér
 Kürt u.

1945

Kerkápoly u.
 Késmárki u.
 Kigyó u.
 -
 Kinizsi u.
 Királyhegyesi út
 Kisfaludy u.
 Kisporond u.
 Kiss Ernő u.
 Bár Erdélyi u.
 Klapka u.
 Kmetty u.
 Kolozsvári u.
 Kont u.
 Kórház u.
 Korona u.
 Kossuth u.
 Kölcsey u.
 Vámbéri u.
 Náray Lajos tér
 Állomás tér
 Kürt u.

1888

Nagylisztes u.
 -
 Kigyó u.
 -
 Kinizsi u.
 Királyhegyesi út
 Trombita u.
 Nagycék u.
 Kiss Ernő
 Bár Erdélyi u.
 Klapka u.
 Kmetty u.
 -
 Kisék u.
 -
 -
 Sónház u.
 Kölcsey u.
 Kukorica u.
 Széna tér
 Állomás tér
 Kürt u.

/Szélmalom u./
 /Nagyorosz u./

/Ferenc Ferdinánd
tér/

1975

Mikócsa u.
 Mikszáth u.
 Nóra Ferenc u.
 Mórca Zsigmond u.
 Munkácsy u.
 Munkás u.
 Murányi u.

Nádasdi u.
 Nagycsillag u.
 Nap u.
 November 7 tér⁸

Nyizsnyai u.
 Nyul u.

Orgona u.
 Oroszlán u.
 Ószegedi út

Paizs u.
 Paraszt u.
 Patay tér
 Páva u.
 Pázmány u.
 Perczel

1945

Mikócsa u.
 Mikszáth u.
 Gróf Pálffy u.
 Návai Tanács u.
 Munkácsy u.
 Vertán E. u.
 Murányi u.

Nádasdi u.
 Nagycsillag u.
 Nap u.

Nyizsnyai u.
 Nyul u.

Oroszlán u.
 Ószegedi út

Paizs u.
 Verbóczi u.
 Patay tér
 Páva u.
 Pázmány u.
 Perczel u.

1888

Mikócsa u.
 -
 Fekete u.
 Malom u.
 Újvilág u.
 -
 Murányi u.

Gerizdes u.
 Nagycsillag u.
 Nap u.
 -

/Aradi kereszt u./ Nyizsnyai u.
 Nyul u.

Oroszlán u.
 Ószegedi út

Paizs u.
 /Fekete kereszt u./ Verbóczi u.
 /Pipa u./ Patay tér
 Páva u.
 Pázmány u.
 Perczel u.

1975

Petőfi park
Petőfi u.
Pipacs u.
Porond u.
Posonyi u.
Puskin u.

Ráday u.
Rákóczi u.
Rákosi ut
Révay u.
Révész u.
Rigó u.
Róka u.

Ságvári tér
Sallai Imre u.
Sarkantyu u.
Sas u.
Simonyi u.
Sirkert u.

Szabadság tér
Szántó Kovács u.
Széchenyi /Malinovszky u./

1945

Horthy-park
Petőfi u.
Pipacs u.
Porond u.
Posonyi u.
Teleky u.

Ráday u.
Rákóczi u.
Rákosi ut
Révay u.
Révész u.
Rigó u.
Róka u.

-
-
Sarkantyu u.
Sas u.
Simonyi u.
Sirkert u.

Desseffy tér
Gróf Vay u.
Vásárhelyi u.

1888

-
Petőfi u.
-
Porond u.
Posonyi u.
Teleki u.

/Szilágyiak utcája/ Ráday u.
/Nagy Györgyök u./ Rákóczi u.
Rákosi ut
Hajó u.
Révész u.
Rigó u.
Róka u.

-
-
Sarkantyu u.
Sas u.
Simonyi u.
Sirkert u.

Sónáz u.
Sip u.
Vásárhelyi u.

1975

Szegedi u.
 Szekfű u.
 Székely u.
 Szemere u.
 Szén u.
 Szende u.
 Szent Anna u.
 Szent Gellért u.
 Szentháromság u.
 Szent István tér
 Szent Lőrinc u.
 Szerecsen u.
 Szigeti u.
 Szigligeti u. /Szigl.u./
 Szikszai u.
 Szilágyi Dezső u.
 Szirbik Miklós u.
 Sziv u.
 Szoboszlai Imre u.
 Szondi u.
 Szunyog u.

Tábor u.
 Tancsics Mihály u.
 Táttra u.

1945

Szegedi u.
 Szekfű u.
 Székely u.
 Szemere u.
 Szén u.
 Szende u.
 Szt. Anna u.
 Szt. Gellért u.
 Szentháromság u.
 Szent István tér
 Szt. Lőrinc u.
 Szerecsen u.
 Szigeti u.
 Szigligeti u.
 Szikszai u.
 Szilágyi Dezső u.
 Szirbik Miklós u.
 Sziv u.
 Gróf Szapáry u.
 Szondi u.
 Szunyog u.

Tábor u.
 Bécsi u.
 Táttra u.

1888

Szegedi u.
 Szekfű u.
 -
 Kisbába u.
 Szén u.
 Szende u.
 Szt. Anna u.
 Nagycsók u.
 -
 Szent István tér
 Szt. Lőrinc u.
 Szerecsen u.
 Réz u.
 Szigligeti u.
 Vöröskör u.
 Pacsirta u.
 -
 Sziv u.
 -
 Szunyog u.

Tábor u.
 Bécsi u.
 Táttra u.

/temető köz/

1975

Teleki Blanka u.

Temesvári u.

Templom köz

Thököly u.

Tinódy u.

Tisza u.

Toldy u.

Tompa u.

Torma Imre u.

Töltés u.

Tömörkény u.

Tulipán u.

Tükör u.

Tűr u.

Új u.

Uttörő u.

Üstökös u.

Vadász u.

Vágóhid u.

Váradi u.

Vásárhelyi Kálmán u.

Vásártér u.

Vaskapu u.

1945

-

Temesvári u.

Templom köz

Thököly u.

Tinódy u.

Tisza u.

Toldy u.

Tompa u.

Bálvány u.

Töltés u.

-

Tulipán u.

Tükör u.

Tűr u.

Új u.

-

Üstökös u.

Vadász u.

Vágóhid u.

Váradi u.

D' Orsai /Posta u./u.

-

Vaskapu u.

1888

-

-

-

Kengyel u.

-

Tisza u.

Kisorosz u.

-

-

Töltés u.

-

Kórház u.

Tükör u.

-

Új u.

-

-

-

Vágóhid u.

Váradi u.

-

-

-

1975

Vasvári Pál u.
Vécsey u.
Verebes u.
Virág u.
Vörös Csillag u. /Sztalin u./
Vörös Hadsereg útja
Vörösmarty u.

Wekerle u.
Wesselényi u.
Wlassich u.

Zalka Máté u.
Zója u.
Zoltán u.
Zrinyi u.

1945

Vasvári Pál u.
Vécsey u.
Verebes u.
-
Rákosi Jenő u.
Aradi u.
Vörösmarty u.

Wekerle u.
Wesselényi u.
Wlassich u.

-
-
Zoltán u.
Zrinyi u.

1888

Vasvári Pál u.
Vécsey u.
Verebes u.
-
Szép u.
Aradi u.
Vörösmarty u.

Wekerle u.
Független u.
Buzogány u.

-
-
Zoltán u.
Szélső u.

36. kép. A reformátusok főutcája. /Vörös Hadsereg u./

37. kép. A katolikusok főutcája. /Beloianisz u./

38. kép. Szentlőrinci városrész. /Ráday u./

39. kép. Soványi munkásházak. /Torma Imre u./

40. kép. Ujvárosi utcakép. /Április 4. útja/

41. kép. Cigánybécs széle. /Lendvay u./

A házak számozása

A házak számozását 1786-ban II. József rendelte el. Makón a nagyvárad kerületi főnök utasítására kellett végrehajtani. Az akkor itt élő 21 nemes család az uralkodóhoz folyamodva kérte portáik számozás alóli mentesítését, mondván: "ne tegye hájlékaikat egy sorba a szomszédos parasztházakkal."⁹ A császár elutasító válaszára másodízben már csak az iránt könyörögtek, hogy a jobbágy házakra alkalmazandó fekete számjegyek helyett zöld számokat tüntessenek fel. A bécsi udvar ezt a kérést sem teljesítette. Mivel az uralkodó halálos ágyán visszavonta rendelkezéseit, a házszámozás végrehajtására Makón nem került sor. 1845-ben Nagy Lázár uradalmi fiskális szólította fel a város biráját, hogy "az egész városbani házakat számokkal megjelölni nem csak diszes, hanem bárkinek is felkeresésiben könnyüséget hoz." Minden házra egy folyószámmal ellátott deszkácska szegezését határozzák el.¹⁰ 1851-ben már pléntábla elkészítését tervezik.¹¹

A számozás nem utcák szerint történt, hanem az egész város területére kiterjedően egyetlen számsort alkalmaztak. A házak sorszáma többször eltolódott, 1816-ban jelentősebben megváltozott. /Az 1824. évi Giba-féle térkép ez utóbbi számokat tünteti fel./ A Bach-korszak kezdetén, 1850-ben teljesen új számozást vezettek be. Ekkor az 1-es számot a vármegyeháza, a 8-at a városháza kapta. A későbbiek során rendkívül bonyolulttá vált a számok összevisszasága, ugyanis ha új ház épült, az mindig a legutolsó sorszámot kapta. Így pl. a Kálvária utcában egymás mellett állt a 19 és 3056, a Vásárhelyi utcában a 295 és a 3439 számú ház. A tájékozódásban valamelyest könnyítést jelentett, hogy a periférikus városrészeket külön számozták. 1870-ben a következő házszámok fordultak elő:

a város törzsökös része	1 - 3455
Putrisok	1 - 189
Honvéd város	1 - 874
Czédulaház	1 - 59
Ujvágóhid	1 - 71
Kelemenhid	1 - 210

E bonyolult háznyilvántartás 1908-ig volt érvényben. Ekkor tértek át a házak utcák szerinti számozására. Az anyakönyvekben - előbb szórványosan - 1909-től kezdtek bejegyezni a ma is használatos megjelölést.¹² Ennek lebonyolításában bizonyos rend érvényesült. A számozást mindig az utca főtérfelé eső végén kezdték, még pedig úgy, hogy kifelé haladva a jobb oldal páratlan, a bal pedig páros. Így rossz látási viszonyok mellett is könnyebb a tájékozódás.

3. táblázat

Utca és házszám jegyzék 1901-ből

Polyó szám	Az utca vagy tér elfogadott neve	Régibb név	Az utczában vagy téren eső házak száma	Járás
1	Ágyu-utca		H. 861-879 ₁ P. 172-173	XIII.
2	Alma "		1262-1320	V.
3	Almássy "	Árok	Kh. 229-233, Vh. 80-88, Vh. 89 ₁₋₂₂	XVI. és XV.
4	Állomás-tér		2672-2680	X.
5	Andrássy-utca	Vizes	2923 ₂ -2926, 2952-2962 ₁ , 2964-2966 ₁ , 2967-2973, 2974 ₂ ,	X. és XI.
6	Apafy "	Ér	2898 ₂ , 3021 ₂ , 3046-3056 ₁ , 3061-3066	XI.
7	Aradi "		2090-2096, 2158 ₂ -2181, 2207-2233 ₁ , 2234-2248, 2289- 2320, 2321 ₂ -2322 ₁ , H. 1-3, H. 874 ₃ , H. 882, H. 888-889, H. 8961 ₁₋₂	VIII.
8	Arany J. "	Borkák	2010-2089, 2128-2130	VII. VIII.
9	Ardics "		Kh. 8, 60-78, Kh. 112-113 Kh. 142-144 Kh. 168-169 ₁ , Kh. 191-92, Kh. 234-235	XVI.
10	Árpád "		3009-3020, 3316-3322	XI. XII.
11	Attila "		386-396, 402-407 454 ₂ -457, 460-468, 503 ₂₋₃ , 557-560 ₁ , 561-564, 611 ₂ -618, Ch. 71-76	II. III. IV.
12	Aulich "		H. 462-472, H. 475-497, H. 499-515	XIV.
13	Bajza "	Nagy-Bába	1777-1798, 1868-1917, 1932-1941, 1946-1953	VII.
14	Balassa "	névtelen	P. 11-12. P. 189, H. 396-397	XIII. XIV.
15	Bánffy "	"	Ch. 4, Ch. 8 ₁₋₃ , Ch. 10. Ch. 20	XV.

Folyó szám	Az utcza vagy tér elfogadott neve	Régibb név	Az utczában vagy téren eső házak száma	Járás
16	Bárany utca		539 ₂ -556, 565-567 ₁ , 571 ₂ -589, 624 ₂ -3, 632 ₂ , 663-664 ₁ , 665- 684, 694 ₂ -710, 769 ₂ -770	II. és III.
17	Barcsay "	Képiró	42 ₂ -49, 56-62, 541-142, 149 ₁ -3	I. II.
18	Baross "	Fehérló	197-204 ₁ , 205-215	I.
19	Batthyányi "		2323-2341, 2359-23622517-2527, 25312-536 ₃₈ 2540-2552	IX.
20	Bécsi "		771-780 ₁ , 834 ₂ -836, 927-931, 956-996. Ch. 1-3, Ch. 29-38, P. 62 - 89. P. 107-124, P. 141-154	III. IV. XV. XIII.
21	Bem "		H. 570-581, H. 583 -601, H. 603-615,	XIV.
22	Bercsényi "	névtelen	997-1035, P. 168 -171	IV. és XIII.
23	Berkes "		2927-2939, 2966 ₂	XI.
			H. 16-18, H. 33 -34, H. 56-57, H. 74, H. 96, H.146-149, H. 206-208, H. 239-240. H. 253, H. 264-268, H. 276-277,	
24	Berzsényi "	Világosi	H. 305-306, H. 443-445, H. 473-474, H. 498, H. 529-530, H. 582, H. 602. H. 650, H. 676-677, H. 791, H. 804, H.859,	
25	Bethlen "	névtelen	1036-1063 ₁ , P.8-10, P. 35-45, P. 90-99, P. 131-137, P. 164-167, P. 174-184, Ch. 5 ₁ -2, Ch. 6-7, Ch. 9-25	XIII.XV.
26	Bocskay "	Epreskert	1539 ₃ -9	VI.
27	Bolygó "		229 ₂ , 230 ₂ , 249 ₂ , 250 ₂ , 289 ₂ , 299 ₂ , 355-358	I.
28	Buza "		780 ₂ , 790-826, 833-834 ₁ ,	III.
29	Botond "	Percz	1799-1802, 1805-1817	VII.
30	Gr. Csáky "	névtelen	P. 13-16, H. 400-402	XIII. XIV.

Folyó szám	Az utca vagy tér elfogadott neve	Régibb név	Az utcában vagy téren eső házak száma	Járás
31	Csillag utca	Kis-Csillag	1494-1516	VI.
32	Csokonay "	Sz.Lőrincz	2599 ₆ , 2646-2659, 2751-2757, 2793-2746	IX. és X.
33	Damjanich "		H. 122-123, 135 - 145, 150-166	XIV.
34	Deák Fer. "		327-352 ₁ , 1593 ₂ - 1621 ₁ ,	I. és VI.
35	Dembinszky "		H. 124-129, 665-675, 678-712, P. 100	XIII. XIV.
36	Dessewffy tér		10. 52 ₂ -55 ₂ , 263-270, 322-326	I.
37	Dobó utca		184-185	I.
38	Dugonics "		370	II.
39	Eötvös "		271-289 ₁ , 290 ₁ ,-294, 296-299 ₁ , 300-321	I.
40	Br. Erdélyi utca	N.Orosz	1571-1590 1661-1694, 1700-1703	VI.
41	Eszterházy "	Gerizdes	2233 ₂ , 2249-2275, 2285-2288	VIII.
42	Est "		V. 71	XV.
43	Fecske "		1695-1699	VI.
44	Fülemile "		Kh. 159 ₂ , 1692-190	XVI.
45	Garay "	Bódog	H. 8792-4	XIII.
46	Sz.Gellért "	Nagy-Ék	3252 ₁ , 3397-3411	XII.
47	Gyöngy "		1136, 1147-1161, 1165-1170, 1172 ₂ -1192	IV. V.
48	Hajnal "		1621 ₂ -1623, 1918-1925	VI. VII.
49	Hársfa "		Vh. 7-8, 21, 32-46 50-54	XV.
50	Héderváry "	Temető	2363-2369, 2387-2392, 2481-2482, 2514-2516 2553-2557, 2589 ₁₋₂ , 2599 ₅	IX.
51	Hold "		2837-2866	X.

Folyó szám	Az utcza vagy tér elfogadott neve	Régibb név	Az utczában vagy téren eső házak száma	Járás
52	Honvéd utcza		H.116 ₂ -121, 890, 913-916 ₁ , 917 ₁ , Ch. 13-14, Ch. 19, Ch.21, VIII,XIV.XV. Ch.23.Ch.24. Ch. 27, 653 ₂ , -661, 664 ₂ , 711-715 ₁ , 764- 769 ₁ , 781-789, 827-832 872-875, 912-925, 1133-1135,	III.IV.V.
53	Hosszu "		1137-1146, 1193-1194, 1257-1261 1321-1326 ₁ , 1395- 1401, 1465-1469, 1472 ₁₋₂ 1517-1519	VI.
54	Hunfalvy "	Kákás	2537, 2539, 2572, 2590-2599 ₁ ,	IX.
55	Hunyady "		2415-2427, 2438 -2443, 2832-2836	IX. X.
56	Hussár "		2681-2699	X.
57	Irányi "	Könyök	3033-3041, 3079 ₂ -3096 ₂	XI.
58	Iskola "		3288-3315	XII.
59	Jókay "	Végh	1402-1432, 1443-1464	V.
60	Br.Józsika-u.	Kis	3140-3144 ₂	XI.
61	Kálvária utcza		30-31, 35-42, 63-104, 105 ₂ -116, 124, 367-369, 374-380, 3056 ₂ -3060	I.II.XI.
62	Kálvin "	Kossuth	2797-2807, 2814-2831, 2867 2873, 2920-2923 ₁	XI.
63	Kápolna "		H. 401, H. 403-442, H. 446-461	XIV.
64	Kazinczy "		1646-1660	VI.
65	Kerkápoly "	N-Lisztes	3121-3131, 3168-3175	XVI.
66	Kigyó "		2758-2792	X.
67	Kinizs "		2351-2358	IX.
68	Kis Ernő "	Szélmalom	H. 880-881, H. 883-884, H. 892, H.898 ₁₋₂ H.907 ₁₋₅	VIII.XIV.
69	Királyhegyesi u.		H. 288-304, P. 5-7, H. 307-344	XIII. XV.
70	Kisfaludy utcza	Trombita	442-454 ₁ 469-485 ₁ , Vh. 55-67, Vh. 77-79	II. XV.

Folyó szám	Az utca vagy tér elfogadott neve	Régibb név	Az utcában vagy téren eső házak száma	Járás
7	Klapka utca		H. 225-238, H. 241 252, H. 254-263, H. 269-275, H.278-287	XIV.
72	Kmetty "		H. 716-760	XIII.
73	Kölcsey "		3159-3167, 3184, 3193-3198 ₁ , 3256-3261, 3390-3396	XI. XI.
74	Kont "	Kis-Ék	3243-3251, 3252 ₂ -3255, 3262-3273	XII.
75	Kórház "		1520-1539 ₂ , 1540-1562, 3456 ₁ ,	VI.
76	Kossuth "	Sóház	150-153 ₁ , 154 ₁ , 155 ₁ , 156-180, 186-196, 216-225, 360-366 3456 ₆	I. II.
77	Kürt "		117-121 ₂ , 122-123	II.
78	Lakat "		H. 132-134	XIV.
79	Lázár "	Szücs	H. 66-73, H. 75-95, H. 97-102	XIV.
80	Lehel "		121 ₃ , 129 ₂ -140, 143-144, 153 ₂ , 154 ₂ , 155 ₂	II.
8	Lendvay "	Nagykut	932-955, P. 46-61, P. 101-106, P. 138-140	IV. XIII.
82	Liget "		2701-2710, 2742-2750, 2941-2951, 3354-3358, 3458-3462	X. XI. XII.
83	Lonovics László	Kertész	24 ₂₋₃ , 25 ₃₋₄ , 26 ₂ , 27 ₂ , 28 ₂ , 32-34, 50-52 ₁	I.
84	Lonovics sugárut		2700 ₁₋₂₅ , 2940, 2962 ₂ -2963, 2974 ₁ , 2975-2976	X. XI.
85	Lónyay utca	Kis-Lisztes	3178-3183, 3185-3192	XVI.
86	Luther "	Ev.Templ.	1326 ₂ -1366, 1375-1394, 3455 ₂ 3456 ₂	V.
87	Madarász "	Nadrágszár	1563-1570	VI.
88	Majláth "	Venyegé	399-401, 408-413	II.
89	Marospart "		3465	XII.
90	Megyház "		1 ₁₋₂ , 1926-1930, 1954-1963, 2342-2350, 2393, 2396-2402, 2444-2448	I.VII.IX.
91	Megyeri "	névtelen	1470-1471, 1472 ₃₋₅	V.

Polyó szám	Az utca vagy tér elfogadott neve	Régibb név	Az utcában vagy téren eső házak száma	Járás
92	Meskó utca	Szarka	1964-1968, 1974-2009	VII.
93	Mészáros "	Molnár	H. 26-32, H. 35-55, H. 58-65	XIV.
94	Mező "		Ch. 39-70	XV.
95	Miklós "	Gém	Kh. 9-14	XVI.
96	Mikócsa "		1818-1840, 1945 ₂	VII.
97	Munkácsy "	Ujvilág	3081-3083, 3087-3091, 3134-3139, 3144 ₃ -3148	XI.
98	Murányi "	névtelen	1803-1804, 1867	
99	Nádasdy "	Gerizdes o.	2276-2282, H. 897	VIII.
100	Nagy-Csillag-u.		629-632 ₁ , 633-635, 685-689 ₁ , 690-694 ₁ , 852-855 ₁ , 856-858, 896 ₂ -5, 1096-1098, 1162-1164, 1367-1374, 433-1442, 1473-1493	III.IV.VI.
101	Nap "		1942-1945 ₁	VII.
102	Návay Tamás "	Malom	125-129 ₁ , 145-148	II.
103	Nyizsnyai "	Aradiker.u.	2283-2284	VIII.
104	Nyul "		Kh. 114-141, Kh. 150 ₂	XVI.
105	Oroszlán "		3457 ₄₋₅ Kh. 15-18, Kh. 31-59	XVI.
106	Pacsirta "		1080-1095, 1099-1105, 1112-1132	IV.
107	Paizs "		H.761-790, H. 792-798	XIII.
108	Gr. Pálffy J."	Fekete	2097-2127, 2131-2148, 2155-2158 ₁ , 2185 ₁ -2201, H.4-15 H. 19-24	VIII.XIV.
109	Paradicsom "		1195-1256	V.
110	Patay "	Pipa	H. 25	XIV.
111	Páva "		2911 ₂ , 2981-2991, 2993-3004	XI.

Polyó szám	Az utca vagy tér elfogadott neve	Régibb név	Az utcában vagy téren eső házak száma	Járás
112	Perczel	utca	H. 167-205, H. 2468, 2501-2502, 2528-2530	XIV.
113	Petőffy	"	2428-2437, 2456 ₂ -3434, 3437-3444	IX.
114	Porond	"	3421-3425 ₁ 3428-3434, 3437-3444	XII.
115	Posonyi	" névtelen	P. 1-4, P. 17-34, H. 398 ₉	XIII, XIV.
116	Ráday	"	2370-2386, 2483-2500, 2503-2513, 2808-2813	IX, X.
117	Rákóczy	"	2394-2395, 2449-2456 ₁ , 2457-2467, 2469-2480	IX.
118	Rákosi	"	H. 348-395	XIV.
119	Révay	" Hajó	3353, 3359 ₆₀ -3367	XII.
120	Révész	"	3176-3177, 3208-3224, 3412-3420, 3457 ₂₋₂ , Kh. 19-30 Kh. 211-213, Kh. 215-228	XVI, XII.
121	Rigó	"	Kh. 193-206	XVI.
122	Róka	"	Kh. 79-111	XVI.
123	Rózsa	"	Vh. 4-6 Vh. 9-11	XV.
124	Sarkantyú	"	H. 834-858, H. 860	XIII.
125	Sas	"	Kh. 145-150 ₁ , Kh. 151-159 ₁ , Kh. 160-167	XVI.
126	Simonyi	" Zsák	1969-1973	VII.
127	Sirkert	"	105 ₁ 359, 371-373, 397-398, 414-417, 436-441, 485 ₂ -486 535-539 ₁ , 590-594, Ch. 104-107, Vh. 1-3 Vh. 12-17 Vh. 90-102	II, III, XV.
128	Gr. Szapáry	" névtelen	Ch. 11-12	XV.
129	Széchenyi tér	"	2 ₁ , 3-9, 2403-2414	I, IX.
130	Szegedi utca	"	2874-2879, 2913-2919, 2970-2977, 3005-3008, 3323-3346, 3368-3389, 3463-3464	X, XI, XII.
131	Szegfű	"	595-611 ₁ , 619-620, 628, 636-653 ₁ , 662, Ch. 77-103	III, XV.
132	Szemere	" Kis-bába	1841 ₂ , 1842-1866, 1931	VII.

Folyó szám	Az utca vagy tér elfogadott neve	Régibb név	Az utcában vagy téren eső házak száma	Járás
133	Szende utca		H. 345-347 H. 516-528 H. 531-569	XIV.
134	Sz. Anna "		3149-3158, 3198 ₂ -3207, 3225-3242	XII.
135	Sz. János-tér		2880-2884, 2899-2911 ₁ , 2912-3455 ₁	X.XI. XII.
136	Sz. István-tér		3021 ₁ , 3022 ₁ , 3023-3032, 3274-3287	XI. XII.
137	Szép-utca		15-20, 24 ₁ , 25 ₁₋₂ , 26 ₁ , 27 ₁ 28 ₁ , 29	I.
138	Szigethy-utca	névtelen	1063 ₂ -1079, Ch. 15-18, C. 185-186	IV. XIII. XV.
139	Szigligeti "	Temetőköz	2321 ₁ , 2322 ₂	VIII.
140	Szikszy "		855 ₂ , 876-889, 891-896 ₁ , 897-911	IV.
141	Sziv "		3084-3086	XI.
142	Szondy "	névtelen	Ch. 23, P. 187-188	XII. XV.
143	Szunyog "		2600-2628	X.
144	Tábor "		H. 130-131	XIV.
145	Teleky "		11-14, 21-23, 2885	I. X.
146	Tisza "	Szeglet	2629-2645, 2660-2671	X.
147	Tökölly "	Kengyel	2182-2184, 2202-2206	VIII.
148	Toldy "	Kis-Orosz	1704-1776	VI. VII.
149	Tompa "	névtelen	Kh. 207-210	XVI.
150	Töltés "		3425 ₂ -3427, 3435-3436, 3445-3454	XII.
151	Tükör "		3347-3352	"
152	Türr "		H. 616-649, H. 651-664	XIII.
153	Uj "		2558-2571, 2573-2588	IX.
154	Uri "		2 ₂ , 1592-1593 ₁ , 1624-1645	I.VI.
155	Vágóhid "		Vh. 18-20, Vh. 27-31, Vh. 47-49, Vh. 68-70, Vh. 2-76	XV.

Polyó szám	Az utca vagy tér elfogadott neve	Régibb név	Az utcában vagy téren eső házak száma	Járás
156	Vámbéry utca	Kukoricza	2711-2741	X.
157	Várady "		487-503 ₁ , 504-509 ₁ , 516-534, 560 ₂ -689 ₂ , 715 ₂ -734, 741-763, Vh. 21-26	II. III. XV.
158	Vásárhelyi "		181-183, 201 ₂ , 240-243, 295, 352 ₂ -354, 381-384 ₁ , 509 ₂ -515 567 ₂ -571 ₁ , 621-624 ₁ , 625-627, 735-740, 890, 1106-1111 1171-1172 ₁ , 1591 ₁₋₂ , 3456 ₃₋₅ , Ch. 108-109	I. II. III. IV. VI. XV.
159	Gróf Vay "	Sip	226-229 ₁ , 230, 231-239, 244-249 ₁ , 250 ₁ , 251-262	I.
160	Vécsey "	Névtelen	P. 125-130, P. 155-163	XIII.
161	Vekerle "	Vásártér	H. 884 ₂ -887, H. 891, H. 893-895, H. 896 ₃ , H. 898 ₃ -906, H. 910-912. H. 917 ₂ -919 ₂	VIII.
162	Verbőczy "	Fek. kereszt	2149-2154	VIII.
163	Verebes "		2589 ₃₋₄ , 2599 ₂₋₄	IX.
164	Weselényi "	Független	H. 713-715	XIII.
165	Wlassics "	Buzogány	H. 799-803, 805-833	XIII.
166	Vörösmarty "		2886-2898 ₁ , 2992	XI.
167	Zöldfa "		384 ₂ -385, 418-435, 458-459, 837-851, 859-871, 926 Ch. 26, Ch. 28	II. III. IV, XV.
168	Zoltán "		H. 103-116 ₁	XIV.
169	Zrinyi "		3022 ₂ , 3042-3045, 3067-3079 ₁ , 3080, 3092-3096 ₁ , 3097-3120 3132-3133, 3457 ₁₋₆ Kh. 1-7. Kh. 214	XI. XVI. XII.

J e g y z e t

- 1 A levéltári iratok mellől hiányzik az utcaneveket tartalmazó melléklet. Makói Városi Levéltár /továbbiakban MVL./ Tanácsulési jegyzőkönyv 1851. június 7, Közgyűlési jzk. 1880. 226.
- 2 MVL Tanácsulési jkv. 1801-es 27/a.
- 3 MVL Tanácsulési jkv. 1830. 14.
- 4 Szirbik i.m. 27. 1.
- 5 MVL Közgyűlési jkv. 1880. szeptember 17.
- 6 MVL Térképtára
- 7 Az Erdei Ferenc teret a Felszabadulás, és Batthyány utca végéből, a Vörös Hadsereg, Arany János u. elejéből alakították ki 1973-ban.
- 8 A November 7 teret a Deák F. u. elejéből és a Szabadság térből alakították ki 1973-ban.
- 9 Idézi Kelemen F., A makói házszámok. Csongrád Megyei Hirlap 1958. május 19.
- 10 MVL Tanácsulési jkv. 1845. május 14.
- 11 MVL Tanácsulési jkv. 1851. 77.
- 12 Egyetlen térképről sincs tudomásunk, amely az 1850-1908-ig használt házszámokat feltüntetné. Utbaigazítást ad viszont az alábbi ~~házon~~ forrásmunka: Bakos F., Makó város utmutatója.

TELEK

A VÁROSI HÁZAK TELKE

Teleknagyság

A kisebb települések homogénabb, egységesebb világával szemben egy olyan nagyságrendű kisváros, mint Makó a telkeket tekintve is összetettebb, differenciáltabb képet mutat.

A polarizáltság tekintetében szembetűnő, hogy 1880-ban a legkisebb telek 19 □-öl, a legnagyobb 3 kat. hold 166 □-öl.¹

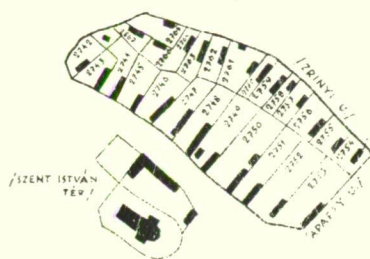
Buják, Szentlőrinc, e két törzsökös városrész telkei jórészt nagykiterjedésűek, átlagosan 4-500 □-ölesek. Morfológiai megfigyelés alapján a katolikusok főutcája a mai Árpád és Szt. István tér -itt halad el az ószegedi út-, a reformátusoké a Kálvin utca.

A görög katolikusok főutcája, a Nagyorosz /ma Kis János tábornok/ utca 3-400 □-öles portáival még nem igen töri meg a törzsökös városrészek telekrendjét. A zsidó fertály viszont a lakosság fokozatos növekedésével rendkívül zsúfolttá, rendezetlenné, sőt tűzveszélyessé válik.

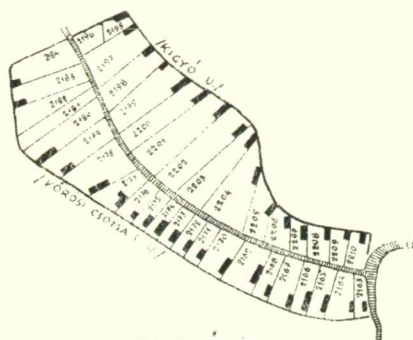
A város első zsellérnegyede a 18. század végén jött létre. Eredeti neve Ujváros, 1814-től Egyik Ujváros. Öt utcát foglal magába a Csillag utcától a Gyóni Géza utcáig, A teleknagyság átlaga 160 □-öl, a törzsökös városrészek telkeinek harmada.

A XIX. század első évtizedében települnek le a cigányok. Városrészüket Bécsnek, Cigánybécsnek nevezik. 1835-ben tovább bővül: létrejön Ujbécs. A hatóság putrisok néven emlegeti. Az új telektulajdonosok jelentős része már nem cigány.² Az 1880. évi

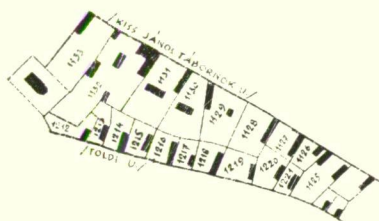

BUJAK

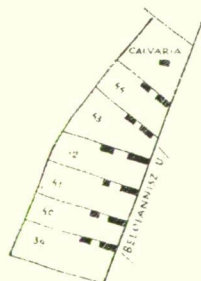
SZENT LŐRINCZ

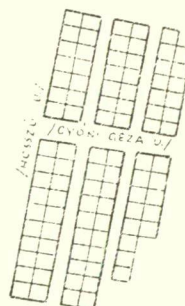
OROSZ FERTÁLY

EGYIK ÚJVÁROS

MÁSIK ÚJVÁROS

CIGÁNYBÉCS

42. kép. Teleknagyság az egyes városrészekben. 1824.

kataszteri felmérés idején a teleknagyság 19-80 □-ölig terjed. Az 1824. évi Giba Antal-féle térképen feltüntetett 82 cigány-bécsi telek akkora területű, mint hat Apaffy utcai házhely.

1814-ben a kálváriai szőlők területén történik parcellázás, ezt a városrészt Másik Ujvárosnak nevezték. Buják terjeszkedik erre, létrehozva a jómódu katolikus telkesgazdák főutcáját, a Kálvária utcát. A teleknagyság 8-900 □-öl.

Ujvároson az átlagos teleknagyság 300 □-öl, de a főutvonalnak számító Széchenyi utcában 1200-1300 □-öles telkeket is mértek.

A Honvéd, Vágóhid és Kelemenhid városrészekben a kimért telekátlag 100-120 □-öl. Ugyanakkor 63 tanyai lakos, földes gazda kap 250 □-öles házhelyet legelőjárandóságukból a Szegfű és Mező utcákban.³ A kiosztásra kerülő telkek száma:

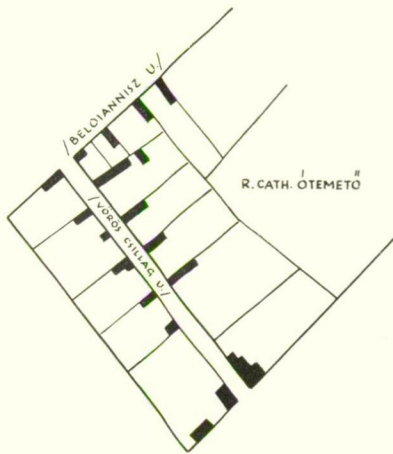
Honvéd	917
Cédulaház	119
Vágóhid	103
Kelemenhid	224 ⁴

1907-12 között épülnek fel a Régi munkásházak /Kenyérvárói- és Soványi munkásházak/, a Szegfű utcában a Régi vásártéri munkásházak, 1924-27 között a város északkeleti részén az Ardicsi munkástelep /Vertán-telep/, a második világháború előtt a Maző utcai ONCSA-házak, a Dózsa-telep és a Táncsics-telep. A teleknagyság 100-150 □-öl.

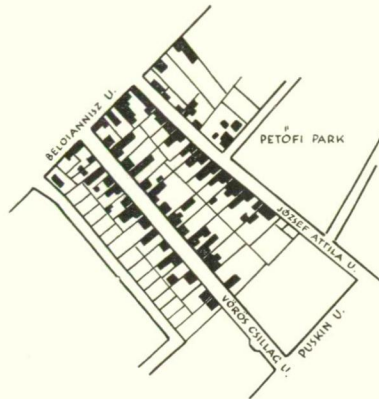
A felszabadulás után keletkező városrészek /Bánom, Sovány, Gerizdes, Kenderföld, Verebes/ telkei 110-150 □-ölesek, de közben jelentős életforma változás történt, a falusias kisárutermelő gazdaságokat felváltotta egy városiasabb életmód.

E történeti áttekintés során a telkek vonatkozásában bizonyos törvényszerűségek is mutatkoznak. Általános tendencia a teleknagyság állandó csökkenése. A belső fundusok területe 1779-ben 506 000 □-öl. Ekkor átlagosan egy telekre 460 □-ölnyi terület jut. Ez a mennyiség 1928-ra 355 □-öltre apad. Nemcsak az időről

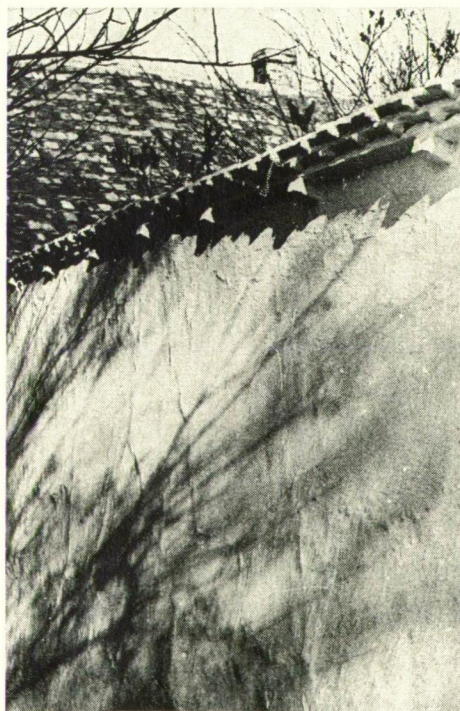

1824

1969

43. kép. Telekaprózódás

44. kép. Falkerítés cseréppel fedve. /Hosszu u./

időre kimért terület nagysága csökken állandóan, de egyuttal a régi telkek is tovább osztódnak.

A mai Beloiannis utcában a telkek száma:

1824-ben	71
1880-ban	81
1970-ben	130

Az építészeti szabályrendelet értelmében a telkek felosztása csak azon esetben engedélyezhető, ha "minden egyes új telek legalább 16 méter széles utcavonallal és 450 négyszögméternyi /125 négyszögöl térfogat/ területtel bír. A telkek akképpen felosztása, hogy az új telek utcavonalat nem bír, nem engedélyezhető. Nem engedélyezhető a teleknek akkénti felosztása sem, hogy ezen felosztás folyamán zárt /vak/ utcák keletkezzenek."⁵

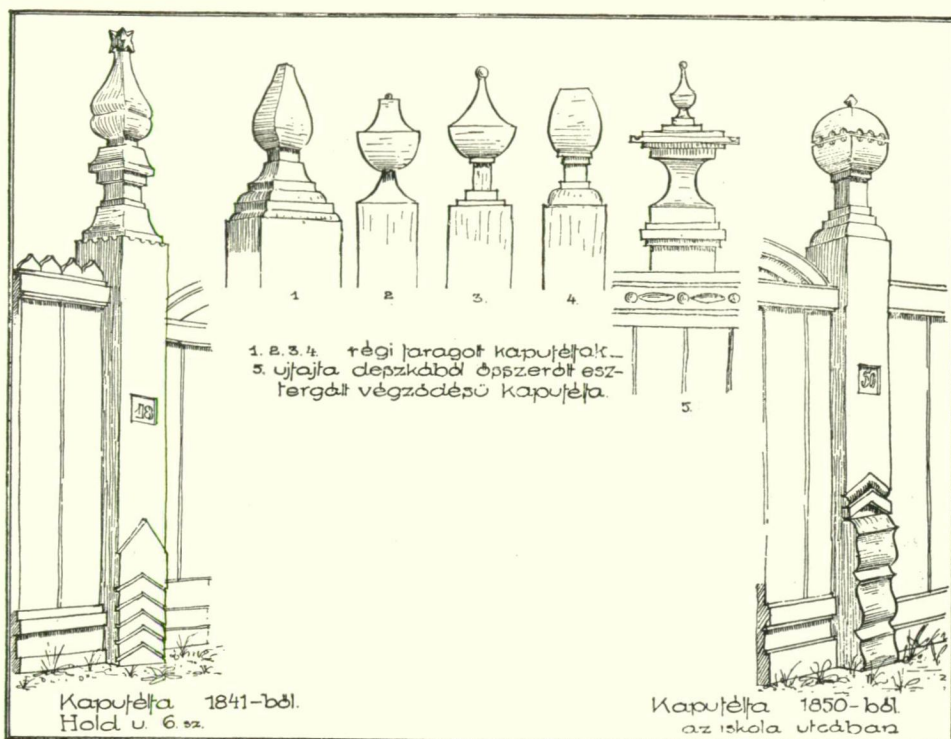
A telkek életében a fő tendencia a differenciálódás. Ritkábban fordul elő a telkek növekedése. A szabályrendelet értelmében "valamely telekrésznek a szomszéd telekhez csatolása csak azon esetben engedhető meg:

a/ ha ezáltal a megmaradt telekrész szabályszerűségéből nem veszít és az előírt térfogatnál nem csekélyebb;

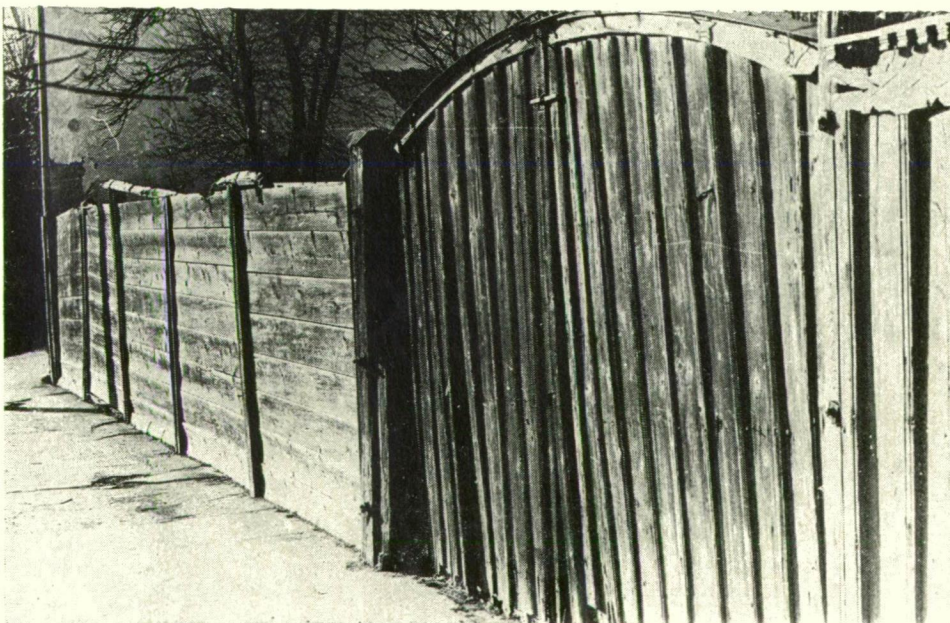
b/ és ha ezáltal a szomszéd telek azon előnyben részesül, miszerint általa szabatosabbá válván, a rajta teendő építkezés tűzrendőri és közegészségügyi szempontból előbbi állapotánál kevésbé leendő veszélyes."⁶

A periférikus teleknagyság tekintetében ellentétes tendencia érvényesül a feudalizmus és a kapitalizmus időszakában. A XVIII. századi Buják és Szentlőrinc 4-500 öles telkeivel szemben az akkori szélső utcákban nem ritka az 1200-1600 öles porta sem /Apaffy, Zrinyi, Kigyó és a Batthyány utca Ér-partra kinyúló telkei./ Ugyanez tapasztalható a két bórzsökös városrész terjeszkedésekor is: a Batthyány utca külső és a Beloiannis utca mindkét oldalán az akkor szokásos teleknagyság két-háromszorosát mérték, 7-900 ölet. A zsellér és agrárproletár városrészekben pedig az akkor szokásos teleknagyságnak csak töredéke -fele, harmada- jut.

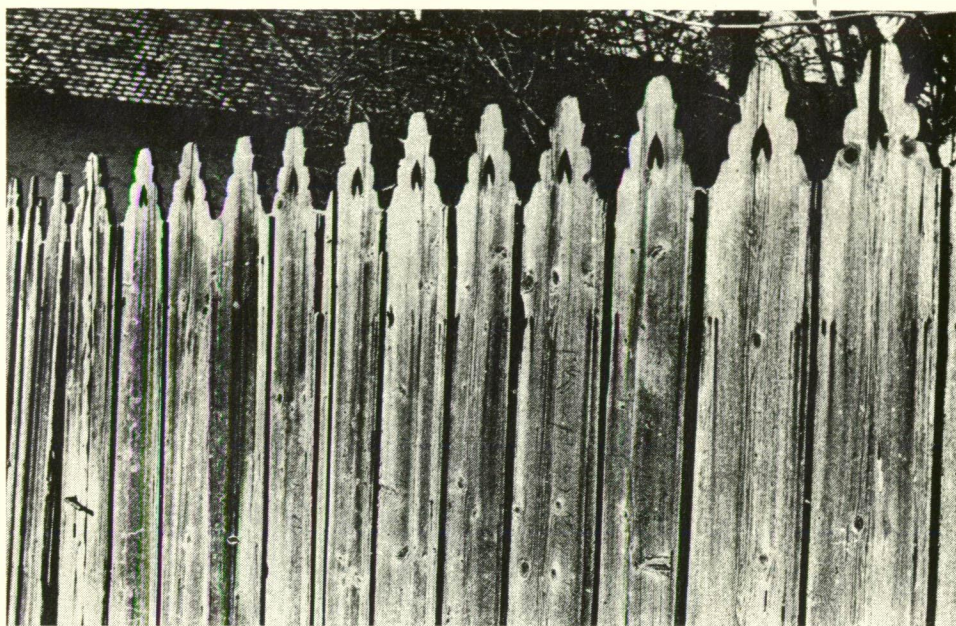

45. kép. Babafejes kapufélfák. /Kovács Gyula nyomán/

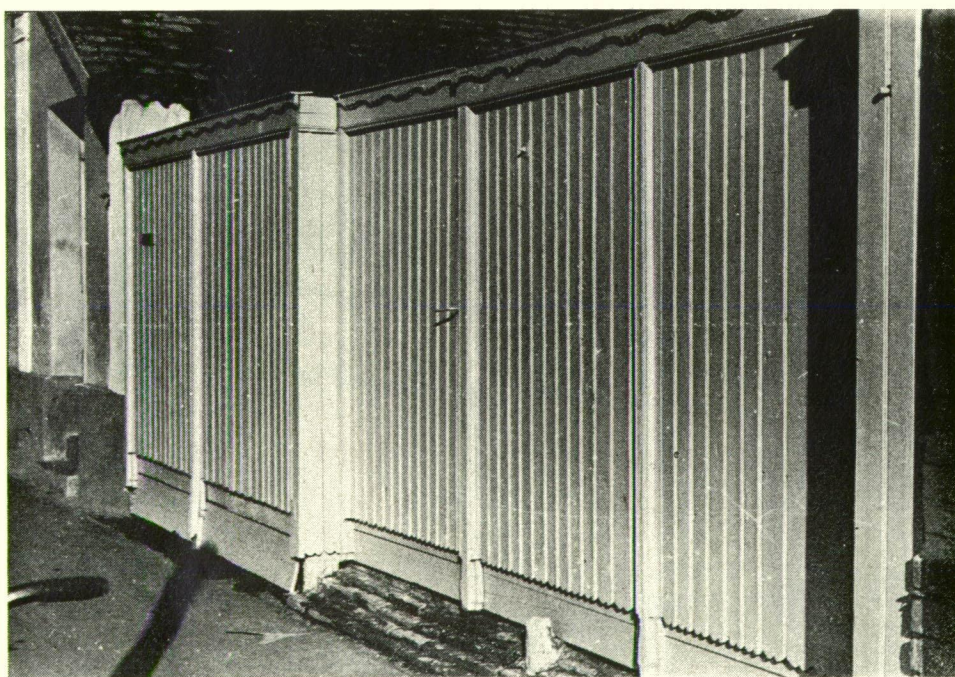

46. kép. Bónis nagykapu és fektetett kerítés. /Vörösmarty u./

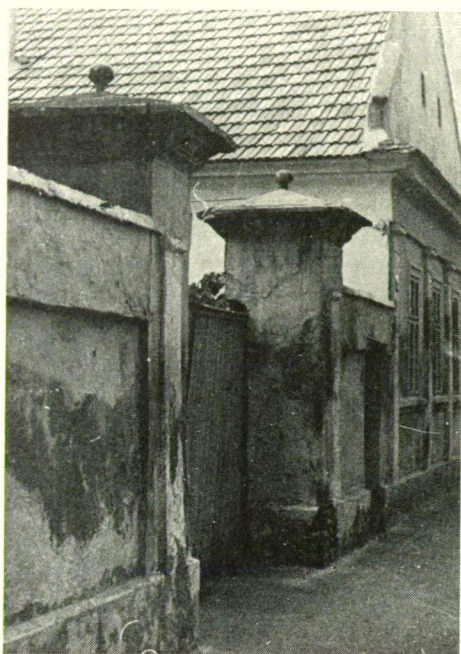

47. kép. Mintás kerítés. /Gyöngy u./

48. kép. Sima szegett kerítés és kapu. /Nagycsillag u./

49. kép. Kőkerítés. /Kossuth u./

50. kép. Téglaszlopfa. /Kálvin u./

Telekformák

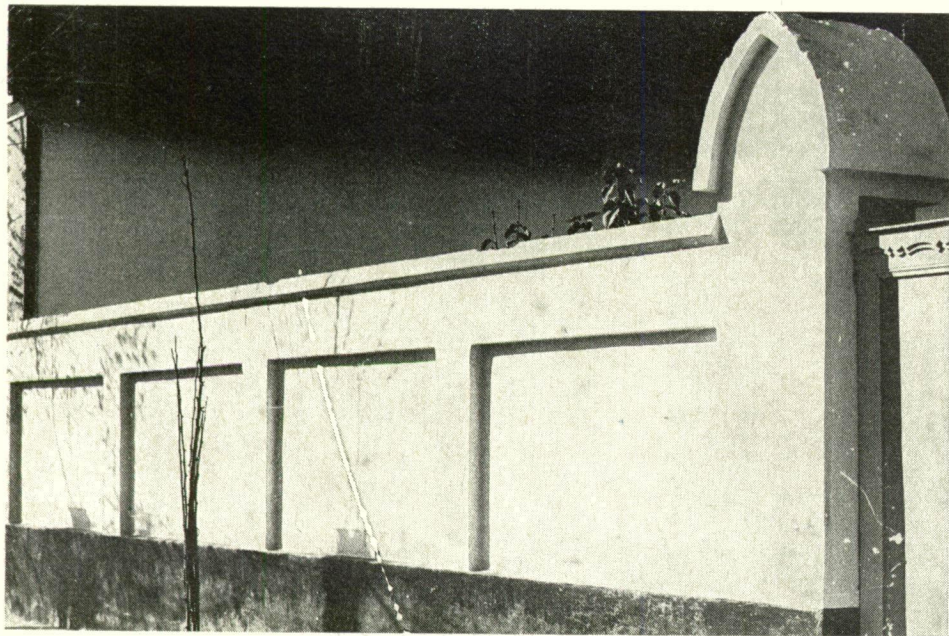
A város telkei tábla- vagy téglány alakúak. Azt a típust képviselik, amelyet Györffy István alföldi állattenyésztő telekformának nevez.⁷

Makó fejlődésében viszont nem érvényesül a szintén Györffy István nevéhez fűződő kettős beltelek rendszer, ahol az egyik telek az alig 80-150 ölnyi tulajdonképpeni házhely, a másik a 600-1200-1600 □-öles kert vagy gazdasági udvar a lábas jószágok és a szálas takarmány befogadására. A törzsökös városrészek a maguk 400-500 □-öles portáival eleve képesek voltak mindkét funkciót betölteni: házhelyek és gazdasági udvarok egyszerre. A kettős beltelekre egyetlen helyi vonatkozású térkép sem utal. Fél évszázaddal a város újjátelepülése után készítette el Karl Alexander Steinlein hadmérnök az első olyan térképet, amely a lakóházakat topográfiai hitelességre törekvéssel ábrázolja. A helység körül csak a szőlőskerteket /Weingarten/ tüntet fel. Az első katonai fölmérés, a Josephinische Aufnahme makói szelvénye /1784/ éppen úgy nem tartalmaz semmiféle adatot a kettős telekrendszerre, mint a város telkeit részletesen feltüntető Giba Antal-féle 1824. évi térkép.

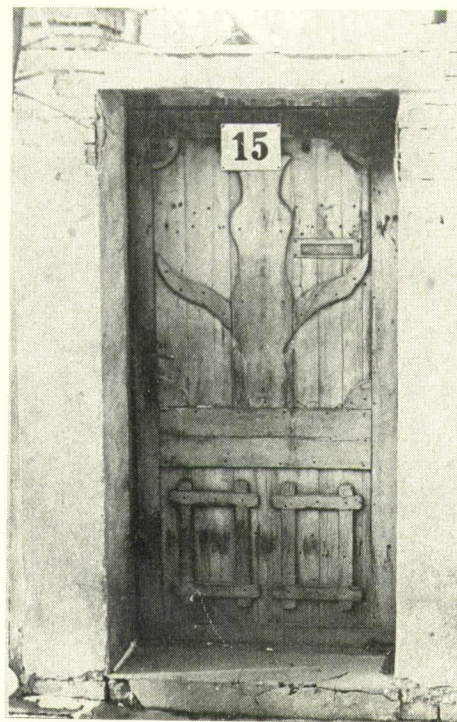
Az 1699-ben megkötött karlócai béke értelmében Makót -mely ugyanebben az évben települt ujja- csak a Maros vonala választotta el a török birodalomtól. Veszedelem, futások során nincs vesztegetni való idő, aligha lehetne az értékekért egy külső telekre átmenni, sőt a támadás abból az irányból is bekövetkezhet. Így a ház telkén állt az istálló és a szántalpas gabonakas is. Az esetleges menekülés alkalmából a kas elé fogták a lovakat és máris futhattak a zsombékos, nádas rejtekhelyre.

Makón tehát a szokványos formától eltérő halmaztelepülés alakult ki, melynek fő jellemzője, hogy a város eredeti magjában is nagy kiterjedésű telkek jönnek létre. A török által három ízben /1552, 1596, 1686/ elpusztított Makó mindig a régi helyén épült ujja. Ez történt 1699-ben is, amikor megtarthatták a főbb utcavonalakat, de a telek- és birtokjogi határok megváltoztak.⁸

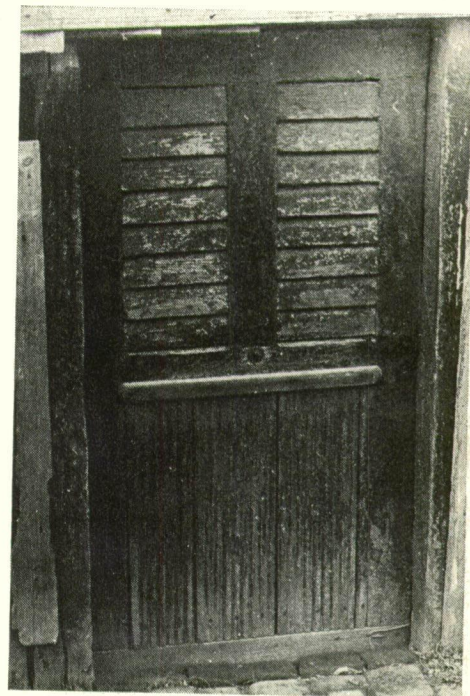

51. kép. Kőkerítés. /Szántó Kovács u./

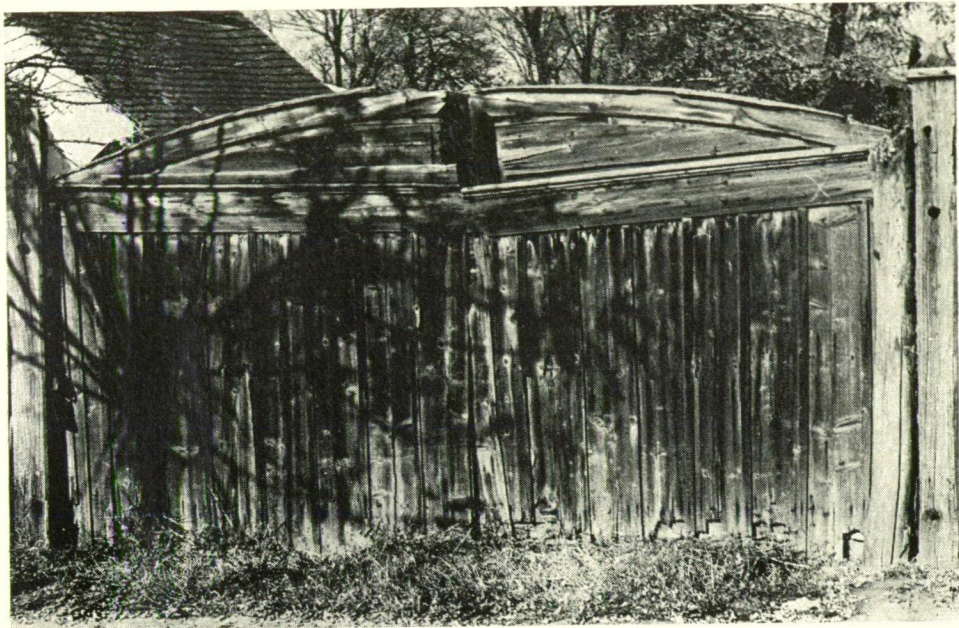

52. kép. Ácsolt kiskapu
/Iskola u./

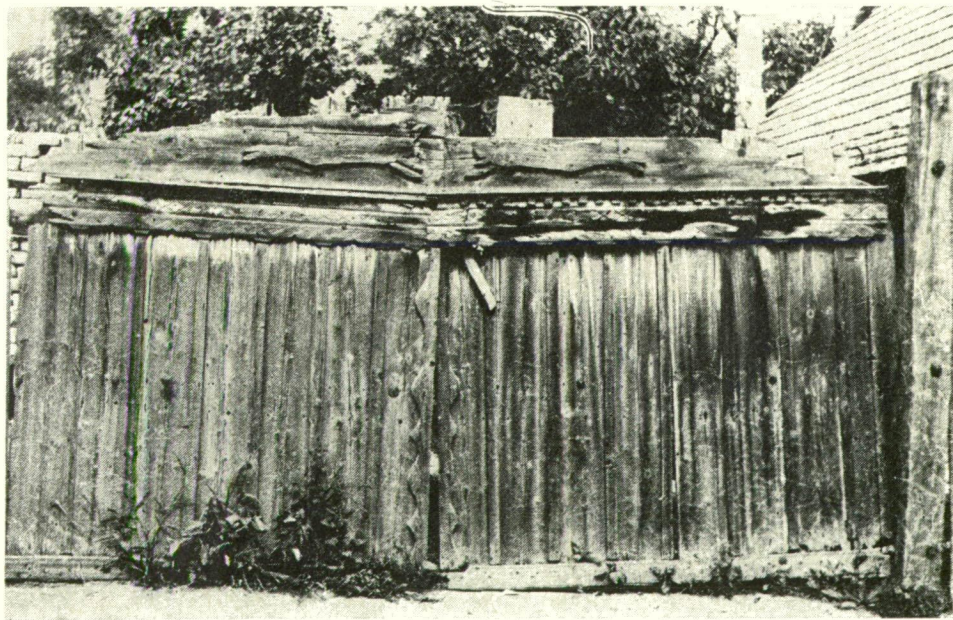

53. kép. Ácsolt kiskapu.
/Nap u./

54. kép. Bógnis nagykapu. /Bocskai u./

55. kép. Nyulas kapu. /Hold u. 1959. évi felvétel/

Morfológiai szempontból a bujái és szentlőrinci telkek eléggé szabálytalanok, határvonalaik gyakran eltérnek a derékszögtől. A XIX. század elejétől szabályos mérnöki kiosztási tervek készülnek, így egy-egy utca vagy városrész házhelyei típusméretűvé és -formájúvá válnak.

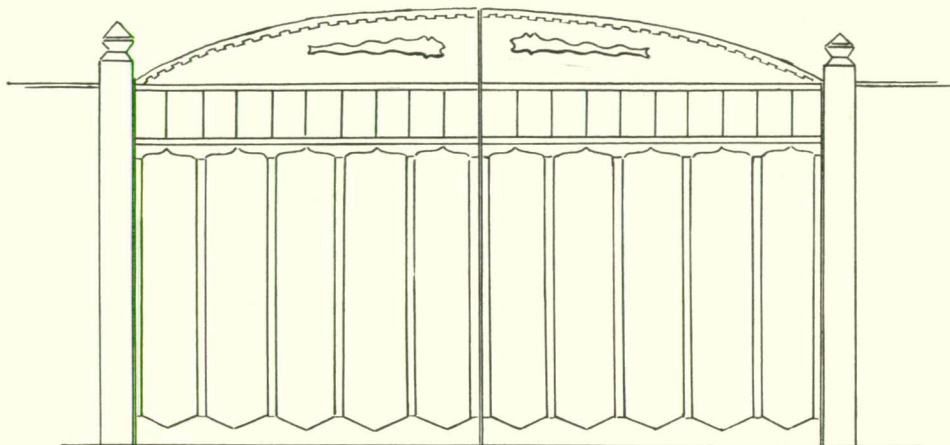
Györffy István által korábban osztályozott telekformák közül⁹ Makón az a telektípus általános, melynek lábujában szintén telek áll. Csak kivételesen fordul elő, hogy a telek vége utcára vagy szántóföldre néz.

Telekhatár

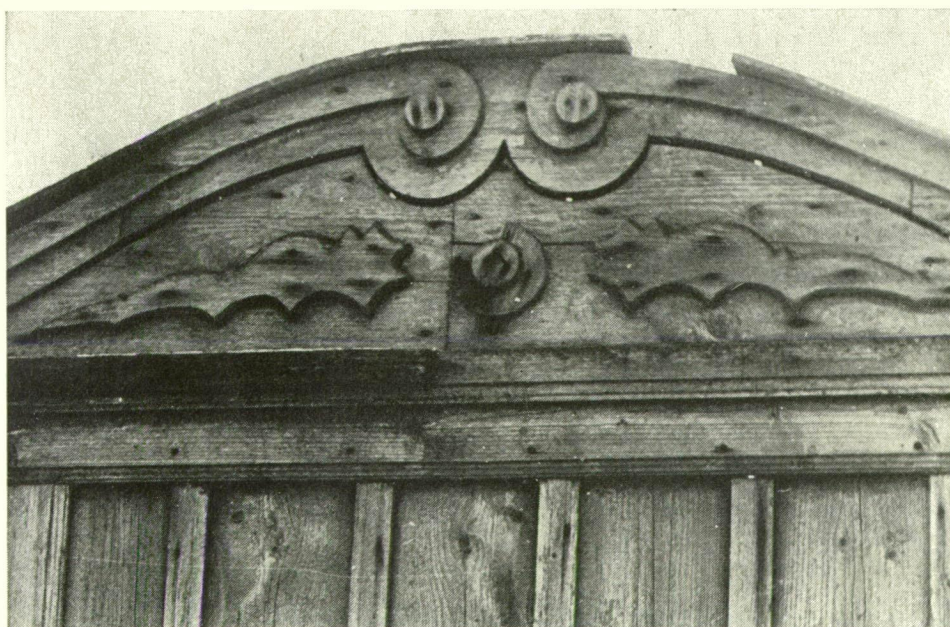
A telek körülhatárolása épülettel és kerítéssel történik. Minden portának van hatóságilag előírt építési vonala, ahová a lakóház, a mellékhelyiségek egy része és a kerítés kerül. A kerítésfront tehát a ház hátulja felől van. A fővonalon a tulajdonos köteles kerítését fönntartani.¹⁰ A vég- vagy hátsó kerítés fele-fele arányban közös a hátsó szomszéddal. Minden olyan kerítésfajtánál, ahova oszlopot vagy pillért állítanak, a tulajdonjog formailag is elkülönül, ugyanis a saját kerítés eleje a szomszéd, fonáka a tulajdonos felé néz. Az oszlop tehát mindig a tulajdonos felől áll.

A telek eredetileg nem volt kerítéssel körülvéve. A cigányputrik között századunk első felében még semmiféle kerítés sincs. Ujbécs településénél /1853/ szerződésileg kimondták¹¹ a porták körülkerítését, de ennek végrehajtására nem került sor. Kialakulásukat tekintve leghamarabb az utcai kerítések jelentek meg. A belső kerítések a XIX. század folyamán váltak általánossá. Ma is többfelé csak egy belső csapás képezi a határt. Másutt meg, ha tönkrement a régi kerítés, ujat nem huztak.

Kezdetleges változata az élősövény kerítés /licium, akác stb./ A licium kerítés utolsó hirmondója az "oroszló" temető szélén található, egy Honvéd utcai lakóháznál 1973-ban vágta ki. A kerítések tövében ma is sokfelé lehet találni liciumot, már csak ez emlékeztet erre a kellemetlen, szinte áthatolhatatlan, ágas-bogas, szuros kerítésfajtára.

56. kép. Szalamanderes nagykapu

57. kép. Az utolsó szalamanderes nagykapu. /Szt. Gellért u./

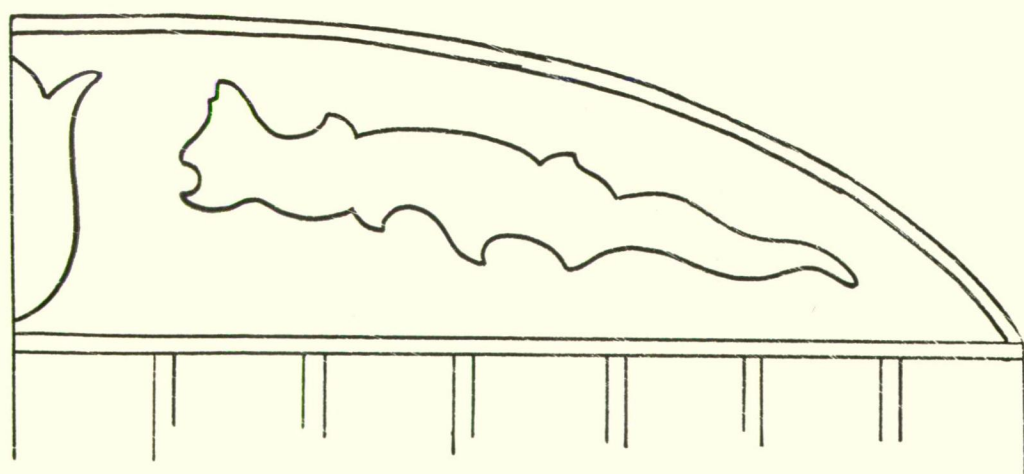
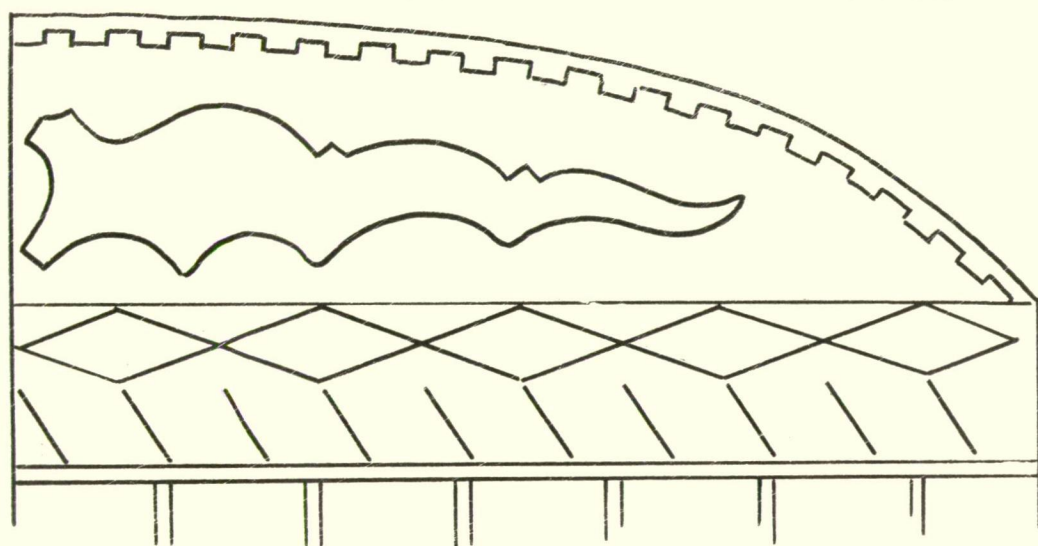
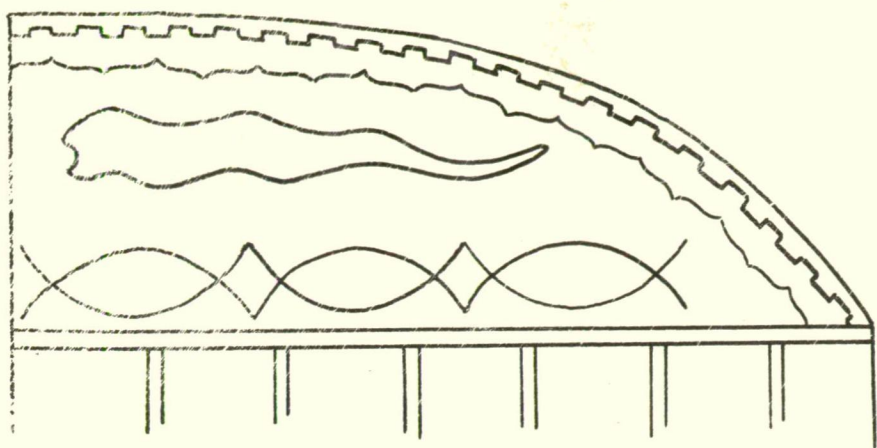

A sárfalat jó szalmás sárból vasvillával rakták. "A két oldalát lapáttal mögverőgették, hogy simább lögyön." Egyik sajátos fajtája a riglizött vagy riglivantós sárfal. A leásott kerítésoszlopokra kívül-belől vízszintes riglifákat, erre függőlegesen szelezett sárléceket szegeltek. Az így keletkezett oszlop szélességű kettős lécfalat jó szalmás sárral tömték meg és később legtöbbször mindkét oldalát sárral betapasztották. A város szélén előfordult szalmás trágyából emelt kerítés is.

A deszka térhódítása előtt legnagyobbbrészt falkerítéseket alkalmaztak. Ez 40-50 cm vastag vertfal." A tetejire csutkatüvet töttek, ev vót a kalapja, oszt letapasztották." A bolyhával kifelé fordított csutkatő 5-6 cm-re kijebb állt, hogy legyen csurgása. Még ma is akad falkerítés Ujváros és a régibb periférikus városrészek legtöbb utcájában, de kivétel nélkül cseréppel borítva. A cserépégetőktől kapott összeolvadt és eldeformálódott cserépből is építettek a városszálen kerítéseket.

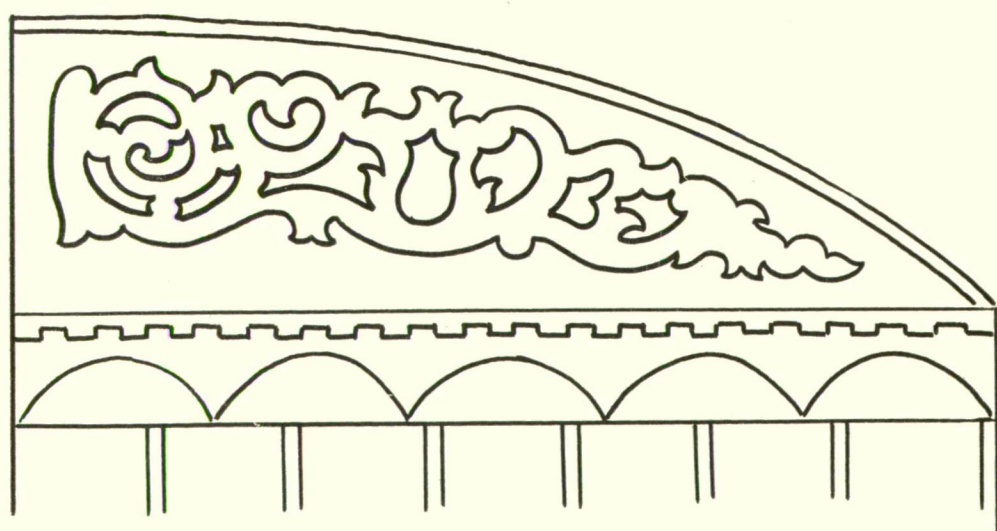
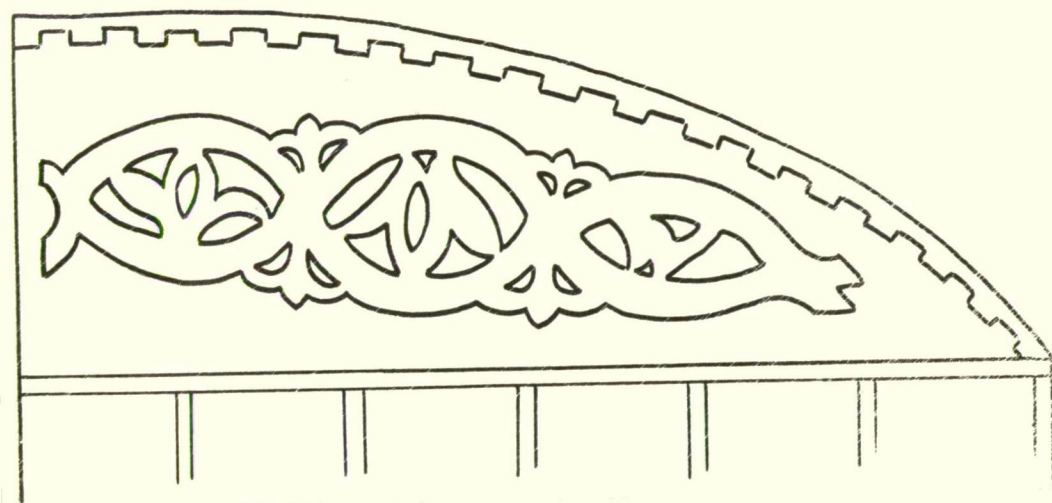
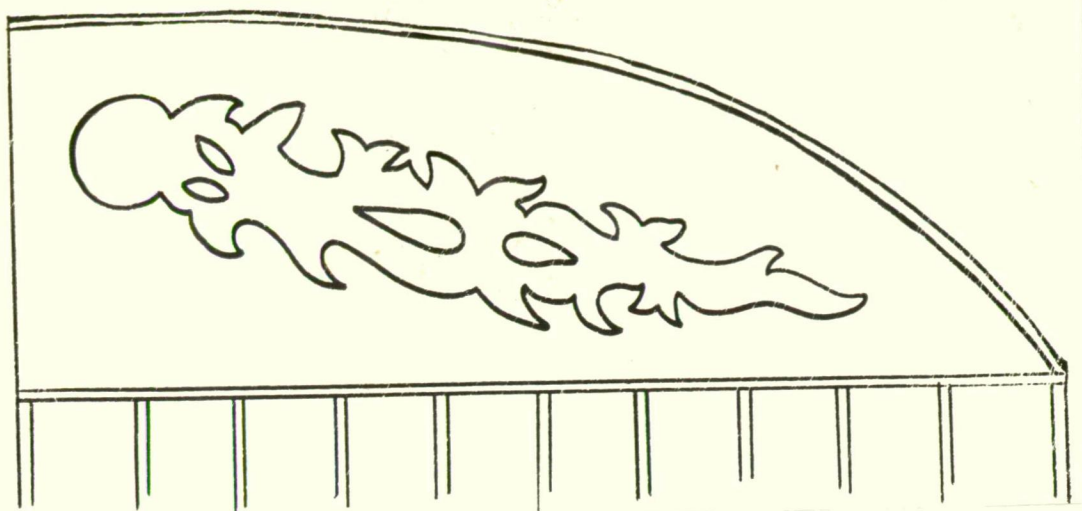
Ósi típusnak tekinthető a sövény- vagy fonott kerítés. Kb. 20 cm-re egymástól keményfakarókat vertek a földbe, befonták, betapasztották, sőt le is kalapolták. Volt tapasztás nélküli változata is. Itt a sövényt oszlopra erősített felső- és alsó riglik tartották. Korábban nádkerítést is alkalmazhattak, ugyanis a hatóság -valószínűleg tűzrendészeti okokból- a sövény- és nádkerítés készítését egyaránt tiltotta.¹² Szegényebb helyen előfordult a rőzse- és a napraforgószár kerítés is. A földbe szurt gallyat vagy szárat kettős /külső-belső/ riglihez kötötték.

A fában szegény alföldi településekkel szemben Makónak fekvésénél fogva a téren privilégizált helyzete van, hiszen Erdélyből a Maroson számtalan tutajt usztattak le. A helység első krónikása -Szirbik Miklós- 1836-ban megállapítja: "Szállittatnak Erdélyből épületre való fenyő, és kemény, a határszéli és más közelebbi erdőkből tüzi fák. Vagynak nevezetesen Makónak két fa piatzai, egyik a' Városnak felső, másik alsó végén, mellyek tartják fával nem tsak e várost, hanem a' szomszéd helyeket is".¹³ A fa piacokon gödörben fűrészelt deszkákat is árultak.

58. kép. Szalanandoros minták. /1952. évi gyűjtés./

59. kép. Szalamanderes minták /1952. évi gyűjtés./

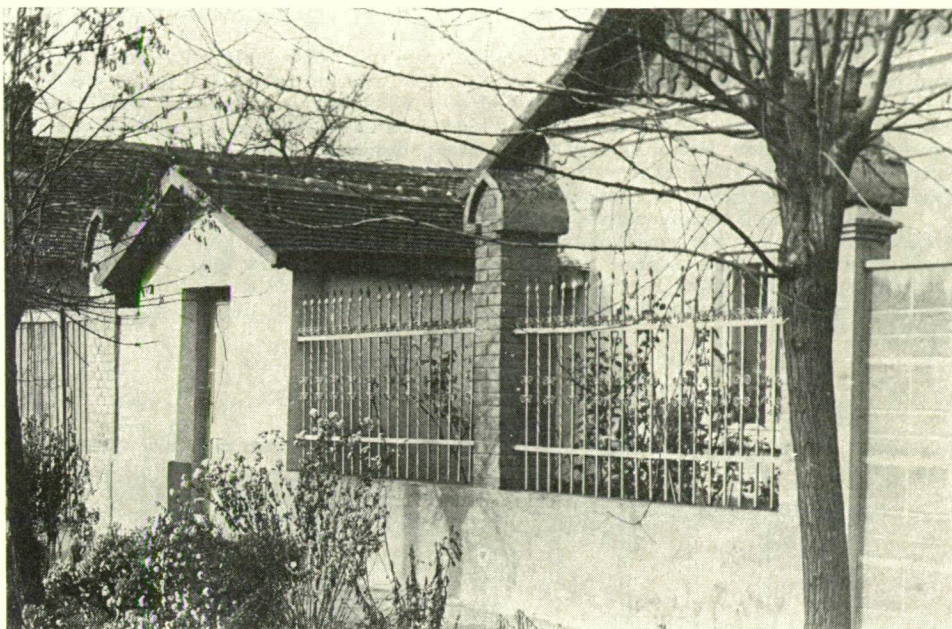
A fa iparszerű feldolgozására fűrésztelepeket létesítettek. Az elsőt, a Landesmann és Társai-féjét még a kiegyezés előtt -1862-ben- alapították. Sok más alföldi helységgel szemben -olcsóságánál fogva- itt nagyobb szerepet kap a deszkakerítés. A városi építészeti szabályrendelet kimondja: "Két szomszédos telek között kerítés, hacsak az érdekelt szomszédok másként nem egyeztek, csakis deszka, vagy falkerítés lehet."¹⁴

A deszkakerítés legelső formája a fektetött kerítés. A szögletesre faragott oszlopok két oldalát kifalcolták és -a mai betonkerítésekhez hasonlóan- ebbe eresztették a vízszintesen fekvő deszkákat. Hogy ne lássanak át rajta, falcolt deszkákat alkalmaztak.

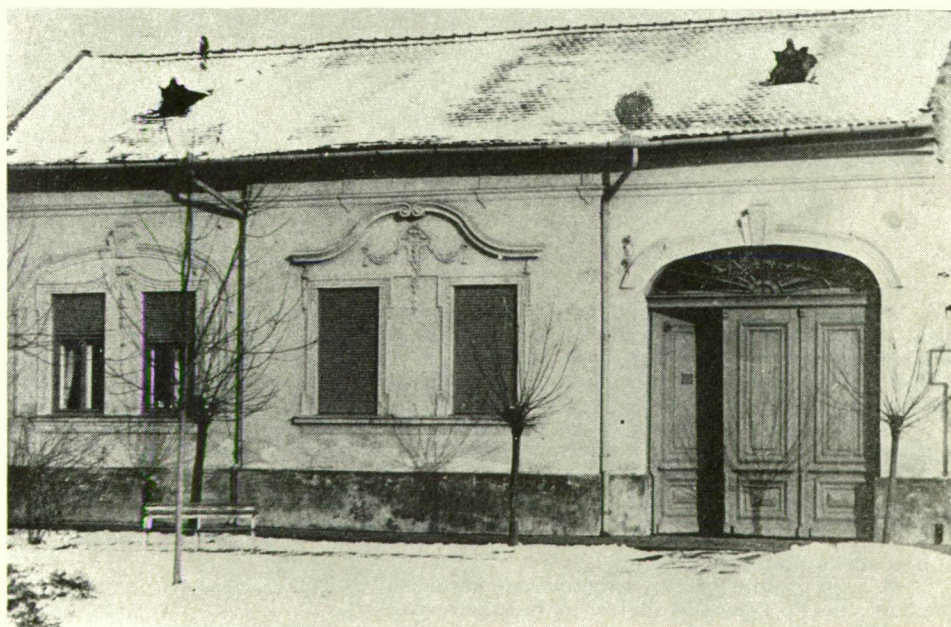
Felső részét kb. 6 x 10-es vagy 10 x 10-es fából készült, tetőszerűen kimunkált kalap zárta le. A kalapot oszlopvégnél toldták és ott le is szegelték. /Szeget egyébként nem használtak hozzá./ Az idősebb ácsok még fiatal korukban /első világháború előtti években/ készítettek ilyen kerítésfajtákat. Korunkra már csak néhány maradt belőlük.

A fektetett típust felváltották a csinosabb függő deszka kerítések. Az új módi a XIX. század első felében jött létre. Erre első adatunk 1841-ből való. Fűrészgödörben vágott pallóvastagságú kerítés a konjunkturális évek hozta jó módot, társadalmi vonatkozásban rangot, erőt és magabiztosságot fejez ki. A fűrésztelepek megjelenése után vékonyabb $\frac{3}{4}$ colos/ deszkákat használtak, a kerítés könnyedebbé vált, elvesztette korábbi vaskos masszivitását, kialakult a mintás kerítés. Az alsó /vagy alsó két/ deszkára, az ajdeszkára és a szegődeszkára srégvésővel mintákat húztak /főként rombusz és téglalakú/. Fent futott végig a csipke vagy hullám-léc. Teteje kalapot kapott, a deszkák közötti tágulási hézagot fugléccel /lajszni, hézagtakaróléc/ fedték. Szerkezetileg -mint minden függődeszka kerítésnél- szükségessé vált az alsó- és a felső rigli, riglifa alkalmazása, annak az oszlopba való berovása. A függőleges deszkavégeket előbb spiccre vágták, majd gömbölyűre, később igen változatosan díszítették.

60. kép. Szárazbejárat kiskapu. /Csillag u./

61. kép. Szárazbejárat nagykapu. /Árpád u./

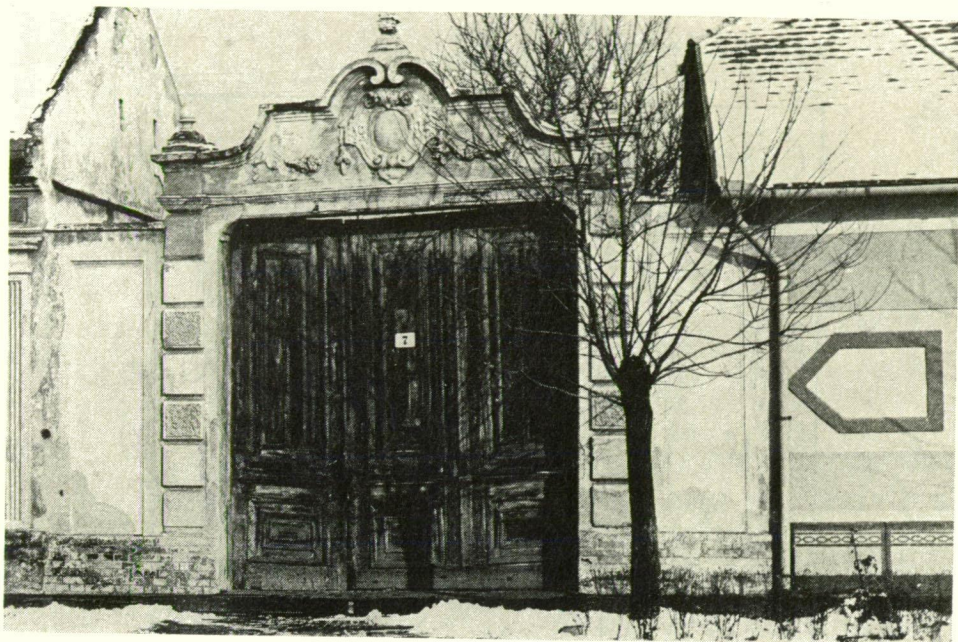
Az utóbbi évtizedekben a faanyag drágasága miatt egyre kevesebb deszkakerítés készül. Formája is megváltozott, egyszerűbbé vált. A mai típust cima szegött kerítésnek hívják. Egyetlen disza az egyes vagy párhuzamos hullámléc, ritkábban a simaléc. A függődeszkák keskenyebbé váltak, amit falcolással hoznak össze. Ennek következtében a hézagtakaróléc is eltűnik. Időközben a kézi erőt gépi munka helyettesíti. Az új kerítést szinte kivétel nélkül olajfestékkel is bemázolják. A sárga szint kedvelik leginkább.

A múlt század végén jelentek meg a nagygazda házaknál a téglából falazott kükerítések. Jelenleg belül, a szomszéd felől drótkerítést húznak, az utcára pedig a legrangosabbnak a betonkerítést és a vaskaput tartják.

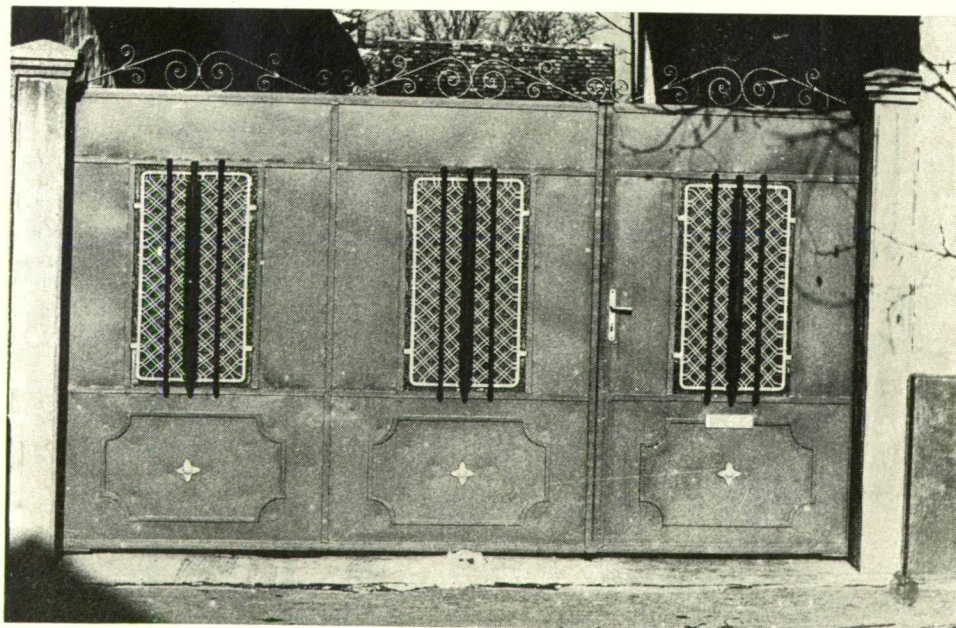
A kerítések életkora igen változó. A fakkerítések állandó gondozás mellett sokáig megtették. Tetejét az eső, a hólé, a fagy, az alsó részét a felszivárgó nedvesség málasztotta. Sokfelé -különösen, ha hosszú volt a kerítésfront- támasztó oszlopokkal vagy bekötő fákkal kellett megerősíteni. A függődeszka kerítések a ringlinél mennek tönkre, ezért sokkal időtállóbbak a ringli nélküli, fektetett típusuk. A régi vastag colos kerítések 60-80 évig is megtették. A deszka tartósságát fokozta a helyenként alkalmazott karboliumozás -amelyet a nép kátrányozásnak nevezett- és olajfestékkel való bemázolása.

A kerítéseknél is érvényesül a divat. Az ujnak a meghonosítói mindig a jómódúak. Mire valamelyik válfaja elterjed és általánossá válik, egy frissebb, csinosabb változat születik. Aki rangosabbat akar, korának legújabb típusát készítteti. Így váltotta fel a földkerítést a fektetett deszkás, azt a mintás függődeszkás és így tovább. Ami egy adott időpontban nagygazda kerítés, az néhány évtized múltán a kisparaszti rétegekben is elterjed. A makói hagymakertész polgáriasultabb felfogású és sok más vidéktől eltérően az új befogadására fogékonyabb. A rangkórság ma sem veszett ki az emberekből, ugyanis gyakran előfordul, hogy egészen jó állapotú kerítéseket kicserélnék betonra, nem akarnak a szomszédoktól lemaradni. Az új típusok nem tudják sohasem teljesen kiszorítani

62. kép. Fedett gerendás nagykapu. /Árpád u./

63. kép. Vaskapu. /Luther u./

a régít, ez utóbbiak is tovább élnek. Az említett kerítésfajták az első világháborúig mind megtalálhatók a városban. Az egyszerűbbek a telek belső vonalára és a periférikus városrészekre szorultak ki. A fejlődés megmutatkozik abban is, hogy a házilagos készítést felváltja a mesteremberek szakavatottsága, a gazdaságból kikerülő egyszerű anyagokat pedig a nemesebb, költségesebb építőanyagok. A kerítések magassága állandóan emelkedik. A régi típusok nem haladták meg a 140-160 cm-t, de voltak 60-80 centisek is. A kapitalizálódás hozta magával a magas kerítéseket. A tanácsi előírás 1888-ban már 2 méterben jelöli meg.

Makón nagyon elterjedtek a magas kerítések. Azt mondogatták: "ne bámészkodjanak be, ne lássanak az embőr szájába." Sokan kifelé a rangot, a jólétet, a megelőzöttséget mutatták, valójában fogukhoz verték a garast és nagyon igénytelenül éltek, tehát volt mit takargatniuk. A fontos általában az volt, hány holdat tudtak a régihez ragasztani. Így vált a kerítés a makói ember zártságának, individualizmusának kifejezőjévé. A kapitalista árutermelés révén lett általánossá "az én házam, az én váram" elve. Van, aki a telek minden oldalát magas betonkerítéssel vette körül, és ezen itt nem ütközik meg senki. Ez magyarázza, hogy Makón az utcafronton sohasem fordul elő léckerítés. /Előkertes házaknál is ugy alkalmazzák, hogy a folyósó meghosszabbított belső vonalát bedesz-kázzák, így a portára belátni nem lehet. A léckerítést a telek belső tagolására használják: a kert, a felső- és alsó udvar elkülönítésére./ Az új előkertes lakóházak /pl. gerizdesi lakótelep/ áttört rácsozatu kerítései és kapui már szakítottak a korábbi hagyománnyal, befolyásoló tényezőként jelentkeznek a tervezői előírások is.

A kerítésoszlopokat és a kapufélfákat hatalmas rönkökből készítették. Nagy faragóbáráddal szögletesre formálták és meggyalulták. Az oszlopokat tuskóval együtt ásták le, hogy erősebben álljanak. Magasságuk kerítéstípusonként változott. A fektetett kerítés oszlopa a felső deszka magasságáig ért, a fölé helyezett kaplap egyaránt lezárta az oszlopot és a kerítést. A mintás kerítés oszlopai kisebbek, az ún. babafejes kapufélfák 30-40 cm-rel maga-

sabbak a kerítésnél. Kovács Gyula mérnök megállapítása szerint fejdíszei "sok esetben azonosak a református temetők fejfáival."¹⁵ A kirajzolt díszet előbb kanyarítófűrészsel vágták ki, majd kétkézvonóval kitisztították. A könnyebb kivitelezésű deszkacsipkés oszlopfőt különböző nagyságu deszkadarabokból állították össze. Alkalmaztak esztergályosnál készült oszlopféjdíszítést is. Az oszlopok földbe kerülő végét konzerválási célból megégették. Ha a föld felszínénél elrothadt, segéd- vagy gyámozslappal megerősítették. A kőkerítésekhez vastkos kalappal bezárt téglapilléreket raktak.

Az utcáról közvetlenül az épület mellett nyílik a kiskapu. Eredetileg ácsot kivitelű, csak újabban hódítanak az asztalos készítmények. Gyakran előfordul /utcarendezés vagy az utcára nem derékszögű telekhatár esetén/, hogy a ház főhomlokzata beljebb került az utcafronttól. Ilyen helyeken az ereszt folytatásaként a járda vonalában felállított kiskapu nyeregteret kap és szárazbejárásává válik. Amikor a XIX. század végén a ház előtti repülőereszt felváltotta a gang, ezt követően a nagykapu mellé egyre többen készítettek egy alsó kaput is.

A legrégebbi formájú nagykapu az egybenyíló fektetött típusú volt. Előbb házilag készítették három darab colos deszkából, a két végén függőleges riglifákkal. Karikába forgott, ugyanis egyik oldalon alul és fölül abroneccsal erősítették a kapufélfához. Alá követ tettek, hogy használat közben ne marjon bele a földbe. A falkerítés és a házilagosan előállított fektetött kerítés nagykaputípusa. Ha mesterember készítette, egyik végére kaputengő került, ami alul pörsőjben, fölül nyakvasban forgott. A kapu deszkáit fesszpántokkal erősítették.

A falcolt deszkázatu fektetött kerítésnél jelent meg a közepén nyíló függőleges deszkázatu egyenes vagy ívelt záródású nagykapu. Az utóbbi változatot bognis kapunak hívták. A függőleges deszkák és hézagtakaró lécek a kalapig futottak, semmiféle dísz nem ékesítette.

A mintás kerítés szintén bognis kaput kapott, de az előbb említetténel sokkal díszesebbet. Felső szegmentes részébe állatorna-

mentika került: szalamandra, hal, nyul, gunár stb. A sárkányos kapu elnevezés Kovács Gyula mérnöktől származik,¹⁶ melyet Császtvai István is átvesz és megkísérli eredetét is kutatni. A népmesék és népmondák "sárkányalakjai kincseket őriznek odujukban, várjukban; aranyat, pénzt vagy éppen leányt, kinek hozománya egy egész birodalom." A lud "éppugy az éberséget jelképező, védelmező állat, mint a sárkány", "a hal is a bőséget és a szaporaságot kifejező állatok körébe tartozik. A hal pikkelyei a tallérokat szimbolizálják".¹⁷ Magunk részéről Bálint Sándor megállapítását fogadjuk el: "Nagykapuk, utcaajtók szemöldökén még napjainkban is számos olyan fadiszitményt lehet látni, amely a stilizált szalamandra csökevényeit, vagyis a tüztől oltalmazó állatszimbólum maradványát mutatja."¹⁸ A szóban forgó ornamentikát a nép cifra-ságnak, az ácsmesterek kivétel nélkül halas mintának nevezik, eredete, szimbolikus jelentése korunkra elhomályosult. A gaztetős épületek legnagyobb veszedelme a vörös kakas volt.

A mai sima szegött kerítés kapumegfelelője a sima szegött kapu. Ez már nem a közepén nyílik, hanem a harmadánál. Kis- és nagykapu részből áll. Az elmúlt husz évben vált általánossá.

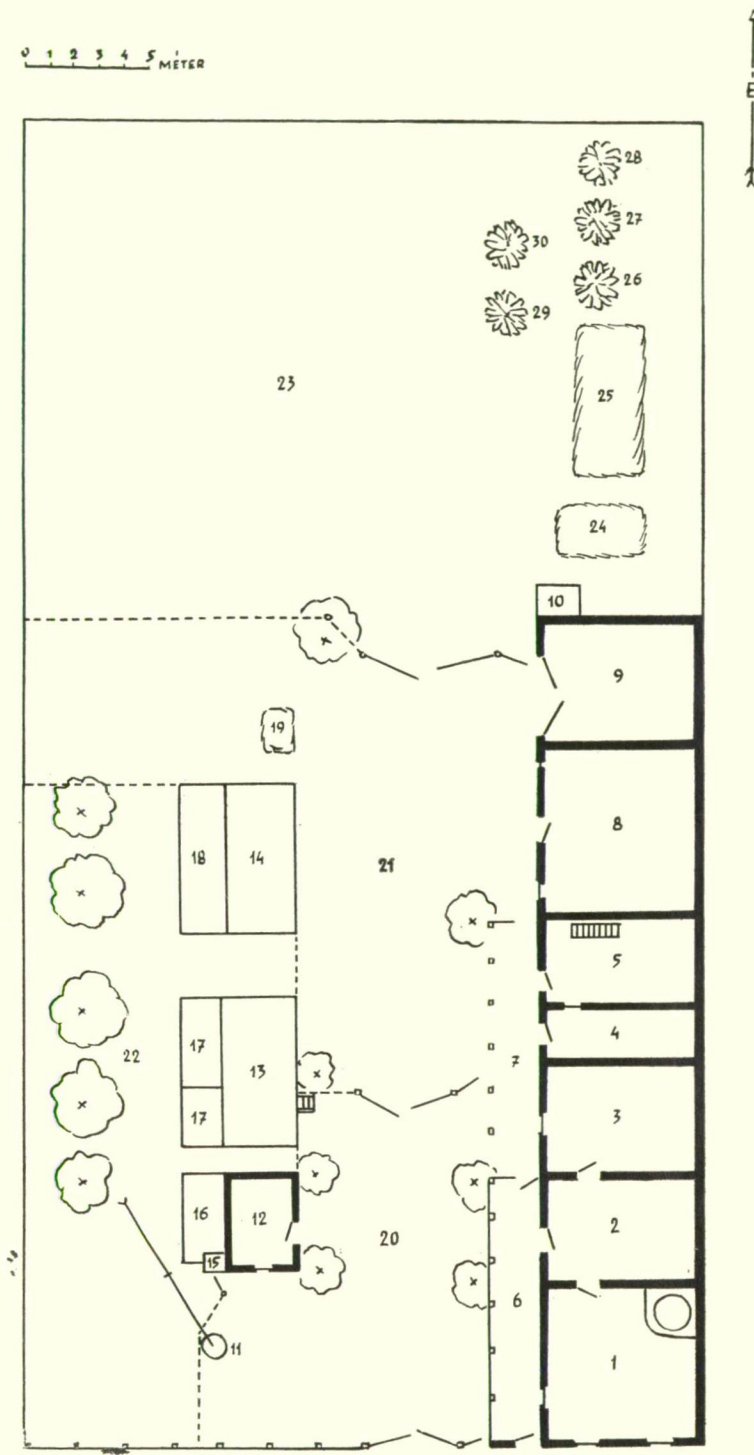
A fordított nagygazdaházakra hatalmas szárazbejárati kapukat készítettek. Ez vagy az épület végénél állt vagy harmadánál. Kis- és nagykapu részre tagolódott, elől gazdagon diszítve, fölötté színes üvegablakkal, kívül-belül mázolva. Sajátos változata a földött gerendás nagykapu. Méreteiben az előbbivel azonos, de nem szárazbejárati. Zsindellyel, majd cseréppel fedték vagy téglából cementsimitásu faldísz kapott.

Jelenleg egyre terjed a mind gazdagabb diszítésű vaskapu.

Telekrend

A lakóház -az uralkodó széljárásnak megfelelően- a telek keleti, ritkábban északi oldalvonalára épült. Az 1824. és az 1880. évi térkép tanúsága szerint kivétel nélkül minden parasztház véggel néz az utcára. A XIX. század utolján jelennek meg a

64. kép. Április 4. útja 50.sz. telek helyszínrajza.

1. szoba, 2. nagykonyha, 3. tiszta szoba,
 4. éléskamra, 5. takarmányos kamra, 6. zárt folyosó, 7. nyitott gang, 8. istálló, 9. szín,
 10. árnyékszék, 11. gémeskút, 12. nyári konyha, 13. hambár, 14. kotárka, 15. füstölő,
 16. tyúkól, 17. birkaakol, 18. akol, 19. trágyadomb, 20. felső udvar, 21. alsó udvar,
 22. csirkeudvar, 23. kert, 24. herekazal, 25. szalmakazal, 26–29. csutkakúp

fordított házak. "Az utcára véggel épített házban azonban csak egy világos szoba épülhet, a magasabb igények követelménye kialakítja tehát a görbeház, a fordított ház típusát."¹⁹

A lakóépület folytatásában áll az alacsonyabb gerincmagasságu istálló. Kisebb helyeken a nagy lábas jóságok közös istállóba kerültek, nagyobb gazdaságokban külön ló- és tehénistállót építettek. Az épület előtt elmaradhatatlan a repülőeresz.

A takarmányos szin vagy az istálló mellett áll vele egy tető alatt, vagy keresztbe építik, háta a kert felé néz.

A féltetővel ellátott kocsiszint az istálló, ritkábban a takarmányosszin vagy a kotárka mellé építették.

A telek másik felében, az utcafront közelében többfelé kiskonyha, nyárikonyha, kisház áll. Benne kemence, üstház és beépített sparhert.

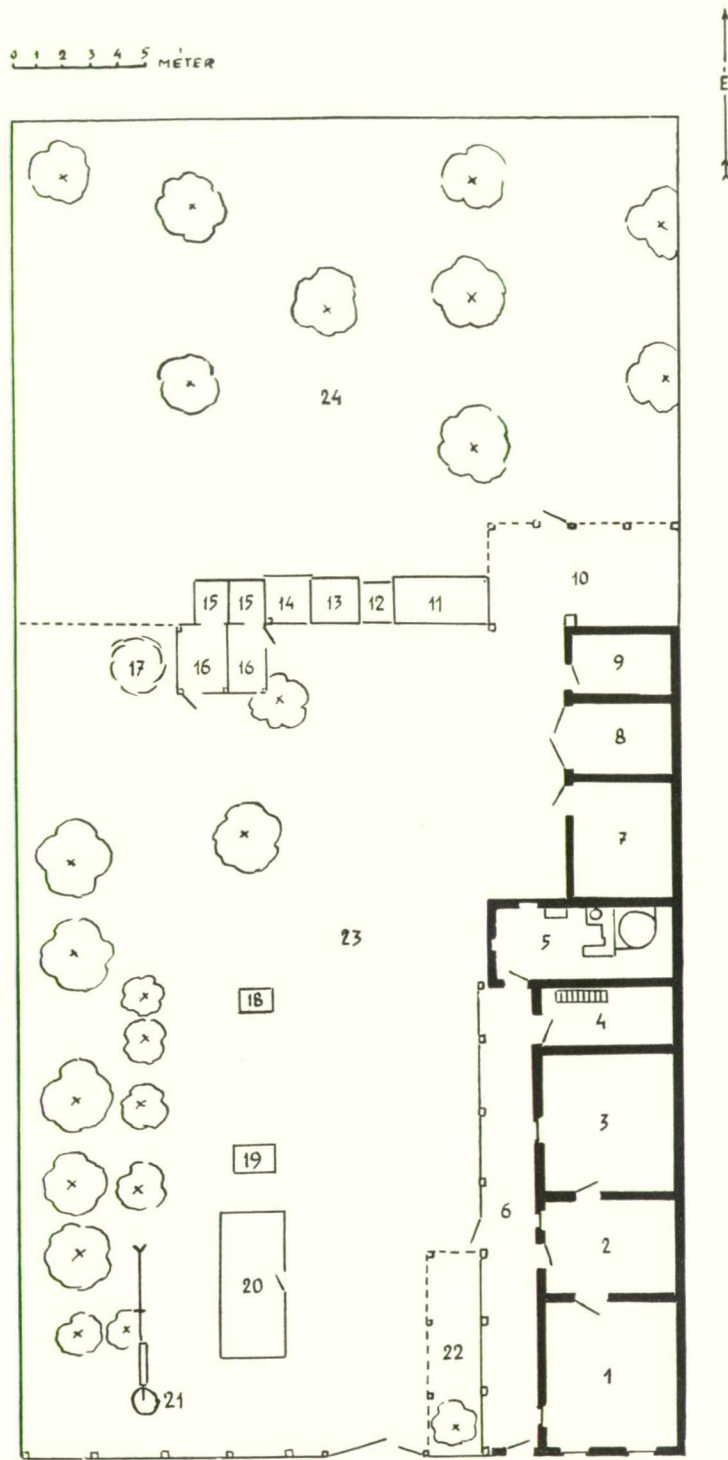
A gémeskutat szintén az utcai kerítés közelében ásták, mellette fűz- vagy nyárfa, törzséből kivájt -ujabban beton- vályu. A kuthoz négyszögletes deszkekávát ácsoltak.

A kas, a gabonakas Makó legrégibb típusu gabonatárolóalkalmatossága. Számuk alig néhány tucatnyi. Felfelé szélesedő oldalai sövényből készültek, amit kívül-belül tapasztottak. Nagyjából négyzetes alaprajzu, sarkai lekanyarítottak. Padlója deszka, nyeregtetős héjazatát zsindellyel fedték. A telek felső részén, az udvarra merőlegesen áll.

A kasnál a hambár lényegesen nagyobb, magas kőlábon áll, falazata függőleges. Összességében szabályosabb, szakszerűbb, masszivabb épület. Mindig udvar hosszában fekszik, nagyjából a konyhaajtóval szemben.

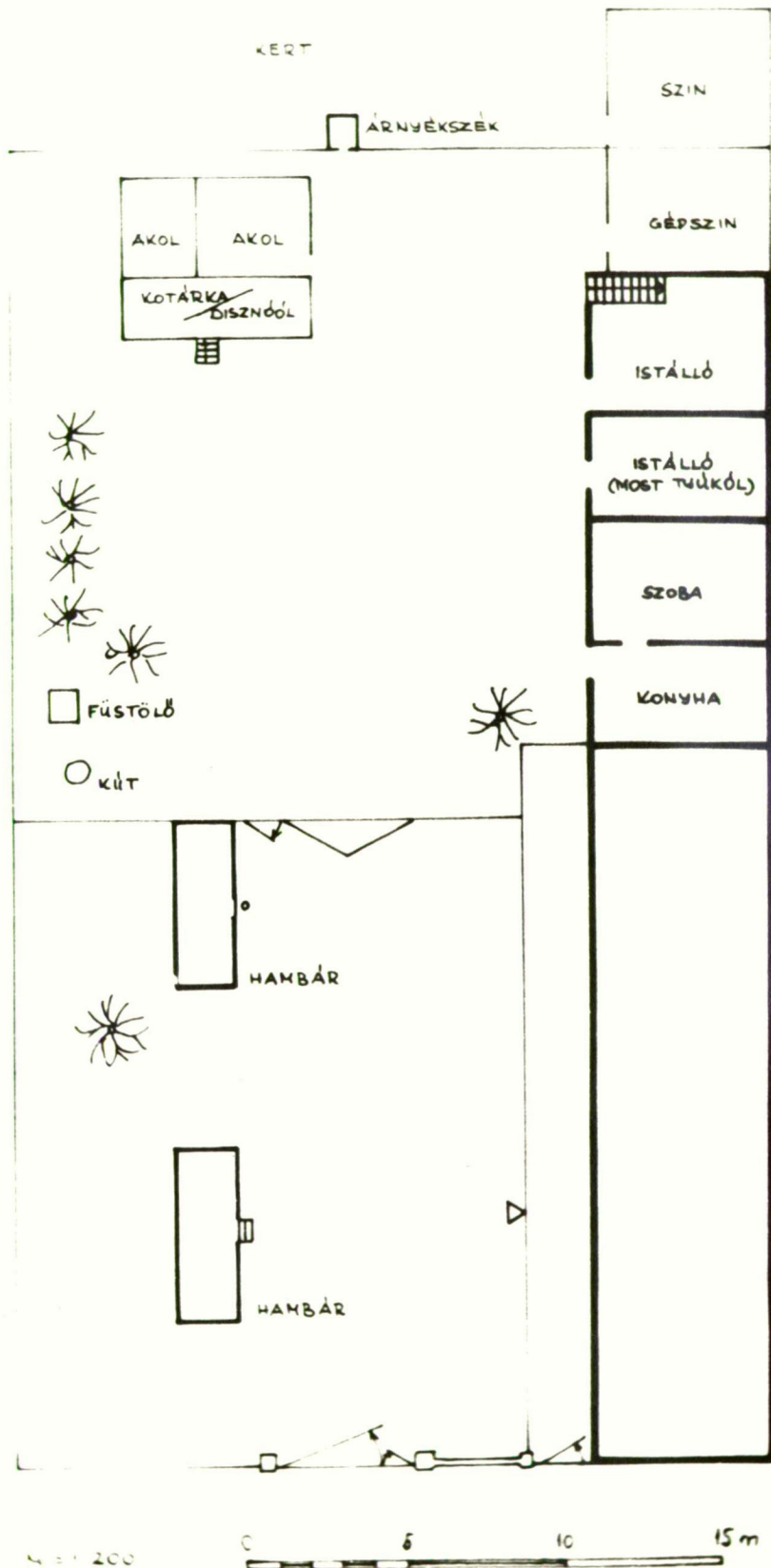
A csöves kukoricát góréban és kotárkában tartják. A góré házilagos kivitelezésű, 6-8 földbe ásott oszlopon áll, fektetett lécezésű, az ajtaja mindig a végére kerül, tetejét legtöbbször csutkaszárral fedik. Az udvaron keresztben áll. Rögtönzött, ideiglenes épület. "Sok lőtt a kukorica, oszt összeütöttünk egy górét." A kotárkát ácsmesterek készítették gyalult gerendából és lécből. A hambárhoz hasonlóan kőlábon nyugszik. A hambár mellé udvarhosszban állítják, vagy a gazdasági udvar gégén keresztbe. Ajtaját a hosszoldal közepére helyezik.

65. kép. Szikszay u. 24. sz. telek helyszínrajza.

1. szoba, 2. nagykonyha, 3. tiszta szoba, 4. kamra, 5. kiskonyha, 6. gang, 7. istálló, 8. szín, 9. kamra (eredetileg tehénistálló), 10. szín, 11. góré, 12. árnyékszék, 13. tyúkól, 14. faskamra, 15. ól, 16. akol, 17. trágyadomb, 18. füstölő, 19. kas, 20. hambár, 21. gémeskút, 22. virágoskert, 23. udvar, 24. kert

67. kép. Kossuth u. 48. számú telek helyszínrajza.

68. kép. Töltés utcai telek.

69. kép. Töltés utcai telek.

A füstölő -amelyet legtöbbször vályogból raknak- szintén a ház előtt, a hambár közeleiben áll.

Az ólakat leginkább a kotárka és a hambár alá építik, vagy hátra kerülnek az udvar kert felőli részére. Gyakran kap egy fél-tetőt az akol is.

A kutyaház a hambár körül szokott lenni, sokszor lépcső vagy a hambár alatt alakítják ki.

Az árnyékszék és a trágyadomb a telek alsó részébe kerül.

A telek belső tagolása kerítésekkel történik. Eredetileg csak a kertet választották le, amit vagy a telek végében, vagy a hambár mögött alakítottak ki. Ahogyan Erdei Ferenc írja: "az udvar tagolatlan egységben gazdasági udvar",²⁰ a jószágok a ház elejéig jártak. A hambár irányában keresztbe húzott léckerítés-sel létrejött a fölső- és a gazdasági udvar. Az utóbbit ki is kövezték. A felső udvar gang felőli oldalán van a virágoskert, amelyben muskátli, vasrózsa, margaréta, szalmavirág, krizantém, estike, sarkantyú, viola, tátogó, levendula, rezedá, rezgő virit. A ház körül ültetnek néhány tő szőlőt és fákat /parasztmeggyet, eperfát és akácfát./

A szérű -az évi takarmány háznál történő tárolása- a kert harmadát, felét, sőt sokszor kétharmadát is elfoglalta. A bejá-rathoz legközelebb eső részen rakták össze bajuszával kifelé a csutkatüvet /csutkatükazal/, egy-egy háznál 2-3 kocsira valót tároltak. A morzsoltcsutkakupacot szintén vastag végével kifelé pakolják össze, sárral letapasztják, hogy a moly ne essen bele. Ahol a polyva nem fér be a színbe, kisebb polyvakazlat is rak-nak. Külön boglyába kerül a lovak és acsikók takarmányozására szolgáló gyöpszéna, és a marhának való értéktelenebb csutakszéna. A kévébe nem kötött herét keskeny kazalba rakják, alá izéket, te-tejére buzaszalmát tesznek. A szalmát mindig egy kazalba rakják, de a zab- és a tavaszi árpaszalmát külön pakolják, mert ezeket mint takarmányt is hasznosítják. Az izékkazlat a szérűskert olda-lában rátákba teszik. Egy rátába 130-150 kéve is elfér. Egyszerre csak egy rátát bontanak meg, és mindig az avassal kezdik. A csut-

kakup a telek végére kerül, belőle 5-10 kupot is raknak. A céklát hosszú kazalba pakolják, bőven leszalmázzák és földet hajtának rá. 4-5 méterenként szellőztetőnek izéket állítanak bele.

Mondanivalónkat Erdei Ferenc szavaival sommázhathatjuk: "A parasztház termelést szolgáló elemei Makón régebbi, gazdaságosabb és fejlettebb építőkulturát képviselnek, mint a lakórészek."²¹
"A ház és az egész telek beosztását a termelés és munka szabta meg."

J e g y z e t

- 1 Makó város határrészleti jegyzőkönyve 1880.
Bárány Pál Makó rendezett tanácsu város belsőségének térképe 1888 MVL
- 2 MVL Adótelekkönyvi nyilvántartás 1853. V. 152. j
- 3 MVL Tanácsülési jzk. 1861. 703.
- 4 MVL Házontáj és házbér összeírási és kivetési lajstrom 1890-92.
- 5 Építészeti szabályrendelet 1888.
- 6 U.o.
- 7 Györffy István: Magyar falu magyar ház. Bp. 1943. 231.1.
- 8 Vö. Mendöl Tibor: Általános településföldrajz. Bp. 1963. 567.1.
- 9 Györffy István: A Nagykunság és környékének népies építkezése. NÉ 14.1.
- 10 Építészeti szabályrendelet 1888.
- 11 MVL Telekszerződés 1853.
- 12 Építészeti szabályrendelet 1888.
- 13 Szirbik Miklós i.m. 32.1.
- 14 Építészeti szabályrendelet 1888.
- 15 Kovács Gyula: Makó építésze a XVII-ik század közepétől a XIX-ik század közepéig. Csanádvármegyei Könyvtár.17. Makó, 1929. 27.
- 16 I.m. 26. l. 41-42. kép.
- 17 Császtrvai István: A makói sarkányos kapuk kérdéséhez. Marosvidék. 1960. márciusi szám 53 l.
- 18 Bálint Sándor: A szegedi nép Bp. 1968. 174.1.
- 19 Erdei Ferenc: A makói városi és tanyai parasztház. Tér és Forma 1937. 176.1.
- 20 I.m. 174-75.1.
- 21 I.m. 205. l.

TANYATERÜLET

A makói határban tanyának a külterületi lakóépületet nevezik. A tanyaudvar a fő- és melléképületekkel körülzárt rész. A szántóművelés alól kivett teljes terület, amely magába foglalja az épületeket és a gyepes részt, tanyaterületnek nevezik.

Termelési övezetek

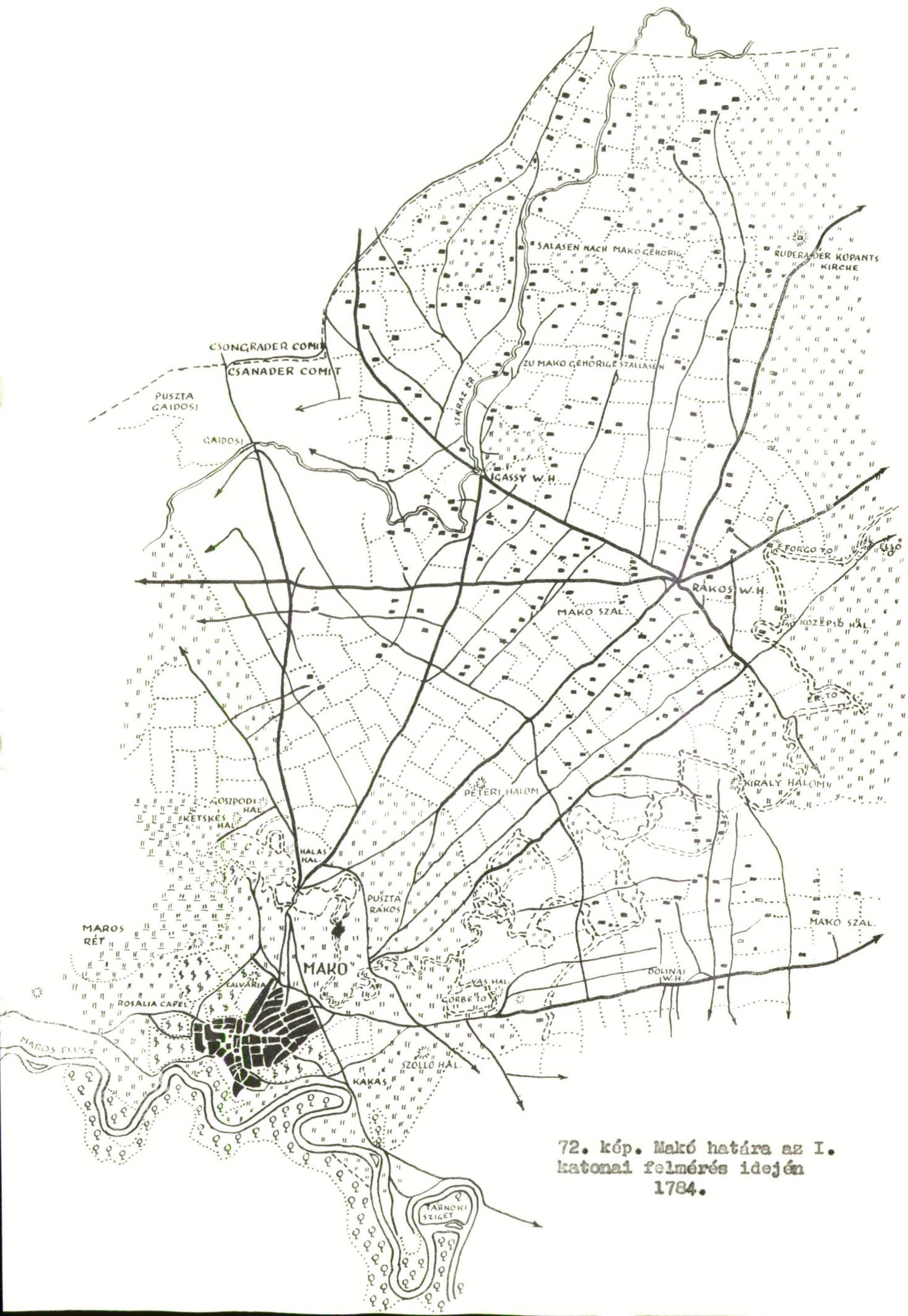
A város külterülete - főleg a török pusztítás következtében - hosszan észak irányba húzódik. Ennek következtében sok más magyar településhez hasonlóan, de azoknál tisztább formában szemlélhető a termelési övezetek rendje.

A várost körülvelték a szőlőskertek /Szentlőrinc, Ingó, Uj-hegy, Ardics, Kálváriamenti, Innenső- és Tulsó Jángor. Területe 1715-ben 510 kapás, 1779-ben 1498 jugerum - 1100 ölelkel számítva/, veteményes- /a Szuszogó, Lesi, Borjuvár, Szentlőrinc, Kortyogó, Verébhegy, Kákás/ és kenderföldek /Gerizdes, Kenyérváró/.

Ezt követte a belső legelő övezete a fejős tehenek, juhok és hámos lovak részére /nagysága 1715-ben 156 1/2, 1720-ban 856 kaszás, 1774-ben a makai szentlőrinci és tömpösi legelők területe 8334 jugerum. A lelei proediumból a sertések legeltetésére használt nád és gyékény termőhelyek közt: Mejjé-rét, Biberési rét, Ludas rét, Gencs és Jakab rét 11032 jugerum./ A belső legelők kiosztására 1861-ben került sor, minden belteleki ház után adtak egy járandót /-2200 □-öl/.

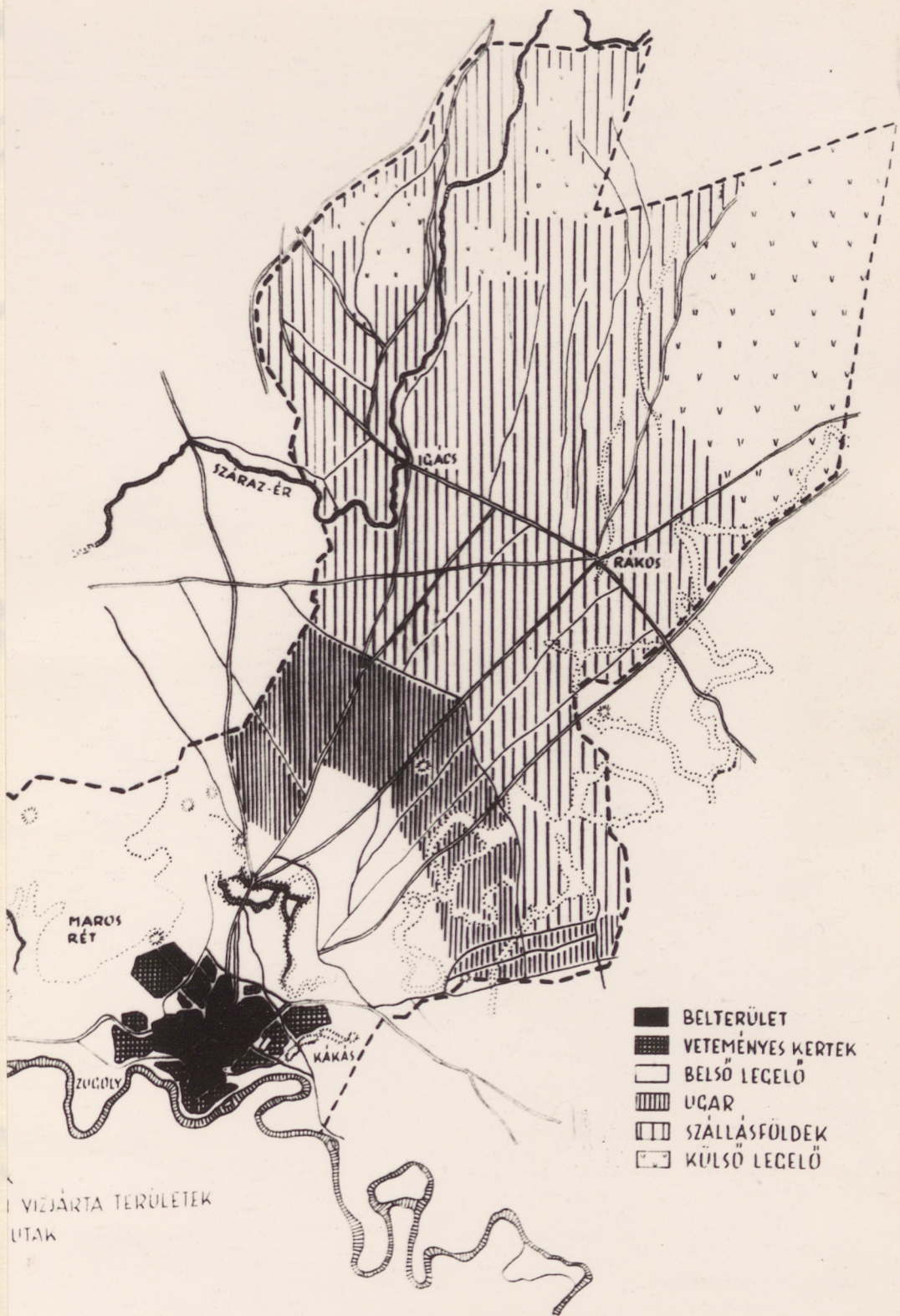
A következő övezetet alkották az ugar földek. Ez volt eredetileg a város szántóföldje. Területe 1779-ben 1498 jugerum. Ezeket a földeket a városból művelték, rajtuk eredetileg tanya nem épült. "A háromszori szántás itt még esméretlen. Az ugynevezett ugar földeket, mellyek a' szállásföldektől elkülönözve vagynak, megugarolják egyszer, a' második szántásba vetnek."¹ 1720-ban még a lakos tetszése szerint ott szánt, ahol jól esik neki, ugyanis a határ nem volt telkekre parcellázva.² A vetésforgót határrészek szerint alakították ki. A határ egy része csupa kukorica, a másik csupa

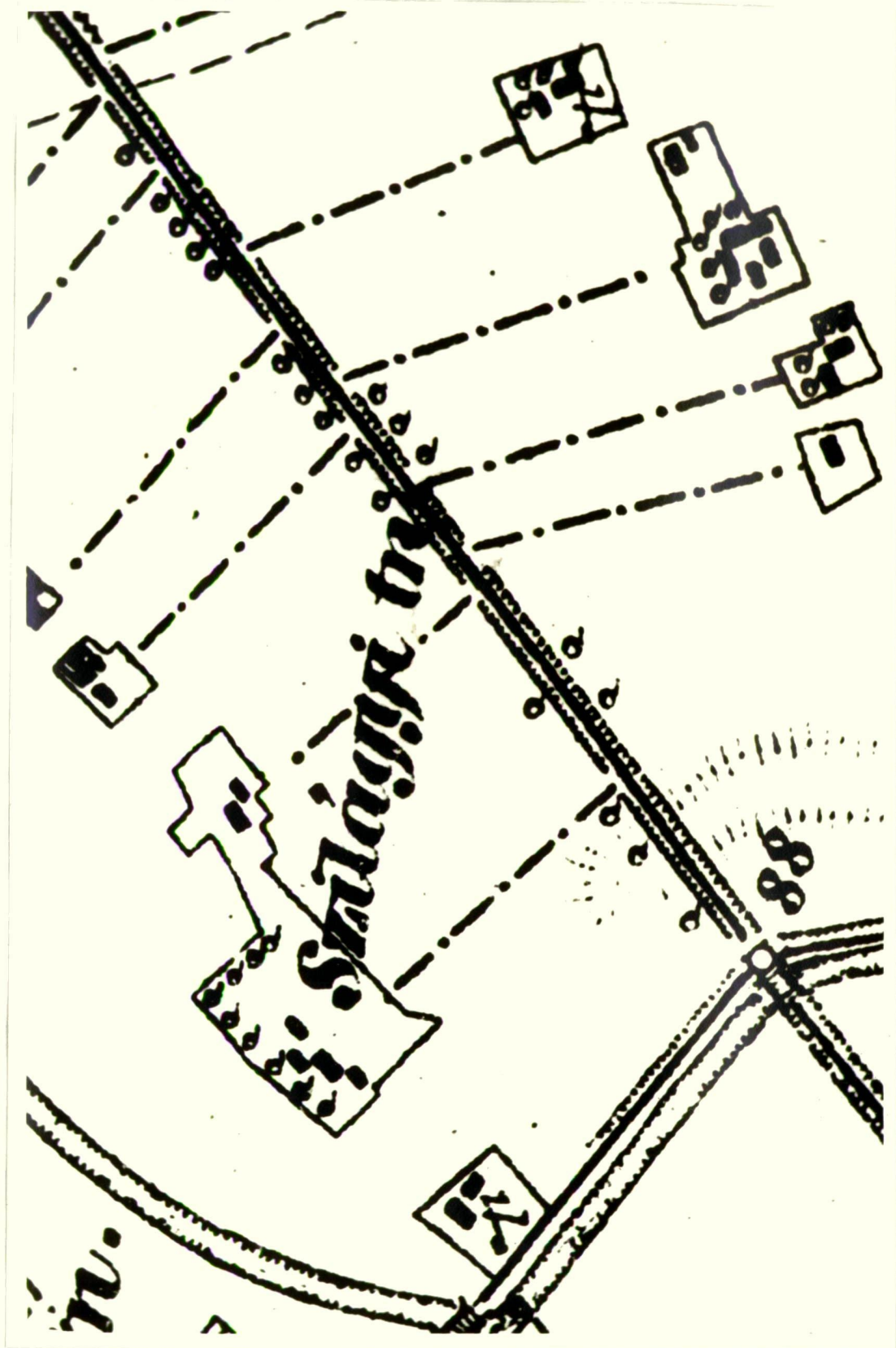
72. kép. Makó határa az I.
katonai felmérés idején
1784.

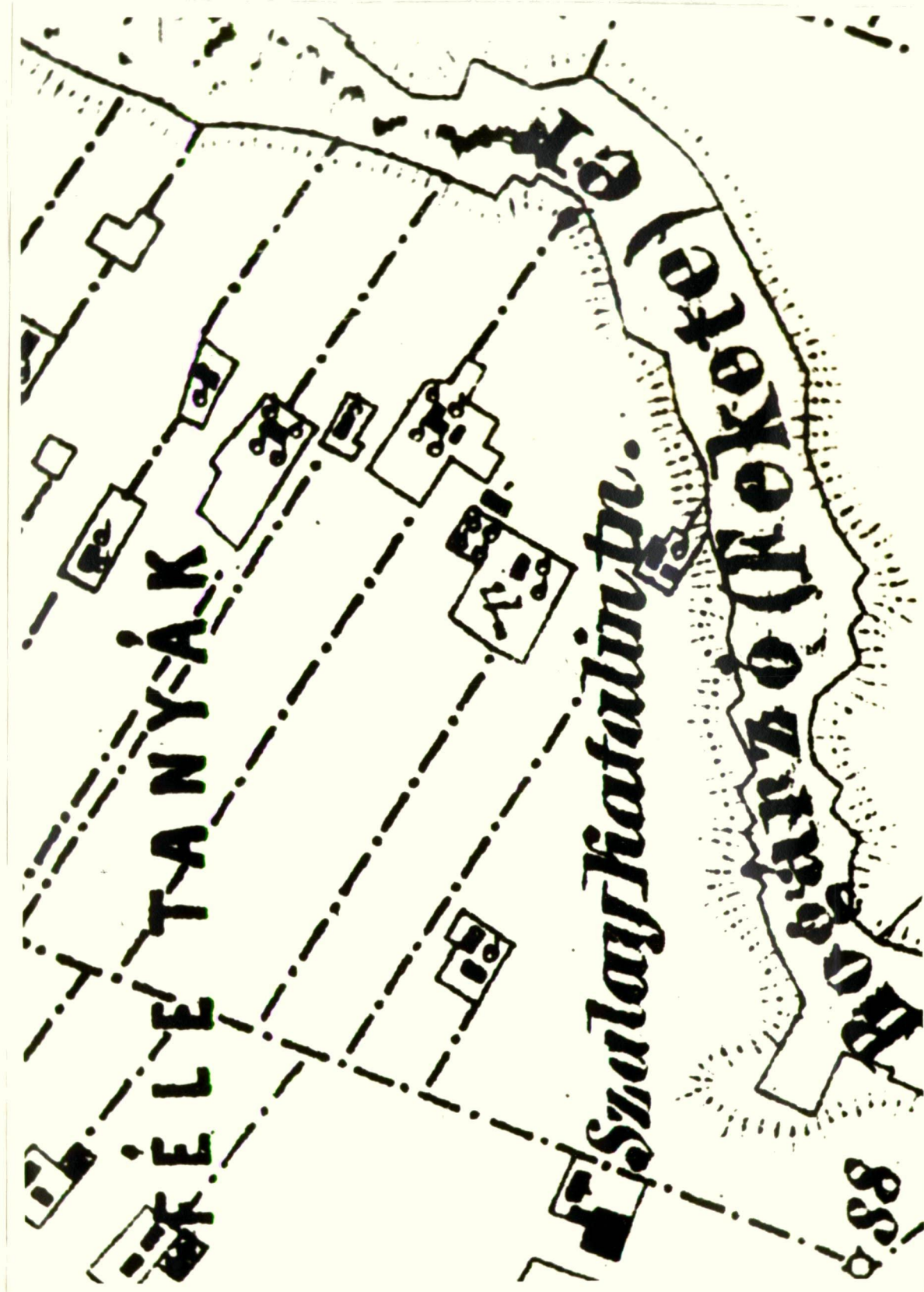
73. kép. Termelési övezetek.

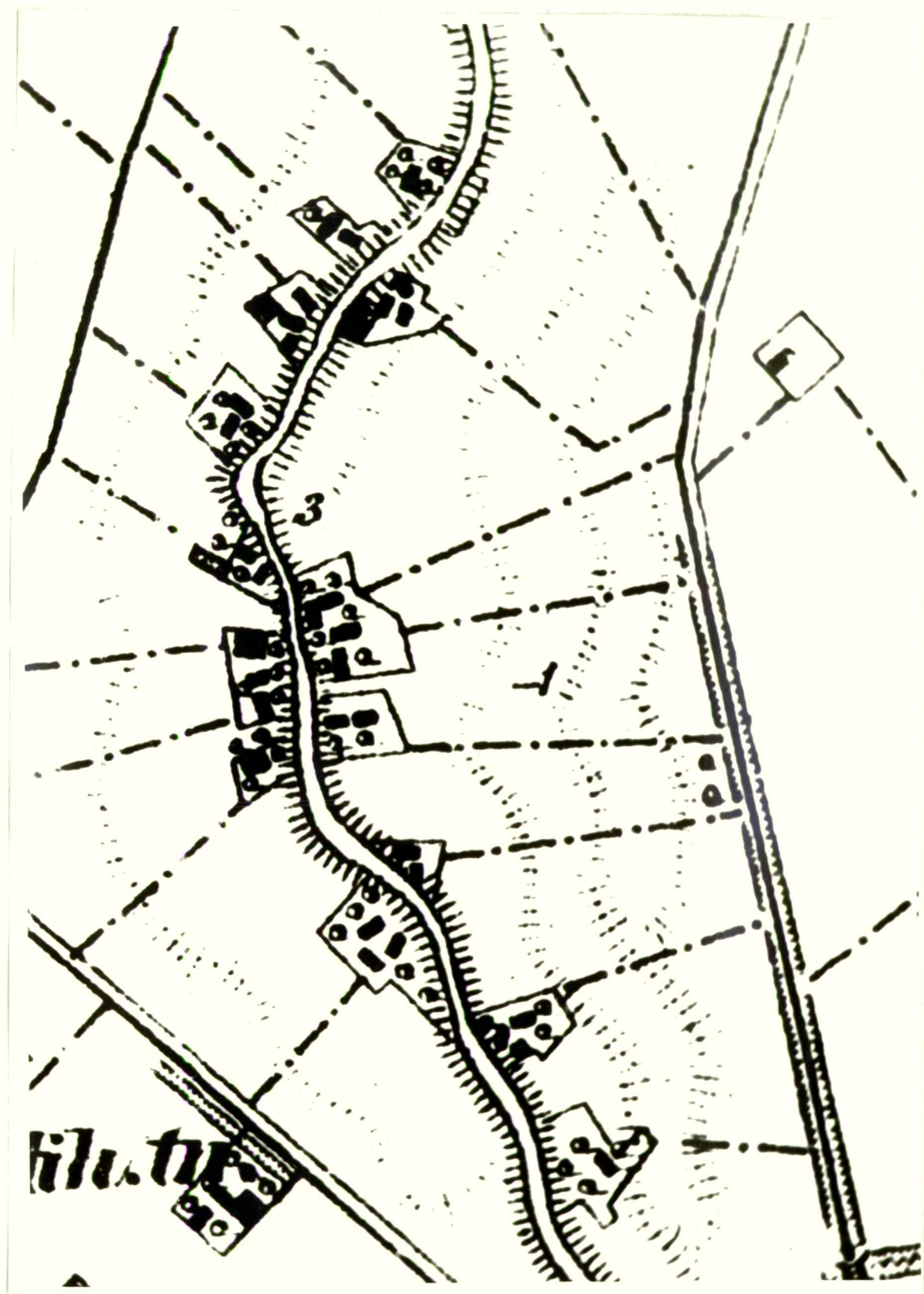

74. kép. Tanyaterületek a III. katonai felmérés idején.

75. Tanyaterületek a III. katonai felmérés idején.

76. kép. Tanyaterületek a III. katonai felmérés idején.

buza, a harmadik ugar.³ Hatóságilag meghatározták, hogy pl. az ugarba kukoricánál egyebet vetni nem szabad.⁴

Az ugar földeken túl következtek a szállás- vagy tanyaföldek. Az 1784-ben készült I. katonai felmérés térképszelvényei a makói határban 278 tanyaépületet tüntetnek fel. A tanyák eredetileg ideiglenes szálláshelyek voltak, de a 18. század végén már huzamosabban is kint lakhattak, ugyanis a fenti térkép legtöbb épület mellett gémeskutat, néhány esetben több épületet is jelöl, a tanács pedig erőteljesen fellép a kint lakás ellen. "Már ennek előtte is tilalmaztatott, hogy valaki a városból egész házi cselédjével a Szállásra kiköltözködjön és ott lakjon, azért, mivel az olyan ember mind a szolgálatok tellyesítését, mind a közönséges tartozásoknak megfizetését, és egyéb polgári és keresztényi kötelességeknek végbevitelét, a társaságon kívül való lakásával elmellőzi és elmulasztja, de az eo szomszédjainak is kárt tehetnek, ezért előhivattassanak, és nékiek megparancsoltasson, hogy cselédjeiket a városba hozzák és itten lakjanak, különben a szállások másoknak adódik."⁵ A szállásföldek nagysága 1779-ben az igási, dáli, rákosi, kopáncsi és csókási proediumok között 31 728 jugerum. Az urbáriáris sessiók kimérését Vertics József megyei rendes földmérő végezte el 1781-ben. Az urbáriáris telkek megoszlása:

Colonialis sessio	592 2/8
Nemes uraké	20 1/8
Egyéb /pap, tanító, nótárius, kántor, egyházfi/	<u>8 7/8</u>
	621 2/8 sessio ⁶

A legtávolabbi zóna a külső legelő öve, a puszta volt, ahol rideg marha tartást folytattak. Később területét feltörték és szántóvá alakították át. Az itt épült tanyák puszta számot kaptak.

A tanyák kialakulását jelenleg is jól kifejezi a tanyák számozása, ugyanis övezetenként történt a beszámozásuk. Ezek szerint beszélünk: Járandóról, Ugarról, Tanyákról, Pusztáról. Erdei Ferenc adata szerint 1932-ben Makó határában 1989 tanya van. "A határ kiterjedése 46 709 kh., ebből szántó 36 462 hold. A lakosok száma

37 147, ebből külterületi 7124 /1920/. Legsűrűbben vannak a tanyák a tanyaföldön, ezután jön Puszta, Ugar, Járandó."7

A termelési övezetekről szólva Erdei Ferenc megállapítja: "Ez a földrajzi elhelyezkedés a gazdálkodás racionális differenciáltságára és viszonylag magas színvonalára is utal."8

A tanya és a városi ház kapcsolata

A makói tanyakutatás alapjait Erdei Ferenc vetette meg. Mielőtt országos összegzését elkészítette volna a magyar tanyáról, megírta A makói tanyarendszer című munkáját. Ebben az itteni tanyák létrejöttéről így ír: "tanyát először olyan nagyobb gazdák építettek, akiknek módjuk volt hozzá, hogy tanyásbérest fogadjanak; vagy olyan kisebb gazdák, akiknek voltak olyan gyermekeik, kiket kiküldhettek a tanyára, esetleg egy béressel együtt.

Nyilvánvaló, hogy itt a termelési és fogyasztási üzem differenciálódásról van szó a gazdára nézve. A tanyán volt a termelési üzem: gulyás, béres vagy tanyás és ezek mellett, vagy kisebb helyen helyettük, a gazda fia vagy fiai állandóan kint laktak. Télen csak a jószágra volt gondjuk, nyáron azonban, mikor a gazda is kiment /nem állandó lakásra/, a szántóföldi munkákat is végezték. A háztartás a városi házban maradt. A gazdaasszony állandóan itt tartózkodott és a gazda, esetleg fia is csak dologidőben mentek ki a tanyára, amikor vagy egy lány, vagy szolgáló ment velük, ha nem volt tanyásné, aki főzön odakint.

A ház és tanya, tehát termelési üzem és háztartás között az összeköttetés, amellet, hogy a gazda ki-kijárt, a nyergeslegény által történt. Így nevezték azt a legényt, aki egy lovon üzenetet, élelmet vitt, vagy hozott. Ha volt arra való fiú, az látta el e tisztet, ha nem fogadtak egyet. A kint valók élelmezése szintén jellemző módon történt. Ha nem feleséges tanyás, hanem béres és a gazda fiai voltak künn, akkor félig kész, vagy kész élelmiszert küldtek ki /szalonnát, tarhonyát stb./ és ezekből készítette el valamelyikük az ételt. Ha feleséges tanyás volt odakint, akkor vittek ki lisztet, tojást, disznót, kiment a gazdaasszony és csináltak

tésztát, tarhonyát és levágták a disznót.

Mindezek mellett és mindezek ellenére az elkülönödés a gazdára nézve sem volt teljes. Egy, mondhatnánk, kiegészítő termelési üzem otthon is volt a háznál. Az jellemezte ezt a részét a termelési üzemnek, hogy vagy közvetlenül a háztartást, vagy a ház és a tanya közötti összeköttetést szolgálta. Éppen ezért, mert ilyen célokat szolgált, vehetnénk a háztartás kiegészítő részének is és ez nem okoz zavart az elméleti distinkció szempontjából. E kiegészítő termelési üzem következőkből állott: fejőstehén, tyukok és más baromfi, hizódisznó és lovak.

Ha tisztázzuk a differenciálódást a gazdára nézve, ezzel még nincs elintézve a kérdés: a tanyarendszer ebbeli jelentősége. A gazdával szemben ott van fia és cselédje /ugy mondták ezt: családja és cselédje/, akik kinn vannak állandóan a tanyán, A gyermekek kérdését majd részletesen kifejtjük, most lássuk előbb a cselédét..."⁹

Öt évvel később még konkrétabban fogalmaz: "A tanya tehát ^{nem} önálló parasztház, hanem a parasztház egyik elkülönödött része. A tanyai építésmódot ez az elsőrendűen termelésbeli szerep határozza meg. A tanyai lakás mindenkor aránytalanul kicsi és szűk ideiglenes lakóhely, amely teljesen alárendelődik a termelés követelményeinek. Nem minden makói és alföldi tanya ilyen részparasztház, de a szabályszerű eset mindenütt ez..."¹⁰

Családi szervezet

"A családi szervezet abban az időben, amelyre a tanyarendszer kialakulása esik, meglepő hasonlatosságot mutat a római familia szervezetével. A fiak nem szabadultak az apai hatalom alól nősülésükkel sem. A lányok ugyan kikerültek férjhezmenetükkel az apjuk családfőisége alól, de ipjuké alá kerültek. Természetesen a házas fél választása itt is ép oly szigorúan hozzá volt kötve a családfő beleegyezéséhez, mint a római familiában. A fiak feleségestül mindaddig a gazda családfőisége alatt maradtak, míg az öreg minden fiát ki nem házасította, illetve minden lányát férjhez nem adta és nyugalomba nem vonult. Ekkor gondviselőt választott a családok közül,

legtöbbször a legkisebb fiut, vagy a legkisebb lányt, aki vele maradt a házban. A többit pedig szárnyukra eresztette, rájuk osztván a vagyont.

A vagyon elosztása, tehát az öröklés a következőképen történt. A gazda okvetlenül végrendeletet csinált, sőt mivel a fiuk már az öreg életében önjoguk lettek, apjuk még életében szétosztotta a vagyont. A végrendelet csak a tulajdonjogot ruházta át. Az öröklés megszembenetűnőbb vonása: a lányok nem vesznek részt benne. Pénzzel, vagy néhány száz négyzetöl szőlőfölddel elégitették ki őket, de legtöbbször csak egy borjut adtak. A föld a fiuk közt került felosztásra. Minden fiu tanyával kapta a kijáró földrészt. Ha pl. csak egy tanya volt, de fiu három, akkor építettek egy-egy tanyát az illető földrészre, kivéven a gondviselőt, aki a házat kapta és tanya nélkül a földet: "kopasz földet". Ilyen szétosztás mellett az emancipált fiuk konvenciót adtak az öreg ellátására. Történt azonban más fajta elosztás is. A vagyont egy-egyel több részre osztották, mint ahány fiu volt, és e részek közül a fiukat is és az öreget is egy rész illette. Az öreget azért, hogy része azé legyen, aki gondviselője lesz. Ilyen esetben elmaradt a konvenció, sőt a ház is osztályra ment és az öreg gazda halála után vagy eladták és az árán osztozkodtak, vagy egy megváltotta a többi részét. Történt olyan eset is, bár ritkán, hogy a gazda a föld és tanya mellé házat is adott fiainak. ...

A keletkezés idejében ez volt a helyzet: a gazda a házban, fiuk, cselédek kinn a tanyán. A fiuk nősülésével nem történt változás, legfeljebb annyi, hogy nem tartottak tovább tanyást, hanem az új asszony is kiment a tanyára. Ha két-három-négy feleséges fiu nem fért egy tanyán, építettek második, harmadik tanyát. De nem volt ritka eset, hogy három bölcső is volt egy tanyán. Amellett azonban, hogy a fiatalok voltak kinn, az öreg gazda irányította a munkát, egyáltalán ő volt a gazda...

az öreg gazda nyugalombavomulása, illetve halála számos nevezetes következéssel járt a tanyarendszer kialakulására nézve. De facto nem sokat változott a helyzet. Akik a tanyán voltak, a fiatalok, azok továbbra is ottmaradtak. Azonban elvi szempontból lényeges változás állott be: először is önjogu gazdákká lettek;

esetleg, sőt igen gyakran, abban a tanyában maradtak, amelyben eddig is voltak, de most, mint önálló gazdák... A közös termelési üzem tehát annyi felé oszlott, ahány fiu volt. A termelési és fogyasztási üzem szétválásával a háztartásban is lényeges változás állott be. Nevezetesen a ház: ami eddig közös volt, az, ha a gondviselő lett, egynek a háztartásává lett. Ez azonban csak jog szerint történt így: mikor a gondviselő megkapta és megtartotta a házat, itt, mint testvérnél, csak úgy szállásuk volt a tanyaiaknak, mint apjuk életében és maradhatott részleges háztartásuk továbbra is a régi helyén. Idejártak be a tanyáról igen sürűn, itt töltötték rendesen az ünnepet, itt tartották a keresztlőt /szülni hazajött az asszony/, innen temették gyermekeiket stb..."¹¹

A tanyaterület nagysága

A tanyaterület nagysága általában megközelíti vagy meg is haladja az 1 kat. holdat. A földterület nagysága alapvetően meghatározta kiterjedését. Kövér Bálint csókási 100 holdas nagygazdának 4 kat. holdnyi volt, a legkisebbeknek számított a 200 □-öles terület. Az volt a vélemény, hogy "annyit mögér, mint egy ugyanakkora szántó." A jószág tudott legelni, sőt néha még kaszálták is. Mindenütt sok baromfit tartottak, és ezeknek is kellett a nagy kiterjedésű gyepek.

A nagyüzemi gazdálkodás létrejöttével is legtöbb helyen meghagyták az eredeti tanyaterületet, bár volt, ahol egységesen 800 □-ölnyt hagytak meg.

Makón a tanyaterületet kerítéssel sohasem vették körül. Nagy kiterjedése miatt igen költséges is lett volna. Ahol a termelőszövetkezet a jószág elbitangolásáért rendre megbírságolja a tanyasiakat, ott már előfordul a kerítés, de ilyen helyeken a tanyaterület legfeljebb néhány kislánc, legfeljebb városi telek nagyságu. Ha összehasonlítjuk a tanyaterületet a városi parasztházak udvarával, feltűnik, hogy a tanyai gazdaság főleg az állattartás miatt, sokkal nagyobb méretű gazdasági területet igényel.

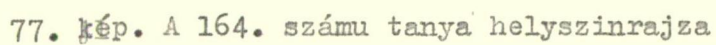
Tanyai telekelrendezés

Makó határa igen alacsonyan fekszik. Régen vízállásos területnek számított Ürmös, Bogárzó és a belsőnyomási legelők nagy része, ezért a tanyahely kiválasztása soha sem lehetett közömbös. A földterület magasabb hátságait szemelték ki tanyaépítésre. Ahol ilyen hátság húzódik, annak vonalát követi a tanyaépületek sora is. Szembetűnő, hogy a Szárazér mindkét partjára közvetlenül rátelepült egy-egy tanyasor. Itt a magasabb partoldal és a víz közelsége lehetett a meghatározó. A tanyát sohasem építették a dülőut közelébe, nem szerették a bebámésszkodókat. Ha a természeti adottság is lehetővé tette, a földterület közepére, kétharmad részére építették. Ma már a terület kiválasztásról mit sem tudnak. "Ezön a helyön vót öregapám tanyája is, de az a vizes évekbe nagyon mögroskaft, oszt ugyan ide építettünk egy ujat."

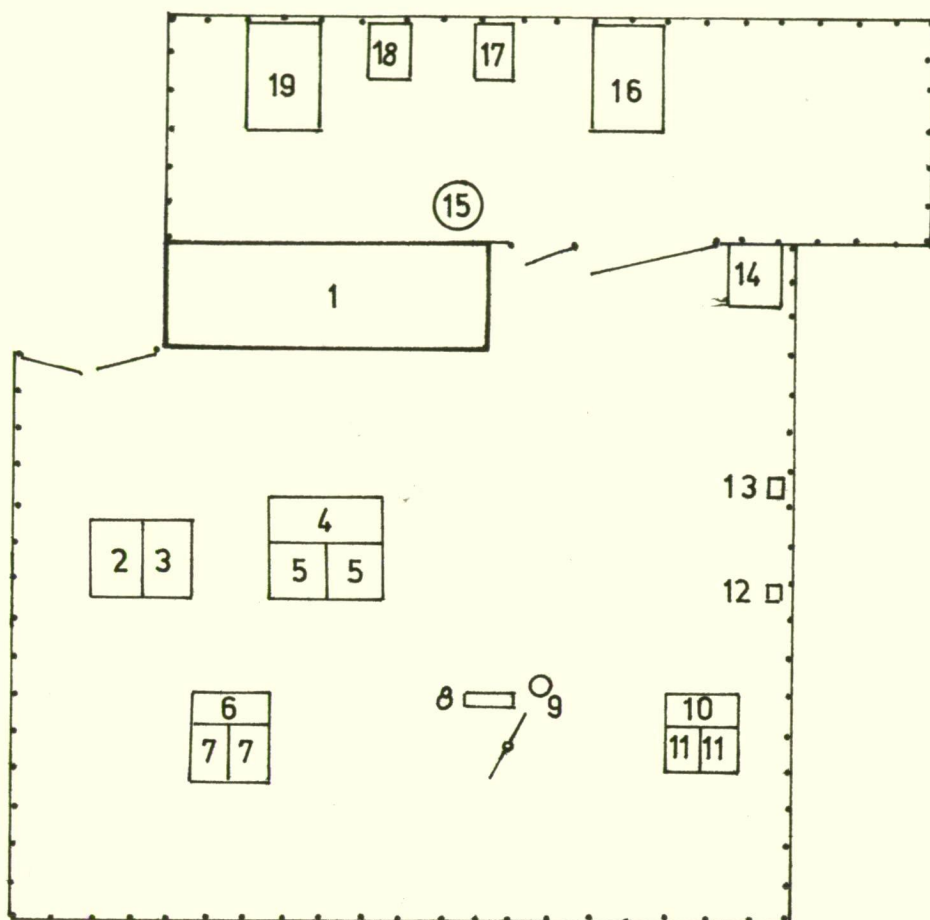
A tanya tájolását az uralkodó szél-irány határozta meg, hátulja északra vagy kelet felé esik. Hacsak tehették, a tanya véggel a dülőutra néz. A tanya sohasem a tanyaterület közepén fekszik, hanem egyik szélében. Mögötte és a szántóföld között viszonylag keskeny földsáv húzódik. Előtte terül el a tanyaudvar és a gyepterület. Az udvar a tanya felől valamivel magasabb, a melléképületek felé lejt, hogy az esővíz gyorsan leszaladjon. Az udvar földes soha sem borítja gyepterület vagy gaz. A gazda-tanyák udvarait részben sőt ritkán egészen kikövezték.

A régi tanyák szobából, pitvarból és istállóból állottak. A szobára -a tanyaépület végére- egy kis ablakot raktak. Később az udvar felől oldal ablakot is helyeztek. A tanyaépületen két ajtó volt; a pitvaron és az istállón egy-egy. Belől nem csak a szoba és a pitvar között, de a pitvar és az istálló között is nyitottak ajtót. Ez sokszor inkább bebuvá, keskenyebb ajtó volt. Ennek eredete elhomályosul, de valószínűleg a betyárok elleni védekezés miatt alkalmazták, így ugyan is keresztfával belőlről is beretesztették az istállóajtót. Az ácsolt ajtókon fakilincs és vas huzóka volt, a fakilincsnek madzag huzója. A huzó vasat az ajtó kívülről való nyitásakor és csukásakor kifelé kellett huzni. A tüzelő berendezés szabadkéményes volt, a szobában bubos kemencével. Kivétel nélkül gáz-tetőzt alkalmaztak. Az ereszetet nem ismerték; a csurgás egyenlő

1 tanya, 2 kotárka, 3 szín, 4 kocafiaztató, 5 baromfiól, 6 gémeskut,
7 vályu, 8 hambár, 9 hambár/ól, 10 akol, 11 szénakazal, 12 szalmakazal,
13 répaverem, 14 csutkakup, 15 disznófiaztató, 16 szerszámos szín, 17
nyári istálló, 18 nyári jászol, 19 árnyékszék, 20 kert.

78. kép. A 612. számú tanya helyszínrajza

1 tanya, 2 disznóól, 3 tyukól, 4 hambár/ól, 5 akol, 6 góré/ól, 7 akol, 8 vályu, 9 gémeskut, 10 kotárka/ól, 11 akol, 12 füstölő, 13 árnyékszék, 14 nyári istálló, 15 trágya domb, 16 szalmakazal, 17 izékkazal, 18 szénakazal, 19 csutkakazal.

volt a tanya elején és hátulján. Ezt a tanyatípust Erdei Ferenc így jellemzi: "A makói tanyák első formája az egy fedél alá épült hosszú istálló-tanya. Az egész épület szemmel láthatóan gazdasági rendeltetésű. A szoba legfeljebb 4 méter hosszú és ugyanolyan széles helyiség, a pitvar-konyha pedig még kisebb. Közvetlenül a konyha mellett már az istálló kezdődik, s ajtaja nyílik a pitvarból, de csak emberi használatra. Az állatok ki- és bejárására a szabadba nyíló széles ajtó szolgál. Az istálló hossza meghaladja a szoba és pitvar-konyha együttes hosszát: rendszerint 7-8 méter. Az istálló után nyitott elejű "szin" következik, részben takarmányraktározás, részben kocsiállás céljaira. Semmiféle külön tartozéka nincs ennek a tanyatípusnak. Minden egyéb lakó-és gazdasági rész a városbeli házban van.

E korai tanyáknak az anyaga éppen úgy, mint a korai házaknak helybeli termésű agyag, nád és ág vagy gömbfa. A külső kiképzés minden oldalon és kívül-belül egyformán sártapasztás és meszelés.

Ilyen típusu tanyák épültek Makón a multszázad 70-es éveig. Attól kezdve a tanyák is összetettebb és változatosabb anyagból emelt építmények lettek, de gazdasági rendeltetésük és a városi házhoz való viszonyuk szemernyi sem változott. Ma is ugyanúgy gazdasági épületek a tanyák, mint régebben, s lakórészeik ma is éppúgy gazdasági épületek a tanyák, mint régebben, s lakórészeik ma is éppoly alárendelt szűk és dísztelen helyiségek, mint korábban."¹²

Ez a hosszú istálló-tanya kamrával és szinnel bővül, és így alakul ki a 19. század végi tanyatípus, mely áll szoba-konyha-kamra-istálló-szin helyiségekből. Ehhez oszlopokon nyugvó ereszetet is építenek. A féltetejű szin és az ereszet összeépítésével jön létre a kanfaŕu szin. Közben a szabadkéményt legtöbb helyen lepallatolják, a tetőt cserepezik. A szobára valamivel nagyobb ablakok kerülnek: a végére kettő és egy oldal ablak. A Görbe Sámuel-féle 352. sz. tanya 1903-ban épült, a környéken itt volt először nagyereszet és kanfaŕu szin. A tanyák továbbélése még nem fejeződött be. A tanyavég felőli oldalon az ereszet befalazásával kiskonyhát építettek. Görbe Sámuel ezt a bővitést 1918-ban csináltatta, ekkor szerinte 100 tanyából már kb 40-nél volt kiskonyha. Az eredeti konyha tisztakonyhává vált. A gangdeszkával ellátott ereszetet pedig dróthálóval vonták be, hogy

a baromfi ne járjon be. Előfordult hátsó ereszet építése is, melyet szinként használtak. Az utóbbi évtizedekben -városi mintára- beüvegezik az ereszalját, és így zárt folyósót alakítanak ki.

Az istálló sok esetben -főleg a későbbi időben- elvált a főépülettől, mely a továbbiakban megfelel a városi háznak, és erre merőlegesen helyezkedik el az istálló a szinnel. Legtöbb helyen külön ló és tehénistállót építettek. Jó idő esetére csutkaszárral fedett nyári járszlat állítottak fel.

A ház előtt, a házzal szemben állt a hambár és a kotárka a gabona illetve a csőves kukorica tárolására. Ezt megelőzően kasokat használtak, de ez már igen ritka a tanyákon is. A hambár és a kotárka téglalábakon áll, alatta disznóóllal és mögötte kifutóval.

A tanyaudvar szélére kerül a tyukól és a téli fiasztató. Az árnyékszék a szin oldalához vagy a tanya háta mögé épül. A trágyadomb szintén az udvaron kívül esik, általában a kisistálló mögött.

A gémeskut az istálló irányában 8-10 ölnyire áll, mellette itatóvályuval. Az ereszet előtt több felé kis virágos kertet rekesztettek le drótkerítéssel. Ide őszirózsát, tátogot, estikét, violát, szegfűt, kenyérmorzsát, mályvát, sarkantyut, futórózsát vetettek illetve ültettek. Több felé néhány tő szőlőt is raktak, legtöbbször direktermőt, amelyet nem kellett permetezni. A tanya mögé gyümölcsfákat telepítettek. Legjobban kedvelt gyümölcsfák a meggy, cseresznye, szilva, barack, eperfa volt. Lehetőleg olyan fát ültettek, amely nem igényelte a permetezést. A gyöp szélibe a tanyaterület körülhatárolására akácfát ültettek. Pánczél Illés tanyájánál 200 darab akácfa volt. A nyárfás tanya polgári eredetű. A tanyaterület egyik szélébe került a szérűskert. A makói tanyákat rakott tanyának nevezték, mivel igen sok takarmányt tároltak. Hatalmas szalmakazlak, csutkakupok, polyvakazlak, izékkazlak stb. sorakoztak.

J e g y z e t

- 1 Szirbik i.m. 24.1.
- 2 Csanád vármegye 1720. évi összeírása. Nyers fordítás a József Attila Múzeum Adattárában.
- 3 Makói Városi Levéltár Tanácsülési jkv. 1815. 23.
- 4 MVL Tanácsülési jegyzőkönyv 1808. 9. 1816. 20.
- 5 MVL Tanácsülési jkv. 1796. 1.
- 6 Sessio = 56 jugerum /1100 □-öllel számítva/ Vö. Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában. Magyar Statisztikai Közlemények. Új folyam 12. Bp. 1896. 44, 332. 1. - Vertics József 1779. évi felmérés kimutatása. MVL Mérnöki Hivatal iratai. Az I. katonai felmérés 397 birtoktestet tüntet fel.
- 7 Erdei Ferenc: A makói tanyarendszer. Népünk és Nyelvünk 1932. 142. 1.
- 8 Erdei Ferenc: Makó város történeti pályája = Makó, az első felszabadult magyar város /Szerk.: Tamasi Mihály/ Makó 1969. 15.1.
- 9 Erdei Ferenc: A makói tanyarendszer. Népünk és Nyelvünk 1932. 89-90. 1.
- 10 Erdei Ferenc: A makói városi és tanyai parasztház. Tér és Forma 1937. 204.1.
- 11 Erdei Ferenc: A makói tanyarendszer. Népünk és Nyelvünk 1932. 140-142.1.
- 12 Erdei Ferenc: A makói városi és tanyai parasztház. Tér és Forma 1937. 205. 1.

79. kép. Szárazér parti tanya. /Tanya 612./

80. kép. Szárazér parti tanya. /Tanya 612./

81. kép. Rákosi ut menti tanya. /Tanya 164./

82. kép. Rákosi ut menti tanya. /Tanya 164./

83. kép. Város alatti tanya. /Járandó 20/1./

84. kép. Város alatti tanya. /Járandó 20/3./

85. kép. Szénaboglya. /Tanya 164./

86. kép. Szalmakazal. /Tanya 164./

HÁZ

HATÓSÁGI ELŐÍRÁSOK

A hatóság a 18. század végétől kezd beavatkozni a házépítésbe. Az utcavonalat pontosan kijelöli, és "kimutatják" a ház helyét. A vörös kakas réme miatt a zsufolt építkezést különösen tiltották. A szabálytalanul felhuzott épületeket hatóságilag lebontatják. A tanácsülési jegyzőkönyv szerint 1806-ban "a lakosok közül némelyek mind az utcára, mind a nyomásra a renden és engedelmen kívül" építkeznek. "Ilyennek találtatott többek között Janovics János kalaposnak a város szélén lévő szárazmalmánál fenyőfával bekerített darab hely, amelybe már valami vályog épületet is kezdett tenni, melyről akkor megparancsoltatott Janovics Jánosnak, hogy a kerítést önön maga rontassa le, de azt eddig nem tselekedte; azért szükséges volna a végre még ma délután embereket küldeni és a kerítést elrontani. Ezen jelentés jóvá hagyattatott, és ennek teljesítésére Török János és Burján János Eskütt Uraimék kiküldettek, és azt el is végezték."¹

Ugyan ebben az évben Pásztor Pál a Nyomáson lévő szárazmalmába költözött, 14 1/2 hosszú és 10 széles területet tömésfallal körülvevett. Arra hivatkozva, hogy a Méltóságos Urasággal kötött egyezségben meghatározottat, "a Nyomás fogyasztása a községnek karára vagynak, annál is inkább, hogy azt csak a maga fejéből tselekedte Pásztor Pál, azon tömés fal lerontatni, és az azáltal elfoglalt rész a Nyomáshoz visszaadani rendeltetett. Melynek végbe vitelére Burján János eskütt Ur kiküldettetik."²

1811-ben az akkori gödröknél "kimutatták" a cigányok házhe-
lyeit, melynél tovább nem mehettek.³

Az első építési rendszabály a Bach-korszakban jelent meg, a Helytartósági Osztály 1854. évi 4382. sz. rendelete alapján a nagyváradi közigazgatási terület szolgabírói hivatalának alárendelt mezővárosok és helységek számára.⁴

A rendszabály 3. §-a kötelezően előírja az építési engedély beszerzését. Kisebb javításoknál nem kell engedélyért folyamodni, "de a célszerű kivitelre a helységek előljárói és a falu bírái felügyeljenek".⁵

Az 1888. évi szabályrendelet építészeti szempontból négy kerületre osztja a várost.

"I-ső kerületbe tartozik: a főtér, a tulajdonképeni Széchenyi tér, egyik oldalon a Galamb kocsmától 2874. szám, -Donner féle telek 2878. szám, - másik oldalon a Képiró-utca 55. szám s ezzel szemben a Gulácsi-féle ház 262. házzám, továbbá Deák Ferencz-utczán az izraelita hitközség leányiskolája 331. szám, Dr. Vendel-féle 1602. házzám, Uri-utca 1634. és 1638. házzámtól, - Aradi-utca felől Szemes Istvánné 1930. és Diós Sámuel 2402. házzám, - Hunyadi-utczán Bánffy és Joánovics-féle ház határolja az I-ső kerületet.

II-ik kerületbe: Sőház-utca 149/a. házzámtól végig, Vásárhelyi-utca mindkét oldalon, Nagy-Csillag-utca a kórházig és azazal szemben az 1549. szám, Uri-utca az I-ső kerulettől végig, Nagy-Orosz-utca a keresztig, Aradi-utca az első kerulettől végig mindkét oldalon, a régi osztás Batthyányi-utca, Kossuth-utca, Hód-utca, Szegedi-utca, Sugárut, Árpád-utca, Szent-István-tér, Ér-utca, Szép-utca, Teleki-utca, Kertész-utca, Sőház és Vásárhelyi-utczák közt beszögellő összes utczák, Zrinyi-utca, Vörösmarty-utca, Szent-Anna és Oskola-utca.

III-ik kerület: az I-ső és II-od kerületbe nem sorolt régi városrész.

IV-ik kerület: Putri/Bécs/, Honvéd, Vágóhid, Kelemenhid és czédulaházi városrészek."⁶

Ez a szabályrendelet részletesen szól az építési engedélyekről, az utcák és terek szabályozásáról, a háztelek felosztásáról

és nagyságáról, a szabálytalanul épített lakóházak lerombolásáról, az épület magasságáról, anyagáról, a falak vastagságáról, alapozásáról, a pincéről, az árnyékszékről, a kutakról, az ereszcsontról, istállókról, kamrákról, kotárkákról, magtárakról, trágyagödörökről, kerítésekről, a meglévő épületek átalakításáról stb.

A hatóság tehát közel két évszázad óta beleszól az építkezésekbe, rákényszeríti az építtetőkre saját akaratát; ennek következtében a spontenitás, az egyéni kezdeményezés, a helyi sajátosság, a hagyomány szerepe többé kevésbé háttérbe szorul vagy legalább is csorbát szenved. Mindezt természetesen egy korszerűbb építési követelmény érdekében teszik. Az egyes épületek korára vonatkozóan nem állnak rendelkezésünkre adatok, mindenesetre elenyésző lehet azon lakóházak száma, amelyek 180-200 évnél korábban, a hatósági beavatkozás előtt létesültek. Az így elindult integrálódási folyamat ellenére sok helyi sajátosság tovább élt, így ma is kimutatható az alföldi háztípuson belül bizonyos makói jelleg.

J e g y z e t e k

- 1 MVL Tü. jzk. 1806. 24.
- 2 MVL Tü. jzk. 1806. 29.
- 3 MVL Tü. jzk. 1811. 42.
- 4 JAM adattára
- 5 Építészeti szabályrendelet 1888. MVL és a JAM adattára
- 6 U.o.

ÉPÍTÉSI MÓD

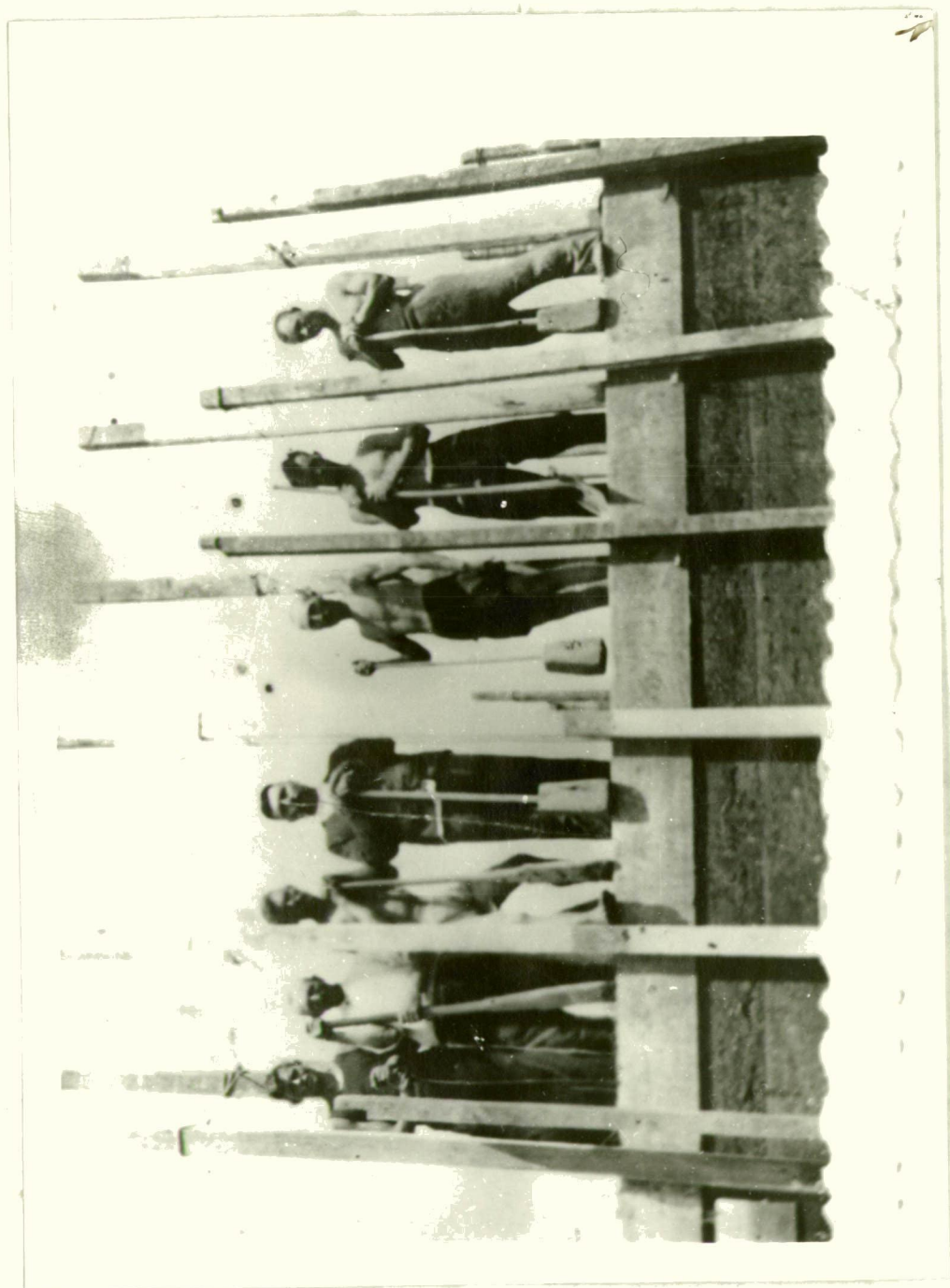
Fal

Az 1699-ben újjátelepülő város lakóházai sövényből készültek. Ehhez bőségesen találtak megfelelő építőanyagot, saját erőből el tudták készíteni, a Maros veszélyes áradásai esetén is célszerűnek mutatkozott. Az árvizek nem döntötték össze; ha a víz lehuzodott, legfeljebb a tapasztást kellett kijavítani.

Annyira általános volt abban az időben a sövényfal, hogy Szirbik Miklós szerint a katolikus és a református templom is "göngyöleg sárral tapasztott sövényből volt".¹ A vályog és vertfal teljesen kiszorította, ma már csak néhány hirmondója akad.² A melléképületek viszont megőrizték ezt a faltípust, hiszen a gabona kas és a hambár szinte kivétel nélkül így készült.

A makói parasztházak tulnyomó többsége /kb. 80-85 %/ vertfal. Ezek építése is nagy gyakorlatot és szaktudást igényel. A vertfalat is alapozni kellett. Ennek legegyszerűbb formája, hogy megdöngölték a talajt, később "földbe verték a falat". Ez azt jelentette, hogy kiásták a ház alapját, lementek a sárga földig, de legalább 70-80 cm-ig. Ha valahol bolygatott földet találtak, akkor megkeresték az eredeti, érintetlen talajt. Ebbe a kiásott alapba rétegenként beleverték a földet. A 20. században már tégla rakást, téglalapot kap a ház. Ezt is a falverők készítették, beleszámitott a falverésbe.

Az építető előre megvásárolta a házhoz szükséges faanyagot: a szarufákat, kisgerendákat stb., ezt használták fel a falverés-

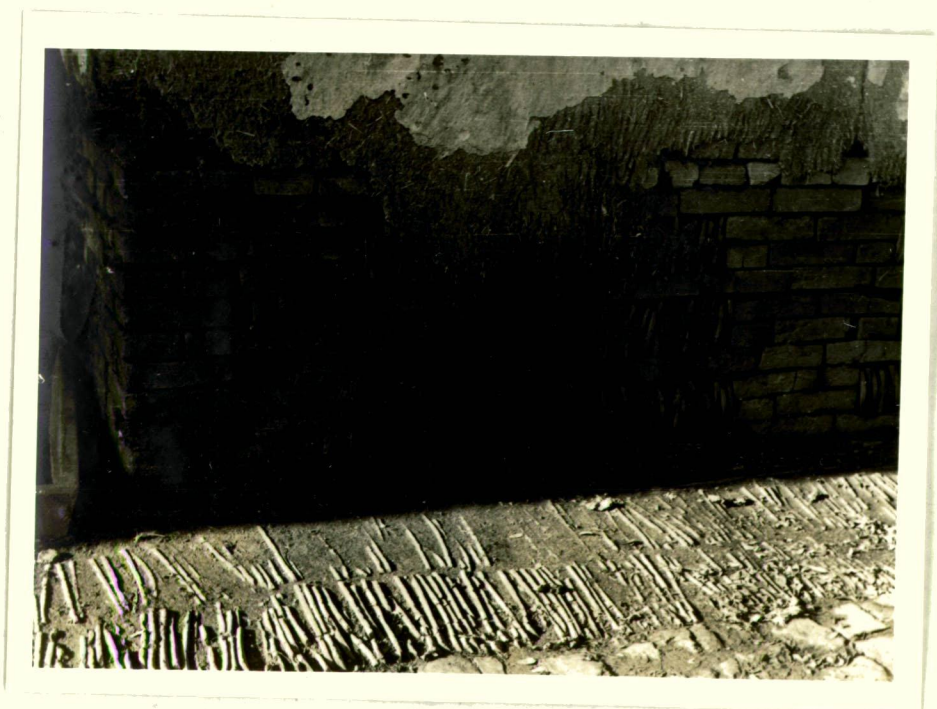

87. kép. Falverők. 1930-as évek.

88. kép. A vertfal rétegei.

89. kép. Selejtes csoróp felhasználása /fal, járda/

kor. A gerendákat egy méter távolságra ásták le a huzandó fal külső és belső vonalában. Egyszerre soha sem verték fel az egész házat. Az első szakaszban a ház hátulját és az egyik végét, a második lépcsőben a ház elejét, a közfalakat és a másik végét. Ha nem így osztották volna el a munkát, akkor a szomszéd portáján kényszerültek volna taposni, talicskázni és hosszabb uton hordhatták volna a földet.

A munka minden nap a föld kihányásával kezdődött. Az udvar végében 10-15 méter hosszú 50-60 cm /3 ásónyom/ széles gödröt ástak. Ilyen keskeny sáv esetén könnyebb volt a földet kidobni. A kidobott földet egy ember terítette. Ha a talajviz engedte, hat ásónyomra mentek le. Az első három ásónyom mindig morzsás, ez a termőföld, ami alatta van, az a legnagyobb szárazságban is együtt maradt. Az ásáshoz rugós ásót használtak. Mindegyik ásónyom után ki is lapátolták a földet. Ha ezt nem tették volna, a taposástól meggaluskásodott volna, és a falveréskor is galuskás maradt volna. A következő napokban is három-három ásó szélességben dobták ki a földet, mire a ház elkészült, egy nagy, szögletes gödör keletkezett. A föld kitermelését hajnalban kezdték, "három órakor már hántuk a földet". Reggelig a föld ki volt hanyva. Ezt az egész banda végezte. A hordást az egyik végénél kezdték meg, és mivel mindig alulról lapátolták, magától keveredett a föld, az alsó fekete és a felső sárga. A régi ház fala nem alkalmas falveréshez, mert morzsás és ki van dögölve. Ez olyan, mint a száraz kenyér, nem fogja az ember foga. Ez a föld kovászos, nincs elevensége, kiement az erő belőle. Voltak falverők, akik az első ásónyom földet soha nem használták fel. Az elbontásra kerülő falak között tiszta agyagfal is található. Ez nem vette be a vizet, igen szilárdnak bizonyult. Az ilyen fal, ha kiszáradt, szinte olyan volt, mint a beton, csákányozáskor szikrázott.

Tömés előtt a deszkákat zsinórmérték szerint beállították. A deszkák közé az oszlopok irányában egy 50 cm-es lécet, emelőfát raktak. Az emelőfát srégen tették bele, ezzel lehetett szabályozni a fal vastagságát. Addig ütögették szekercével, amíg a külső és a belső zsinór kivánta. Deszkaállításkor az emelőfát közép tájba tették, de ha a deszka homorodása úgy kivánta, akkor a tetejére

került. Kívül a deszkák és a gerendák közé éket ütöttek.

A deszka 30 cm magas. Ezt nem egyszerre verték, hanem három szakaszban. Így tehát egy-egy döngölés 8-10 centiméterrel emelte a falat. Az egyes rétegek közé polyvát szórtak. Az alsó rétegeket nagyon gondosan verték, feljebb már jobban lehetett nagyolni. Deszka emeléskor annak alját soha sem emelték a fal színéig, nehogy lepördüljön a sarka. Deszka-állítás után nádat, gallyat, a két világháború között néhol téglasort raktak a rétegek közé kötésnek. A sarkokat comb vastagságú dorongokkal külön is bekötötték. Az utolsó deszka emelésnél vízszintbe állították a deszkákat, az esetleges eltéréseket ekkor korrigálták. Mivel a házat soha sem egyszerre verték fel, a szélét mindig ferdén hagyták, hogy ehhez majd tudják kötni a későbbi falat. Az ablakok, ajtók helyét nem verték be, oda téglát raktak vagy bedeszkázták. A szemöldökfákat is a faltömők helyezték el.

A falverő banda általában hét tagu volt. A két talicskás állandóan hordta a földet, a lapátos ezt a kalodába hányta. A föld döngölését a három tömös és az egy furkós végezte. Az első tömő a legtapasztaltabb falverő volt, a vállalkozó. Ő figyelte "hogy mögy a fal". Minden deszka emelésnél váltották egymást, kivéve az első tömőt. Amikor már magasan dolgoztak, két lapátosra volt szükség, ilyenkor a harmadik tömös lement földet hányani.

Faltömő szerszámok: a tömőfa, a furkó, a lapát, a rugós ásó és a kubikos talicska. Az első, második és harmadik tömőnek különböző tömőfája volt, egyre szélesedő. Némelyik bandának volt saját deszkája is. Kizárólag colos vastagságú deszkát használtak. Ha a saját deszkájukat el kellett vágni, akkor a gazda köteles volt a faltömőknek ugyan olyan méretű deszkát venni. A gerendák összekötésére szolgáló istráng -melyből 50-60 darabra is szükség volt- a banda tulajdonát képezte. Ez hasonló a lóistránghoz, de annál sokkal erősebb. Nem kócos, hanem tiszta kenderből készült. Ezt a kötélgyártótól külön rendelték. Egy-egy istrángot 3-4-5 ház felrakásánál használtak. A nagy feszítő erőtől kirojtólódzott és tönkrement. "Az idő is mögötte, mög a sok huzás." Szükségük volt még szekercére, vizimértékre, csüggőre, ács fűrészre és köröszt fűrészre.

Kisebb házak hátulját két, két és fél nap alatt felhúzták. Egy szoba, konyha, kamrás ház 8-9 napot vett igénybe. Elszámolásakor a ház hátulját és végét mérték meg, ez után kellett fizetni. A ház elejéért és a közfalakért külön nem kértek semmit. Őlét általában 2, 2 és fél mázsa buzáért verték. Az alkunál nemcsak a vállalkozó, hanem az egész banda jelen volt. Valamennyi szalonnát és pálinkát is kikötöttek. "Az is számított, hogy kivel voltunk szömbe -mondja Simon faltömő- ha szögény osztálllyal álltunk szömbe, akkor simábban mönt, ha gazdag embörrel álltunk szömbe, akkor vesézd ki az annyából a gyerököt." A faltömők nagyon sokat dolgoztak. "Más akkor fordította girincere az asszonyt, amikor mi mán javába hánytuk a földet." Különösen meg kellett dolgozni a magas, 13-14 sukkos házaknál. "Ez oszt ötte a zsirunkat." De a kereset is jónak mondható. "Csanádon dolgoztunk egy Gergely nevezetű oláhnál. Hát ott 13 sukkra köllött fölhányni a földet, de a fal alját is mi tégláztuk. Az is ugyanugy mönt, mint emez. Akkor aztán kiszámoltunk mindönt. Napi 120-120 kilogramm buzát kerestünk személyönként."

Ugyanugy készültek a falkerítések is, mind az utcai és mind az udvari, csak ezek vékonyabbak és alacsonyabbak voltak.

Járommal is vertek falat, de ezt soha sem tartották olyan jónak, inkább kerítéseknel alkalmazták. Itt nem volt szükség a földbe ásott oszlopokra, ezt pótolta a vas járom. Másfél-két méterenként a deszkák alá és fölé helyezték a lapos járomvasakat, amelyre a fal vastagságának megfelelően egy-egy lyukat furtak. A deszkák a lyukakba helyezett vas járomszögnek feszültek. A deszkák között itt is alkalmazták az emelőfát. Emeléskor nemcsak a deszkát, de a jármot is feljebb kellett rakni. Nem igen szerették az ilyen falakat, mivel a járomvasak helyén lyuk maradt, de mégis alkalmazták olcsósága miatt. Pitvaroson és Csanádapáca környékén volt elterjedve.³

A házépitésnél a vályognak jutott még jelentősebb szerep, a hagyományos parasztházaknak mintegy 10 %-a épült belőle. Átalakításakor, bővítés esetén és melléképületekhez különösen szerették alkalmazni.

A vályogot nem a lakóházaknál, hanem a városvégi gödröknél verték. Nagyjából vályogvető cigányok foglalkoztak vele, de voltak, akik vállalkozóként, iparszerűen állították elő.

A vályogvetés mindig megrendelésre történt. A megrendelő biztosította a polyvát és a földet. A hatóságtól vagy egyéni tulajdonostól neki kellett kiváltani a bárcát. A munka kb két méter mélyen, a gödör fenekén folyt. Minden vályogvető család évente új kutat ásott, ez vagy kerek vagy négysarkos volt, oldalát 6-7 cm vastag akácfa oszlopokkal karózták ki. Vályognak kevert földet használtak, volt benne fekete és sárga is. A gödör part oldalán ásóval leszaggatták a földet és a kut mellett szétterítették, majd vizet hordtak rá. Egy órai áztatás után kapával fellazították, a rászórt polyvát beletaposták. A sár készítés kb. 3 órát vett igénybe. A kész sarat villával az asztalra hányták, ahol kézzel a vályogvető formába tömködték. A nyers vályogot az asztaltól 20-30 méter távolságra az elegyengetett, polyvával vagy iszappal megszórt földre rakták. A vályogsorral az asztal felé haladtak. Két napi száradás után élére állították, majd egy nap múlva máglába rakták. Volt százas, ötszázas és ezres máglá, de az ötszázas mondható általánosnak. Az összerakás lyukacsosan történt, hogy a levegő keresztül járja. A máglába mindig tíz sor vályogot raktak.

A vályogkészítés szerszámai: ásó, lapát, kapa, villa, vályogvető, vödör és az asztal. A speciális eszköze egyedül a vályogvető, melyet egyes, ritkán iker változatban is készítettek. A kis és nagyméretű vályoghoz külön formát használtak.

A vályogvetők napi 10-12-14 órát dolgoztak. A munkában a feleség és a gyerekek is segédkeztek. A napi teljesítmény ezer darab, a kisméretűből ezeröttszáz. Egy-egy vályogvető évente hatvanezer vályogot is kitermelt. Kisebb eső nem ártott a vályognak, ha nagyobb zivatart fogtak ki, összehányták és újra verték. Egy parasztkocsinyi polyvával 4-5 000 vályogot vertek. Polyva helyett utóbb próbálkoztak fűrészporral, forgáccsal, kender pozdorjával, de a magyar buza polyvájának nincsen párja, ugyanis ez szép toklászós. A téglához viszonyítva a vályog felényibe került. Az 1960-as években hagytak fel készítésével, ekkor a kisméretű 300, a nagyméretű 350 forintért kelt el.

Házépítéshez kizárólag nagyméretű vályogot használtak. Rakása a téglafalhoz hasonlóan történt, ügyelni kellett a fal kötésére. A falszélesség másfél vályog /másfél sukk/, a kötőanyag sár. A falazáshoz használt sarat előző este beáztatták, amely az éjszaka folyamán jól megkelt. Híg sarat használtak, ugyanis ez a vályogok közé folyt. A nagyméretű vályog 30 x 15 x 7 cm. Ha a vályogot /vagy téglát/ nem keresztbe rakják, hanem falhosszban, ez a futóra rakott sor. A fal kötése miatt a futó sor váltakozva egyszer kívül, egyszer belül esik. A falat kifeszített zsinór mellett rakják. Időnként némely sornál kiegyenlítő sárréteget raknak. Aki szépen rakja a falat, annak a sár nem csurog meg a homlokzaton, ha mégis megtörténne, kőműveskanállal azonnal lehúzzák.

A csömpölyegfal nem lehetett Makón általános. Épület toldásoknál, színeknél, istállónál is csak ritkán fordul elő. Egyetlen csömpölyegfalu lakóházról tudunk /Kigyó u. 24./, annak is nagy részét 1970. évben lebontották. Ez csömpölyegfalu oszlopos ház volt. A mennyezetet és a tetőszerkezetet tartó függőleges oszlopok, ágasok egy méter távolságra voltak felállítva. Ezek között volt szögletesre faragott és kerekre hagyott oszlop is. A tápai gyakorlattól eltérően a fa kergét építéskor lehántották.⁴ Az épület sarkaira és a közfalak irányába mindig került tartóoszlop. Ezek végét a körbefutó koszoru gerendába csapolták be. A koszoru fákra helyezték a kisgerendákat. A mestergerendát alacsonyabbra hagyott, erősebb anyaoszlopok tartották. Juhász Antal által részletesen ismerttetett tápai oszlopos ház építésénél bizonyos vonatkozásban régibb építés-módot mutat a makói ház. Míg Tápén az ágasokra kívül és belül ritkán léceket szegeltek, hogy a csömpölyeg szilárdabban álljon, addig Makón vízszintes és függőleges irányban nád csomókat kötöttek a gerendázathoz. Az épület fő tartó szerkezete tehát az oszlopos vázrendszer, helyi tartóeleme pedig a nádköteg, amelyhez jól kötött a sár. A csömpölyegezés után a kiszáradt falat vastagon tapasztották.

Helyenként még található Makón nádból készült tutajfal is. A vízszintes riglifákhoz függőlegesen elhelyezett kis nádköteget kötöttek, és kívül belül betapasztották. A tutajfal főépület falként nem alkalmazható. Makón kimondottan a házak végfalaként fordul elő; a nádtetős épületek végfal típusa.

90. kép. Tutaifal.

91. kép. Nádtető szegélye.

Tetőszerkezet

Az elkészült vertfalat legalább egy hónapig hagyták száradni, akkor vette át az építést az ácsmester.

A menyezet készítés a mestergerenda felrakásával kezdődött /mérete 20 x 24 cm/. Erre feltették 70 centiméterenként a 10 x 10-es vastagságú kisgerendákat. Ezeket bevésték a falba és vizimértékkel állították be. Ezt követte a nádalás, amely abból állt, hogy a kisgerendákra épülethosszban néhány ujnyi vastagságban nádat helyeztek. Erre 10-12 cm vastagon földet hánytak, majd alól-felül letapasztották.

A legrégibb házaknál a tetőszerkezet a menyezet vonalából indult. Az 1888. évi Építészeti Szabályrendelet előírása szerint "a menyezetnek a tető szerkezetétől egészen különválasztottnak, s tűzmentesen szerkesztettnak kell lennie"⁵ A padlástér jobb kihasználása és a rangosabb külső érdekében 70-80 cm padlástéri falmagasítást, felhérungot alkalmaztak. Ezt a térdfalat, bármiből is épült a ház, vályogból falasták 30 cm vastagságban.

Makón a szelemenés tetőszerkezetet alkalmazták. Legrégibb változata, amikor ágasfa tartotta a szelement. Az utolsó ilyen típusú házat már évtizedekkel ezelőtt elbontották. Napjainkban meglévő legrégibb tetőszerkezetet a padlás nélküli putrik képezik. Itt az egyetlen hosszgerenda egyszerre szelemen és mestergerenda; az erre helyezett gerendák egyszerre kisgerendák és szarufák funkciót töltik be. A reá borított nádréteget lekötözték, előbb csömpölyeges, majd finomabb polyvás sárral letapasztották. Korunkra mindössze három putri maradt, de ezeket is cserép tetőre vették.

A gáztetejű házak tetőszerkezete is szelemenés. Ekkor még nem fűrészelt, hanem hasított, vagy gömbfákat használtak fel. A szögletesre faragott mestergerendába a közfalak fölött függőleges oszlopokat állítottak, erre jött a szelemen. Az oszlopokat két oldalt merevítő pántokkal megerősítették. A pántok az oszlopba és a szelemenbe fecskefarkos lapolással voltak illesztve és egy-egy faszöggel rögzítve. A gáztetős házak szarufáira nem lécet, hanem egy-

egy méter távolságra karvastagságu gömb, vagy hasított fákat erősítettek.

Makón az ollószáras nyeregtető a legáltalánosabb, becslés szerint a hagyományos parasztházak 90-95 %-a ilyen tetőszerkezettű. A zsinórpádon előre lerajzolták a faanyagot, méretre szabták, csapolták. Mindegyik faanyagot becájgolták, beszámolták. A cájgolás római számokkal történt, ezt a számtípust vésővel könnyű volt beütni. Paraszt házaknál általában sima cájgolást alkalmaztak /pl XV, XXII/, de ha törés, hajlat volt a tetőszerkezeten, akkor rutnis cájgolásra /pl XV, vagy XII/, sőt ritkán pikkös cájgolásra /pl XV/ került sor. Ez utóbbiak inkább bonyolult szerkezetű épületeknél jöttek számításba. Így tehát minden egyes szarufának és ollószárnak megvan a párja, és már lent meghatározzák a leendő helyét.

A tetőszerkezet építése az ollófák összeállításával kezdődik. Az ollótalpat, mely 10 x 15-ös anyagból készül, felhelyezik a falakra mintegy 30-35 centiméterre a kisgerendák fölé, beállítják az ollószárákat. Ollófákat négy méterenként tesznek, az épület két végénél elmaradhatatlan. Az ollószárákra felrakják a 15 x 15-ös szelement, a hosszanti falakra a 8 x 10-es sárgerendákat. A következő művelet a 8 x 13 cm-es szarufák elhelyezése. A köztük lévő távolság egy méter. A szarufák alá sokfelé merevítőnek 5 x 8-as fából szélkötést alkalmaznak. A lécezés 24 x 50 mm-es lécekkel történik, amelyeket 14 cm távolságra szegelnek egymástól.

A nagyeresz készítése a 10 x 13-as talpgerenda lefektetésével kezdődik. Erre jönnek 2-2,5 méterenként a 12 x 12-es függőleges eresz oszlopok, amelyeken az ereszkoszorú fut végig. Az eresz szarufák felrakása után lécezték és cserepezték. Az egy méter magas gangdeszkákat függőlegesen tömören illesztették és 4 cm-es fug-lécekkel borították. Az eresz oszlopok és a koszorúk sarkaiba gazdag díszítésű ciráda került. Az eresz oszlopok és koszorúk sarkait levették, fózták. A szarufák végeit is díszesen kanyarították, fózták. A tető beszegése a ház végénél 12 mm-es verébdeszkákkal és 24 mm-es préndeszkákkal, a hossz oldalon a vízszintes hemplattal, a szarufák végén csipkés kivitelű orom

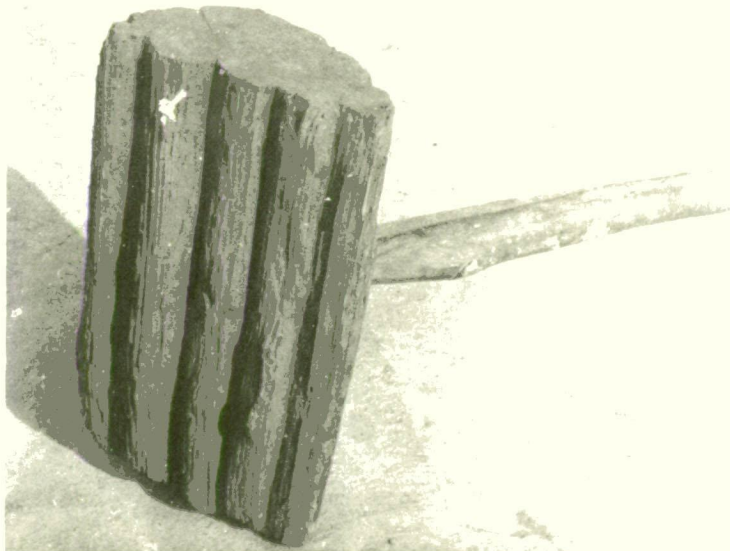

92. kép. Nádtetős lakóház. /Újváros/

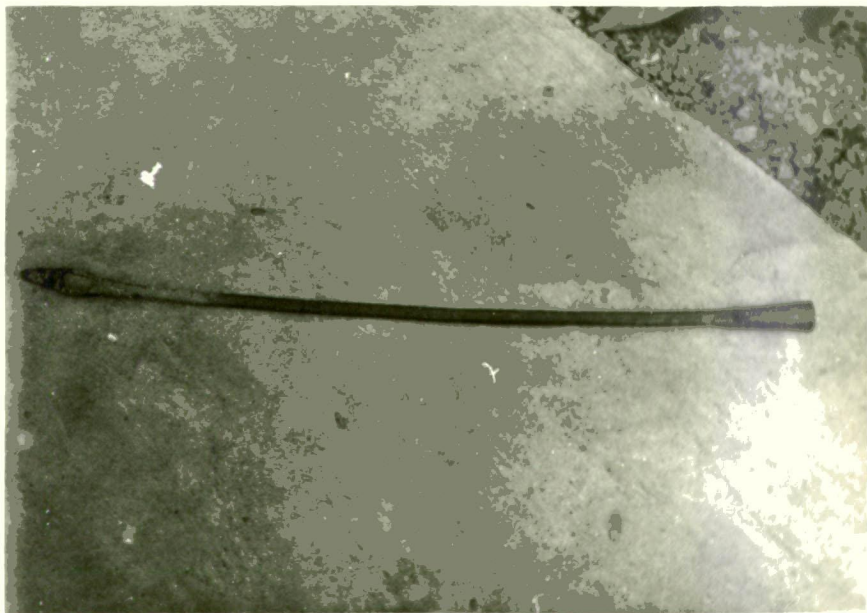

93. kép. Nádtető cserép toldással. /Szentlőrinci város rész/

94. kép. Tetőverő furkó.

95. kép. Nád-varró.

deszkákkal történt. Ha a tűzfal nem téglából készült, a ház végeit bedeszkázták. Az ollótalphoz 1 colos vizvető deszkát szereltek, függőlegesen bedeszkázták, a nyílásokat fuglécékkel takarták. A napsugaras házvég előbb kapott egy alap, vagy blind deszkázást, erre jött a napsugaras díszborítás.⁶

Igen ritka Makón a kakasülős tetőszerkezet. Ennél a típusnál szelemen és ollófa nincsen, a szarufákat a menyezet gerenda végébe csapolják be és a szarufákat a felső harmadban merevítő gerendával kötik össze. Ezt hívják kakasülőnek.

A régi városháza fedelét -amely a parasztházakhoz lehetett hasonló- 1802-ben ujitották fel. "Faragó Jánossal alku lett az eránt, hogy a ház előtt eddig is volt ereszt deszkával megcsinálja, a szegletben levő épületnek horogfáit ujonnan és olyan magasan, mint a nagy ház fedele van, fel horogfázza, a végeit deszkával becsinálja, a szegésre is deszkákat tészen, egyszóval egy legkisebb szegig, ahol kívántatik, megcsinálja, mellyért ígértetett néki 21 f".⁷

Tetőfedés

Vidékünkön a legkezdetlegesebb tetőfedés a bogárhátú putrik sárral történő letapasztása volt. Ezt évről évre gondozni, tapasztani kellett, mert a víz hamar utat talált magának.

Makón a nádból, gyékényből, zsuppból készült tetőt gaztetéj-nek nevezik. A Maros szabályozása és a határban huzódó csatornák megépítése előtt ez a környék nádban, gyékényben igen gazdag volt. A 19. század elejéig szinte kizárólagos volt a gaztetéj. Az iratokban előforduló gyakoriságuk alapján gyékény tetőből lehetett legtöbb. A gyékényt nem magában alkalmazták, "ereszelni és szegni" nádat használtak.⁸

1793-ban kötött alku egyezség szerint a városházánál lévő istállónak fedelét gyékénnyel és náddal egészen és ujonnan fedik, gyékénnyel felverik, náddal belül és felül megverik és szegik.⁹ Egy 9-10 öles épülethez 800 kéve gyékényt használtak fel. A 19. század elején ennek száza négy forint, a tetéj felverése pedig

16 forint.¹⁰ Jenei János szoba-pitvaros házában valószínűleg zsupfedél lehetett, ugyanis az egyik jegyzőkönyvben ez áll: "otska gerizdes teteje vagyon."¹¹ Raffai Mihály jegyző házában "lefedésért és vége szüvéseért" Szücs Józsefnek 10 forint 30 krajcárt fizettek ki a város pénztárából.¹² A görögkatolikus iskolán a gyékénytetőt 1857-ben cserélték ki.¹³

Korunkra csak nádtetejes házak maradtak, a gyékény és a zsup már teljesen a múlté. Nádtető még mintegy két tucatnyi lehet. Az 1888. évi Szabályrendelet értelmében "a tetőzet az első, második és harmadik kerületben ujonnan építendő épületeknél csak cserép, vagy zsindelyből készíthető, a negyedik kerületben nád, gyékény is lehet azon esetben, ha az ily anyaggal fedett épületek egymástól és a szomszédos épületektől is legalább 10 méter széles közök vagy üres területek által elkülönítve vannak."¹⁴

1934-37 között hatvan kérelem futott be a városhoz nádtető javítás ügyben. A nehéz gazdasági viszonyokra való tekintettel az engedélyt minden esetben megadták.¹⁵

Makón már nincs tetőverő, valamelyik közeli szlovák faluból hívnak javításhoz szakembert. A nádtető felújítására 10-15-20 évente kerül sor. Ehhez a közismert nádverőt és nádvarró tűt használják. A levarráshoz eredetileg gyékénykötelet alkalmaztak, manapság már dróttal rögzítik. A gáztetőjnek legnagyobb ellensége a tűz, a vihar és a moha. A moha esőzések alkalmával teleszivja magát vízzel, és ez által a tetőzet rothadásnak indul. Ezért a moha kinövésektől időnként ajánlatos a héjazatot megtisztítani. A nádtető gerince eredetileg koporsó deszkával volt borítva, de ma már minden egyes nádtetőn házon van néhány sor cserép és a gerincen dudasor. A nádtető házak későbbi eresztoldását is cseréppel fedték.

A zsindelyt azért kedvelték, mivel rendkívül könnyű tetőfedő anyag. A marosparti fapiacon százas csomókban lehetett beszerezni. Ha kisebb mennyiségre volt szükség, helyileg is előállították. Görcsmentes fából szerették készíteni. Lakóépületen kívül alkalmazták vízi-, száraz-, szélmalom, gabonás kas, gerendás nagykapu fedésére. Minden szál zsindelyt két zsindelyszeggel rögzítettek.

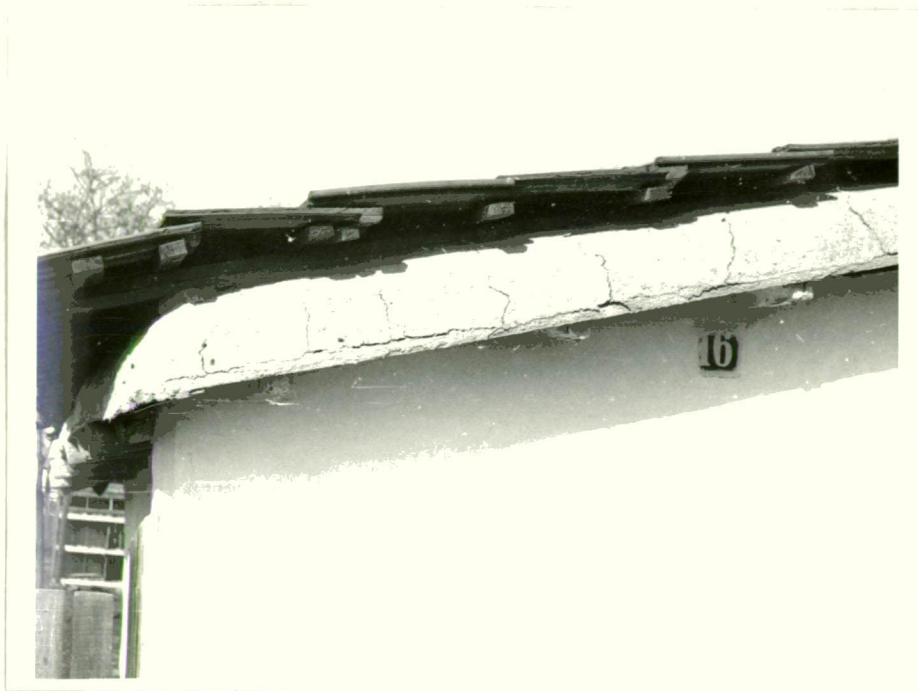

96. kép. Tetőfedés hullámpalával.

97. kép. Hullámpala feladogatása.

98. kép. Cserépre vett putritető. /Sarkantyú u./

99. kép. A putri tetőszerkezeti megoldása. /Túrr u./

zítettek a tetőléchez. 1829-ben 2500 zsindely 16,15 forintba, 5000 zsindelyszeg 7,30 forintba került.¹⁶

A paraszt házak cserépfedése a 19. század első felében megindult. Erről Szirbik Miklós 1836-ban így ír: "minekutána a Marosnak nagy töltések közé való szorítása által a nád és gyékény termő helyek nagyobb részét széna termőkké változtatódván, a nevezett fedélnek való megcsűkültek: kezdtek a fa és cserép zsindely fedelet."¹⁷ A jelzett időben a hat téglamester /téglaégető/ közül három cserepet is készít.¹⁸

A tetőléc távolságát a cserép hossza határozza meg. A legalsó lécet nem fektetve, hanem állítva szegelik, hogy az erre kerülő cserépsorral ne törjék meg a tető vonalát. Az alsó és a felső sorba dupla sor cserepet raknak. A cseréprakás szükségszerűen alólról kezdődhet és fönt fejeződhet be. A felrakott cserépnek mindig kötnie kell, különben becsorog az esővíz; ezért minden második sor félbevágott cseréppel indul. A gerincre kerülő duda cserepeket habarcsba rakják és helyenként dróttal lekötik. Előfordul, hogy a tetőlécet 28 cm-re szegeznek, ekkor vagy szimpla cserép kerül a tetőre, vagy dupla soru. Ebben az esetben felényi lécre van szükség.

Tapasztás

Közvetlenül a tető elkészítése után kezdődött el a tapasztás. A vert- vályog- vagy sárfalon a vakolat nem áll meg. Azt tartották, hogy "földnek föld a cimborája, a téglának majter a lelke."

Tapasztáskor kizárólag sárga földet használtak, ezt általában agyagbányából hozatták, ritkán a telekről termelték ki. A földet a gémeskut mellett terítették szét. Egy köbméter földhöz, mely 18 talicskányi volt, 400-500 liter vizet használtak fel. Az így átázott földbe toklászós polyvát tapostak bele. A sarat egy napig hagyták kelni. A tapasztást a mennyezetnél kezdték. Ha sárléces volt a földem, akkor előbb felül besarazták. A nádalt mennyezetnél a kisgerendák közének tapasztásával kezdték. Általá-

nos gyakorlat, hogy fentről lefelé, bentől kifelé haladnak. Legutoljára maradt a padlástapasztás. A sár felhordása állványról történt. Az egyik szenély a földről a 150 centiméternyi állványra hánymta a sarat, a másik az állványról a padlásra. A padlás 8 centiméternyi sarat kapott. Ezt egy hét mulva fekete földdel bemázolták. A falat kétszer homokos mésszel, majd ismét kétszer tiszta mésszel meszelték.

E sármunkához kapát, vasvillát, vödröt, fa fogantyus bádog simitót használtak és valami állványzatot.

Makón ezt a munkát a tapasztócigányok végezték. Új ház tapasztásánál ketten-hárman összefogtak és 8-10-12 nap alatt el is készültek vele. Az 1960-as években egy ház teljes tapasztását 5-6000 forintért vállalták.

Tűzelőberendezés

A füstelvezetés szabadkéménnyel történt. Ennek kürtőjét előbb vastagon tapasztott sövényből, nádból, deszkából készítették, majd vályogból falazták. Szabadttűzhelyes épületekre az 1890-es évekig adtak ki építési engedélyt. A hatóság igen szivós harcot folytatott a tűzveszélyes, könnyen gyúlékony szabadkémények ellen. 1931-ben rendelték el a fakémények lebontását. Ekkor Makón 119 putri kéményt és 21 fakéményt tartottak nyilván.¹⁹

A téglából falazott kémények a 19. század elején kezdtek szórványosan megjelenni. Ezt a vagyonleltárak mindig feltüntetik. Pl: "Vagyon egy jó ház, pitar kükéményre"²⁰

A szabadkémények nem egy csapásra szűnnek meg. Átmeneti tipust képez a kaminos kémény. Ez abból állt, hogy lepallatolták a konyhát és a kemence szája elé egy külön falat húztak, amelyet ajtóval láttak el. A füst az elfalazott üregben keresztül távozott a kémény-kürtőbe. Ezzel a módosítással a hideg konyhából meleg konyha lett. Természetesen legtöbb helyen az egész szabadkéményt lebontották. Létezését ma már csak úgy lehet megállapítani, hogy a kisgerendák a régi és új helyen méretben nem teljesen azonosak.

100. kép. Konyha a kisházban. /Kálvin u. 15./

101. kép. Konyha a kisházban. /Kálvin u. 15./

102. kép. Kemence a gyökérikamrában. /Vörös Hadsereg utja 94./

103. kép. Boglyakenence. /Kálvin u. 15./

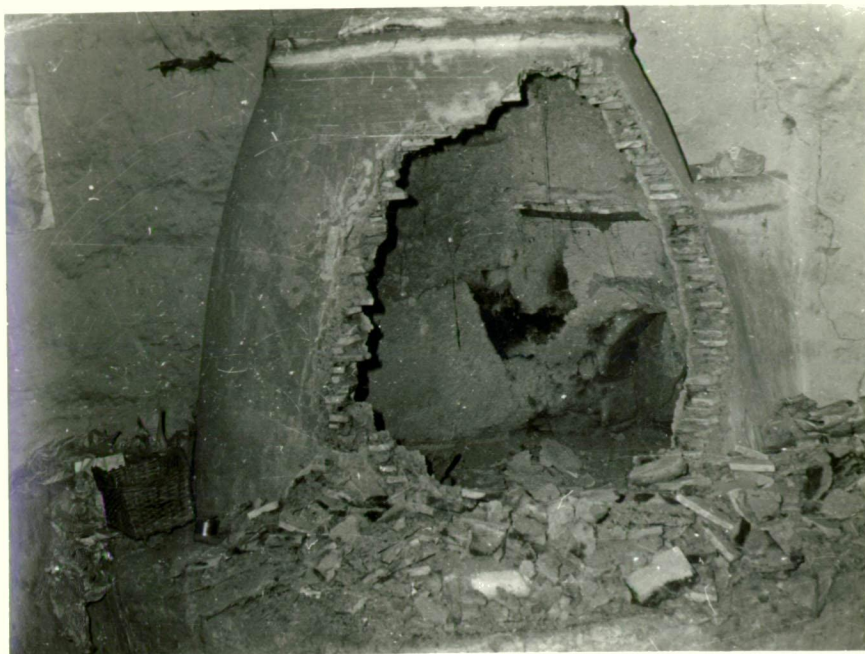
A szabadkémény megszüntetésével a füstelvezetés mellett a tüzelőberendezés is megváltozott. A régi tűzhelyet és patkát elbontották és áttértek a berakott tűzhelyre, amelynek vas platníja, öntött rostélya, gyári ajtajai és sütője is volt. A kemencecsinálók vállalták az építését, ugyanis szakértelemre volt szükség, hogy a sütő jól süssön. Az oldalát tapasztották, meszelték; a platnit időnként vasporral kenték be. Számu az utolsó ötven évben egyre fogy. Kiszorította a hordozható zománcos tűzhely, majd pedig a gáz.

A szobák fűtése az utolsó évtizedekig kemencével történt. Karós kemencét az 1920-as évekig készítettek. Alapját megrakták vályogból, a közepébe hordott földet jól megdöngölték. A régi kemencéknek agyag volt a feneké. Ezen kirajzolták a kemence nagyságát és a szőlőkaró vastagságu karókat beleverték, majd ezeket körbe két helyen vesszővel összefogták, felül pedig abronccsal vagy ráffal. Ezt a favázat finomra gyurt csömpölyeges sárral kisaralták, szikkadás után betapasztották. Az égetést is a kemencecsinálók végezték. Ez egy napot és egy éjjelt vett igénybe, és lassu tűz mellett -akácfával, tuskóval- történt.

A karós kemencéket felváltották a cserépből készült kemencék. 200-300 darab összetört cserépből rakták, szintén sárba. Ma már szinte minden kemence ilyen. A cserép rakása a téglakötéshez hasonlóan történt. Az ügyes kemencecsináló szép formát tudott adni a kemencének. A makói cserepesek kemencéhez külön kiflitéglákat is hoztak forgalomba. Ezzel gyorsan és kényelmesen lehetett dolgozni, de nem volt tartós. Míg a karós kemencének a teteje is favázás volt, addig a cserepesé kizárólagosan laposvas darabokból állt. A jól megépített, gondosan kiégetett és kezelt kemence 20-30 évig is eltartott. Ha valahol megrepedt, sárba tapasztott zsákkal foldozták meg.

Makón a boglya-kemence volt az általános, de gazdahelyeken szögletes sifon-kemencét is építettek. A kemencecsináló az 1960-as években 500 forintért vállalta a munkát. Az új kemencében először pitét vagy lepényt sütöttek, mert ha ez szépen megsült, akkor valóban jó a kemence. A kemencét a szoba falának megfelelően festik.

104. Cserépkemence bontás közben. /Járandó 34./

105. kép. Kemence belsője és szája. /Járandó 34./

106. kép. Katlan az eresszalján. /Április 4 útja 52./

107. kép. Beépített tűzhely. /Révész u. 43./

Régen fehérre meszelték, ujabban még piktorolják.

Az utolsó évtizedekben a legtöbb házból kihordták a kemencét és kályhafűtésre tértek át; ahol megvan, ott sem igen használják, de az öregek még ragaszkodnak hozzá.

J e g y z e t

- 1 Szirbik Miklós i.m. 41, 81. 1.
- 2 Ilyen a Kont utca 1. szám alatti épület.
- 3 Asztalos P. Kálmán: "Épületfalak Csanádpalotán". Kézirat a József Attila Múzeum adattárában.
- 4 Juhász Antal: Építkezés, házberendezés - Tápé története és néprajza. Tápé 1971. 445. 1.
- 5 Építési Szabályrendelet. 1888. 11. 1.
- 6 Az ismerttetett faanyag méretezés az 1930-as évekre vonatkozik. Régebben erősebbeket alkalmaztak: nagygerenda 30 x 32, kisgerenda 10x13, ereszgerenda 10x13, szelemen 16x16 cm. MVL Mérnöki hivatal iratai 1893. 199.
- 7 MVL Tü. jzk. 1802. 13.
- 8 MVL Tü. jzk. 1829. 37.
- 9 MVL Tü. jzk. 1793. 23.
- 10 MVL Tü. jzk. 1813. 25.
- 11 MVL Tü. jzk. 1810. 2.
- 12 Csongrád megyei Levéltár Csanádi püspökség makói uradalma iratai. 1838-40. Számadási melléklet. Szám nélkül.
- 13 MVL Templom előtti hirdetések. V. 142.
- 14 Építészeti Szabályrendelet 10. 1.
- 15 MVL Nádtetők javítása. Kigyűjtött iratok. 1937. 23 424.
- 16 MVL Tü. jzk. 1829. 37.
- 17 Szirbik Miklós i.m. 26. 1.
- 18 Szirbik Miklós i.m. 38.1.
- 19 Makói Friss Ujság 1931. november 14.
- 20 F. 8.

AZ ALAPRAJZI ELRENDEZÉS ALAKULÁSA

A népi építkezés kutatói majdnem kivétel nélkül leíró módszerrel vizsgálták a parasztház belső tagolódását, ezen belül legfeljebb a társadalmi különbségekből adódó differenciáltságra figyeltek. A történeti néprajz eszközeire, a levéltári kutatásokra Vajkai Aurél hívja fel a figyelmet¹, sőt az elvi utmutatáson túl, közzétette a veszprémi 1759. évi periratok rajzait.² Vidé-
künről Cs. Sebestyén Károly³, Barabás Jenő⁴ és Tárkány Szűcs Ernő⁵ alkotott kiemelkedőt.

A makói levéltár nem őriz becsü jegyzőkönyvet, periratokat, 18. századi házrajzokat, de szép számmal található végrendelet és vagyonleltár. Mindkét irat féleség mintegy 50-60 évvel korábbi állapotokra vet fényt. De míg végrendelkezni csak módosabbak szoktak, akiknek van miről rendelkezniök, addig a vagyonleltárak nincsenek gazdasági jóléthez kötve, ott alkalmazzák, ahol az örökösödés nem tisztázott vagy ahol kiskorúak az örökösök. A vagyonleltárak legtöbb esetben becsült sőt licitált árakat is tartalmaznak. Az árak viszony-számaiból lehet következtetni az ingóságok és ingatlanok értékére.

Koczka András árváit illető ház értéke 1804-ben 35 forint, ami azonos 14 derékaj árával.⁶ Nyilván, agyonütni való kis ház lehetett. R. Szabó Sándor vagyonának felírásában /1808/ szerepel: "egy ház, amelybe vagyon 1 szoba, 1 kamra, a végibe istálló."⁷ Néhai Szemes István árváinak substantiajában /1810/ pedig "Vagyon ház kamrával."⁸ Jenei István háza 1 szobából, 1 pítvarból állt,⁹

őreg Galló István testamentumi rendelkezése szerint: "vagyon házam, ahhoz tartozandó kamarával, istállóval."¹⁰ Kurusa Gergely végrendeletében pedig ez áll: "vagyon házam, ahhoz tartozó kamarám, istállóm."¹¹

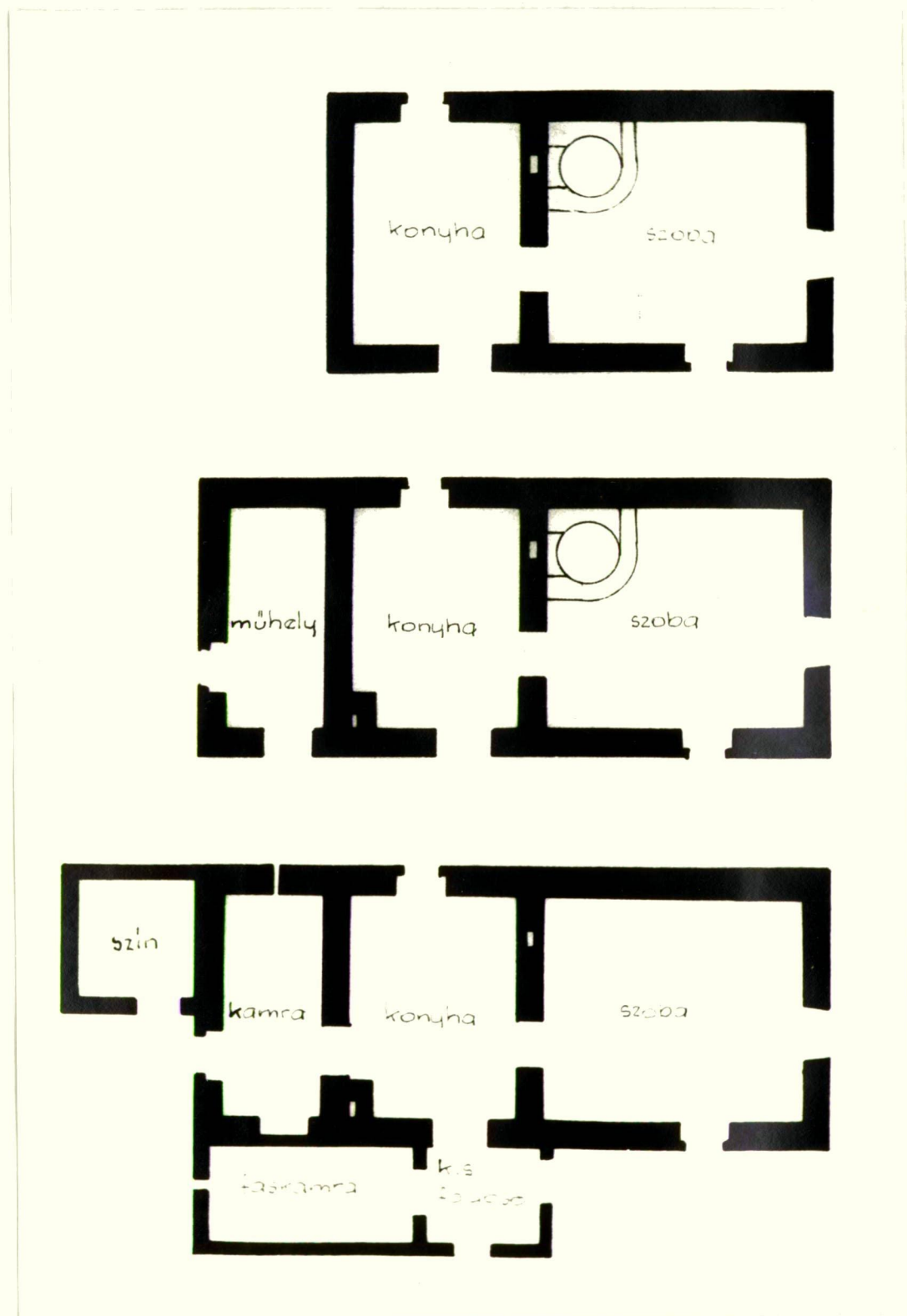
Kutatásaink során feltárt mai épületek közül típusában a Kont u. 1.szám alatti a legrégibb. Ha erről a házról lehántjuk a vályogból, téglából készült, cseréppel fedett későbbi hozzátoldásokat: a kamrát, a szint, a faskamrát, a kis-folyósót; előttünk áll az eredeti sövényfalú, nádtetős, szoba-konyhás vagy szoba-pitvaros ház.

Több felé lehet még találni a városban olyan portákat, amelyekeken egy új nagy ház és egy régebbi kis ház áll. Létrejöttük a család növekedésével függ össze.¹² A Giba-féle térkép /1824/ a két törzssökös városrészen több tucatnyi ilyen épületet tüntet fel. Mai használatuk a felső lakás kikimélésével függ össze. Ilyen kisház található a módos szentlőrinci városrész központjában, a Kálvin utca 15. szám alatti gazdaház vagy az előbbi városrész szélén, a Szunyog u. 36. szám alatti portán. Az ilyen kisházak több esetben régebbiek a főépületnél, de mindenképpen egy régibb háztípus megőrzőinek tekinthetjük. Tűzelőberendezésük szabadkémény, beépített katlan és tűzhely, kicsi vasrácsos ablakokkal, ácsolt ajtóval alacsony mestergerendával. A megnevezett kisházak két osztatuak: szoba-konyhások. Eredetileg lakott volt, az egykori öreg házaspár itt húzta le életét.

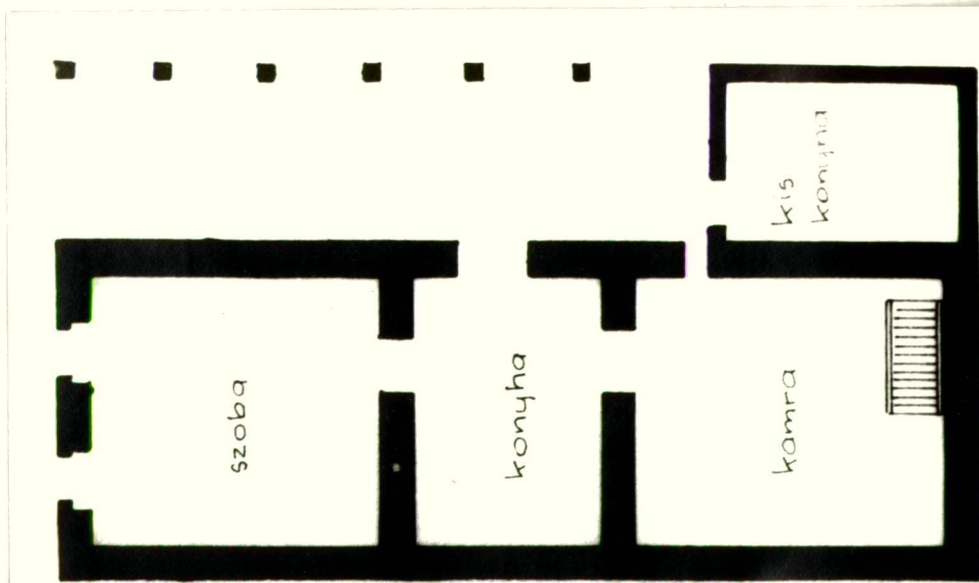
Már a 18. század második felében is előfordul a hármas tagozódás: szoba - pitvar - kamra, amely a századforduló után jelentősen elterjedt. Szemes István javainak felírásában ez áll: "vagyon házi örökség, melly áll 1 szobából, 1 pitvarból, 1 kamrából egy fedél alatt."¹³ Ez a differenciálódás a 18. században a tanyákon is megindulhatott, Kis György ingó és ingatlan javainak jegyzéke szerint: "A szálláson az örökségek ugymint ház, pitvar, kamra."¹⁴

Mindegyik történeti kor saját színvonalán építkezik, amelyet az adott gazdasági és társadalmi viszonyok határoznak meg. A paraszti háztípus is változik, de egy-egy korszakon belül sok olyan közös vonása van, amelyet a hagyomány ereje köt egybe, így az egyes

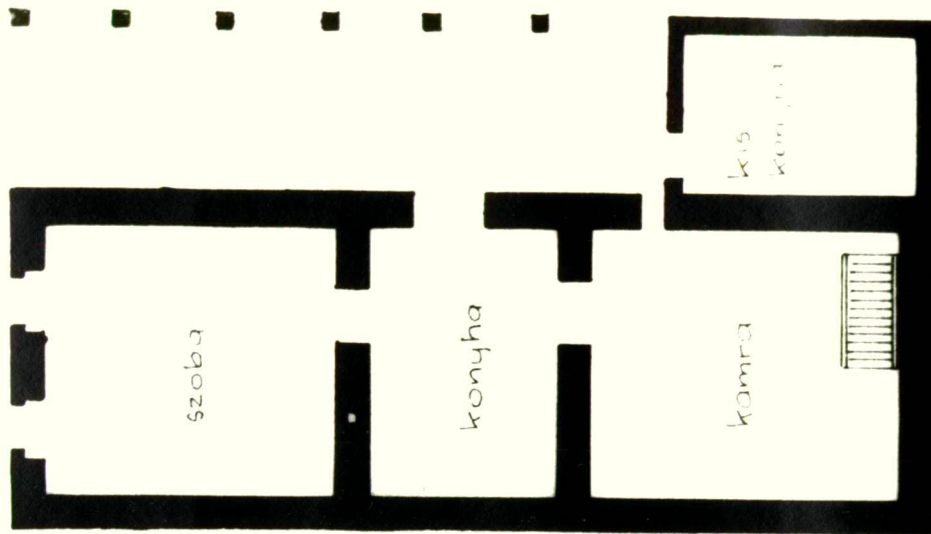

108. kép. A Kont u. 1. számú ház alaprajza a 18. század végén, 1908-ban és 1975-ben

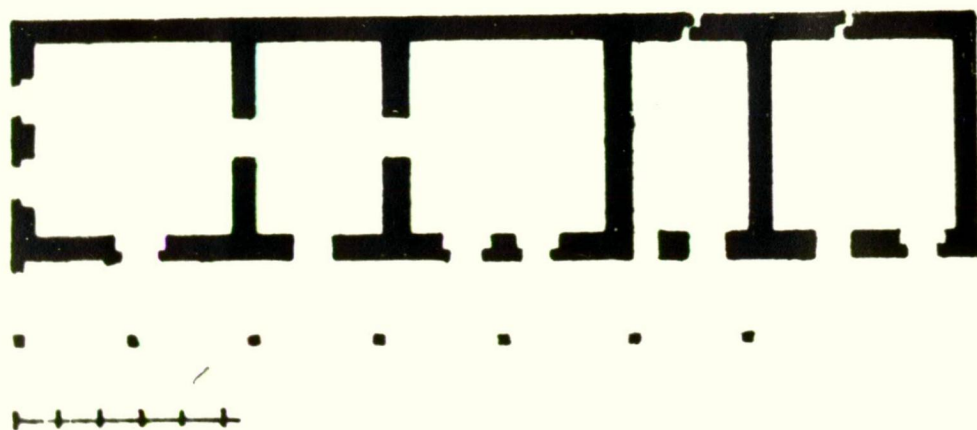

109. kép. Szunyog utca 34. számú ház
alaprājza

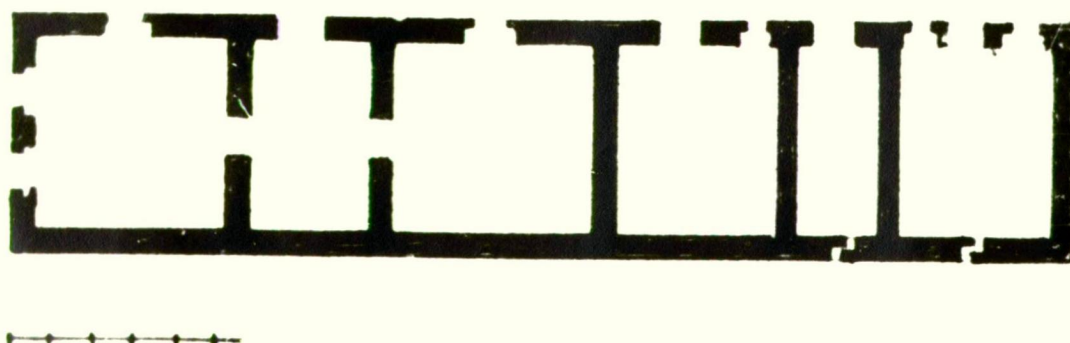

110. kép. Szunyog utca 12. számú ház
alaprājza

111. kép. Jókai utca 51. számú ház alaprajza
/szoba, konyha, szoba, kamra, kamra/

112. kép. Tulipán utca 20. számú ház alaprajza
/szoba, konyha, szoba, konyha, kamra, kamra/

korszakok háztípusai egymástól elkülönülnek. Ez a ház beosztásában is tükröződik. Míg az újjátelepült Makó lakóházai két osztatuak voltak, 80-90 év múlva már a három osztatu épületek kezdtek általánossá válni. Az 1790-es években épült ún. Egyik Ujváros, amely városrészi szinten máig megőrizte ennek a korszaknak háztípusát. Az idekerült lakosok társadalmi összetételükben homogénnek tekinthetők, ugyanis e kis portáju, alacsonyra épített három osztatu házak első lakói zsellérek voltak. A szűk telek miatt a továbbiakban is szegény paraszti városrész marad. Kisebb vagyoni differenciálódás következtében több házat átépítettek, de tömegesen fennmaradtak a mai napig az eredeti épületek. /Persze ebből a korszakból hasonló lakóházak szórványosan is találhatók, de ezek kor meghatározása ma már alig lehetséges./

Felesleges lakóhelyiséget ebben az időben még nem építettek. Erdei Ferencnek a makói zsellérházakról szóló leírása történetileg erre a korra is vonatkozik. Szerinte a ház beosztását "a termelés és a munka szabta meg. Lakószobát egynél többet semmi körülmények között nem építettek, akár hány tagból is állt a család, aki nem fért a szobában, az a konyhában, istállóban, eresz alatt tanyázott."¹⁵

A mester emberek háza műhellyel bővült. Így Krémer Mihálynak "vagyon a városon a városháza mellett egy ház, amely áll egy szobából, egy konyha, egy műhely és egy kamra, egy tűzrevalónak való szin."¹⁶ Csósz Jánosnak "vagyon a városon Székely György szomszédságában egy ház, amely áll a következő épületekből: az uttzára véggel egy bodnár műhely, egy pitar, egy szoba és egy kamra, ezek egy fedél alatt vagynak."¹⁷

A 19. század eleji végrendeletekben és vagyonleltárakban igen ritkán fordul elő a két szobás családi ház. Ebből azonban nem lehet azt a következtetést levonni, hogy Makón nem kezdtek volna ilyeneket építeni, de a végrendelkezők idős emberek, akik zömmel nem koruk, hanem egy korábbi időszak háztípusának tulajdonosai. Néhai Nagy István házi örökségének felbecsülésében ez áll: "vagyon egy lakóház, melly áll egy fedél alatt 2 szobából és 1 konyhából. A hossza 9 öl, a szélessége 3 öl és 1 suk, magassága 1 1/2 öl."¹⁸

Ez a ház viszont a két szoba ellenére is csak három osztatu.

A napoleoni háborúk eredményezte gazdasági konjunktúra a differenciált osztatu gazdaházak építését eredményezte. Az első makói térkép, mely az épületek nagyságát is méretarányosan tünteti fel, 1824-ben készült, Giba Antal földmérő munkája. Ezen már igen sok 30-40 méteres parasztház is szerepel. A 18. századi homogénebb társadalmi-gazdasági viszonyokkal ellentétben a 19. század első felére a polarizáltság jelentősen megnő. Egyik oldalon a sessios gazdák, másrészt az elszegényedő jobbágyok állnak egymással szemben. Szirbik Miklós szerint: "A melly darab földet ezelőtt 40 esztendővel egy házmép birt, most azt 10-12 birja. Egész Sessios gazda van 84, egy Session feljül kettőig bir 68, kettőn feljül háromig 5, három sessiót, és egy fertályt 1,..."¹⁹ 1849-ben 810 telkes jobbággal szemben 1876 házas zsellér és 1144 házatlan zsellér él.²⁰

A gazdaházak a 19. század folyamán egy újabb szobával, egy újabb kamrával és egy újabb konyhával bővülnek. A beosztás így alakul:

szoba - pitvar - szoba - kamra

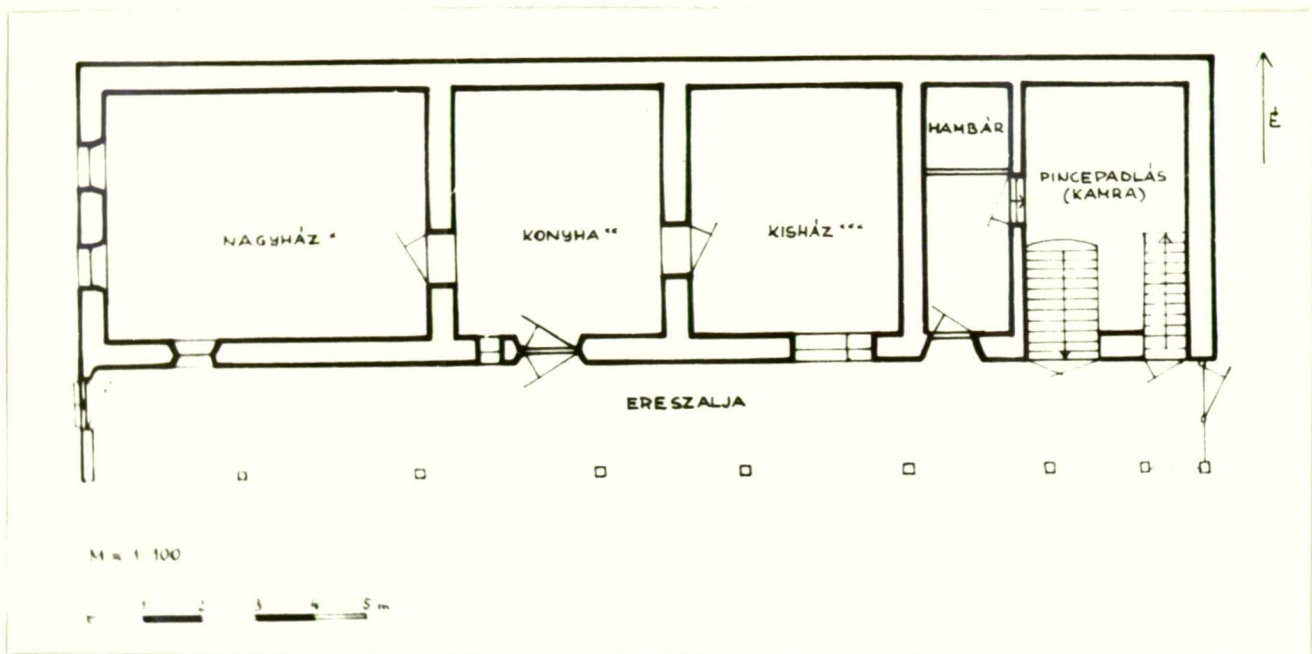
szoba - pitvar - szoba - kamra - kamra

szoba - konyha - szoba - konyha - kamra - kamra

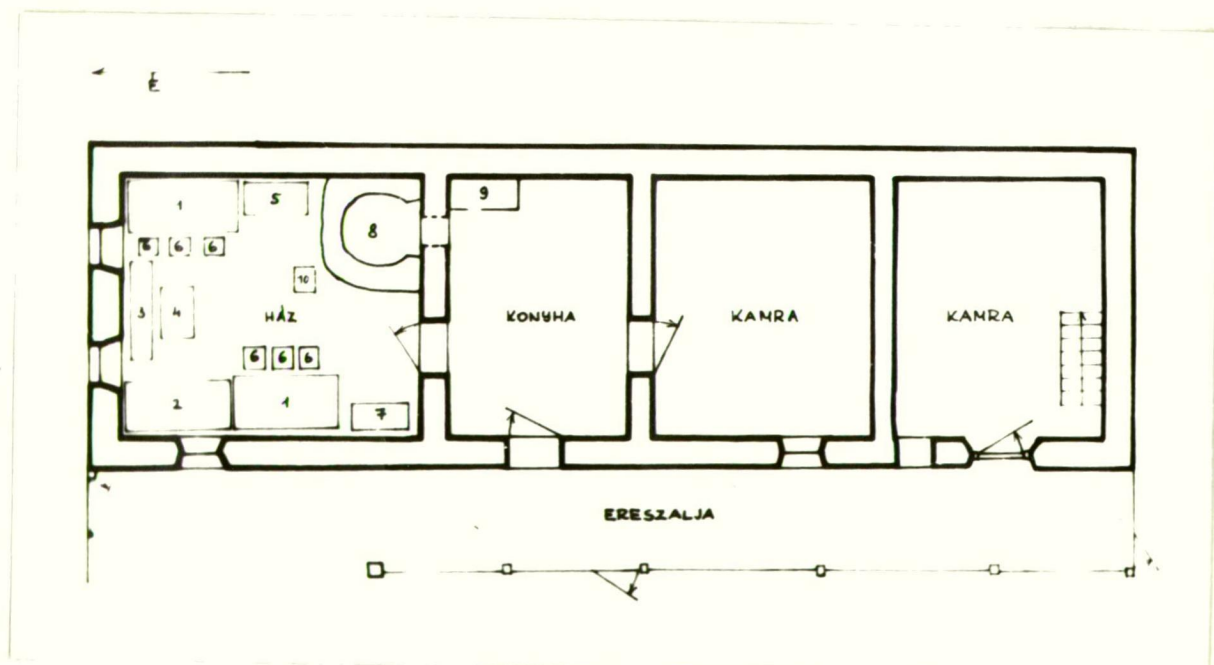
A második szoba használaton kívüli, csupán a rang kifejezője a tiszta-szoba. Makón a tiszta-szoba nem az utcai, hanem a második szoba.

A második konyha helye nem állandó. Gazdaházakban kerülhet a második szoba után, az udvari kisházba, közép és kisparaszti körben a folyósó végére, ritkán elejére. Neve kiskonyha, nyári-konyha. Az eredeti pitvar szabadkéményét lepalatolták és a kiskonyha létrejötté után tiszta-konyhává változott. Konyhai célra legfeljebb téli nagy hidegek alkalmával használták. Napjainkra már a tiszta-konyha jelleg is veszendőben van, előszobává lép elő.

A 19. században a kamra differenciálódása is megtörténik. Külön válik a kamrától az éléskamra. A gazdaházaknál, ahol pin-

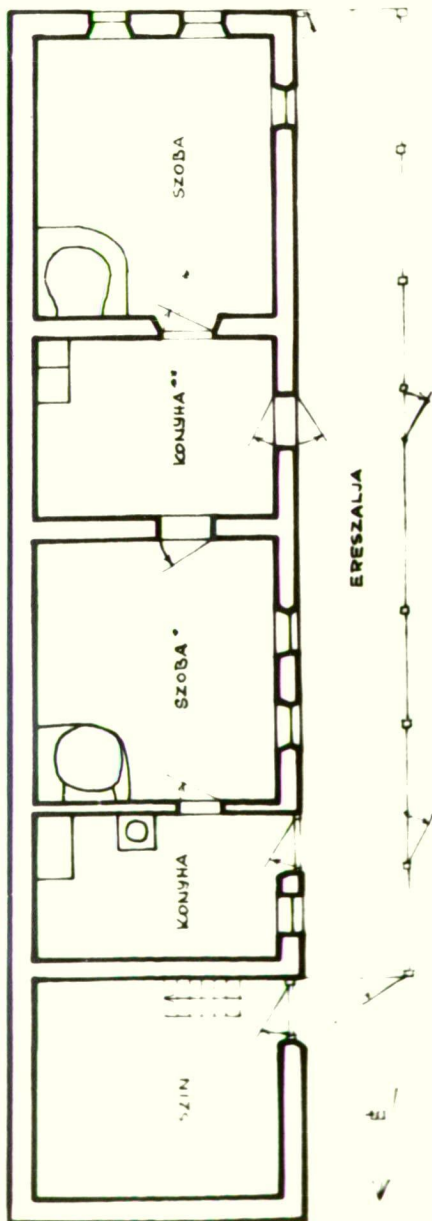

113. kép. Nagycsillag utca 41. számú ház alaprajza

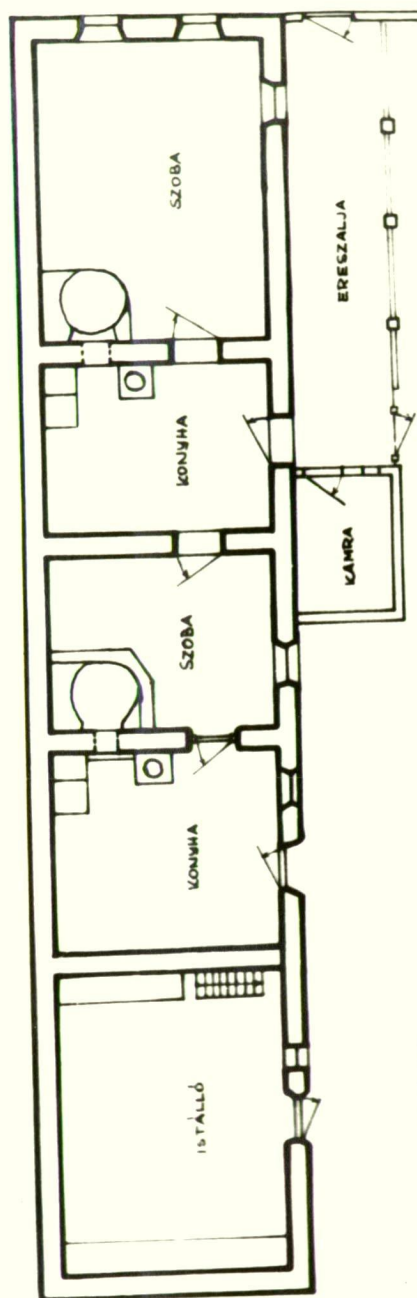

114. kép. Uj utca 32. számú ház alaprajza

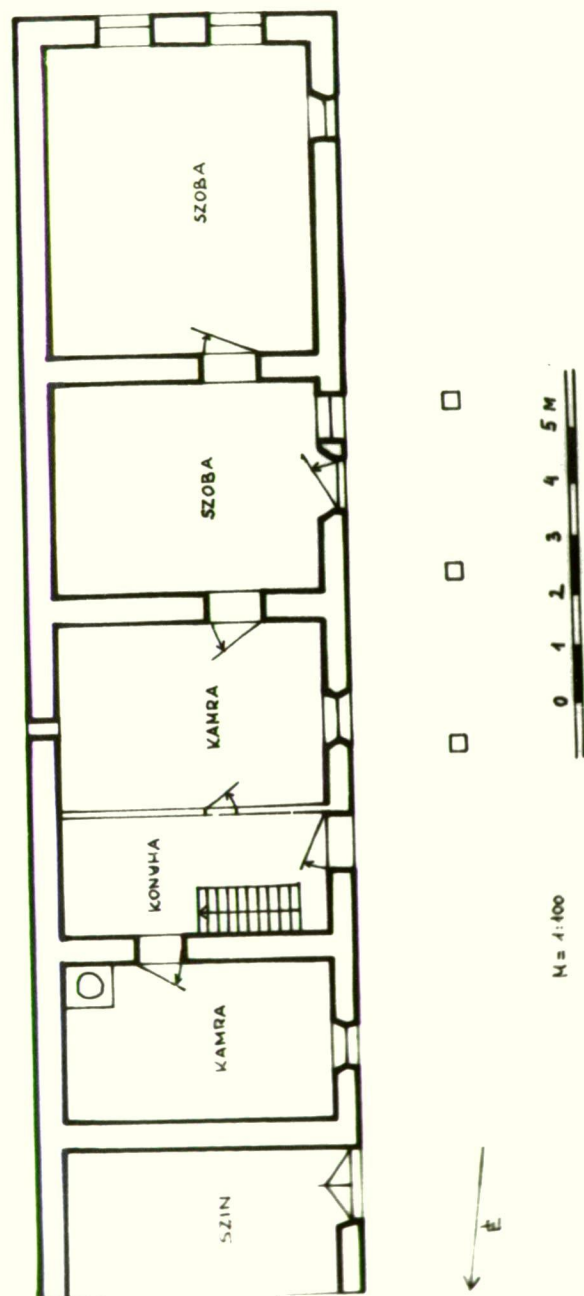
115. kép. Beloiannisz utca
41. számú házalaprajza

116. kép. Bérány utca 54. számú
ház alaprajza

M = 1:400

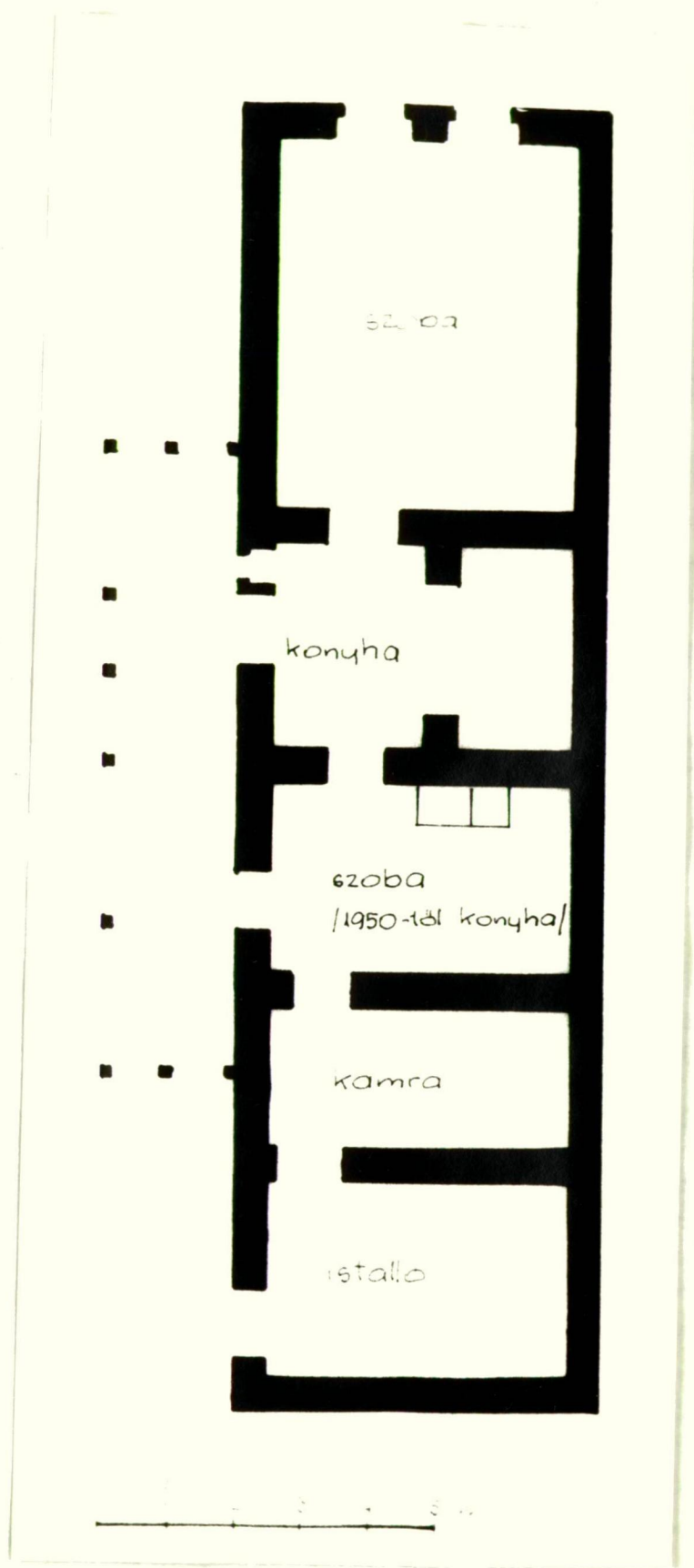

117. kép. Kis János tábormok utca 30. számú ház alaprajza

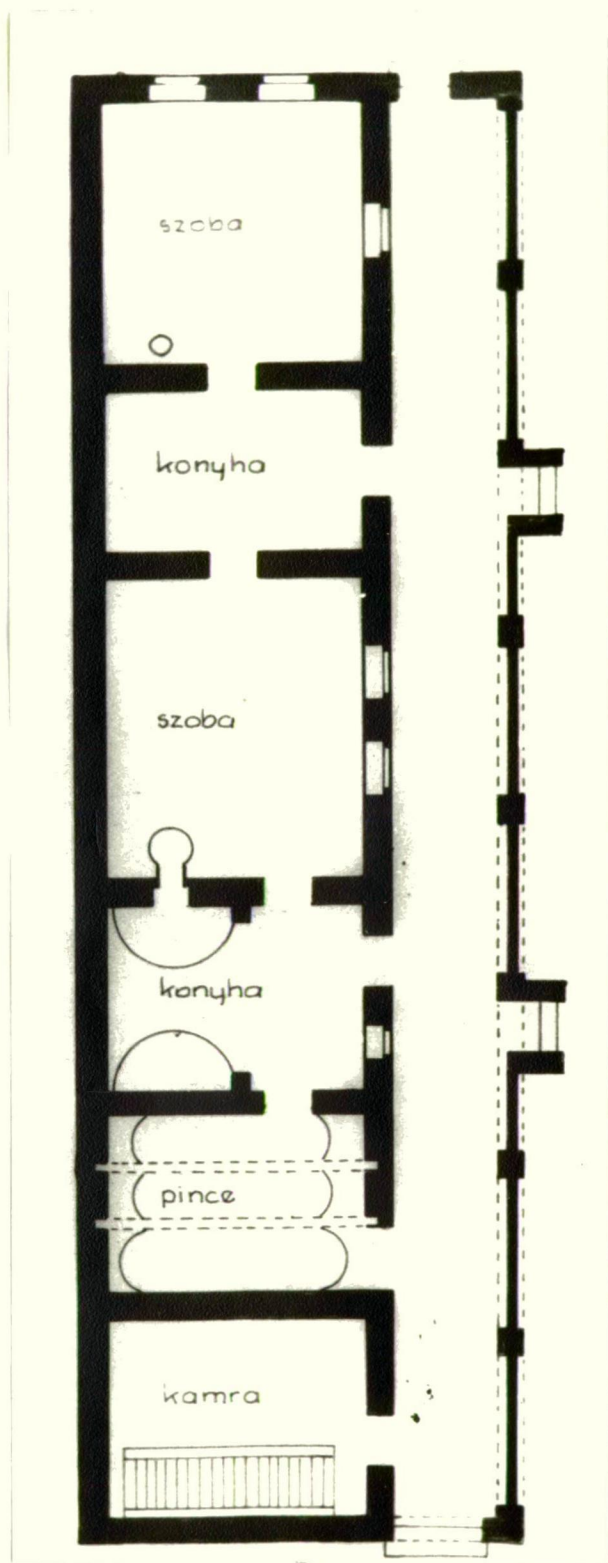
cét építenek, a pince fölött alakítják ki az éléskamrát. Ugyan-
ezt a nádtetős házakban a padlástérben képezik ki. Azt tartják,
hogy a szalonnának, kolbásznak ennél sehol sincs jobb helye a nád
hőszigetelése következtében. Több felé cseréptetős házakban is
alakítanak ki ilyen náddal szigetelt szalonnás rekeszt. Ezt éven-
te meszelik, az alját mázolják. A hus és szalonnaféleségeket ku-
kára vagy rudra akasztják fel. Egér ellen átlukasztott cserép-
edényekkel törött borosüvegek felfűzésével védekeznek. A hagyma
és zöldségtermelő családoknál külön gyökeres kamrát is építenek.
Ez a főépület végébe kerül. Padlózata kimélyített, általában egy
lépcsőnyivel mélyebb a járdaszintnél. Így valamelyest pincyszerü-
séget adnak ennek a helyiségnek, ugyanis a gyökérnek nyirkos,
nedves hely kell, különben tavaszra kifújja magát. Van aki a gyö-
keres kamrába kemencét is rak, hogy nagy hidegek esetén enyhén
fűthessen. A kamrának soha sincsen ablaka, csak nyílás^t, kamra-
lyukat hagynak rajta. A kamrába mindig az ereszalja felőli ajtón
lehet bemenni, innen vezet fel a garádics a padlásra.

A makói házak -a helyiségek rendjét tekintve- eredetileg
egy sorosak voltak, vagyis ugyanakkora ereszcsergást építettek
elöl is, mint a ház hátulján, 40-50 cm-t. Jól szemlélhető ez a
nádtetős házaknál, ahol ezt a tetőtoldást már cseréppel végezték.
Az eresz nyújtásának legrégibb változata a repülőeresz, amely
mintegy méternyi kiugrást jelentett. Ezt követte a pitvarajtó
előtt a nagyeresz, amelyet az orosz fertályon ambitusnak hívnak.
Az ambitus 2-3 faoszlopon nyugszik. Később az egész lakóházhoz
nagyereszt építettek, a tetőtoldás faoszlopon nyugodott, oldalai
nyitottak. Az aprójószág a lécből rótt félajtóig, a pitvarrosté-
lyig járhatott. A 19. század végén méternyi magas deszkázatot ka-
pott, így a nyitott eresz átalakult ganggá, folyósóvá. A gangot
már téglával kikövezték, egy lépcsőnyivel feltöltötték, az oszlo-
pokat, deszkákat barna olajfestékkel be is mázolták. Három, rit-
kán négy ajtaja volt. Ide nyílt az utcai kiskapu, de volt ajtó a
pitvarajtó irányában és az istálló végén. A hosszú gangnak a hát-
só kamraajtóval szemben is volt kijárata. A folyósó végét gyakran
elfalazták nyári konyhának. A gangot hagyma és más termények ideig-
lenes tárolására is használták, ezért gyékényt vagy nádszövetet

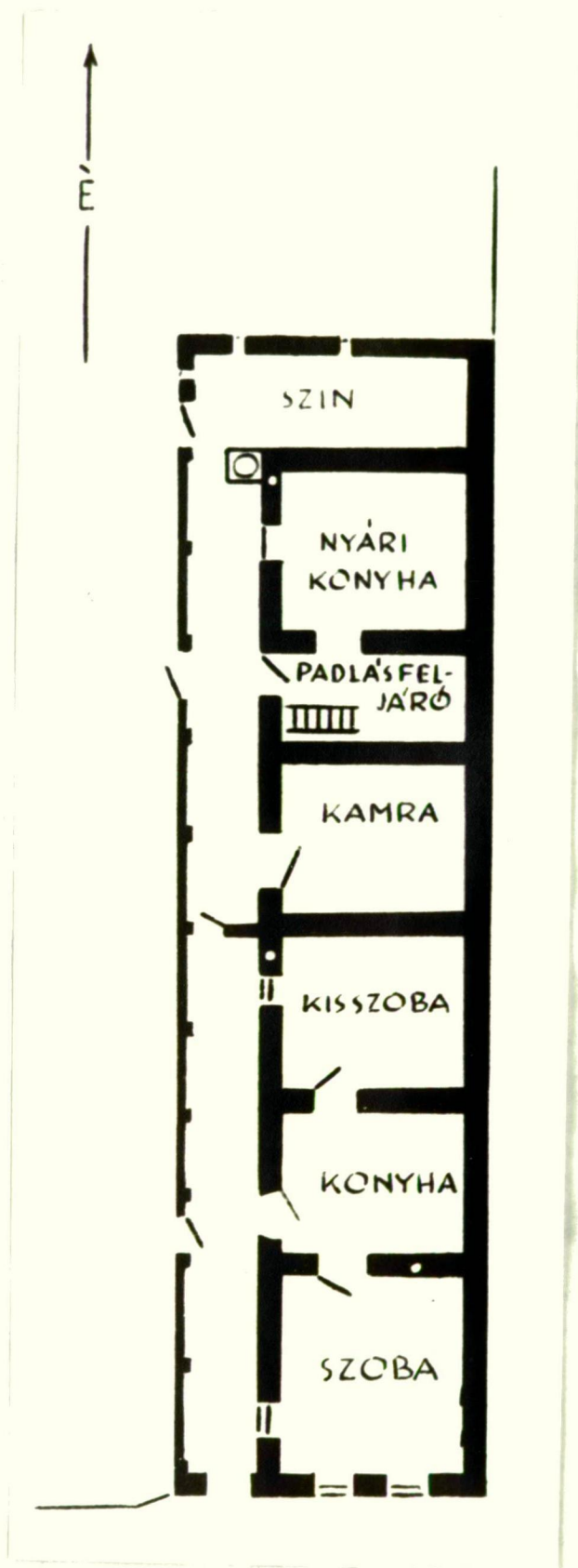

118. kép. Zrínyi utca 52. számú ház alaprajza

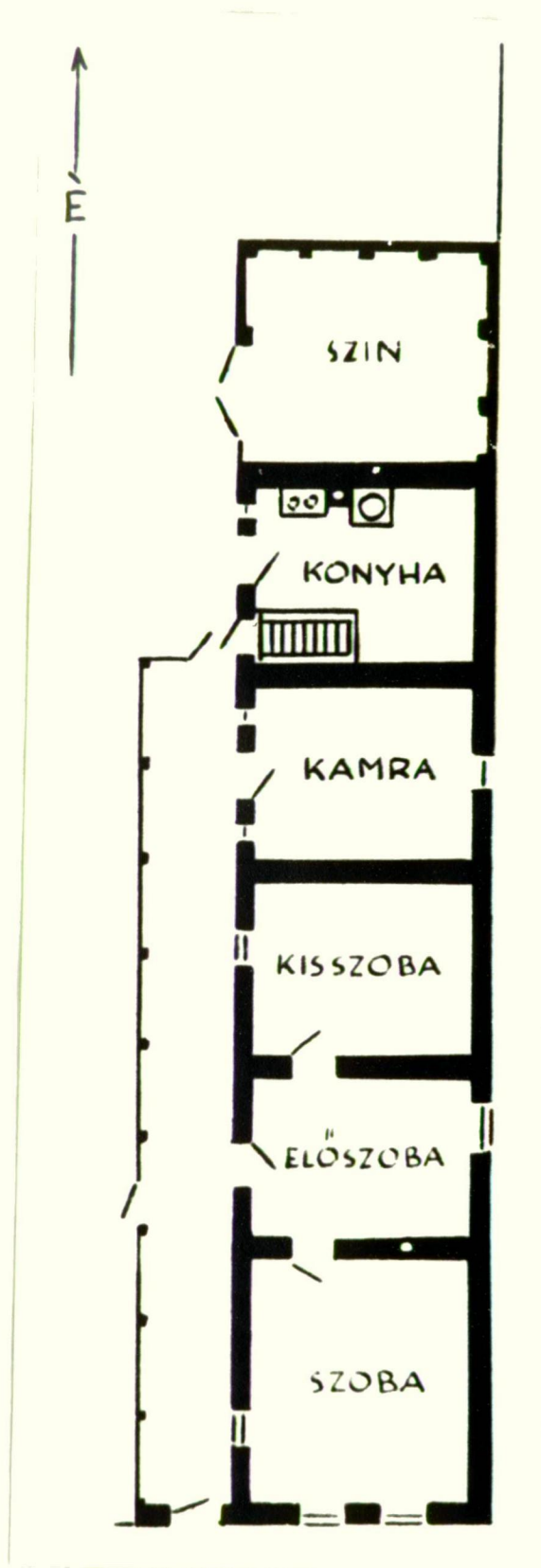

119. kép. Róvész utca 19. számú ház alaprajza

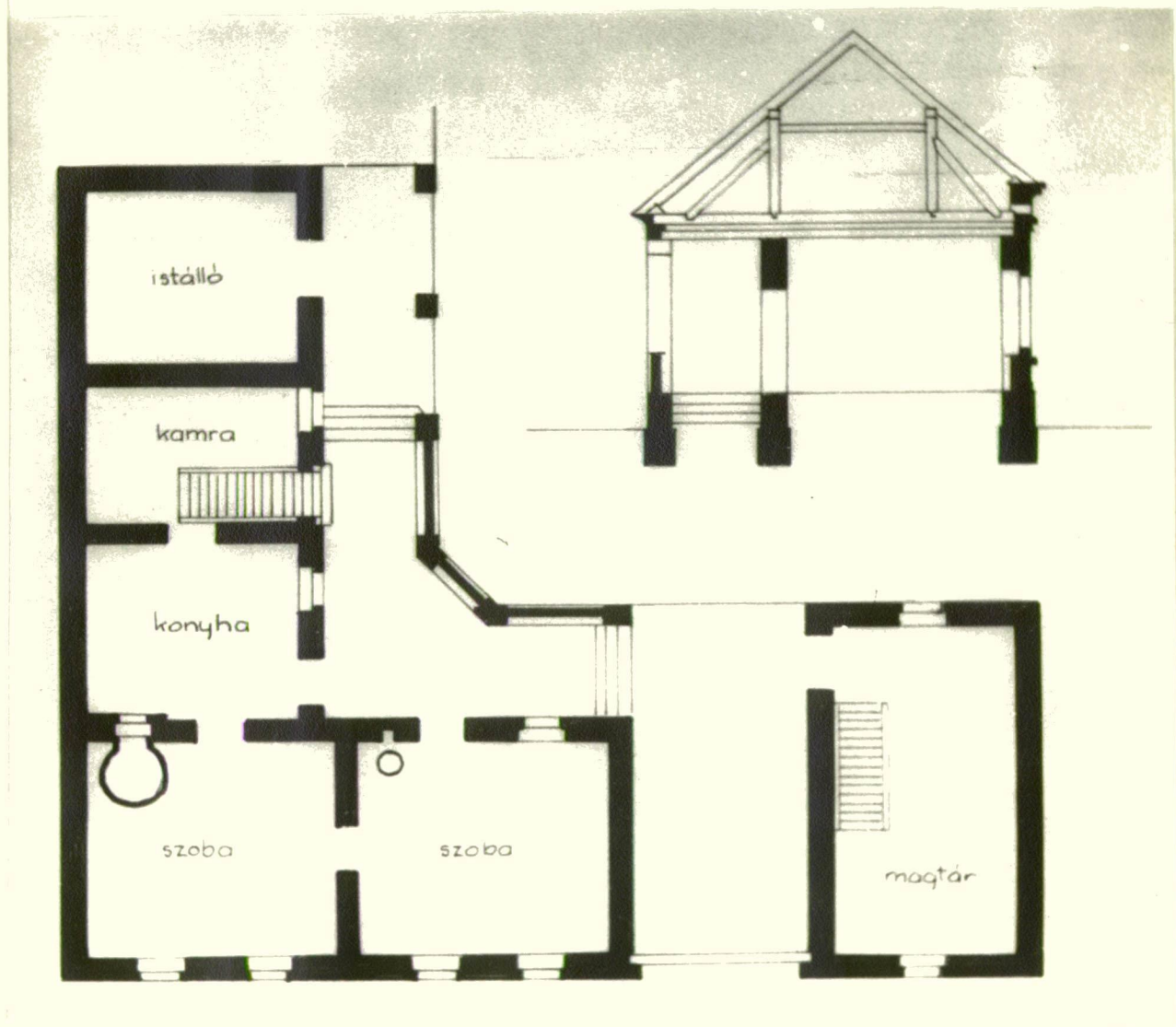

120. kép. Gyóni Géza utca 56. számú ház alaprajza

121. kép. Móra Ferenc utca 88. számú ház alaprajza

122. kép. Kossuth utca 8. számú ház alaprajza.

raktak fel a gangdeszka fölé, hogy védjék a termést az időjárás viszonyosságaitól. Az utolsó 30 évben divattá vált a folyosó beüvegezése, lepallatolása és cementlappal való kirakása. Így teljessé vált a kétsoros beépítés. A fő traktusnak ugyan továbbra is az eredeti részt tekintették, a mellék traktus viszont széltől, hótól, portól védi a lakást. Ez a beépítés azt is eredményezi, hogy a belső helyiségek csak közvetett világítást kapnak, ezért sötét, néha dohos helyiségekké válnak. Az istálló és a szin előtt a mai napig megmaradt a repülő eresz.

A lakóház fejlődésének ez az útja a hossztor-nác-ból, a gang-ból alakult ki, és ezt a lakóházat a régi alföldi háztípus továbbfejlődésének tekinthetjük.

Cs. Sebestyén Károly a kétsoros alföldi háztípust vizsgálva megállapította, hogy a Szeged környéki új háztípus nem a hossztor-nác-ból indult ki, hanem a pitvar elé épített ereszetből, gádorból /ambitus/, amelyet előbb a két oldalán felfalaztak, majd -megfelelő nyílászáró szerkezetek beépítésével- elől is beraktak, végül a toldalékot az egész ház hosszában végig huzzák.²¹ Ez a fejlődési folyamat egyes makói házaknál is érvényesül, de ez kizárólag két vagy három osztatu épületeknél fordul elő: az un. Egyik Ujvároson, Cigánybéc-sben, Honvédban, a Vágóhídi városrészben, Kelemen hídnál, a Régi Munkásházaknál, Vertán-telepen. Cs. Sebestyén Károly az új kétsoros háztípusról alkotott megfigyeléseit szintén két vagy három osztatu kis házakról vonta le, a fényképei és alaprajzai kivétel nélkül ilyenek, de ő még erről nem beszél. A második traktus kialakulása először a kis házaknál és a tanyákon indult meg, a hosszú, öt-hat vagy több osztatu házaknál csak később -Makón a II. világháború után- jött létre. Amikor Cs. Sebestyén Károly cikke 1939-ben megjelent, ez a folyamat a hosszú házaknál legfeljebb elindult, de még törvényszerűségként nem jelentkezett. Az öt-hat osztatu házaknál tehát ez az átalakulás néhány évtizedes késéssel indult el, hiszen a tágasabb lakások esetében a feszítő erő a második traktus kiépítésére koránt sem volt olyan erős.

123. kép. Putri./Türr utca/

124. kép. Putri. /Szerecsen utca/

125. kép. Kisház. /Vörös Hadsereg utja/

126. kép. Kisház. /Vörös Hadsereg utja/

127. kép. Cseréptetőre vett putri. /Vécsey utca/

128. kép. Eresztoldás. /Zrínyi utca 52./

129. kép. Kiséresz. /Kont utca 1./

130. kép. Rőpülő és nagyéresz. /Szunyog utca/

A kétsoros ház létrejötte nem idegen hatás eredménye, hanem eredeti magyar fejlemény,²² sőt tegyük hozzá, nem is polgári eredetű.

A második traktus kialakulása kizárólag alaprajzi elrendezésben jelentkezik, a tetőszerkezet megváltoztatását nem eredményezte. A nyeregtető gerince a régi főépület hossz tengelyébe kerül, a toldalékot pedig egy laposabb, enyhébb lejtésű tetőhosszszabbitás fedi. A 19. század második felében épült nagygazda házak némelyikén a két traktus fölé egyenlő szárú nyeregtető készül. Ez viszont már polgári hatás.

A 19. század végén a középparaszti réteget képező hagymakerészek lakóházai alaprajzi elrendezésben a nagygazda házakat utánozzák. A polgárosodó nagygazdák viszont "már áttörnek a lakás oszthatatlanságának paraszti elvét,"²³ és megjelenik a fordított vagy görbe ház. Ennek már két szobája van az utcára, hatalmas száraz bejárati vagy fedett, gerendás kapuval. A módosabbak a száraz bejárati kapu mellé még egy magtárt is építenek az utca frontra. A fordított házat befelé ugyan olyan helyiségek követik, mint az utcára véggel néző épületeket /pl: tiszta konyha - szoba - konyha - kamra - kamra/. Az L alakú fordított házak folyosóját legtöbb helyen részben vagy teljesen beüvegezik és ezzel előszoba szerepet kap.

Az utolsó évtizedben épülő négyzetes alaprajzu lakóépületek már teljesen szakítottak a hagyományos paraszti elrendezéssel.

J e g y z e t

- 1 Vajkai Aurél: A magyar népi építkezés és lakás kutatása. Bp. 1948. 26.1.
- 2 Vajkai Aurél: Házak Veszprém városában, 1759. évi periratba rajzolva. Néprajzi Értesítő 1940. 10. 1.
- 3 Cs. Sebestyén Károly: Szegedi tüzelő és fűtőberendezések a XVIII. században. Dolgozatok 1931. 213-226. 1.
- 4 Barabás Jenő: Népi építkezés Hódmezővásárhelyen a XVIII. században. Ethnographia 1954. 446-484.1. Tanyai település és építkezés = Orosháza néprajza 1965. 80-108.1.
- 5 Tarkány Szűcs Ernő: Vásárhelyi testamentumok Bp. 1961. 193-200.1.
- 6 Függelék 5.
- 7 Függelék 16.
- 8 Függelék 19.
- 9 MVL Tü. jzk. 1810. 2.
- 10 MVL Végrendeletek Gyűjteménye I. csomó 44.
- 11 MVL Végrendeletek Gyűjteménye I. csomó 65.
- 12 Vö. Barabás: Népi építkezés Hódmezővásárhelyen a XVIII. században. Ethnographia 1954. 471. 1.
- 13 Függelék 15.
- 14 Függelék 7.
15. Erdei Ferenc: A makói parasztság társadalomrajza. Makó 1934. 52. 1.
- 16 Függelék 21.
- 17 Függelék 22.
- 18 Függelék 24.
- 19 Szirbik Miklós i.m. 37. 1.
- 20 MVL Rovatos összeírás 1849-50 évből.
- 21 Cs. Sebestyén Károly: Új ház típus a magyar Alföldön. Népünk és Nyelvünk 1939. 121-126. 1.
- 22 Cs. Sebestyén Károly i.m. 126. 1.
- 23 Erdei Ferenc: A makói városi és tanyai parasztház. Tér és Forma 1937. 176. 1.

131. kép. Röpülőkeresz. /Kont utca/

132. kép. Röpülő- és nagykeresz. /Szentlőrinci városrész/

133. kép. Téglapilléres folyosó. /Kálvin utca/

134. kép. Téglapilléres folyosó. /Belojennisz utca/

HÁZVÉG ÉS HOMLOKZAT

A régi házvégek puritánságig egyszerűek voltak, az épület homlokzati síkját semmi sem törte meg. A 19. század elejétől vízvető deszkával vagy cserépsorral vízszintes irányban lezárják a tűzfalat. A házvégeken a tutajfalat felváltja a deszka, amelyet eredetileg vízszintesen, később függőlegesen szegelnek. Igen elterjedt volt Makón is a napsugaras házvég. Ez sohasem olyan reprezentatív és hivalkodó mint a szegedi, de a közönséges deszkavégnél lényegesen költségesebb, ugyanis egy külön alapdeszkázásra kellett a napsugaraiban kivágott deszkákat szegelni. A sugarakat háromszögű deszkával zárták le, melyen sok esetben rajta van az "istenszem", egy Iskola utcai házon pedig szálló fehér galamb. Eredetéről Bálint Sándor a következőket írja: "A XVIII. században hazánkat többször végigdulta a pestis, amely ellen a hívő lelkek többek között a vallásban, csodajelemben kerestek oltalmat. A járványt Isten büntetésének érezték és fogadalomból, engesztelésből állítottak országszerte művészi alkotásnak is jelentős, a barokk városképhez egyenesen hozzátartozó Szentháromság-szobrokat. Ezért került amulettként a Szentháromságot jelképező, bajelhárítónak érzett háromszög, középen a mindeneket látó Isten szemével, szinte minden hangsúlyos helyre: templomok homlokzatára, oltárok, szószékek oromzatára. Átkerült a szegedi házak utcára nyíló oromfalára, feltűnt aztán kapukon, utcaajtókon, vizimalmokon, kemencék előkéin, azaz lyukzáró lapján is."¹

Napsugaras házvégek nemcsak a katolikus városrészben fordulnak elő, hanem szórványosan az egész törzssőkös városban. A refor-

135. kép. Vízvető cserépsorral tagolt homlokzat. /Szunyog u./

136. kép. Síma homlokzat. /Kont utca/

137. kép. Cserépre vett nádtetős ház homlokzata. /Szunyog u./

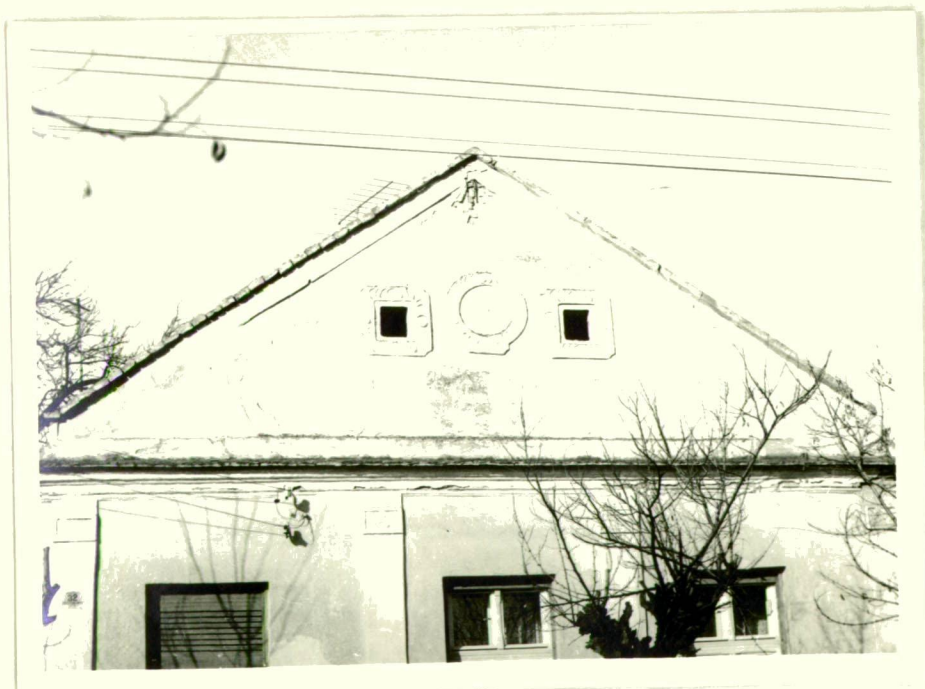

138. kép. Klasszicizáló homlokzat. /Kis János tábornok u. 30./

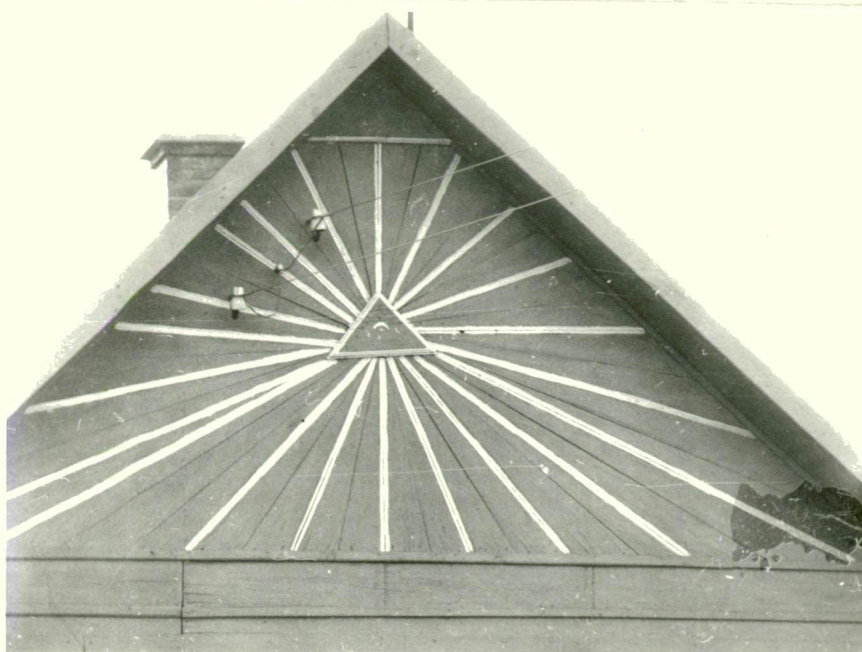

139. kép. Koszorúdiszes homlokzat. /Rákóczi utca/

140. kép. Koszorúdiszes homlokzat. /Kőrösi Csoma Sándor u./

141. kép. Napsugaras házvég. /Kölcsey utca/

142. kép. Napsugár díszes házvég. /Kölcsey utca/

mátus ótemplom szószékkel szembeni 1828-ban épült északi kórusfalán ugyanez a motívum fellelhető.

Az oromfalas házvégeket különböző vakolat-motívumokkal díszítik. Általános lesz a napóra /amely csökevényes napsugárdisként is felfogható/ és a koszorú. Az utóbbi alá gyakran bevésik az építés időpontját is.

A helyi épületeken két építészeti stílus jelenik meg: a klasszicizmus és az eklektika. A klasszicista stílus olyan jelentős utca- illetve városképet eredményez, hogy még Szekfű Gyula is kénytelen vele foglalkozni: "Történet nélküli városaink, melynek multját a török uralom nyomtalanná tette, most kapnak először valami egységes képet, melynek szemléltetésére legyen elég a földesuri hatalom alatt álló agrárváros, Makó példáját megemlitenünk. Itt a 19. század első feléből való polgárházak mindegyikén van valami szerény motívum, mely évezredes európai klasszikus hagyományokat tüntet föl."²

E háztípusnak városunkban van egy nagyobb méretű, gazdagabb belső tagolású polgári illetve polgáriassult paraszti és egy egyszerűbb, de arányaiban harmonikusabb paraszti változata.³ Klasszicista stíluselemek /párkány, kapuoszlop, lizénák/ számtalan 19. századi épületen fellelhetők.

A századforduló idején épült lakóházak jelentős része pedig eklektikus. 1880-as évek végétől őriz a levéltár építési engedélyekhez csatolt műszaki rajzokat, ezek szinte kivétel nélkül eklektikusak. A kőműves mesterek gipszből öntött lizénafőket, ablakpárkány díszeket erősítenek a módosabb parasztházak homlokzatára is.

A 20. század elején kezdenek a kiskapuk fölé magas attika falat építeni. Ezáltal tömegméretében megnő az utcai homokzat, rangosabbá válik a ház külső megjelenése. Az attikafalás divathullám 3-4 évtizedig él. Erre a toldalékos falrészre írják fel a ház építésének vagy átalakításának évét.

J e g y z e t

- 1 Bálint Sándor: Szegedi napsugaras házak. Művészet 1973. augusztus. 14. évfolyam 8. szám 4. l.
- 2 Hóman-Szekfü: Magyar történet. Budapest 1943. V. 214. l.
- 3 Polgári változat a Szent István tér 10. szám alatti. A két legszebbet már lebontották: Dózsa György ut 36, Kálvin tér 8. Ide sorolható a Kossuth u. 48. szám alatti gazdaház is, amelyet a szentendrei Szabadtéri Múzeumba kívánnak felállítani. A népi változat közül a Beloiánnisz u. 88. számot részben átépítették. Ilyet közül 1929-ből Kovács Gyula i.m. 40. képen.

143. kép. Deszkázott házvég. /Toldy utca/

144. kép. Klasszicizáló végfal deszka házvéggel.
/Vörös Hadsereg utja/

145. kép. Attikafalas házvég. /Kálvin utca/

146. kép. Szoborfülkés oromfal. /Beloianisz utca/

MELLÉKÉPÜLETEK

Kas

A gabona tárolása a hagyományos makói parasztgazdaságokban kasban vagy hambárban történt. Mindkettő vesszőből font, kívül-belül tapasztott tároló alkalmatosság. A hasonló szerkezeti megoldás ellenére lényeges különbség is mutatkozik közöttük. A kas egyszerűbb, kisebb és ősibb típus; a hambár általában magas közlábon nyugvó, eredetileg rangot, jólétet kifejező masszívabb építmény.

A kas vázrendszere -a talpas házhoz hasonlóan- alul szánkótalpra épül, fölül egy négyzetes koszoruból áll. Mindkettő négyzetes vagy legfeljebb enyhén téglalap alakú. A koszorúhoz viszonyítva a talp mindig kisebb, ez adja a kas sajátos, fölfelé szélesedő formáját. A két összeácsolt gerendázatba 15-20 cm-ként lyukakat furtak és rudakat helyeztek, a sarkokra valamivel erősebbet. Amikor a teljes váz elkészült, vesszővel körbe befonták. Felső csücskébe egy kis bebuvó ajtót raktak. Az építményt nutolt palinccsal padlózták, és három pár szarufából álló nyeregtetővel látták el. Héjazatát mindig zsindellyel fedték. Amikor így elkészült, végleges helyére állították. Hogy a nedvesség ne tegyen benne kárt, tuskó vagy egy-két téglát került alá. Ezután következett a tapasztás, amelynek mértékét a kas funkciója döntötte el. Ha csöves kukoricát¹ tartottak benne, csak az elejét és a hátulját simították be jó polyvás sárgafölddel, a két oldalát szinte

teljesen szabadon hagyták, hogy szellős legyen. Gabonátárolás esetén pedig körös-körül, kívül-belül betapasztották és meszelték.

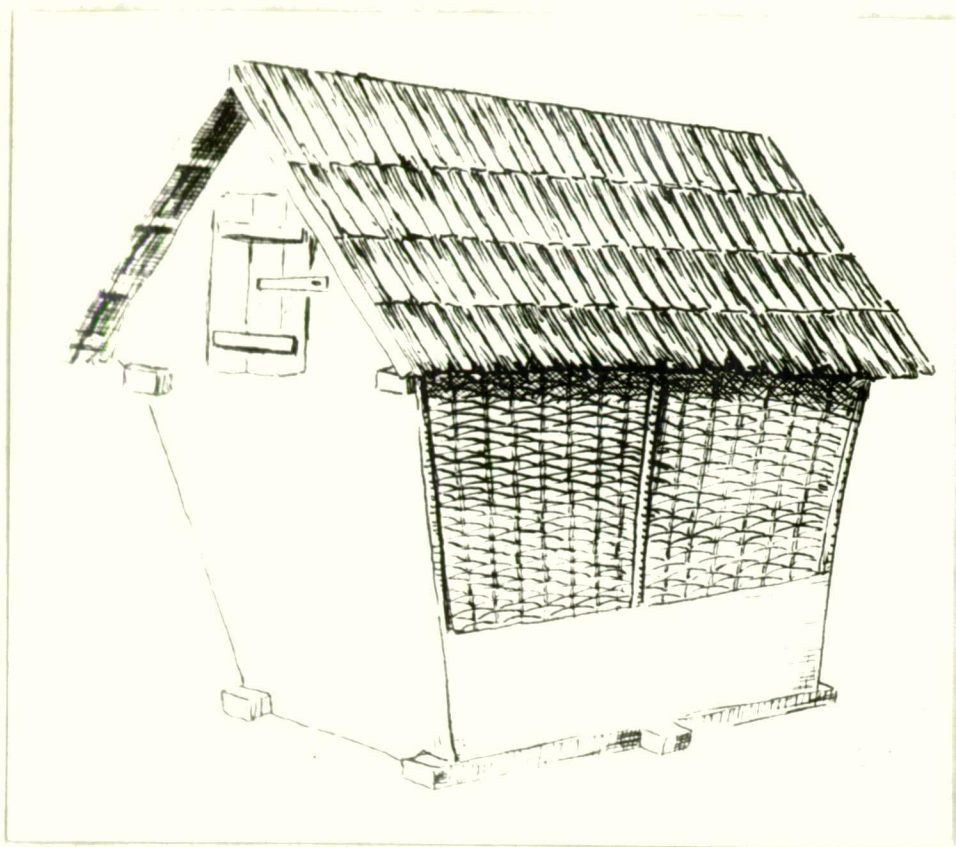
A makói kasokban gabonát tartottak. Voltak házak, ahol egymás mellett három kas is állt. Ilyenkor egyikben búzát, a másikban árpát, a harmadikban zabot vagy morzsolt kukoricát tartottak. Cséplés után odaálltak melléje kocsival, és a zsákból egyenesen beeresztették, beöntötték a gabonát. Amikor örletésre került a sor, leginkább gyerekfélét küldték bele, hogy szakajtóval adogassa ki a szemet. Ha egyszerre nagyobb mennyiségre volt szükség, előfordult, hogy megfúrták alul az oldalát, és egyenesen zsákba eresztették a gabonát. A lyukat aztán sárral betölték. A tolvajok is így lopták meg, hiszen a kis ajtaja mindig zárva volt, még a lajtorját sem tartották állandóan mellette. Egy helyen láttam utólagos hozzátoldással egy kis tolóajtó /suber/ beépítését, amelyet a fenékdieszka közelében helyeztek el. A zsilipszerű ajtót szintén lelakatolták.

A kas a török idők emlékét őrzi². A török-tatár csapatok három ízben pusztították el Makót. A régi lakók ugyan általában visszamerészkedtek, de a létbizonytalanság állandó maradt. Ugy kellett berendezkedniük, hogy menekülésre készen álljanak. A futások alkalmával kettős értelemben is az élet mentése volt a legfontosabb: saját életük és a gabona óvása. A szánkótalpas kas veszély esetén közlekedési eszközzé változott: lovat fogtak elé, és máris mocsaras, lápos helyre szállíthatták.

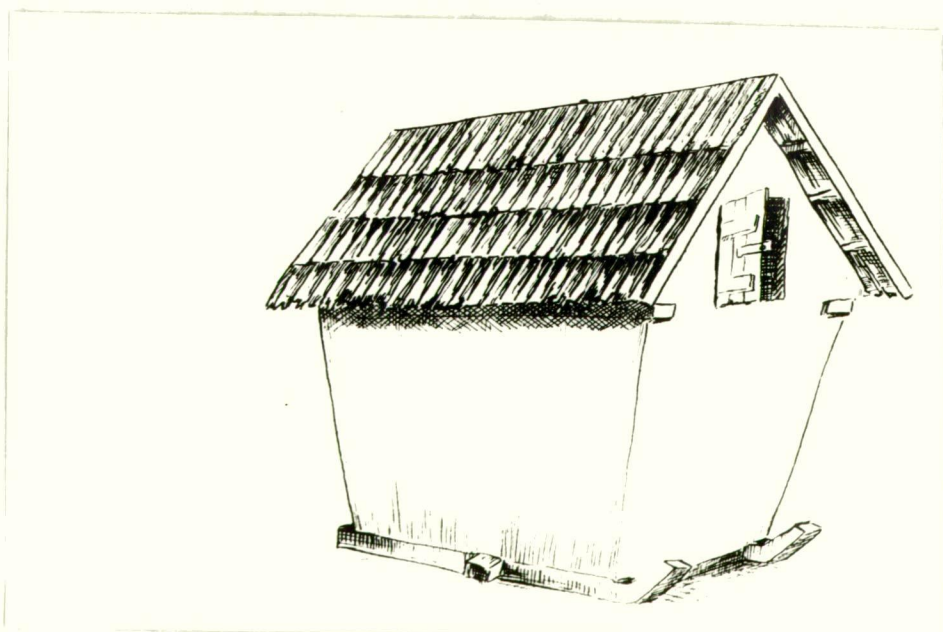
A kas a hódoltság idején az Alföld jelentős részén el volt terjedve, csak legtöbb vidéken hamarabb feledésbe merült. A hagyományőrzés Makó esetében történelmi okokra vezethető vissza. Az 1686-ban indított felszabadító harcok során az ország jelentős részéből kiszorították a törököket, de a karlócai béke értelmében Makót csak a Maros választotta el a török birodalomtól egészen 1718-ig. Makón tehát a létbizonytalanság évtizedekkel tovább fennmaradt.

A vagyonleltárakban és végrendeletekben gyakran szerepel a kas, az életes kas, nagy életes kas³, sövény kas,⁴ nagyobb búzás

147. kép. Kas. Általános típus

148. kép. Kas. Általános típus

149. kép. Kas. /Szikszay u. 22./

150. kép. Kas. /Szikszay u. 24./

kas,⁵ kisebb buzás kas,⁶ tapasztatlan kas⁷ kifejezés.

Füzes Endre szerint a kas délszláv eredetű és Magyarországra az 1784-ben betelepülő sokácok hozták.⁸

A Makó környéki adatok alapján egészen más következtetésekre jutunk. A fentebb említett vagyonleltárak 1806-1813 közöttiek. A szomszédos Hódmezővásárhelyről még korábban a 18. század legvégéről van adat⁹ az életes kasról. Az akkori viszonyok között pedig 10-20-30 év alatt aligha terjedhetett el Baranyától Csanádig. Az iratokban való gyakori előfordulása alapján pedig nyilvánvaló, hogy nem néhány darab lehetett belőlük, hanem általánosan el volt terjedve. Egy 1806-ból származó vagyonleltárban az állt: "Vagyon egy roskatt buzás kas. Becsültetik 7 forintra"¹⁰. Ez a porta település korabeli /1699/ lehetett, ugyanis a "kükéményes" pitvaru jó ház mellett állt rajta egy öreg kamra és egy roskadt ház.

A falazatról szóló fejezetben már szoltunk arról, hogy az ujjátelepülés idején -de nyilvánvalóan korábban is- kizárólagos faltechnikának számított Makón a sövényfal. A gabonáskastól a templomig mindent így építettek. Nem a sokácok hozták magukkal, amikor ők ide költöztek, már általánosan el volt terjedve. A sokácoknak semmi közük a kas meghonosításában, de sajátos gazdasági-társadalmi helyzetük következtében megőrzői lettek.

Eredetét a pásztortársadalomban kell keresni, ugyanis hasonló formátumu és egységű szánkótalpas építményük nekik volt először. Életformájuknak megfelelően ezt mindig tovább lehetett vonatni. Elemőrzsiájukat, gunyájukat, néhány nélkülözhetetlen eszközt és egy priccset tartottak benne. Kívül-belül tapasztatlan volt, az ajtaját lent helyezték el. Később ugyanezt deszkából készítették. Szlovákiában streziaren-nek nevezték.¹¹

A török veszedelem elmúltával nem pusztult ki Makón a gabonakas, ugyanis a kisparaszti gazdaságokban továbbra is elegendő volt a 20-30-40 mázsa gabonát befogadó kas. Itteni továbbélése a hagyományteremtéssel is összefügg. A szenttermelést folytató nagygazda házakban a 19. század folyamán teljesen kiszorította a rangosabb és tágasabb hambár. A módosabb /Kossuth, Beloiannis, Hold, Kálvin, Árpád stb./ utcákban hirmondójuk sem maradt, viszont a hagymater-

melő városrészekben itt-ott máig is akad belőlük. Számuk ma már mindössze néhány tucatnyi lehet. Fennmaradásában szerepe lehetett annak is, hogy tűz esetén a kasok elvontathatók¹², bár erre vonatkozóan a szóbeli hagyomány mit sem tud. A nád- és gáztető világban a vörös kakas réme lehetett a lakosságnak.¹³

Gabonatárló alkalmatosságunk korát egyetlen esetben sem tudtuk megállapítani. Eddigi gyűjtéseinkből úgy tűnik, hogy a hagymatermelés egyik legnagyobb városrészében, Ujvároson maradt meg belőlük a legtöbb. /A rövid Szikszay utcában mintegy 50 m-en belül háromról is van tudomásunk./ Minden valószínűség szerint legtöbbjük rem sokkal Ujváros 1832. évi kiosztása után készülhetett. Más városrészekben ennél korábban felállított kasok is lehetnek. Idejük meghatározásakor azt is figyelembe kell venni, hogy a hambárház hasonlóan a kas is szállítható, sőt havas, sáros uton könnyűszerrel vontatható. Hozzávetőleges koruk 120-140-160 év lehet. Maga a típus pedig 16. századi képződmény.

A parasztház telkén szigorúan kötött helye van. Hogy mindig szem előtt legyen, a pitvarajtóval szemben állították föl. A hambár is erre az állandó helyre került, de míg a hambár udvarhosszban áll, a kas mindig merőleges az udvarra. A lakóházhoz viszonyítva a távolabb eső nagykapu-oszlop irányában áll mindkét gabonatárló. A ki- vagy beálló kocsí közvetlenül előtte halad el. Az ajtaja mindkettőnek a ház felé néz, de szerkezeti különbségek miatt a kasé a végén, a hambaré az oldalán van.

Az egykori Bács-Bodrog megyében nem a telek udvarán álltak, hanem az utcára voltak kitéve, mint egykor a vermek¹⁴.

A kas évről évre megfelelő gondozást igényel. Cséplés előtt alaposan kitakarítják; ha kell, megtapasztják. Elmaradhatatlan a kimeszelése is. Különösen ügyelni kell a kis tetőzet karbantartására, hiszen a kas sohasem csoroghat be, különben megrohadna a gabona. Mivel a zsindely legalább 50-60 éve beszerezhetetlen, szinte mindenütt cserép alá tették. Miután a könnyű zsindelyes tetőszéket egy sokkal nehezebb tetőszerkezet váltotta föl, a gyenge, sokszor elavuló falazatot erősíteniük kellett. Az alsó talpgeren-

dák és a szarufák közé sokfelé függőleges irányu erősítő gerendákat építettek be. Máshol meg a két oldalát egy keresztvassal kötötték össze. Ez az oldalnyomás ellensúlyozását is szolgálta. Több helyen a hambár megjelenése után is megtartották a kast, de megváltoztatott funkcióval. Galambházzá, tyukóllá, lomtárrá alakították, vagy morzsolt csutkát, darát, korpát, tápot, herelisztet tartottak benne. Ilyenkor aztán egy alsó ajtót is vágtak rajta. Előfordult az is, hogy megemelték, magas kőlábra helyezték, és ólat építettek alá.

A kas sajátos színfoltja a hagyományos népi építkezésnek. Méltán szerepel a szentendrei Országos Szabadtéri Múzeum terveiben egy ilyen gabonatárlónak a fölállítása.

Hambár

A kashoz hasonlóan szintén sövényfalu, de háromszor-ötször akkora; téglalap alaprajzu, falsíkjai párhuzamosak. Mindig udvarhosszban állítják fel, helye a kashoz hasonlóan a pitvarajtóval szemben van. Ajtaját az udvar felőli hosszoldalon helyezik el. Eredetileg -éppen úgy, mint a kast- alacsonyan állították fel, ma viszont már magas kőlábakon nyugszik. Általában 3-4 lépcsőn lehet feljutni a hombárpitvarba, az ajtó mögötti középső részbe. Ettől jobbra és balra ki is szerelhető nutolt zsilip deszkákkal két vagy négy rekesz választható a gabonaféleségek elkülönítésére. A zsilipdeszka a zsiliposzlop nutolt vágatába illeszkedik.

A hambár ajtaját mindig zárva tartották, a kulcsot a gazda magánál hordta. A gazdalegények gyakran megfúrták a fenékpalin-csokat, mivel másból nem igen tudtak pénzt csinálni. Magam is láttam olyan fenékdeszkát, melybe három dugó volt beütve. Azért fúrták meg több helyen is, mert így belől nem látszott meg annyira a csinytevés. 1912 körül énekelték Makón:

Elveszött a hambar kucsa,
Odalött egy máza buza.

A hambárt kasfonók készítették. Még az I. világháboru előtt a Landesmann fűrésztelepen lehetett készen vásárolni. A könnyebb

151. kép. Hambár. /Vörös Hadsereg u./

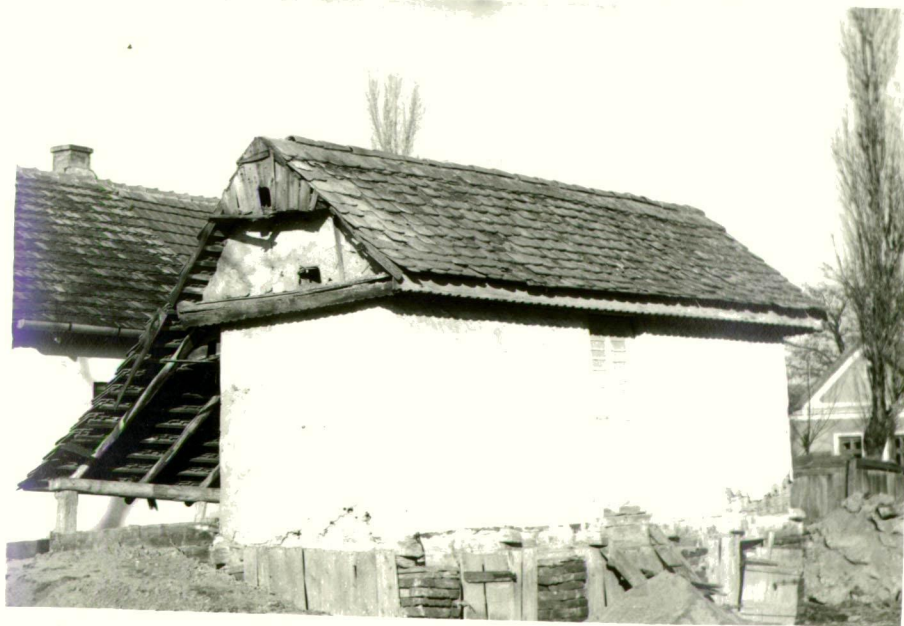

152. kép. Hambár. /Járandó 20/1./

153. kép. Hambár. /Ujváros/

154. kép. Hambár. /Zrínyi u./

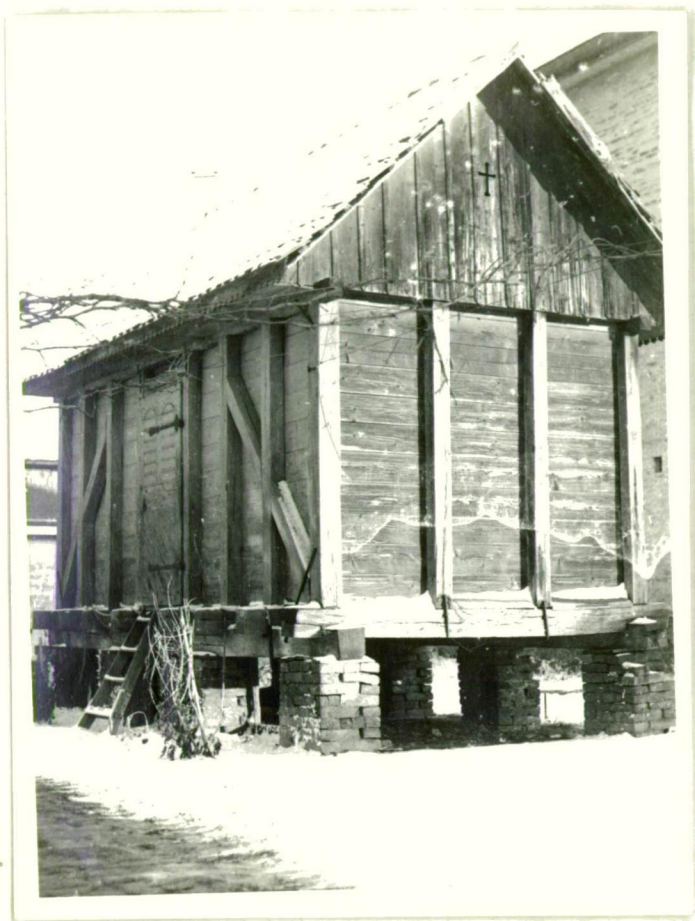

155. kép. Két hambár egymás mellett. /Tanya 164./

156. kép. A hambár fonása. /Új utca/

157. kép. Deszka-hambár. /Árpád u./

158. kép. Deszka-hambár. /Toldi u./

szállítás érdekében tapasztatlanul hozták forgalomba. Hazaszállítására két tengelyen /vagyis négy keréken/ történt. A használt hambárokról -ha helyváltoztatásra sor került- leszedték a csepet és ugyancsak tengelyen vitték az új helyére. A hambár 2 méter széles és 6-7 méter hosszú szokott lenni.

Nyomtatás vagy cséplés előtt minden évben rendbehozták. Ha valamelyik rekeszben kevés gabona volt, felhórdták a padlásra vagy zsákba szedve őrletésre előkészítették. Szükség szerint tapasztották és kimeszelték, az ajtaját zöldre mázolták. Egér ellen úgy védekeztek, hogy az ajtóra építéskor vágtak egy kerek macskabebuvót. Ezt a kis ajtócskát fordítóval is ellátták, ezáltal a macskát szükség szerint ki vagy bezárták. Nagyobb gabona-termelő gazdaságok udvarán két hambár is állt.

A 20. században a módosabbaknál megjelent a deszkahambár. Ez ugyanolyan vázrendszerű volt, mint a kotárka, csak belül nutolt deszkaborítást kapott. Nem sok készült belőlük. Tartósítás céljából kívül barna olajfestékekkel mázolták be vagy karboliumozták /kátrányozták/. Az utóbbi évtizedekben, ha valahol hambárépítésre szánják magukat -bár erre ritkán kerül sor-, téglából építik, ez a téglahambár. Az utóbbi két típusban az egér nem tudja úgy befészkelni magát, mint a vesszőfonatuba.

A hambárban gabonán kívül mást is szoktak tartani: a kisgerendákon zsákokat, a szem merítésére szakajtót, vékát, kiskaskát; forgatására falapátot. Dugdosnak fel kaszát, fenőkövet, acatolót, söprűt. Több helyen kívül körbe a galamboknak alakítanak ki helyet. Disznóvágáskor a frissen töltött kolbászt ruddal a hambárba viszik, hogy ott kifagyjon. Füstölés után is szokták egy darabig kinn tartani, mert ez szellősebb a kamránál.

A nagyüzemi gazdálkodás létrejöttétől feleslegessé váltak, lomtárrá változtak. 1974. őszétől viszont sok helyen újból használják eredeti célra is, ugyanis az említett évtől kezdve a helyi termelőszövetkezetek kukoricatörés után nem csöves, hanem száritott morzsolt tengerit adnak a tagságnak.

A hambár a 19. század elejétől fordul elő az iratokban. A növekvő gabonatermelés következtében előbb 2-3 kast állítanak fel

egymás mellé /ilyenről már 1808-ban is olvashatunk, Kovács János vagyonleltárában, házi örökséghez két kas tartozott¹⁵/, vagy pedig ikerkast építettek.¹⁶

A kettős kas valószínűleg középtájon volt elrekesztve és mindkét végén lehetett bebuvá ajtó. A kettős kasból jöhetett létre a hambár. A megnövekedés után két változás történt: udvarhosszba fordították és módosították az ajtó helyét. A hambár eredete tisztázatlan. Valószínűleg az előbb vázolt belső fejlődés eredményeként jött létre, de vidékünkön jövevény tároló-alkalmatosság is lehet. A vagyonosabbak fokozatosan áttérnek a rangosabbnak számító hambár építésére. Elterjedése a napoleoni háborúk gabonakonjunktúrájával függ össze.

Az egyik becsü jegyzőkönyvben méretét is közlik: "1 tapasztott vessző hambár, a széle 1 öl és 1 suk, a hossza 3 öl és 1 suk, keményfára," "1 kisebb tapasztott vessző hambár fenyőfára, a hossza 2 öl 1 suk, a széle 1 öl 1 suk."¹⁷

A szomszédos Vásárhelyen a gabonát veremben is tartották.¹⁸ Makón erre semmi utalás nem történik. Kamrában viszont tárolták. Veron György vagyonleltárába a kamra felszereléséhez tartozik egy sövény kas, melyben az összeíráskor 10 köből búzát találtak. A buza az örökösöké lesz, "a kas a házzal megy."¹⁹ Kisparaszti gazdaságokban és hagymakertészeknél a gabonát általában a padláson tartották. Betakarítás előtt a padlást felmázolták, sőt néhol a térdfalat be is meszelték. A 20. század elejétől néhány nagygazda a gabonát magtárban tárolta.

Góré és kotárka

A szakirodalom megállapítása szerint a csöves kukorica tárolására is kast használtak.²⁰ Makón a népi emlékezés erről mit sem tud, a levéltári adatok kizárólag életes és búzás kásra vonatkoznak. A kétféle kas csak a tapasztás tekintetében különbözik, ugyanis a kukoricás kast sem kívül, sem belül nem tapasztották. Vidékünkéről is van olyan fénykép, amelyen oldalt a sövényfónás mintegy kétharmad részben szabadon van hagyva, de ezeket a

kasokat belől mindig tapasztották, kívül azért nem került rá sár, mert így nem fészkelte a vesszőfonatba egér.²¹

Makón a csöves kukoricát góréban és kotárkában tárolják. A kettő méretben és tömegében hasonló, de szerkezetileg, kivitelezésben lényegesen eltérő.

A góré házi készítésű, a telken a lakóépületre merőlegesen, udvarkeresztben áll, ajtaját a végén helyezik el. Szerkezetileg fő tartó eleme a másfél méterenként párban leállított 6-8 akác-oszlop, amelyet legtöbbször tövestől ásnak a földbe. Általában csak a fa kérgét hántják le, szögletesre sem faragják. A gerendákra 30-50-70 cm magasságban fenéktartó gerendákat csapolnak, erre kerül a padlódeszka. Ezt a vázrendszert vízszintes irányú lécezéssel borítják. Eredetileg léc helyett sövényfonatot alkalmaztak. A függőleges oszlopokra koszoru gerendát helyeznek. Ma cseréppel fedik, de korábban kukoricaszár-tetőt alkalmaztak. A góré alá nem szoktak ólat építeni, de talicskát, szerszámot és lim-lomot raknak alá. A kotárkához viszonyítva ősből, kezdetlegesebb építmény. Ma rögtönzött jellege is van. Ha nem fér a kukorica a kotárkába, akkor összeütnek egy góré-t. Társadalmi hovatartozást is kifejez: kizárólag közép és kisparasztoknál fordul elő. A városban ma már kevés van belőle, a tanyavilágban elterjedtebb. A léc helyett előfordul a drótfonat alkalmazása.

A kotárka mindig szakavatott ács ember munkája. A vázrendszere nemcsak szögletesre fűrészelt, de gyalult is. Az összeeresztések pontosak. Rajta minden sarkos, a síkok párhuzamosak; az öreg kotárkák sem tudnak megvehemedni, elnyagdulni. A lakóházak tetőszerkezete kívül borított, ezért az esetlegesen előforduló nagyolt összeeresztések nem láthatók, nem úgy a kotárkán. Ezért minden ács pontos munkát igyekszik rajta végezni.

Magas kőlabon nyugszik, de ha disznóólat raknak alá, körbe falazzák. A téglalábazat nincs bemalterozva, de meszelni alkalmanként szokták. A piros és őzbarna színt kedvelik. A lábazatot is ács falazza. A lábazatra jön a sveller vagy hosszanti gerenda, erre keresztben egy méter távolságra a fenéktartó gerendák, e fölé a talpgerenda. Ez utóbbiba csapolták be a függőleges oszlopokat

és az andraskötéseket. Mindezt fönt hosszirányban koszoru gerenda zárta le. A koszorura helyezték az átkötő gerendákat, amelyek két oldalt 50-50 centiméterrel hosszabbak a kotárka szélességénél. Ebbe csapolták a szarufákat. A léceket függőlegesen szegelték. Hosszirányban középtűt riglifa fut körbe. A gerendákat ácskapcsokkal is megerősítik. A koszoru alatt -a léceket kivéve- minden akácfából, a tetőrész fenyőfából készült.

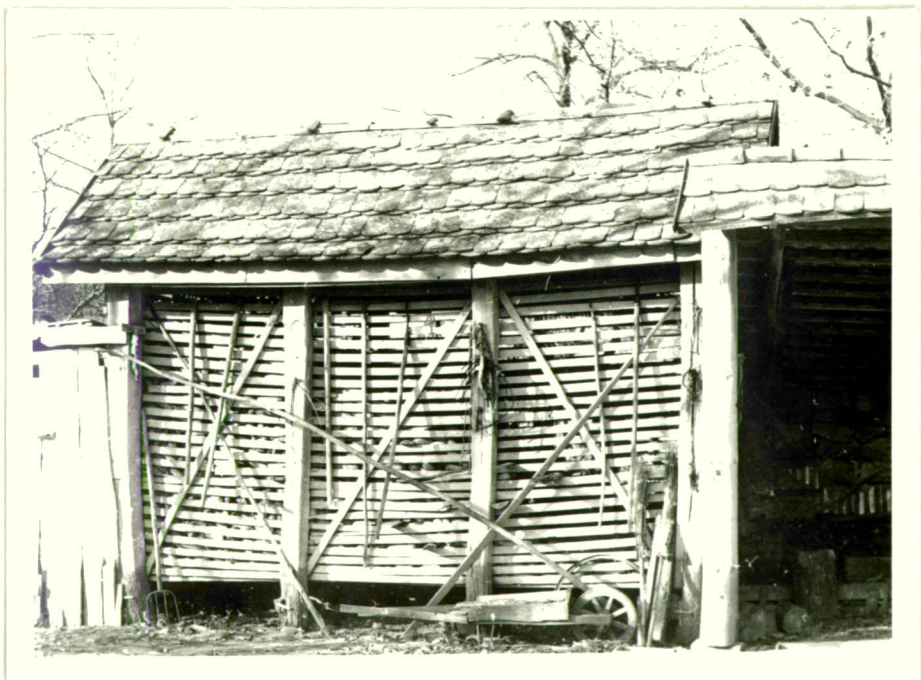
A kotárkát legtöbb helyen a hambár után udvarhosszban állítják föl. Ekkor az ajtaja a hosszoldal közepére kerül. Ha a lakóépületre merőlegesen helyezik el, akkor az udvar és a kert elhatárolására használják. Ilyenkor az ajtaját a göréhez hasonlóan a végére teszik. Az udvarkeresztben álló kotárkát a szél sokkal jobban éri és a kukorica sohasem penészedik meg benne. A kotárka mindig a helyszínen készül. Eladáskor szállítása -a hambárhoz hasonlóan- keréken történik.

Kisparaszti gazdaságokban a kotárka egyik felét néhol kívül-belül betapasztották, ezáltal felét hambárként használták. A kotárka faanyagát sem festékekkel sem karboliummal nem mázolták be. Hátsó oldalánál létrát, tarlógereblyét, hagymaboronát tartanak, a vízszintes gerendákra kisebb eszközöket raknak. Alá faanyag, tűzrevaló, gerendák és egyéb haszonfák kerülnek. Legtöbbször dísznóólat vagy tyukólat építenek alá.

A kotárka az utóbbi évig használatban volt, mivel 1974-től már nem csőves kukoricát ad a termelőszövetkezet tagjainak, funkciója megváltozik, és a kotárka is hambár funkciót kezd betölteni, ugyanis ahol nincs külön hambár, ott a kotárkát farost-lemezzel borítják és így morzsolt kukorica tárolására is alkalmassá teszik. Új kotárkát manapság alig építenek. A faanyag drágasága miatt viszont kialakult egy új változata. Ennek sarkait és közbelső oszlopait téglából falazzák. E pillérekbe alól-fölül riglifákat süllyesztenek és erre szegelik a léceket. Ez házilagosan és olcsón kivitelezhető. Mérete -a mai szükséglethez igazodva- lényegesen kisebb a régienél.

159. kép. Kotárka, felső részben hambárrá átalakítva
/Kis János tábornok u./

160. kép. Góré. /Szikszay u. 24./

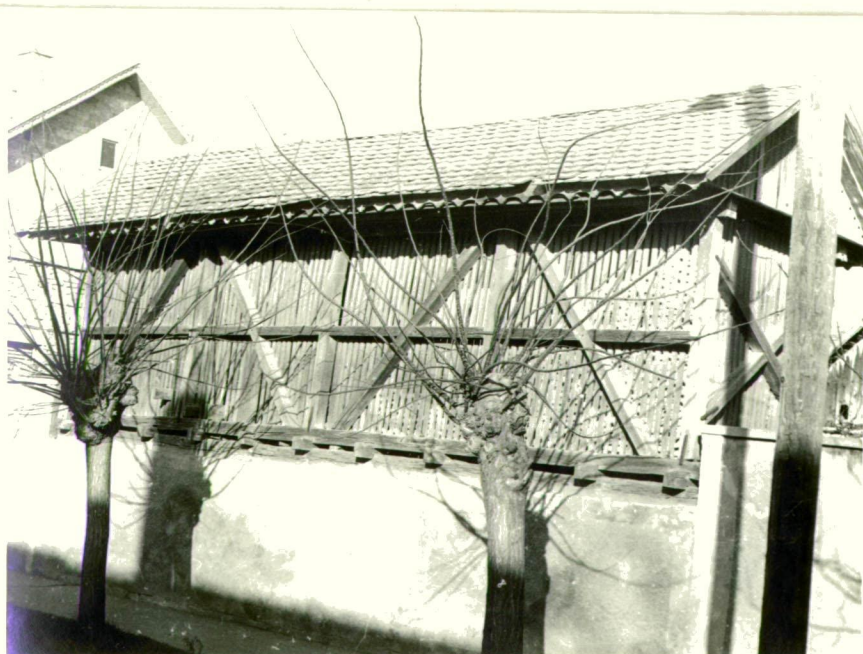
161. kép. Tanyasudvar görével, hambárral. /Járandó/

162. kép. Kotárka. /Ujváros/

163. kép. Kotárka. /Vörös Hadsereg utja/

164. kép. Utcára épült kotárka. /Hajnal u./

165. kép. Kotárka, hambár és füstölő. /Beloianisz u./

166. kép. Kotárka szinnel, fiasztató és baromfiól.
/Tanya 164./

Istálló

Az istálló a legfontosabb és a legnagyobb gazdasági épület, hosszú időn át a vagyoni állapot egyik fokmérője. Sokszor nagyságban és állapotban túlhaladta a lakóépületet. Kis György hagyatékában a szoba-pitvar-kamrás ház 18 forintot ér, a "házul felül való istálló" viszont 45, a külső istálló 50 forintot.²² Előfordult, hogy szoba-kamrás lakáshoz kettős istálló tartozott.²³

A szálláson 7 1/2 öl hosszúságú 2 öl 1 suk szélességű szoba-konyha-kocsiszinből álló főépülethez 11 öl hosszú 3 1/2 öl széles marhaistálló és 4 öl hosszú 2 1/2 öl széles lóistálló tartozott.²⁴

Az emberi lakhelyre igénytelenek voltak, a jószágra viszont nagy gondot fordítottak. Az istálló eredetileg azonos magasságú volt a lakóházzal, azzal egy fedél alatt állt, csak a 19. század második felétől kezdik a lakást magasítani.

1829-ben a város számára új 21 öl 3 suk hosszúságú 4 öl és 1 suk szélességű új istállót építenek. Az erről készült anyagjegyzék nemcsak a korabeli elnevezésekre, de az istálló építésének módjára is enged következtetni.

1. A földbe lévő Fun, amely lészen 3 suk magas és 2 suk 3 col vastagságú. Téglá kell belé	18 432
2. A földön felül lévő falaknak kell	<u>76 032</u>
	Tégla summája 94 464
1. Megkivántató fenyő szélek padlás gerendával	22
2. Szaru fáknak	11
3. Maor pangnak	3
4. Létznek	4
5. Kalod létznek	1
6. Sarogjának	1
7. Zabló rámanak	2
8. Ajtó feleknek	<u>3</u>
	Fenyő szélek summája 47

1. Fenyő deszkák 2 öl hosszúságu Padlásnak, zablónak, szénatartónak, ajtónak	450
2. Tölgyfa gerendák 6 öl hosszúságu hidlás gerendának, zaboló oszlopnak	11
3. Hidlás való 3 öles hosszúságu palints	56

1. Nád ereszelni és szegni kell	500
2. Gyékény kell hozzá	3 500

Ezen munkának felvállalása a vélejáró költségek egybe számlálásával 1 100 f megállapítható.²⁵

Nagy István városi házához tartozó 8 öl hosszú 2 öl 4 suk széles, 1 öl magasságu istállóba 3 500 /!/ vályog, 12 fenyőszál, a hidlásba 7 palincs, 500 kéve nád van beépítve. A tetőszerkezetet 3 tölgyfa ágas tartja. A szálláson lévő 11 öles marhaistálló 3 ajtóval van ellátva. Falának felferése 62 napszámot igényelt, tetejébe 800 kéve gyékényt használtak fel. A teljes anyag és munkadíj 127 forint. A 4 öles istálló hidlással is el van látva. Falazata szintén vertfal, a két végén egy-egy ágas állt.²⁶

A városi gazdaházak istállóépülete három osztatu: istálló-szin- istálló. Az egyik ló-, a másik tehénistálló. Erdei Ferenc leírása szerint: "külső vonásai szerint a lakóházhhoz hasonlít. Nem sokkal alacsonyabb és a mennyezete is hasonló szerkezetű. Az istálló előtt is van ereszet, de ez nem oszlopos tornác, hanem repülő eresz és arra való, hogy szárazon tartsa a bejáratot. Az istálló anyaga akkor is tiszta agyag, ha a lakóépületek téglalapra épülnek. A falak kívül-belül tapasztott és fehérre meszelt kiképzésűek. A padozat döngölt föld és a trágyalé kivezető csatorna a legnagyobb ritkaság. Szokás a lovak alá "hidlást" építeni. Erős gerendákon álló fapadló ez, amely alatt lefolyás nélküli gödör áll a trágyalé befogadására. Az istállónak nincs ablaka, csak lyukak vannak a falon, amelyeket télen szalmával dugnak be, ezért télen állandóan sötét az istálló."²⁷

A két istálló közül a lóistálló volt a jobban, gondosabban megépített. "A lóistálló apaméknál le vót pallatolva, a tehénistálló nem". A nádtetős istállók pallatolás nélkül is melegek voltak.

A cseréptető elterjedésével függ össze a mennyezetkészítés, amely a lakóházához hasonlóan készült, de itt gömbölyű gerendákat is alkalmaztak. Az istállókon két fél ajtót, nyáron rostélyt is használtak.

A jászol elhelyezése különböző, voltak végjászlas, kétvégjászlas és körösztojászlas istállók. A jászolnak van oldala, feneke, lába. A felső végigfutó gerenda a jászolkoszoru, ebbe erősítik a karikát. Kisborjunak házilag ütöttek össze egy kis jászlat. A jószágok közé strájfát állítottak. Kisparasztoknál, hagymakertészeknél közös ló és tehénistálló volt, mivel csak néhány nagy lábasjószágot tartottak. Az udvaron külön készítettek nyári jászlat. Ez vagy árnyékos fák alá került vagy csutkaszárral fedett fészerbe.

Az istállóban méccsel világítottak, ezt egy falmélyedésben tartották. Ma már általános a villanyvilágítás. Eredetileg a legénynek és a béresnek az istállóban van a hálóhelye. A lóistálló felszereléséhez tartozott a rács, valamint a deszkából összeácsolt takarmánytartó és szénatartó. Ebben egy-két napra való takarmányt tároltak. A polcon apró tárgyakat tartottak: vakarót, kefét, szalmából készült csutakot, lámpát. A fal mellett söprű, vasvilla, lapát. A padlózata téglá. Egy 1806-ból származó vagyonleltár szerint az istállóban találtak 4 viseltes kocsi kereket, 1 jó favillát, 1 lapátot, 1 lóggót hámfával, 1 dézsát, 1 talicskát, 1 szűrűre való lágy söprűt, 2 malacot, 1 rossz lóvakarót, 1 rossz lőcsőt, 1 rossz vonószéket.²⁸

A lakóházak több mint felénél állt istálló. 1896-ban az utcai szobák száma 7 604, az udvariaké 3 741. A konyhák száma 7 613, az istállóké 3 770.²⁹

Ma már kevés helyen tartanak nagy lábas jószágot, ezért az istállóban az aprójószág tanyáztat, vagy lomtárrá változott. Használják csirkenevelőnek, kis átalakítással itt kap helyet a 100-200 darabnyi tojó-hibrid állomány, néhol bikanevelőhely vagy galamból. Több felé szén, tűzrevaló, morzsolt-csutka vagy éppen krumpli, hagyma, gyökér tároló.

Ól és szín

A disznóólakat eredetileg külön építették, csak az utolsó évszázadban került a hambár és a kotárka alá, így az udvar végéből udvarközépre helyeződött át. A sertésállománytól függően több ólat is építettek.³⁰ Az ólakhoz eredetileg nem tartozott kifutó vagy akól. A kismalactól a hizóig -más jószággal együtt- az udvaron szabadon tanyázhattak. Az ólak vályogból, csömpölyegből készültek, csutkaszárral fedték. Külön fiaztató ólakat is építettek. A deszkából készült disznóólak közül tipusban a Szikszay u. 24. szám alatti a legrégibb, ez rovásos deszka palincsból készült. Manapság a kotárka és a hambár alatti ólak kifutói fölé cserépből féltetőt is huznak. A háztáji disznótartás igen elterjedt, évente 20-30 sertést is hizlalnak. Sokféle önetetőket és önitatókat szerelnek fel, az ól mellé pedig szennygyűjtő aknát.

A tyukólnak több fajtája fordul elő. Többfelé külön tyukólat is építenek,³¹ de ólpadláson, kotárka és hambár alatt is szokták kialakítani. Az utóbbiakat a bujkálás miatt nem szeretik. Körülményes a takarítása, fárasztó a tojás összeszedése. Régen a csirkék a pitvar-rostélyig jártak, ma a városban dróthálóval elkerített baromfiudvar az általános, a tanyákon továbbra is szabad rozgásuk van.

A libák és kacsák részére vagy deszkával, ajtóval rekesztettek egy sarkot, vagy ahol többet tartottak, külön libaólat is építettek.³² Makón a libatartásnak különösen nagy hagyománya van.

A kocsiszint gyakran a ház végébe építették, a féltetőtősdalékokat cseréppel fedték vagy a nyeregtetőstóistállók közé. Ha a kocsit megfelelő színben tartják, háromszor-négyszer annyi ideig eltart, nem nyagdul el könnyen. A kocsiszinben tárolnak boronát, fogast és más kisebb szerszámokat vagy kocsitartozékokat. A kocsiszin nincs lepallatolva. Ha mellette jobbról-balról istálló van, a szinből rakják fel az istálló padlására a szénát.

Takarmányos szín is tartozik minden parasztházhoz. A tetőszerkezetet téglapillérek tartják, az oldala és az ajtaja deszka.

167. kép. Szin. /Szikszay u./

168. kép. Kotárka kocsiszimmel. /Tanya 164./

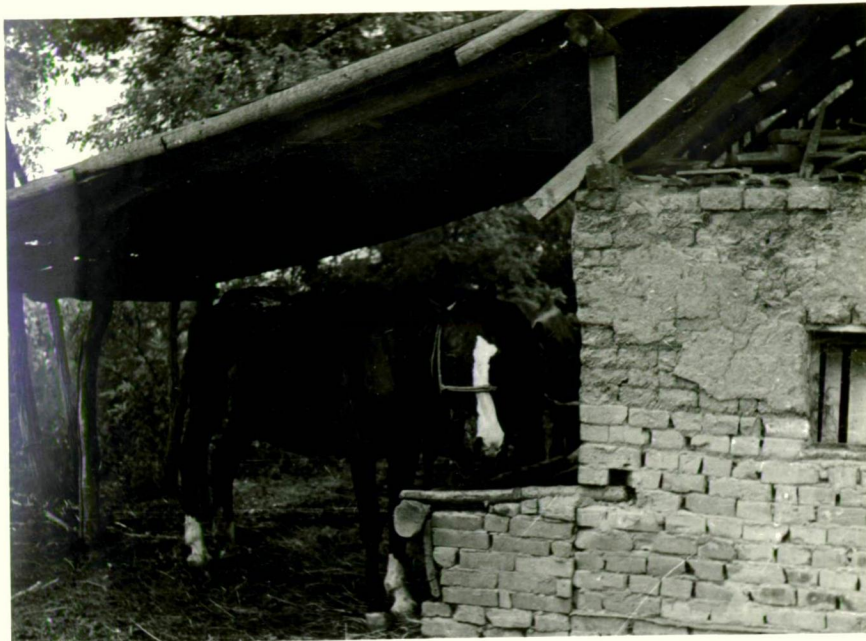

169. kép. Istálló félajtókkal. /Tanya 164./

170. kép. Rostély. /Tanya 164./

171. kép. Föltetős nyári jászol. /Járandó 20/2./

172. kép. Nyári jászol a tanya mögött. /Járandó 20/2./

173. kép. Fiaztató. /Tanya 164./

174. kép. Nyári istálló, szerszámok szin. /Tanya 164./

175. kép. Tyukól. /Boeszkai utca/

176. kép. Szin. /Tanya 164./

177. kép. Kocsisszin. /Járandó 20/1./

178. kép. Gémeskut. /Tanya 164./

Az el nem vermelt répát tartják bent, meg csutkaszárat, izéket, szalmát, szénát. Így nem kell rossz idő esetén a szérübe menni takarmányért.

A gépszín igencsak a kotárka mellé kerül, de önállóan is építenek. Vetőgépet, fogast, boronát, ekét, triört, szelelőrostát, szecskavágót tartanak benne.

Kut

A 19. század elejéig kizárólag rovásos kutat³³ építettek, ezt fenyőfa gerendákból rótták össze. "Vagyon kut, rovásos fenyőfa."³⁴ Ez a jellegzetes négyzetes belvilágú kuttípus már a múlté. Makón egyetlen egy sincs belőlük. Magyarcsanak határában, Belezen, az utolsó tölgyfából rótt kutat 4-5 éve cementlappal fedték le. A gémeskut kutágasból, gémből, ostorfából és vödörből állt.³⁵ A kutat kávéval vették körül, de előfordult rámtatlan kut is.³⁶

A 19. század elején jelennek meg a vagyonleltárakban a kő/tégla/ kutak. 1813-ban "egy kőkut, melybe van 1500 téglá, ágastul, vödöröstül és vályustul összvességgel ér 40 forintot"³⁷ A régi favályukat az utóbbi fél évszázadban a cementvályu szorította ki.

1973-ban Makón minden lakóházat bekötötték az ivóvíz hálózatba, ezzel meghúzták a lélekharangot a gémeskutak felett.

J e g y z e t

- 1 Bátky Zsigmond: Táplálkozás-A Magyarság Néprajza I. kötet.
Bp. 1941. 60.1.
- 2 Bálint Sándor nyugalmazott egyetemi tanár szíves szóbeli közlése
- 3 F. 7.
- 4 F. 10.
- 5 F. 14.
- 6 u.o.
- 7 F. 24.
- 8 Füzes Endre: A magyarországi szántalpas hambár. Ethnographia, 1964. 1-31. 1.
- 9 Barabás Jenő: Népi építkezés Hódmezővásárhelyen a XVIII. században. Ethnographia, 1954. 448. 1.
- 10 F. 8.
- 11 Szlovákiában a turócszentmártoni Szlovák Nemzeti Múzeum is őriz ilyen tárgyat
- 12 Bátky i.m. V. tábla, 64-65. 1.
- 13 Az 1781. évi nagy makói tűzvész során 67 lakóház, a református templom, a paplak és az iskola is a tűz martalékává válik.
- 14 Bátky i.m. V. tábla 64-65. 1.
- 15 F. 18.
- 16 F. 23.
- 17 F. 42.
- 18 Tárkány Szűcs Ernő i.m. 199. 1.
- 19 F. 10.
- 20 Bátky i.m. 60. 1.
- 21 Asztalos P. Kálmán: Épület falak Csanádpalotán. József Attila Múzeum adattára
- 22 F. 7.
- 23 F. 18.
- 24 F. 42.
- 25 MVL Tű. jzk. 1829. 37.
- 26 F. 42.
- 27 Erdei Ferenc: A makói városi és tanyai parasztház. 205. 1.

28 F. 10.

29 MVL Házadó kivetési lajstrom 1896-8.

30 F. 7.

31 F. 23, 41, 42.

32 F. 41.

33 F. 18, 19, 23, 31, 32, 34, 41.

34 F. 19.

35 F. 23.

36 F. 26.

37 F. 42.

179. kép. Horzsoltsutka-kúpac

180. kép. Szerszámos szin. /Járandó 20/2./

181. kép. Rovásos tyukól. /Szikszay u. 24./

182. kép. Disznók a tenyaterületen. /Tanya 165./

ÉLET A HÁZBAN

A ház élete

Az épület állandóan változik, alakul, amelyet két tendencia -a hagyományörzés és ujitás- pillanatnyi helyzete határoz meg városi és családi szinten egyaránt. A fejlődést a kor követelménye, családon belől pedig főleg a nemzedékváltás viszi előre. A régi építési hagyományt egy új építészeti, műszaki szinthez - amely szintén törvényszerűségként jelentkezik- kell hozzá alakítani. Ez a változás lehet öntörvényű is, de manapság inkább felülről vagy kívülről jövő ráhatás.

Más helyen szoltunk a szabadkémény lebontásáról, a kemence, a beépített tűzhely, a katlan kihordásáról, a gáztetű megszüntetéséről, szerkezeti vonatkozásban a második traktus kialakulásáról.

Melyek is azok a változtatások, amelyek nem egyedi jelenségek, hanem általánosíthatók? Ilyen a mestergerendának a szoba téréből a padlásra történő felhelyezése, amelyet általában stukaturozás is követ. Ahol így is alacsonynak bizonyulna a mennyezet, ezt is szokták 40-50 centiméterrel feljebb emelni. Ezt tetőszervezet átépítéskor végzik. A kisgerendák fölött kibontják a falat és egy-egy szoba teljes mennyezetét -gerendástól, földestől, sarastól- egyszerre, de szakaszosan hévérrel megemelik. Minden kisgerendánál egyszer-egyszer téglányit emelnek. Az ilyen lakóépületeknek nemcsak a belső térük alacsony, de az egész ház is, ezért a padlástérben a felhérungot is magasítják 8-10 vályog- vagy téglasorral.

A belviz a vertfalu házakat nagyon felnedvesítette, ezért az alárakások és szigetelések szükségessé váltak. A padlózás is általánosnak mondható. A szobákat hajópadlóval, pozdorjalappal, butorlappal, ritkán parkattával borítják, a beépített folyosót, a konyhát, a tiszta konyhát és a kamrát cementlapozzák. A homlokzatra nagyobb ablakot raknak és a ház kívül kőporos vakolatot kap. A rozoga deszkakerítéseket felváltja a beton, amelyhez sima szegett- vagy vaskaput állítanak.

Az udvart belső kerítésekkel tagolják. Az aprójószágot külön baromfiudvaron tartják. Beton járdát húznak. A virágoskert megnő, amelyekben a legújabb virág és rózsafajták is megtalálhatók. Kedvelik a féltető vagy alagutszerűen kiképzett szőlőlugast, megjelennek a nemesebb gyümölcsfák. A gémeskutakat betonlappal fedik le. A társadalmi mozgalmától függetlenül -de nyilván annak hatására is- általánossá válik a tiszta udvar, rendes ház.

Az utca és városkép is átalakul. Elkészült a városrendezési terv, folyik az általános közművesítés. Szociális és egészségügyi megfontolások alapján Honvéd és Cigánybécs városrészeket fokozatosan elszorvasztják, távlatilag zöldövezetté változnak.

A lakóházak használata

A feudális társadalomban a lakóházakat rendeltetés szerint használták. A lakóépületek szűkre szabottak: szoba-pitvaros, szoba-pitvar-kamrásak. Mindegyik helyiségnek sajátos funkciója volt, és e funkciónak megfelelően használták.

A kapitalizálódás magával hozza a parasztház bővülését, belső tagolódásának differenciálódását. A paraszti társadalom rétegződése következtében megszületik a tiszta szoba és a tiszta konyha, mely a vagyoni állapot a társadalmi rang kifejezője lesz. A 20. században ugyanezek a helyiségek megjelennek a középparaszti és hagymakertész házakban is.

Az élet a kis- vagy nyárikonyhában zajlik. Itt főznek, mosnak, vasalnak, itt bonyolódik le a disznóvágás éppugy mint a szem-

szédok fogadása. Nem egy helyen itt tartják a rádiót, televíziót, és ha csak két tagu a család, egy diványon itt is alszanak. Itt ültetik el a kotlót, és a kis csibéket is itt nevelik.

Akárhány szobából is áll a ház, csak egyet használnak, általában az utcait. Ebbe cipővel be nem mennének, télen csak a délutáni óráktól fűtik és aludni járnak föl. Ha nem mindennapos vendég érkezik, itt fogadják. A másik szoba, amelyet tiszta szobának neveznek, inkább lomtár. Ebben csak addig tartózkodnak, amíg be- vagy kivisznek valamit. Alig szellőztetik és takarítják, levegője dohos. Világítása is rossznak mondható, mert csak a folyosó felől kap fényt.

A tiszta konyha elveszti konyha jellegét és előszobává vagy inkább közlekedő helyiséggé lép elő.

Hasonló változás történik a kapuk használatában is. Mióta az ereszalja folyosóvá vagy inkább zárt folyosóvá vált, azóta a felső kaput csak sátoros ünnepek alkalmával használják, az élet az alsó kapun zajlik.

Az udvar elrekesztésével létrejött a felső- és az alsó /vagy gazdasági/ udvar. A jószágértartás következtében az élet a gazdasági udvarban folyik. Itt mindig akad tennivaló. A felső udvar közlekedő /a tiszta szoba mintájára tiszta/ udvarrá változott.

A kiskapu mellett az utcán régen pad állt, ide ültek ki vasárnap délutánonként beszélgetni. A padok tönkremennek és ujat már nem készítenek. Manapság ritkaságszámba megy, hogy kiüljenek a ház elé.

Butor és berendezés

A 19. század eleji butorzatról, berendezési tárgyakról pontos és hű képet nyerhetünk a vagyonleltári kimutatásokból.

A szobában festett asztal állt, mellette pad. A falnál ágy: festett nyoszolya, kikre festett rámás nyoszolya, fekete magas tor-nyos nyoszolya, szunyoghálós nyoszolya. A benne lévő szalmán szalma

takaró zsákból, csikós szalmatakaró, lepedővel, a módosabbaknál himes lepedővel. Elmaradhatatlan a derékalj, a dunna, kék tarka dunna, paplan, párna. Rajta ágytakaró, zöld ágytakaró, zöld szőr ágytakaró és kék tarka párna, fehér-fekete szőrrel varrott párna, szűtt veres pamukos töltött párna. A ládában, a kikre festett ládában, a tarka ládában: kalap, pamukos kikes abrosz, szakajtó nagy ruha, fejtér ruha, himes lepedő, kik babos viseltes szoknya, kik virágos selyem pruszli. A falon fogas, kék festékes fogas, a fogason hat függő kékes kancsó, öt fehér tányér, a fogason lévő festett tányértartó, kék festett tányértartó, ruhatartó fogas; tükör, óra, képek. Ülőalkalmatosságok: pad, egyes karszék, gyalogszék, -festett karosszék, májszínűre festett karszék, diószínű festésű karszék, karos hosszú szék, rengő. Több felé előfordult az almáriom, egy esetben kékre festett pálinka tartó almáriom, alkalmanként bölcso, katolikus házaknál: firhangos térdeplő, térdeplő almáriom, szenteltviz-tartó, szenteltviz-tartó bádogbul.

A konyhában kisebb- nagyobb berendezési tárgyak: téka, korsó-álló, festett fazékálló, tányéros, kalános, bádog kalános, konyha-almáriom, szekrény; továbbá főzésnél, sütésnél használt eszközök: vasláb, lábas, cseréplábas, cserépfazék, vassfazék, bogrács, üst, serpenyő, három lábu vas serpenyő, tepszi, nyeles vas tepszi, nyeletlen tepszi, szűrő, csikmákszűrő, famozsár, vasmozsár törővel, gyuróteknő, tormareszelő, bödön, fabödön, fabödön tetjével, lisztes bödön, fatölcsér, husvágó bárd, szita, rosta, tarhonyarosta; a legkülönbözőbb cserépedények: cseréptál, mosogatótál, korsó, kanta, butykos, kancsó, mihók száju zöld kancsó, cseréplöcsölő, kulacs, butella, mézes szilke, bögre. Használtak még fatányért, fakanalat, ritkán füles üvegpocharat, előfordult szapuló dézsa, lugzódezsa, mosóteknő.

A kamrában állt a nagy szekrény életnek való, kisebb szekrény életnek való, sövénykas, lisztes szekrény, sódaráló, véka, kéreg véka, egész vékás kéreg, fél vékás kéreg, vékás kosár, kupulyka, kobaktök, csöbör, gyékény kosár, kosár, garaboly, vödör, uborkás hordó, káposztás hordó, dézsa, zsákok, ponyvák, kisebb-nagyobb ászok; a kenyérsütés eszközei: dagasztó székláb, dagasztó teknő,

sütőteknő, kovászteknő, kovászfa, kalán, teknő, vakaró, kenyér-sütő kosár, szakasztó ruha, vörös fonallal szövött szakajtóruha, sütőlapát.

A pincében tárolták a különböző boros edényeket: kádat, 8-10-12 hordót, borszűrő kast, szőlősutut, csebert, pálinka főző kazányt.

A padláson gabonán kívül főleg olyan tárgyakat tartottak, melyek nem mindennapos használatuak voltak vagy még eldobni nem akarták. Így: nyakló láncz, szakadt vaskarika, villahajtó, vályogvető, faczirkalom, néhány gombolyag mosott fonál.

A háznál volt szekér, esetleg vasas kocsi, járom, tésla, kenderhám, szijhám, pányvakötél, kocsikötő kötél, gyeplő, kocsi-ponyva, hámfa, löcs, ostor, szijostor, nyereg, kantár, istráng, kocsikas, szántalp; szántó talyiga, eke, szántóvas, csoroszlya, cimer, ösztöke; kisebb-nagyobb szerszámok: ásó, lapát, gereblye, kapa, kasza, favilla, furó, fűrész, kétkéz vonó, sarló, gyalu, horog, nádtoló kasza, faragószék, fejsze, balta, szekerce, bárd, kalapács, kasza tokmány, kaszaüllő, lépező vas, foghuzó eszköz, billegvas, békó, vaskolomp, ökör harang, csákvári harang, gereben, kötél-eresztő; nyomtatáskor használt tárgyak: szűrőre való ötfogu gereblye, lágy söprű, szóró lapát, vasgereblye; halászati felszerelés: háló, tapogató.

Világításra használtak cserép-, drótos- és fa-gyertyatartót, kézi és üveg lámpást.

A női viselet állt: pöndölből, virágos ingből, szoknyából, selyem vagy gyolcs kötőből, pruszlikból, ködmönből, csizmából, selyem vagy pamukos kendőből, rojtos kendőből. A férfiak többek között hordtak lajbit, nadrágot, subát, szürt, dolmányt és kankót.

A felsorolt tárgyakból képet kaphatunk arra nézve, hogy a 19. század elei Makón milyen berendezési tárgyak, használati eszközök fordultak elő. Az egyes családok ennek csak töredékével rendelkeztek. Kis Györgynek 1806-ban 6 fertály földje, 245 ut szőleje, 20 nagy lábas jószágja van, de a lakás felszereltsége igénytelennek mondható.¹

A 19. század második felében a parasztság differenciálódása nagyobb arányokat öltött, amely a használati eszközökben is kifejezésre jutott. A zsellér ivadéka Diós Sándor a századforduló tájékáról így emlékezik: "Azt mondta az apám, hogy három évig nem vót a szobában asztal mög szék. Vót egy rossz sublóttuk, három fijókos. A fölsőbe vót az ünneplő ruhájuk, az alsóba a viselő, a mosott ruha. Vót egy ágy rámára vetve, mer egy párnát kapott az anyám. Szalmazsák vót benne és egy vékony dunna. Az ágyban ketten aludtak. Amikor születtem, beházták a mosóteknőt. A mosóteknőben nevelkedtem. Evvót a böcsöm."

Amikor vendég érkezett hozzájuk, ezt Diós Sándor így mondta el:

- Na gyűjjön be, Samu bátyám, melegöggön mög. Bemönt, láttya, hogy nincs sösömi. Újjön lë, Samu bátyám.

- Hát hová?

- Hát mi is a padkán ülünk, hát oda újjön le.

Hát nem vót egy ülőhely a szobában.

Az utcai lakószobában, melyet nagyszobának, nagyháznak is neveznek állt a boglyakemence, körül padkával. A kemence fölött száradt télen a hagyma. Ürzsébetre /november 19/ rakták föl és március elején szedték le. Mikorra megvirradt, be kellett gyujtani, hogy ne lássák a füstöt. Szégyen volt későn fűteni. A 78 éves Koczka Ferencné mondta: "Nagyanyám sokat pörölte anyámat, hogy mér nem kötőd föl a kislánt, hogy füccsön be. Mit mondanak, ha láttják, hogy füstöl a kémény. Fölkeltek korán, begyujtottak, föllocsoltak /t.i. a földes szobát/, fölsöprögettek, oszt még virratt, ültek a patkán."

A kemencével átlósan helyezték el a sarokpadot és az asztalt. A szobában általában két ágy volt, a fölsőt a ház hátuljánál az utcafront felől, az alsót az ajtó mögé, az ereszalja felől tették, a vackot pedig a kuckó elé. Ahol csak egy ágy volt, ott a vacok került az ajtó mögé. Erre napközben is lehértek. A fogas a kemence mellé vagy az ajtó mögé került, a menyasszonyi láda a vacok és az oldalsó ablak közé, a székek az ágy elé, a tükör az ablakok közé, az óra az udvar felőli falra.

183. kép. Szentsarok. /Révai u./

184. kép. Szentsarok. /Váradi u./

185. kép. Kamrabelső. /Váradí u./

186. kép. Kamrarészlet. /Váradí u./

187. kép. Kamrarészlet. /Révész u./

188. kép. Szobabelső. /Révész u./

189. kép. Ucai szoba. /Uj u. 32./

190. kép. Ucai szoba. /Uj u. 32./

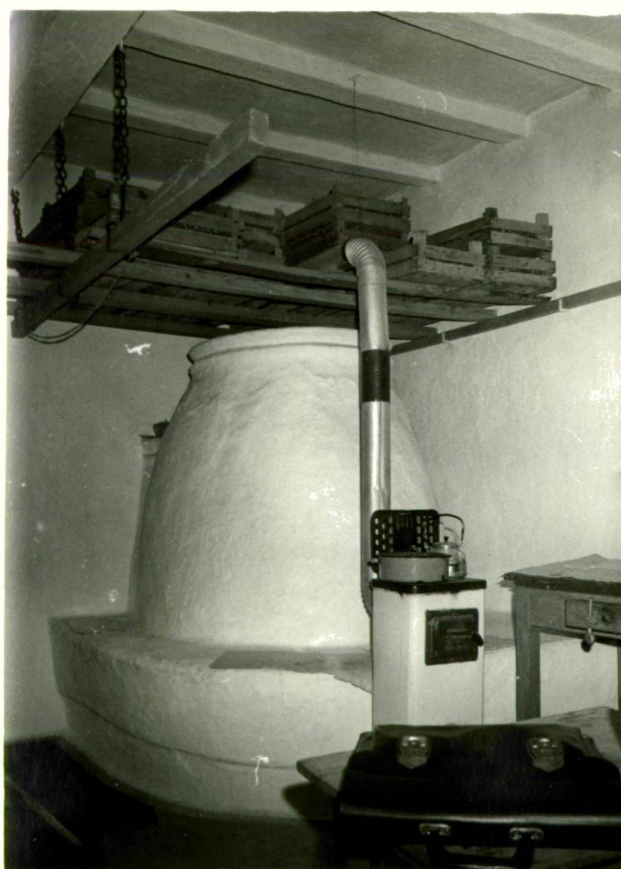
Erdei Ferenc 1934-ben erről így ír: "A szoba főhelyét az asztal foglalta el, sarokpaddal övezve. Az asztal nagy és erős volt, munka és étkezőhely egyszerre. Lapját meg lehetett fordítani és tésztát gyurtak rajta, disznóöléskor a húst is azon darabolták fel, vagy pedig káposztagyugaluláskor itt helyezték el a megtisztított káposztát. Fiókjában tartották az evőeszközöket, fenőkövet, reszelőt, tésztahasítót, stb. Az asztal alatti ürt ráccsal, vagy deszkával körülzárták és ott tartották a kenyeret. Az asztalhoz tartozó székek és pad, mind fából faragott, szép vonalú és díszű, de merev alkotmányok voltak, egyáltalán nem szolgálták a kényelmet és pihenést, amint az egész életberendezés sem szolgált. Puha ülő butort és kényelmes heverőt a parasztberendezés nem ismert. Ritkán, kivételes betegeknek és öregeknek ülőhelye gyakran faháncsból készült karosszék volt, egyébként az öregek ülőhelye is sima fa, vagy a kemencét övező vályogból készült padka volt. A kemence padkájának kiszélesülése és a hozzátoldott faállvány szolgált nappali heverészre és a gyermekek ágyául. Az ágyak elhelyezése rangsorban történt. Az ajtóval szemben volt a "felső ágy", ez volt a szülőké és az ajtó mögött az "alsó ágy" pedig a gyermekeké. Kevés helyet foglalt el a ruhát tartalmazó láda, mutatván, hogy kevés ruhát használtak, de azokat állandóan és sokáig."²

A régi pitvarban nem sok butor állt. A kamra felőli sarokban a kantapad, a szoba felőliben a falon téka. A kantapad mellett tányéros vagy kaszli. A kemence szájánál piszkafa és szénvonó; a tűzhelyen vasláb, fazekak, lábások; a padkán és a falon a főzésnél használatos edények és eszközök.

A tiszta vagy kisszobába nem építettek kemencét, hiszen azt sohasem lakták. A ház hátulja felől állt a fölvetőságy, előtte székek; a szoba közepén asztal; az ágy végénél vagy a konyhafal felől kaszli. Az eresztet felőli oldalon a kisgerendába szögeket vertek, ott tartották a nagylányok ruháit. Egy ócska ruhába belehuzták az ujat, így nem lepte a por. Volt, ahol 15 ruha is lógott egy sorban. A tiszta szobába még vendéget sem fogadtak.

191. kép. Hagymaszárítás rácson. /Váradi u./

192. kép. Hagymaszárítás ládában. /Bárány u. 54./

193. kép. Konyha. /Uj u. 32./

194. kép. Konyharészlet. /Uj u. 32./

195. kép. Kamra. /Uj u. 32./

196. kép. Kamra. /Uj u. 32./

197. kép. Kamra. /Vörös Hadsereg utja/

198. kép. Nyári-konyha. /Vörös Hadsereg utja/

199. kép. Kamrárszlet. /Vöröe Hadsereg utja/

200. kép. Padlásrészlet. /Kont u. 1./

201. kép. Az egyetlen makói fűtött ág. /Bárány u. 54./

202. kép. Mázolás. /Bárány u. 54./

A makói tanyák butorzatát a városinál még jobban a célszerűség, a munka és a használhatóság határozza meg. Nincs rajtuk anynyi dísz, nem az esztétikum, nem az urhatnás és nem a rangkóróság az uralkodó. H. Szabó Imre közel ötven évvel ezelőtt írt a makói tanyai butorzatról, főleg gyermekkori benyomásaiból, az első világháború előtti évek virágzó tanyaéletéből vonja le az alábbi általánosításokat: "A tanya berendezése - még a módosabbaknál is - szinte a végtelenségig egyszerű. Asztal, az ablakfelőli sarkokban. Mellette két oldalon a falak mentén pad. A külső oldalon székek. Fogas, leginkább régimódi a kuckófelőli falon. A fogas polcán gyönyörű szép hófehér szappanok, a gazdaasszony büszkeségei. A foga~~son~~ ünneplő ruhák, a gazdáé és a gazdaasszonyé. Ezeket veszik fel, ha a városba mennek. A kuckó előtt vacok, a gyerekek számára, előtte egy ágy, amelyiken az asszony alszik és egy ágy az ajtó megett, a gazda számára. A falon egy-két kép, Kossuth apánkról, Rákóciról, a katolikus vallásuaknál a szentekről, régi módi ketyegős óra sétálóval és bumbival, tükör, háta megett adókönyvekkel és hivatalos irásokkal, a két sarkán pedig a gazda ünneplő kalapjával és téli báránybőrös sapkájával. Ez az egész.

Hasonlóan végtelenül egyszerű a pitarberendezés is. Szép cifrára festett tányérok a falon. Egy tányéros, asztal, néhány széssel, almárium, esetleg egy külön asztal a tej és tejfélék számára. A kamara nem is hasonlít a városi éléskamrákhoz. Néhol 8-10 egész oldal szalonna lóg a mestergerendáról, várva az aratókat és a kukoricaszedőket, akiknek a bérükből sohasem hiányzik a szalonna. A tanyai szalonna soha sincs megfüstölve, de jó vastagon van átjártva sóval, azért fehér, mint az esett hó és ropogós, mint a mandula. A gazda módfelett takarékos, mert sohase lehet tudni, hogy mit hoz a jövő. Lehet, hogy kukorica nem terem jövőre, lehet, hogy a disznót viszi el a vész, ezért úgy illik, hogy néhány táblával mindig több szalonna legyen a multhatatlanul szükségesnél. Az ilyen megsárgult szalonna egy kicsit persze megavasodik a kamara fülledt levegőjében, de az se baj, mert hektika ellen nagyon jó az avas szalonna, sőt enni is jobb az ilyen, mintha semmi sem volna s a következő évben előbb mindig az illetet kell elfogyasztani, csak azután kerül sor az újra. A kuka egy alkalmas faág, olyan, amelyik

egyik végével felakasztva, három, négy kis ágacskát nyujt ki magából. Ezeket szépen meg kell nyesegetni, kihegyezni és reá lehet huzni a szalonnát. Ilyen helyre egér nem tud felmászni, viszont használatkor az egész darabot le lehet akasztani, vagy körbe forgatni a kuka ágán és onnan vágni, ahonnan éppen kívánatódik. A kamarákban a szalonnák szomszédságában vannak még elhelyezve a kolbászok, lehetőleg igen szép számban és a többi füstölt hus: sonka, oldalas, orja, lapocka, nyujja, fej és bődönökben a zsir. Mennél több, annál jobb. Egyrészt, mivel a tanyán szeretnek zsirosan főzni /ha futja/, másrészt meg mivel különösen nagy szégyen az, ha az avas füstölthús és a zsiradék nem éri meg az ujat. A falba faszegek vannak verve. A szögeken különféle hófehér tarisznnyákban kullógótészta és tarhonya, aminek az elkészítése különös hozzáértést kíván a gazdaasszony részéről s a fiatal menyecske ehhez a munkához, éppen úgy, mint a szappanfőzéshez, disznóöléshez és a lekvárfőzéshez, szakértőnek és helybenhagyónak ki szokta vinni a tanyára a napamasszonyt is, akire ez igen nagy megtiszteltetés. A kamarában a polcon vannak még elhelyezve a feketehátu, piros arcu, mosolygós kenyerek."³

A hagyma és zöldségtermelés következtében a polgárosodás Makón igen korán bekövetkezik, amely a butorzatban is megmutatkozik. A menyasszonyi ládát felváltja a sublót, azt pedig a szekrény; a sarokpadot a kanapé. Erről az életformaváltozásról Erdei Ferenc így szól: "A kispolgárság jellemző butorai szolgálnak mintául a berendezésben és használatban egyaránt. Főbutorrrá emelkedett az ágy. A szoba közepén egymás mellé helyezik el és a házastársak külön-külön foglalják el. Az ágyak végénél elhelyezett puha heverő, a kényelem kívánatát jelzi. Hasonlóképp azok a puha és kényelmes székek, amelyek többnyire megtalálhatók paraszt szobákban is. A láda helyét két szekrény foglalja el, arról tanuszkodván, hogy több és kényesebb ruhadarabok vannak használatban. A jellemzett szobaberendezés a változás első vonalába esik, elsősorban nagyobb és fiatalabb gazdáknál és hagymásoknál van így, vagyonos gazdáknál ezen felül megtalálható teljesen polgári ebédlő, vagy lány-szoba, ékes bizonyosságul a polgári társadalmi szerep és szint igénylésének."⁴

203. kép. Zöldág

204. kép. A régi tulajdonos ajtóból kivágott darabkával
a szerencsét is elviszi. /Klapka u./

Hagyományok, szokások

A házhoz és a házépítéshez fűződő hagyományok már igen megfogyatkoztak és elhalványultak. Ami él vagy amiről még tudnak, az is csak a katolikusok körében lelhető fel.

Hogy a hagyomány ereje mennyire megszürkült, álljon példaként az alapkövetétele. Ilyenkor a mester bekiált:

- Hun van, gazduram? Gyűjjön már! Tögye le az első téglát! Ha előbb szabadkozik is, kezébe adják a kalapácsot, és kénytelen kellenlen lehelyezi. Ekkor még biztatják is:
- Igaziccsa csak jól mög!
- Ezután elmondják, hogy ennyit és ennyit ütött a téglára, és ezért ennyi liter borral tartozik.

Építéskor a küszöb alá pénzt tesznek: 1, 2 forintost és 10, 20, 50 filléreseket, így majd az új gazda pénzre kel, pénzre fekszik.

Amikor 4-6-8 sor téglát már leraktak az alapba, egy üres üvegbe több felé papirost tesznek, melyre ráírják a tulajdonos és a mester nevét, az építés idejét; esetleg az aznapi ujságot. A száját dugaszolás után beszurkozzák és beépítik a falba.

A szarufák lapolására, a csapokra vagy ahol a kötőfák találkoznak, ráírják ceruzával a mester, az inasok nevét, az építés idejét.

A kőművesek és ácsok egymás között sokat élcelődnek: ácsok loposok, a kőműves műves. Az ácsokról azt tartják, hogy egy ács nem ács, két ács fél ács, három ács egy ács. Egymás között is évelődnek: eldugják a társuk sapkáját, a kerékpár gumiból leengedik a szelet, egymás ebédjét elcserélik, az étel helyére vöröshagymát vagy téglát tesznek, bekötik vagy kiékelik a kabát ujját, egymás csizmájába óvatlan pillanatban kavicsot csúztatnak, a malteros ládát rászegelik az állványra stb.

Legелеvenebben él a zöldág állítás. Erre akkor szokott sor kerülni, amikor a tetőzet legmagasabb pontjára értek vagy lécezés után. A zöldágra annyi színes zöldág-kendőt kötnek, ahányan részt

vettek az építésnél. A mester szebb, a segédek olcsóbb kendőt kaptak, az inasoknak inkább zsebkendő jutott. Néhol boros üvegeket is kötöttek fel. Ilyenkor este a tulajdonos vacsorát ad, melynek mértéke az illető egyéniségétől, pénzügyi helyzetétől is függött, de attól is, hogy mennyire akarja fitogtatni az építést és mennyire volt megelégedve a mesterekkel.

Szombaton délutánonként a tanyai gazdaasszony -régi szokás szerint-lepényt sütött. Ha tanyán dolgoztak, egész héten kint laktak. Reggel és este tejet, aludtejet is kaptak.

Uj házba történő beköltözkéskor, legelöször a kenyeret vitték be, hogy mindig legyen belöle, sohase fogyjon el.

Az uj házat felszentelték, felavatták. Ilyenkor meghívták a közeli rokonokat és ismeröskéket.

Karácsonykor a kutba almát dobtak, ha a jószág iszik belöle, egészséges maradjon. Mások karácsonykor szénát vagy más takarmányt vittek az asztal lábára, amelyet másnap odaadtak a jószágnak, hogy egészségesek legyenek. Szintén karácsonykor sapkát vagy kalapot tettek a szoba asztalára, ha fájt a jószág hasa, azzal simogatták, hogy meggyógyuljon.

Házeladáskor a régi tulajdonos igencsak elvitte magával a kemenceelötét, hogy a szerencsét is magával vigye. Ebböl a 30-as években még per is keletkezett. A bíróság kötelezte a régi tulajdonost az elöte visszaadására.

Elköltözés alkalmával az egyik ajtó eldugott részéböl egy darabkát levágnak és ezzel magukkal viszik a szerencsét is.

A házszentelés nem általános Makón, évente 10-15 házhoz hívják ki a papot, korábban sem volt olyan nagy keletje, mint a szomszédos Kiszomboron, ahol több száz épületet is megszenteltek. Erre vizkereszt után kerül sor. Szenteléskor a napkeleti bölcsek nevének -Gáspár, Menyhért, Boldizsár- kezdöbetüit és az évszámot írják fel. Pl. G + M + B - 1975 vagy 19 - G + M + B - 75. Sokan a kutat és az istállót is megáldatják, hogy Isten áldása legyen az állatokon.

A makói táj, utca, ház sajátos hangulatot áraszt, ez irodalmi és művészeti alkotásokra is ösztönzött többeket.

Endre Béla olajképben örökitette meg a makói tanyát, Rudnay Gyula vezette művésztelep növendékeit különösen megfogta Honvéd és Cigánybécs nyomora. Torma Imre, a legmakóibb festő, utcasort és parasztházakat egyaránt festett. A Maros menti Művésztelep tagjai a régi makói épületek szerelmesei lettek, munkáikon újra és újra visszatérő téma.

A város első parasztköltője ösztönösen összeállt alliterációval jajdul fel 1821-ben:

Most még a paraszt is palotára vágyik.

Vári József népköltő az új módit, a költekezést itéli el:

Bár ha van buzád hambárban vagy kasban,
Ne kend a szoknyára, mert kell a hasba.

A helyi születésű Makay Emil Eresz alól című versével bucsuzik Makótól:

Maholnap árván hagylak én is,
Szegényes, szürke kis tanyám...

Mondom: szegényes, szürke voltál,
Udvarra nyílt az ablakod,
A szomszédban is szegény nép,
A gond tövis ágyon lakott ...

Tömörkény István hü képet fest a makói fórumról, a főtérről, melyet diákéveiben úgy megszeretett.

Juhász Gyulát a makói utcák hangulata ragadja meg:

A széles utcák alkonyi porában
A csorda ballag hangtalan haza
S a vén torony erkélyén egymagában
Dalol a kürtös. Égbe száll szava.

A város fogadott fiát, József Attilát a Maros ihlette versírásra:

pihen most az ég is, a nyugodt Marosra
s homlokomra kiülnek a csillagok.

J e g y z e t

- 1 F. 7.
- 2 Erdei Ferenc: A makói parasztság társadalomrajza. 53. l.
- 3 H. Szabó Imre: Gazdaélet Makón = Makó monográfiája /Szerk:
Barna János/ Bp. 1929. 159. l.
- 4 Erdei Ferenc: A makói parasztság társadalomrajza. 54.l.

FÜGGELEK

V A G Y O N L E L T Á R A K

1.

Néhai Tajts György csizmadia műhely és házi eszközeinek leltára

1788

A ház becsültetett	200 /forint/
A két szőlő edénnyel együtt	170
Mesterséghez való 25 pár kaptafa, két musta, egy réz, másik vas, egy tőke, cifrázó, sodrok, három pár sámfa	10

MVL Tü. jzk. 1788. 64.

2.

Néhai Nagypál János hagyatéki leltára

1792

1 Hársfából készült asztal	2
1 almárium két ajtóra fenyőfából	10
1 kisebb ócska almárium	2
2 Nyoszolya	5
1 Nagyobb zöldre festett láda	2
1 Kisebb tarkára festett láda	1
3 falra való fogas	2
2 cizin tál	
11 cizin tányér	9
7 cserép tál kisebb, nagyobb	30
5 cserép tányér	20
8 kancsó egy-egy itzés	24
1 két itzés kancsó	6
1 cserép butykós	5

	P	x
4 Meszel üveg pohár		12
3 nagy pamukkal szövött asztal abrosz	3	
10 törülköző kendő pamukos a rudon	4	30
3 Nagy pamukkal szövött abrosz a rudon	3	
4 párna az ágyban	5	
3 szövött párna	4	
4 szövött párna viseltes czihája nélkül	2	
5 derékalj a két ágyban	12	
1 dunna a két ágyban	6	
2 vászony lepedő	3	
6 pamukkal szövött párnahaj	6	
2 lepedő az armáriumban az egyik csipkés	3	
1 üres derékalj	2	
1 viselős abrosz	2	
1 pamukkal szövött viseltes abrosz		30
1 szövött abrosz nagyon viseltes		8
2 Hosszu karszék a fal mellett	2	
2 Karos nagy karszék	2	
3 Kis karszék	1	
1 tükör	1	
4 vászon ágyra való, lepedő a nagy ládában	4	
10 szakajtó kendő vászonbul	2	
1 sütő abrosz	1	
1 viseltes szunyogháló	1	
1 férfi ing	1	
1 paplan	6	
A kisebb ládában találtattak, melyeket az összevagy magá- ónak vall:		
6 pamukos párnahaj	6	
1 vászony lepedő	2	
1 vékonyas lepedő	2	
1 halottra való csipkés kendő	4	
lepedőről lefejtett csipke	1	
1 asztal abrosz	1	30
6 törülköző kendő pamukkal szövött	3	
8 ingváll gyolcsbul	9	
1 kék szövött vászony kötő	1	30
1 zsebbe való keszkenő		12
1 fekete Tamasek kötő és laibl asszonynak való	7	
1 Tevebőr arany csipkés laibl	2	
1 rongyos ködmön		15
1 fekete laibl		30
1 fekete szoknya posztobul	1	
1 fa sőtartó drótos gyertyatartóval együtt	1	
7 alsó ing az asszonyé	4	30
<u>A konyhában</u>		
1 uj torna reszelő		14
1 ocskás		
1 réz üst	3	
1 kisebb serpenyő lábas		30
1 nagyobb lábatlan serpenyő		30
1 nagyobb nyeles tepsi		45
4 nyeletlen kisebb tepsi		48

	F	x
1 pecsenye alá való tepsi		9
3 nagy kalán		12
1 sőtartó bádoglobul	1	30
1 csikmákszűrő bádoglobul	1	
1 nagy mosogató tál		6
1 nagy vasláb		3
1 nyújtó deszka		30
1 tálas		12
1 armárium	2	
2 fogas a falon		30
16 tál kisebb, nagyobb		30
4 cserép fedő		4
1 kű butykos		6
1 vas kalán		4
<u>A kamrában</u>		
1 nagy kád	4	
8 köből kétszeres buza	9	4
1 hordó 7 akós	1	30
1 rossz ponyva	1	
11 üres zsák	4	30
1 zsák 1/2 véka		30
1 mosóteknő		30
1 sütőteknő		30
2 sütőlapát, az egyik ócska		12
5 szakajtó kosár		8
5 hordó 2 akós	4	
1 hordó 1 akós		36
1 hordó 10 akós félig dohos borral	2	50
1 hordó 6 akós	1	30
1 hordó 4 akós		30
1 hordó 5 3/4 akós vas abroncsos	4	
1 vas rosta		30
2 szita		30
2 fél vékás		20
1 vasas veder		20
1 füles fa veder		7
1 két fülű kis dézsa		6
1 korcsola		30
1 ócska lábas szekrény apró cseprő van benne		24
1 borhordó cseber		20
1 kis teknő a csap alatt		6
1 nagyobbacska a dagasztó széklábon		9
<u>A padlásan</u>		
3 üres vajás kanta		8
1 sajt szék		20
2 köpülő egyik vas abronccsal		20
1 ablak rossz		15
1 kis teknő		4
Ide járult a két eladott szövőszéknek fele ára, amellyel		
Bába Gyurka tartozik		
	20	
	231	29

3.

Kabai Mihályné a következőket vitte magával

1803

	F	x
1 kész pénz	60	
2 3 derékalj	3	
3 3 vákus vagyis fűalj	5	
4 egy nyoszolya szunyoghálóval	4	
5 lepedő	1	
6 egy nagy tarka láda	1	
7 három pruszlik, kettő selyem	3	
8 kötő kék	5	
9 egy kék rokolya és egy rása szoknya	2	
10 keszkenő	10	
11 törülköző kendő	5	
12 Ingváll		15
13 Négy abrosz	4	
14 egyszekrény melyben 140 marok kötött kender volt, egy kanta zsir, 3 forint ára szappan		
15 Zsák	12	
16 Egy uj mente és egy uj ködmön		
17 két serpenyő		
18 buza két köből árpa 10 véka		
19 kukoritza 3 1/2 zsákkal		
20 három pár csizma egy uj, kettő viseltes		
21 egy kék karszék		
22 két szita		
23 egy véka		
24 négy kenyérsütő kosár és öt szakajtó kendő		
25 kerekas rokka egy		
26 két uj korsó		
27 egy nagy skatulya		
28 egy nagy tükör		
29 kalán 12		
30 egy karafina, egy palatzk és egy butella		
31 két kis pohár		
32 négy tál		
33 Fazék fődő		

MVL Tü. jzk. 1803. 27.

4.

Néhai Horvát Márton illeti substantia, a melly inventaltatott die 9 Julii
a.c. közönséges licitacion el adattott, a mint következik.

1804

		Az betsü szerént		Ára Licitatio szerént	
		F	x	F	x
1	3 Fűles Czén Tál				
2	7 Fületlen lapos Czén Tál				
3	20 Czén Tányér				
4	2 Czén csésze				
5	4 Kávés Ibrik				
6	2 Kávés Tácza				
7	10 Czén Kalán	1	30	3	03
8	1 Leveses Czén Kalán				
9	1 Téglázó vas		30	3	
10	1 Fűles Tepszi		30	1	30
	1 Fűles Tepszi	1		2	30
11	1 Fűles Serpenyő		30		39
	1 Fűles Serpenyő		12		33
12	1 Vass Kalán		12		24
	1 Vass Kalán		7		21
13	1 Vass Rostély		30	1	3
	1 Kerek vas rostély		12		21
14	1 Petsenye sütő nyárs		17		51
	1 Petsenye sütő nyárs		9		24
15	1 Nagy Üst	5		13	
16	1 Bádóg Kalános		7		13
17	2 Vass matska	1		2	36
18	1 Vass lább		20		42
	1 Vass lább		12		25
	1 Vass lább		12		21
19	1 Asztal	7		15	18
20	1 Süti szita		24		27
21	1 Teknő		34	1	30
	1 Teknő		3		12
22	1 Konyhába való almarium	4		9	42
23	1 Ponyva	1		1	45
24	1 ruha tartó kósár		9		27
25	1 Kés tartó kósár		12		34
26	6 pár kés 3 villa		30		39
27	1 Nagy almarium	4		8	30
28	1 Firhangos Terdeplő	1	30	1	54
29	1 Karos hosszú szék	1		1	6
30	4 egyes kar szék	3		5	30
	1 egyes kar szék	1		1	30
31	1 Záros Láda	1		2	12
32	1 Nyoszolya	3		7	33
	1 Nyoszolya	4		7	42
	1 Nyoszolya	1		1	30

		F	x	F	x
	1 Nyoszolya		30	1	30
	1 Nyoszolya	2		3	3
	1 Nyoszolya	3		5	
33	1 Szentelt víz tartó	3		3	8
34	1 Tükör	2		6	54
	1 Tükör	2		3	36
35	1 Vászony Kép		30		36
	2 Vászony Kép		36	1	36
36	4 Üveg Kép	2		6	
37	4 Kissebb Kép		24	1	
38	1 Vass Kép		15		22
39	1 Üveg Kép		30		30
40	1 Párna	1		2	
	1 Párna	1		2	
	2 Párna	4		4	21
	2 Párna	4		4	24
	2 Párna	1		4	6
	2 Párna	1		4	33
41	1 Derékajj	2		4	
	1 Derékajj	2		5	
	1 derékajj	3		6	51
	1 derékajj	2		5	
42	1 dunna	2		3	48
	1 dunna	1		3	3
43	1 Lapedő		51	1	30
	1 Lapedő	1		2	
	1 Lapedő	1		2	9
	1 Lapedő	1		2	12
	1 Lapedő	1		2	23
	1 Lapedő	1		2	
44	1 Abrosz	1		1	34
	1 Abrosz		30	1	4
45	1 Szunyogháló	4		5	30
46	1 Zöld ág takaró		45	1	21
	1 Zöld ág takaró		20		57
47	1 Paplan		45	1	21
	1 Paplan	1		3	3
	1 Paplan	3		6	33
48	2 Kép ráma	18			51
49	1 Rosz Kép ráma		7		12
50	1 Falra való fogas		30	1	9
51	1 festett tányér tartó		30	1	33
52	1 festettlén " "		24	1	39
53	1 Számvető Kő Tábla				
54	1 Zseb Óra	5		14	15
55	1 falon függő óra	5		14	3
56	1 farkas prémes bunda	5		14	
57	1 otska bunda a gyermek				
58	1 Köpönyeg "				
59	1 Ezüstös mente "				
60	1 Ezüstös dolmány				
61	1 Ezüstös Nadrág				

marad

		F	x	F	x
62	1 Viseltes Nadrág		30	1	
63	1 Konyha asztal		30	1	
64	2 darabb Szőllő		30	1	
65	1 Nyószolya				
66	4 Karszék				
67	3 Kereszt		9		39
68	2 Szalma Zsák		60	1	45
69	1 Kis füles réz bokráts	1		2	33
70	1 Sóó daráló	1		2	9
	1 Réz bográts fedele	1		1	30
	1 Varga tőke	1		1	34
71	1 Fedetlen hosszú láda	1		1	30
	1 Musta	1		2	52
72	3 rossz dézsa		21		51
73	1 Veder		7		18
74	1 fekete lajbli a gyermek marad				
75	1 Nyújtó deszka		30		48
76	1 hus vágó deszka		20		48
77	1 fejsze	1		2	7
78	8 falra való Kép leszaggattak				
79	1 fenyőfa hordó				
80	18 Ezüst gomb				
81	1 Tubák szini selyem kendő				
82	1 Bádog gyertya tartó		3		10
83	1 Pugillaris				
84	1 rossz asztal	1		1	40

MVL Tu. jzk. 1805. 15.

5.

Koczka András árváit illető jegyzések

1804

1 Ház	35	
2 Derékalj	5	
3 Párna	2	
1 Pokrócz	2	
2 Lapedő	3	
1 uj és egy ócska abrosz		48
3 kendő, 1 kétvégű	1	08
1 Láda		45
1 asztal, 2 pad	1	30
26 akó hordó	3	54
1 üst	2	
1 serpenyő		12
1 fejsze, egy szekerze	1	
1 furu		17

	F	X
2 két kézvonó		24
3 sarló		24
1 kapocska		07
2 gyalu		30
1 csoroszlya		24
1 keresztcs		17
1 vasvilla		17
1 czimervas		13
1 Nyeregszerszám	3	30
1 Pányvakötél		34
1 Pányvakötél ótska		15
1 viseltes gyöplü		40
1 viseltes kapa		9
1 sódaráló	2	
1 viseltes metzőkés		10
1 forgó kő		24
9 viseltes zsák		54
1 viseltes ponyva	1	08
Amelyek elmaradtak a feliratásból, amelyeket elvitt Kotzka Mihály és Kotzka István így következnek		
Egy párna		40
Egy pár vas csikota		40
Egy tsákvári harang		30
Egy vashorog		10
Egy szij hám		12
Egy nád toló kasza		9
Egy kis harang		6
Egy vesszővel kötött kosár		
Egy pár oszlopot elvittek		
Egy kerék talp furószék		
Egy ágy elé be való szék		
Egy pár karos szék		
Két gyalogszék		
Ágy alá való szék négy minden rajta való deszkával együtt		
Egy szál deszkát eladatok		
Egy asztal abrosz		
Egy ótska szunyogháló		
Ágyszalma takaró volt zsákból való három		
Szór pokrótz volt kettő		
Cseréptál		
Fazék két nagyobb		
Két kisebb korsó		
Serpenyő		
Három deszkából álló egy meszelyes, egy fertályos és		
krajtzáros üvegek		
Egy vékás kosár		
Egy lüszó dézsa és egy kisebb		
Egy hordó donga vonó srófjával		
Egy faragó szék		
Egy tarisznyát élesztővel együtt		
Két kupulyka kosarat		
Egy fenyőből való klopter		

F x

egy kovász tévő kalán és kovászfa
 Egy vasreszelő
 Egy bor szűrő kas
 Egy viseltes ásó és kapa
 Egy pár ganéj hányó lapát
 Egy kenyér sütő lapát
 Egy dagasztó székláb
 Egy mosószék
 Egy pár garaboly
 Egy cserép gyertyatartó
 Egy nyújtófa
 Egy pár kobak tők

MVL Tü. jzk. 1804. 12.

6.

Király József hagyatéki leltára

1804

1	1 uj bogrács	4	30
2	1 pincze fok	3	57
3	4 pár kés	1	6
4	1 butella		4
5	1 meszles üveg		4
6	3 pohár		9
7	1 serpenyő		33
8	1 drótos gyertyatartó		10
9	1 Font mérő 2 fa tányérbul		17
10	1 rámas fűrész		21
11	1 kis fejsze nyelestül		40
12	1 szóró lapát		9
13	2 rossz kapa		16
14	1 kis kerek teknő		15
15	1 uborkás hordó		14
16	1 tűzfogó		28
17	1 hamverő		10
18	1 vasláb		15
19	1 tormareszelő		7
20	1 nyárs		21
21	1 fejő		6
22	1 kis dézsa		9
23	1 derékajj	2	
24	1 derékajj	1	42
25	1 párna	1	33
26	1 párna	1	20
27	1 párna	1	20
28	1 párna	1	

		F	x
29	1 lepedő		54
30	1 tűzszereszám		15
31	1 flinta	3	30
32	1 pisztoly	2	33
33	1 nádpálcza	3	07
34	1 uborkás hordó		15
35	1 vasmacska		25
36	1 füstölő		5
37	2 kis gyertyatartó		24
38	3 darab lyukas serpenyő		17
39	1 kávésbrik cinből		23
40	1 savó mérő kalán		4
41	1 fa nádpálcza		30
42	1 vasrostély		47
43	1 réz tányér		17
44	1 papiros nyíró olló		15
45	1 szárma vágó		21
46	5 cin kalán		57
47	1 nadrág	3	14
48	1 köpönyeg	3	03
49	1 mente	3	39
50	1 vasas láda	3	
51	1 szalma tányér		4
52	1 font nehézség		51
53	1 Magyarország mappája		13
54	3 darab mángolló fa		5
55	1 zöld kaputok		45
56	1 cukor taró pizsis		11
57	1 rongyos derékajj czihája		42
58	1 rossz láda		42
59	2 fazék álló		15
60	1 kis asztal		30
61	1 karszék		30
62	1 pisztoly		18
63	1 fejer kis pad		9
			<hr/>
			56 46

7.

Kis György ingó és ingatlan javainak jegyzéke

1806

F x

A szálláson

1	Az örökségek, úgy mint		
	Ház, pitvar, kamra	18	
	Házul felől való istálló	45	
	Külső istálló	50	
	6 fertály föld	600	
2	2 ökör, Sugár, Daru	105	
3	2 ökör Bimbó, Agyas	85	
4	2 ökör Bimbó, Bodor	80	
5	1 ökör Monyák nevű	35	
6	2 fiatal meddő tehén	76	
7	2 fejős tehén	60	
8	1 meddő tehén	28	
9	1 4 füre kelő úszó	21	
10	2 rugott ökör-borju	26	
11	2 tavalyi tinó	35	
12	1 tavalyi úszó	14	
13	2 paripa kocsis ló	88	
14	1 kis paripa ló	21	
15	1 sárga kancza ló, rugott fiával	56	
16	3 füre kelő csikó	50	
17	1 fejtér kancza fél szemű	25	
18	1 viseltes szekér	18	
19	6 ökör után való készség 3 járom, 3 tésla	4	
20	Szántó talyiga, eke, szántó vas, csoroszlya, czimer, eszteke	7	
21	2 vendégoldal		30
22	2 favella		40
23	2 vasvella	1	30
24	2 kasza	2	
25	2 csatló láncz, ragasztó	3	
26	1 ökör harang	1	
27	11 viseltes bélfá szegfűró		12
28	1 vas gereblye		15
29	1 vasfazék	1	
30	3 hám, viseltes gyöplű	3	
31	1 viseltes vasas kocsi	35	
32	2 viseltes szántalp		51
33	27 juh, párja 7 f	94	50

Szöllők

34	a Bánomba 39 ut 91 tőkére utja 3 f 30 x	136	30
35	Kis-Bánomba 81 ut, 91 tőkére uttya 4 ftal	324	
36	Uj hegyben 38 ut, 50 tőkére uttya 2 ftal	76	
37	Uj hegyben 43 ut, 38 tőkére uttya 1 f 45 x-ral	75	15
38	Uj hegyben 44 ut 80 tőkére uttya 4 f	176	

		F	x
39	Uj hegyben 44 ut, 75 tőkére uttya 3 f 15 x	143	
40	Az Ingóban káposztás föld	7	

Boros edények

41	1 Kád 30 akós	22	
42	1 viseltes kád 30 akós	10	
43	1 hordó 11 akós, akója 36 x	6	36
44	1 hordó 9 " " 15 x	2	15
45	1 " 5 " viseltes		30
46	1 " 8 " 15 x	2	
47	1 " 5 " 15 x	1	15
48	1 " 10 " 39 x	6	30
49	1 " 10 " 39 x	6	30
50	1 " 10 " 39 x	6	30
51	1 " 8 " 42 x	5	36
52	1 " 11 " 39 x	7	9
53	1 " 1 " "		51
54	1 cseber	1	15
55	1 viseltes cseber		36
56	1 sutu	14	
57	1 viseltes kazány	7	30

Sertések

58	2 öreg kocza	17	
59	3 süldő kocza	18	
60	2 malacz	5	30

Az udvaron

61	Nagy életos kas	60	
62	1 sertés ól	30	
63	Másik sertés ól	20	
64	Az udvaron kerítésnek fából való része	10	
65	Ház, pitvar, kamra, kut, istálló, szinnek, az építők becsüje szerint	350	
66	Az udvaron levő kut	12	
67	A házhoz tartozó udvar	225	
		3 476	46

MVL Tu. jzk. 1806. 3.

8.

Balidogult Benák Józsefnek minden ingó és ingatlan vagyonárul való becsü

1806

1	Vagyon egy jó ház, pitar kükeményre Egy öreg kamra becsültetett	150
---	--	-----

	F	x
2 Az Egész porta becsültetik	140	
3 Vagyon másik ház. Roskatt Becsültetik	25	
4 Vagyon kettős jó sertésöl. Becsültetik	28	
5 Vagyon egy roskatt buzás kas. Becsültetik	7	
6 Vagyon egy 7 akós hordó. Becsültetik akója 30	3	30
7 Vagyon Ardicsban 58 utbul álló szőlő. Becsültetik utta 2 f 44 tőkéből álló	116	
	469	30

NVL TH. jzk. 1806. 3.

9.

Néhai Nagy János Successorait illető substantia licitáltatott a köztök
lelendő osztály meg tétele végett

	1806	Betsü ára	Licitált ára
		F x	F x
1 Sertés öl	10		23 20
2 Hambar	20		27
3 20 ut szőlő	50		101 3
4 Szilvás ötöd részén	23		56 18
5 Tehén		15	33
6 Karszék		30	1 30
7 Karszék		30	1 34
8 Rengő		15	39
9 Asztal	4		6 3
10 Mosó szék		20	33
11 Dagasztó teknő		15	1 26
12 Mosó teknő	1		2 18
13 Gyúró teknő		20	54
14 Teknő		3	9
15 Kis teknő		2	6
16 Restakéreg		1	2
17 1 Szita		9	21
18 1 Szita		10	21
19 1 Resta		30	1 4
20 1 Resta		20	43
21 1 Üst	3		5 40
22 1 Tepsi		10	30
23 1 Tepsi		10	24
24 1 Vas fazék		10	27
25 kis Serpenyő		5	10
26 Serpenyő		4	8
27 Lábas		2	5
28 1 rakás fa	3		5 24
29 1 10 akós hordó	4		7 36
30 1 Hordó 2 akós		10	27
31 Pálinkás hordó		10	36
32 Káposztás hordó	1		2
33 Tsöbör		10	24
34 1 Vella		3	6

		F	x	F	x
35	1 Véka		2		5
36	1 Véka		15		20
37	3 Kosár		3		6
38	4 Kosár		10		14
39	kis Veder		10		20
40	/sic!/ 1 Désa	2		3	
41	1 Désa		10		24
42	1 Désa		5		10
43	1 Kocsi ponyva	1		2	3
44	1 vas vella		10		39
45	1 vas vella		10		33
46	1 Fűrész		20		37
47	1 Fűrész		10		19
48	1 vas horog		10		25
49	1 darab vas	1		2	33
50	1 Nád vágó		10		21
51	1 Szekertze		20	1	36
52	1 Balta		30	1	
53	1 Békó		20	1	33
54	1 Lántz	2		3	6
55	1 Keresztes		10		39
56	Hámfa		8		16
57	1 Tsikoto	1		2	
58	1 Tsikoto		20	1	9
59	1 Tsikoto téslástul		30	1	21
60	3 Ostor		20		31
61	Nyereg	2		4	6
62	3 Hám 1 Gyeplü	2		3	30
63	2 Istrán		10		25
64	1 Pányva kötél		30		49
65	1 kocsi kötő kötél		30		44
66	" " "		6		17
67	1 Kasza		20		46
68	1 Kasza		20		51
69	1 rossz Kasza		10		15
70	1 Kasza nyél		6		13
71	Üllő Kalapáts		10		16
72	1 forgó karika		10		30
73	3 pár lópatkó		30	1	3
74	2 karikás marok vas		10		22
75	Tésla végire való vas		10		16
76	4 kerek szeg		12		24
77	dirib darab vasak		12		25
78	4 Karika		10		21
79	patkán fogó vas		10		16
80	Ló kefe		10		18
81	Ló kefe		6		12
82	Furu		4		10
83	Vésött		2		5
84	1 Vésött		2		7
85	1 Kapa		3		7
86	1 Furu		10		21

	F	x	F	x
87 Logos kantár feje		1		3
88 1 rossz Kapa		2		5
89 1 fa vella		10		34
90 1 Lámpás		3		8
91 Darab kasza		4		14
92 két rossz Kapa		3		10
93 1 rossz Nyereg		3		12
94 1 darab vas		10		21
95 1 vas gerebje		30	1	
96 5 szál Deszka	1		2	
97 1 Ásó		15		30
98 1 Talitska		17		24
99 Saroglya		3		6
100 2 Fa tányér		2		6
101 2 Fa tányér		2		6
102 3 fa tányér		3		7
103 1 Véka, Lapát		-		34
104 3 Fazék		20		35
		<hr/>		<hr/>
Sma			299	46

MVL Tu. 1806. 15.

10.

Veron György árváit illető vagyonnak Összeírása

1806. augusztus 19.

Anno 1806. die 19. Aug.

a Marosba véletlenül elmerült és belé fuladt Veron György feleségével Halász Marival, 10 eszetendős fíjacskája Mihály; megmaradtak pedig 4 árvái, u.m. János 12, Anna 8, Sára 6, György 5 esztendősök, kiknek megmaradt javaik a város részéről kirendelt Deputatio által, mellyben jelen voltak Fejérvári Péter és Varga János eskütt urak, e szerint feljegyeztettek.

1. Mostani vásárban eladatott 2 kocsis ló, kocsi hámmal gyöplível, meg vette Olasz Péter, mellyet felvett Halász János atyafi	142	22
2. Ugyan azon vásárban eladatott 1 tavalyi üsző borju Halász Ferencznek, ennek az árát is Halász János atyafi vette fel	15	
3. 1 pár eke szarvat megvett Pap András ur és az árát felvette Halász János u.m.		45
	<hr/>	<hr/>
	158	7

Még meg vagynak

4. Házi örökség
    abban
5. 1 festett asztal
6. 2 pad az asztal mellett
7. 1 Fogas
8. 3 cserép tányér
9. 1 fertályos üveg
10. 4 Kép
11. 1 láda. Megmarad
    abban
12. 1 Kalap. Megmarad
13. 1 Pamukos kikes abrosz. Megmarad
14. 2 Szakasztó nagy ruha. Megmarad
15. 1 pár fehér ruha. Megmarad
16. 1 Himes lepedő. Megmarad
17. 1 kik habos viseltes szoknya
18. 1 kik virágos selyem pruszli
19. 1 festett nyoszolya. Viseltes
    abban
20. 5 töltött párna. Megmarad
21. 2 derék ally. Megmarad
22. 1 Lepedő. Megmarad
23. 1 fejes viseltes nyoszolya az édes öreg anyyuké
    abban
24. 1 keskeny lepedő. Megmarad
25. 1 Szita
26. 3 zsákba annyi köből Buza. Megmarad
27. 2 darab kocsi kötő kötél
28. 1 4 akós hordó
29. 1 köből Buza. Megmarad

A Pitvarban

30. 1 szapuló dézsa 1 vas abroncsal
31. 1 ócska foltos üst
32. 1 " 3 lábu vas serpenyő
33. 1 vas tepszi
34. 1 lóra való hám
35. 5 Kenyér sütő kosár
36. 3 cserép tál. Megmarad
37. 1 szűrő szita. Megmarad
38. 1 Csikmák szűrő
39. 1 Teknő vakaró
40. 2 Cserép fődő. Megmarad
41. 1 gyalog szék 3 lábu
42. 2 vizes korsó. Megmarad
43. 1 Kanta. Megmarad
44. 1 ócska Szűr. Megmarad
45. 1 pár asszony csizma viseltes
46. 1 mosó szék
47. 1 rozs ajtótorja a házzal edgyütt

A ház padlásán

- 48. 1 köből Buza egy zsákba. Megmarad
- 49. 1 véka Buza 1 sütő teknőbe, a buza megmarad, a teknő eladó
- 50. 1 pár nyakló láncz
- 51. 1 szakadt vas karika
- 52. 1 Villa-hajtó. Megmarad
- 53. 1 vájog-vető
- 54. 2 Kapa nyelestül
- 55. 1 kis Korong orsó 2 vas karikával
- 56. 1 darálóhoz való kerék, görbe vassal, 2 darab kővel
- 57. 1 Fűrész
- 58. 1 Nyak szeg furu
- 59. 1 fa-czirkalom
- 60. 1 ócska Láda sarok pléh nélkül
- 61. 1 vas fülű veder 1 vas abroncsal
- 62. 1 Szűrűre való 5 fogu vas gerebje
- 63. 1 Kasza nyelestül
- 64. 1 Tokmány kövestül
- 65. 2 gombojag mostt fonál. Megmarad
- 66. 7 darab mosott, 1 darab mosatlan fonál. Megmarad
- 67. 1 Tekenő vakaró
- 68. 4 köből Buza. Megmarad
- 69. 10 véka Árpa megmarad
- 70. 8 Szalona megmarad
- 71. 2 Háj megmarad

Kamarába

- 72. 1 sövény kasba 10 köből buza. Megmarad. A kas a Házzal megy
- 73. 1 Tapogató
- 74. 1 Toló
- 75. 1 viseltes fűrész
- 76. 1 hámfára való vas karika. Megmarad
- 77. 1 Bődön megmarad

Az Istállóba

- 78. 4 viseltes kocsik kerék
- 79. 1 jó fa villa
- 80. 1 Lapát
- 81. 1 Lóggó, hámfával
- 82. 1 Dézsa
- 83. 1 Talicska
- 84. 1 Szűrűre való lágy söprű
- 85. 2 Malacz
- 86. 1 rossz ló vakaró
- 87. 1 rossz Lőcs
- 88. 1 rossz vonó szék
- 89. 1 tányiros
- 90. 1 cserép lábos
- 91. 1 kis lábos
- 4 kis bögre

92. 2 darab deszka, 1 kovász fa
 93. 1 bogja széna 15 vontató
 1 " " 5 vontató

94. 1 köblös földbe Kukoricza vetés. Megmarad
 95. 1 vékás földbe Kukoricza vetés. Megmarad

MVL Tü. jzk. 1806. 23.

11.

Nem régen meghalálozott Veron György négy árvaít, ugymint: Jánost, a ki 12. Annát 8. Sárát 6. Györgyöt 5. esztendői illető Házi Örökség és egyéb eszközök, 19 curr. conscribáltatván mai napon Közönséges Licitatión okképpen eladattattak.

1806

Kezdő ár   Utolsó ár
 F   x   F   x

1	kocsi kötő kötél	15		20	
1	viseltes kötél	15		27	
1	pár nyakló láncz	20	1	30	
1	vas fülű vas abroncsos vödör	15		45	
1	fűrész	15		33	
1	Fűrész viseltes	15		39	
1	Láda, pléh sarok nélkül	20		36	
1	Vakaró kés, 1 darab vas	6		12	
5	Kosár	15		30	
1	nyakszeg furó	20		40	
1	rosz ló vakaró	1		2	
1	fa villa	30		54	
1	sütő teknő	45	2	15	
1	szóró lapát	7		9	
1	Kapa nyelestül	9		30	
1	más kapa "	10		24	
1	fa czirkalom	3		6	
1	3 lábu gyalog szék	3		13	
1	rosz löcs	1		1	1/2
1	5 fogu vas gerebje	20	1	15	
1	Toló	3		9	
1	rosz vas karika	7		14	
1	vakaró kés	1		4	
1	vájog vető	1		3	
1	Loggó hámfával	7		20	
1	Hám	9		15	
1	pár piros csizma szár	7		22	
1	dézsza	15		22	
1	Lügző dézsza	40	1	24	
1	Háló Tapogató	20	1	9	
1	Kasza nyelestül, tokmánnyal kasza kővel	1	1	30	

	F	x	F	x
1 Talicska		20		33
darálóhoz való orsó, fogas kerék, 2 darab kő	1		1	15
1 rozsz vonó szék		7		36
1 Tányéros		10		39
1 festett fogas		20		48
1 vas 3 lábu serpenyő		20		9
3 Cserép tányér		9		15
1 Cserép lábos		3		20
1 Cserép Csikmák szedő		1		3
1 Szita		12		15
1 rozsz vas tepsz		3		7
1 Pad		30	1	
1 Pad	1		1	36
1 Mosó szék		3		15
1 kis lábos, 4 kis bögre		6		10
1 kis üveg		1		3
4 rozsz kerék		40	1	24
Házi örökség	400		550	
1 festett nyoszója viseltes		20		25
1 kék habos viseltes szoknya	1		3	
1 kék virágos selyem pruszli		30	1	20
2 darab deszka, 1 kovászfa, 1 lágy seprő		7		15
1 festett asztal	2		4	
1 Kép		1		3
1 négy akós káposztás hordó kővel	1		2	
3 Kép		3		4
1 Bogja széna 15 vontatóbul	40		50	40
1 " " 5 vontatóbul	5		12	30
1 Köblös földbe való Kukoricza vetés				
Az Árvák részére az Özvegy Halász Jánosné megtartotta, mellyért ígértek 24 f 15 x				
Summa			652	08 1/2

MVL Tü. jzk. 1806. 23.

12.

Néhai Vajda Pál Javainak András és István succesori közt megteendő osztály végett Licitatio által eladásának feljegyzése

1806

Az eladandó Jóság	Kezdő ára		Utolsó ára	
	F	x	F	x
1 Vontató kötél	2		5	3
6 Bögre		18		24
6 Bögre		15		24
3 Nagy fazék		20		30

	F	x	F	x
6 Bögge		15		22
1 Réz fazék	2		3	30
6 Bögge		12		17
6 Bögge		12		21
6 Tál		30	1	21
10 Tál apró		12		16
4 Tál		30		54
7 Tál		30	1	6
6 Tál		10		19
2 Tál		7		12
15 Kanál fa		15		21
2 Bögge		7		12
2 tserép lábos, 1 kantsó, 1 rozsz reszelő		10		16
1 Rozsz gyertyatartó		3		15
1 Réz üst	3		6	36
1 Vas tepsi		30	1	
1 Festett nyoszoja	2		3	6
1 Más " "	2		4	39
1 Festett karos szék		30	1	24
1 " " "	2		5	6
1 Fa téka		30	1	
1 Vas gereben		40	1	6
2 Kép	1		1	6
2 Kép		30		39
2 Kép		30		45
2 Kép		20		40
2 Kép		20		26
2 Kép		10		20
1 Kép		30		51
5 Kép		10		15
1 Dészalom		20		36
1 Almárium	5		10	8
1 Kis teknő		7		18
1 Rozsz "		5		7
1 Nagy teknő, megmarad				
1 Döbbeny		7		13
5 Kosár		6		18
1 Vas tepsi		8		20
1 Nagy kosár		10		21
1 Rosta		30		36
1 Kanta		20		38
1 Tarhonya rosta		5		8
1 Szita		3		8
1 Szita		10		16
1 Rosta		7		11
1 Fölhétz	1	15	2	37
2 Karszék	1	30	3	23
1 Eke tajigástul vasastul	10		18	
1 Szán	4		6	43
1 8 akós hordó	5		7	08
1 3 akós "	2		3	37
1 10 akós "	4		7	18

1 Gyepplő
 1 Kis hordó
 2 Szán
 8 Zsák
 1 Fejsze
 1 Csöbör
 1 Két akós hordó
 1 Kis hordó
 1 Nagy csöbör
 1 8 akós hordó
 1 Rosz fejsze
 1 5 fogu gereblye
 1 6 akós hordó
 1 Désa
 2 Furó
 5 Rosz vas karika
 1 Nád vágó
 1 Mettsző kés
 1 Ülő, kalapács
 1 Ostor, 5 vas karika
 2 Vas villa, nyelestül
 1 Fejő és 1 sőtartó
 1 Szekercze
 1 kis kéz vonó
 1 roz vas villa
 1 " " "
 3 billeg-vas
 1 rozoló, vakaró
 1 vas békó
 1 roz békó
 1 bárd
 1 ostor
 1 "
 1 balta
 1 fűrés
 1 vas horog
 1 kalapács
 1 Salló
 2 darab békó
 1 harang
 1 "
 1 Vontató kötél
 1 Rosz hám
 1 járom
 1 "
 1 ponyva
 1 kapa
 1 tésla, és járom

F	x	F	x
8		10	11
1		1	54
7		10	13
2		4	42
1		1	56
1		2	30
1		2	21
	10		21
3		5	
6		10	40
	30		41
1		1	30
4		6	30
2		3	
	30		57
	10		21
	40	1	42
	10		24
	30		53
	40	1	4
1		2	
	3		6
	30		51
	10		25
	10		24
	30		52
	4		8
	10		12
2		3	29
	30	1	3
	20		30
	40	1	16
	30	1	
	10		27
1		1	30
	15		21
	5		10
	10		16
	20		40
	40	1	36
1		2	3
	50	1	
	6		13
	40	1	24
	20		45
2		3	
	20		54
1	30	3	

Ebből kihuzatik a

Summázva
 tett költség

Sma marad

204 31
12 21
 192 10

Későbbben eladattak

2 fa villa
1 harang
1 teknő
2 rossz horfó
1 rossz eke
1 járom tésla
3 fa villa
2 tésla
1 rossz széna vágó

F	x	F	x
	10		
	10		30
	30	1	
	10		20
1		2	
1		2	
	10		24
	10		21
	30	1	
1		1	6
<hr/>		<hr/>	
Sma		200	51

MVL Tu. jzk. 1806. 32.

13.

Horvát Mihály vagy másképpen Bajnár Mihály csikósnak aki sok házban maradt háza és egyéb jószágának licitáció által lett eladásának feljegyzése

1806

Az eladandó Jóság

1 kép
1 "
1 Szekrény
1 Téka
1 Tükör
1 Kép
1 "
1 "
1 "
1 " nagyobb
5 Kép
1 Festett Láda
11 Darab apró tál
3 csésze
3 Törött kép
1 Kosár
2 Pad
1 Kopott festésű karos szék
1 Rossz asztal
1 Festett nyoszolya
1 Más nyoszolya
1 Rossz Pokrócz
2 Párna

Kezdő ára		Utolsó ára	
F	x	F	x
	15		34
	10		19
1	15	2	36
	15		30
	7		16
	10		21
	10		20
	6		10
	6		11
	12		24
	5		7
2		3	42
	6		15
	12		18
	10		25
	6		16
2		3	51
1		2	33
1		2	
2		6	6
2		3	6
	10		20
1		1	39

	F	x	F	x
1 Derékaj	1		2	6
1 Párna		15		39
1 Hordó		30	1	6
1 Szita		12		24
1 Rosta		12		27
5 Kosár		10		30
1 Teknő kitsiny		16		16
5 Darab tál		30	1	
8 Tányér		20		45
5 Rossz csésze		11		18
8 Darab apró bögrék		10		21
3 Fazék		10		21
5 Darab rossz fazék		5		9
4 " " "		2		5
4 " " "		6		12
2 Rossz Lábos		4		8
1 Rossz Serpenyő		15		30
3 Rossz Kantsó		5		10
1 Rossz balta		10		18
1 Kanálos 8 kanállal		9		17
1 Kanta		7		15
1 Kanta		8		17
1 Deszka		10		30
2 Palaczk		7		15
1 Darab deszka		6		12
1 Rossz Kasza		5		10
1 Sertés óll	7		13	
Tűzre való gaz		8		21
" "		15		30
Az ház ára				200 ft

MVL Tü. jzk. 1806. 32.

14.

Molnár András Jóságának, minden ingó s ingatlan sequestáltatása
T. Ns. Sziltesy Pál fiscális Ur parancsolatjából

1807

	Betsü ára	
	F	x
1 1 Kékre festett Láda	4	
2 1 Kék Tzaig szoknya	8	
3 1 Ing váll		30
4 1 Fehér gyóts kötő	1	
5 1 Festett dunna haj	1	30
6 1 Ágy takaró tsalán patyolat		30
7 1 Darab tarka kartony		10
8 1 Vászón lepedő 2 formás 3 szélbe	3	

		F	x	
9	1 Kékre festett hitvány párna	1		
10	1 Fejér, fekete szőrrel varrott párna	3		
11	1 Ótska tok tele volt tollal	1		
12	2 Kék tarka párna	1		
13	1 Kék tarka Dunna	10		
14	1 Ké: tarka harmadfél szélbe ágy takaró	2		
15	1 Kék fonállal szövött négy nyüstös derékaj	6		
16	1 Ótska szalma takaró tsikos		15	
17	2 Vörös fonállal szövött szakajtó ruha		18	
18	1 Ótska fekete láda	1	30	
19	1 Ótska pöndöl		30	/kihizva/
20	1 Virágos hitvány ing		30	
21	1 Házban lévő fehér asztal	5		
22	2 Kékre festett házban lévő karos pad	10		
23	1 Festett ringó karszék	2		
24	2 Festett egyes karszék	2		
25	1 Kékre festett pálinka tartó almariomotska	1	30	
26	1 Házban falon lévő Tükör		45	
27	2 Kék festékes fogas	3		
28	1 Kékre festett rámas nyoszoja	6		
29	1 Fekete magas tornyu nyoszoja	5		
30	1 Fekete kisebb tornyos nyoszoja	4		
31	1 Kisebb ótska törött tükör		12	
32	1 Mihók száju zöld kancsó		10	
33	6 Fogasan függő kékes kantsó és 1 kis butykos		24	
34	7 Meszszelyes füles pohár		21	
35	5 Fehér tányér a fogason lévő		25	
36	6 Tarka fogasba lévő tserép tányér		18	
37	1 Kék festett tányér tartó	1		
38	1 Ótska szekrény	1		
39	1 Ótska nagy hordó	2		
40	1 Festett fazék álló	1		
41	10 Kis és nagyobb fazék		30	
42	3 Tserép tányér		9	
43	1 Ótska vas fazék	1	30	
44	1 Ótska serpenyő		15	
45	1 Tserép tsikmák szűrő		3	
46	2 Fenyő vödör vas abrintsos	1		
47	1 Fenyő Puttony		20	
48	2 Közönséges fejsze	2		
49	5 Tál		15	
50	2 Jó zsák	1		
51	1 Nagy ótska lukas vas fazék		45	
52	1 Közönséges iszkábás teknyő		15	
53	1 Hitvány kotsira való ponyva	2		
54	1 Ótska lapát		10	
55	1 Ótska ásó		30	
56	1 Hitvány ló pokrótz		12	
57	1 Sütő tekenő	1		
58	1 Két akós káposztás hordó	1	30	
59	1 Fenyő hosszó rud		15	
60	1 Kotsi kas	1		
61	1 Nagyobb buzás kas	12		

	F	x
62 1 Kisebb buzás kas	8	
63 1 Öregebb kocza jegytelen	7	
64 1 Jegytelen szőke kis süldő	3	
65 1 Sertés ól	30	
66 50 kéve gaj	3	
67 1 Boglya széna a fél oldalából jól ki van huzogatva	15	
68 A Ház 1 ugy fenyő fa kuttal, 1 ótska vályuval	700	
69 Pásztor Pál obligatioja 18. Marti 1803 super frus	650	

MVL Tü. jzk. 1807. 5.

15.

Szemes István javainak inventálása és felírása

1807

- 1 Vagyon házi örökség, melly áll 1 szobából, 1 Pitvarból, 1 kamarából egy fedél alatt, mellette egy fából rovott sertés ól. Az udvarnak széle hossza 12 lépés.
- 2 1 fenyő deszka asztal x lábra, festetlen
- 3 2 fenyő deszkapad
- 4 1 festett egyes karszék
- 5 1 kantsó
- 6 1 Butykos
- 7 1 sárga mázu meszles bögre
- 8 1 festett nyoszolya
- 9 1 tarka jó lazsnak
- 10 1 tarka viseltés lássnak
- 11 1 háló lepedő 9 szélben
- 12 1 kék pamukos töltött párna
- 13 1 sárga szőrrel varrott párna
- 14 2 szűtt veres pamukos töltött párna
- 15 1 Derakajj
- 16 1 szalma takaró
- 17 1 négy nyüstös derékaj
- 18 1 jó ködmön
- 19 1 pár asszony csizma

A konyhában

- 20 1 réz üst
- 21 10 darab tál kisebb és nagyobb
- 22 12 darab fazekak
- 23 1 csikmákszűrő cserépből
- 24 1 fődő
- 25 1 kis tál
- 26 1 szekrény retesszel
- 27 1 nagymosó teknő
- 28 1 kis gyuró teknő
- 29 1 téj szűrő szita

- 30 1 Butykos
31 2 zsák, egybe 1 1/2 véka liszt, másikba 1 véka buza
32 4 kis tál a tükör helye mellett
33 1 kefe, 1 kis üveg
34 1 lugzó dézsa 1 akos
35 1 fenyő deszka polcz
36 1 csontvágó
37 1 fejtér zsacskóba 1 icze tarhonya
38 1 vas-ráspoly
39 1 festett láda
40 2 derékajj czihája
41 1 párna takaró
42 1 egyvégű kék pamukos kendő
43 1 rőf uj vászony
44 1 darab fonál fél pászta
45 1 párna
46 3 darab szappan
47 1 tekerítés kender czémának való
48 1 kis tükör
49 1 gombolyag vastag czérna
50 1 fog-húzó eszköz
51 1 dirib darab irások, mellyek közt nevezetesek
Szemes János /nyugtája/ 27 Julii 1806 500 fról, mellyeket
felvett Szemes Istvántól 2 fertály föld árába
Portó czédula ezen esztendőre, mely szerint tartozik 6 f 30 x
Taksa czédula " " " " 11 12
52 1 kotsira való ponyva a kamrában
53 2 üres zsák
54 4 darab fonál zsáknak való
55 1 zsák, melybe a szállásra kenyeret vittek
56 1 talicska, Csirinénél
57 1 vas gereben
58 2 van gereblye szűrőre való a palláson
59 5 kenyér sütő kosár a padláson "
60 1 dagasztó teknő
61 2 fertály szállás föld
62 őszi és tavaszi gabona vetés, mely megnézettni fog
63 1 kasza
64 1 favilla
65 1 tehén, tavalyi és idej fájával, Burunkai Jánosnál
66 1 csomó szősz
67 1 vasas kocsi
68 1 kocsi kötő kötél
69 2 kender hám
70 1 akós hordó
71 1 viseltes gyeplő
72 Német István adós 30 ftal
73 1 jó szoknya Csirinénél
74 1 viseltes szoknya
75 a szálláson két bogja széna
76 16 pászta fonál Burunkai Jánosnál
77 5 pászma fonál zsáknak való
78 Burunkai Jánosnénál egy darab szalonna, félnél kevesebb
mellyet az elvitt 1 zsákban

16.

Néhai Tari József ur megmaradott mindennemű vagyonainak inventariuma

1807

- 1 Ház: Örökség
- 2 Ardicsban 1 palasza Bozsogi szölleje felé 64 ut
- 3 " 1 " 56
- 4 1/3 rész vízi malom
- 5 1 Fűzes Kopjás alatt
- 6 1 Fűzes Kása mellett
- 7 Sz. Lőrinczen veteményes kert
- 8 3 esztendő: Sertés az ólban

A szobában

- 9 1 4 szegű veres asztal
- 10 1 4 " kisebb Tölgyfa asztal
- 11 1 " " "
- 12 1 Térdeplő almarion
- 13 1 két karú szék
- 14 2 Bőrös egyes szék
- 5 egyes fa karszék
- 15 1 Falra való óra - Tokostul
- 16 1 Veres festett fogas
- 17 6 darab vászonkép
- 18 1 nagyobb kép üveg alatt
- 19 1 Réz kép
- 20 4 Tükörös kép
- 21 2 kisebb kép üveg alatt
- 22 2 kisebb " üveg alatt
- 23 1 réz feszület
- 24 1 Tükör
- 25 1 Póczos armarion
- 26 Rosz klarikadium
- 27 3 fekete nyoszolya
- 28 1 Puska
- 29 1 Réz csákány rezes nyéllel
- 30 1 Láda
- 31 1 Derakalj
- 32 1 Faplan
- 33 1 Dunna
- 34 10 vaszon lepedő
- 35 1 gyolcs lepedő
- 36 4 Tájos /?/ abrosz
- 37 6 Törülköző kendő
- 38 5 Párna
- 39 2 Régi gyertyatartó
- 40 1 Hamvevő
- 41 5 Nyakas zöld üveg
- 42 4 Palaczk
- 43 3 Karafina
- 44 7 Üveg Pohár
- 45 1 Kézi lámpás
- 46 1 Szalmás üveg

- 47 1 Fa gyertyatartó
- 48 11 apró üveg
- 49 1 Üveg só tartó
- 50 1 fa Rőf
- 51 59 1/2 Rőf vászon
- 52 3 asztal-kendő
- 53 1 Szalma Tál-alávaló
- 54 3 férfi ing
- 55 3 " Lábba való
- 56 1 nád pálczára való ezüst gomb
- 57 18 ezüst gombbal, 36 Pikkellyel, 2 ezüst csattal Dolmán
- 58 15 pár ezüst gomb
- 59 1 Szenteltvíz tartó bádógból
- 60 2 kép a belső szobában
- 61 Vizi malomhoz való vas szegek kosárba
- 62 1 viseltes dolmány 18 réz gombbal, két sor pikkellyel
- 63 1 Gyűszű
- 64 1 4 szegű attzél Tükör
- 65 1 Papiros nyíró olló
- 66 1 Veretva
- 67 1 ivóeszköz tartó Ládacska
- 67 1 Tokos Pápa Szem
- 68 1 Férfi Bunda
- 69 1 Magokat tartó Lada. Sok fiokkal

Konyhai eszközök

- 70 1 2 felé nyíló almarion
- 71 1 kisebb almarion
- 72 1 Kis asztal
- 73 1 Tálas tányéros
- 74 1 szegletbe lévő Tányéros
- 75 1 réz mosár törővel
- 76 1 tüles réz Bogrács
- 77 1 Réz üst
- 78 1 Réz Tepszi
- 79 2 Réz Kasztrol
- 80 1 vas rostély
- 81 1 Pecsénye sütő nyárs
- 82 1 Furó
- 83 15 darab cserép fazék
- 84 5 darab " Lábas
- 85 3 darab " Csésze
- 86 5 " " kis Bögre
- 87 5 " " Tál
- 88 1 Konyha Kés
- 89 1 Tányér

A Pinczébe

- 90 Szekercze
- 91 1 2 akós hordó
- 92 1 Bődön Zsir /áthuzva/
- 93 1 Kád 30 akós
- 94 1 " 20 "

- 95 1 cseber vas abronccsal
- 96 1 " fa "
- 97 1 Nagy eletes /életes/ hordó 3 vas abronccsal
- 98 1 1 akós hordó
- 99 1 1/2 " hordó
- 100 1 20 itzés "
- 101 1 10 itzés "
- 102 1 15 itzés "
- 103 1 Szöllő ültető Furó
- 104 1 Szófos vas abroncs
- 105 1 Szuró nyese /?/
- 106 1 Ruha Magolló
- 107 1 Rámás kis fűrész
- 108 1 Kapa nyeles
- 109 1 Ásó nyeles
- 110 1 Hagyma kapa
- 111 1 Kőszöri kü vas Tengellyel
- 112 2 Furó
- 113 1 Czirkalom
- 114 1 Kulaty
- 115 1 Zöld Butykos
- 116 1 Két kéz vonó
- 117 1 Kéreg véka
- 118 1 Vonyó-vas
- 119 1 Véső
- 120 1 Fél-kéz fűrész
- 121 1 Ponyva
- 122 3 Uj zsák
- 123 1 Lajtorja
- 124 2 Ócska zsák
- 125 7 Szakasztó kosár
- 126 1 Fa Tötsér
- 127 4 köbölnyi árpa kádba
- 128 A padlásan árpa 20 köbölnyi
- 129 " buza 2 "
- 130 2 darabba vágva 1 Szalonna
- 131 1 5 akós korpás hordó
- 132 1 2 akós 2 fenekű "
- 133 1 10 " " "
- 134 1 7 " " "
- 135 1 4 " " "
- 136 1 2 " vas abroncsos
- 137 14 darab száraz malom Talap
- 138 1 hus vágó Bárd
- 139 1 Ótska Bor sutu
- 140 5 szál fenyődeszka
- 141 1 Vaj szűrő eszköz
- 142 2 Öll puha Tüzi fa
- 143 1 hus vágó asztal 4 lábú
- 144 1 Tekenő csap alá való
- 145 1 napóra kő Táblára
- 146 2 Bádóg locsoló

<u>Activa adósságok</u>	F	x
Horavecz Fülöp Zsidónál bár ára még van	66	30
Prohászka János kovácsnál	100	
Tary György ur	80	
Kis István	50	
Karácsonyi József	18	41
Misztrai Antal	25	
Tari János 2 köből árpát elvitt per 5 f	10	
2 " zabot " per 4 f	8	
7 véka árpa per 1 f	7	

MVL Tu. jzk. 1807. 19.

17.

R. Szabó Sándor mindenféle vagyonyai felirattatván

1808

	F	x
1 Egy ház, amelybe vagyon 1 szoba, 1 kamara a végibe istálló	100	
2 a házba 1 asztal	2	
3 2 pad	3	
4 Két akós hordó a mellybe vagyon 1 akó káposzta, megették	5	
5 a kamrába 7 hordó, a melly tészen 31 akót	31	
6 Egy öt akós hordó tele veres borral	30	kihuzva
7 Kiss Tódornál van 3 akó bor	18	kihuzva
8 A kamrába 4 akó törköly	8	
9 Két ló paripa és kotsi, egyik pej a másik szattyán szörü	100	
10 1 pár fehér ruha	3	kihuzva
11 1 uj kalap	2	kihuzva
12 1 suba	5	kihuzva
13 1 kankó	2	kihuzva
14 A pitvarba 1 nagy láda, Pálnál van	3	
15 A házba 1 láda, István vitte el	2	
16 2 szita Palkónál	1	30
17 A konyhába 4 dézsa 1-et elvitt az özvegy, 1-et István	3	
18 a házba is 1 dézsa, meszes rossz vödör volt Istvánnál van	1	
19 1 uj üst a konyhába Pál kiizette Istvánt 2 f 30 xral	2	
20 4 tál	1	
21 2 lábas		40
22 3 fazék		45
23 1 jó vas resta, Palkónál marad	1	30
24 2 párna hajatlan, ez a 2 leányé	2	
25 1 Szán öszve tört, haszontalan volt	2	
26 Jángoron szöllő	2	

MVL Balázs Mihály tutor iratai 1812-28.5.

18.

Néhai Kovács János vagyonának deputáció általi felírása

1808

	F	x
1 A házi örökség 1 Szobával, kamrával, kettős istállóval, két kassal, kettős sertésól- lal, kovácsműhellyel, rová- sos kuttal, tágas fundussal és jó tágas kerttel	800	
2 1 7 akós hordó 1 fenékkal	7	
3 1 6 akós hordó 1 fenékkal	3	
4 1 két akós hordó 2 fenékkal	2	
5 1 8 akós hordó 1 fenékkal	8	
6 1 4 akós hordó 2 "	4	
7 1 3 akós " "	3	
8 1 2 akós " "	2	
9 1 2 akós " "	2	
10 1 Nagy lugzó jó deszka	1	30
11 1 " dézsa tsöbölnek		51
12 1 kisebb dézsa		30
13 1 kisebb dézsa		30
14 1 " "		24
15 3 fejő		45
16 1 bödöny		30
17 1 egész vékás kéreg		30
18 2 fél vékás kéreg		30
19 1 Nagy szekrény életnek való	3	
20 1 kisebb életnek való	1	
21 1 Sütő Teknő viseltes		30
22 1 Gyuró Teknő	1	30
23 1 új mosó Teknő	1	30
24 1 másik otska mosó Teknő		30
25 2 kisebb teknő		45
26 2 vas rosta 1 hitvány és 1 jobb	2	
27 2 ótska szita	1	
28 1 Tarhonya rosta		15
29 1 abrak rosta		30
30 1 viseltes rézüst	3	
31 1 jó vas fazék	2	
32 1 viseltes vassfazék		30
33 1 serpenyő nagyobb lábatlan		15
34 2 kisebb serpenyő		6
35 1 bádóg torna reszelő		6
36 42 darab fazék, kisebb nagyobb	4	
37 43 darab Tál félék	5	
38 3 tserép csikmák szűrő		30
39 6 tserép fődő		18
40 2 fatányér		12
41 a házba 3 tserép Tál		36
42 3 füles üveg pohár		18
43 2 mihók kantsó		24
44 1 bádóg itzés		45

		P	x
45	1 viseltes vasas kotsi	50	
46	2 jó kapa nyelestől	1	
47	1 keresztos hámfa 2 lóra való	1	
48	2 Lántz	2	
49	1 ásó nyelestől		30
50	2 nádvgó	2	
51	2 harang, 1 nagyobb és 1 kisebb	1	30
52	2 kotsis Ló	100	
53	Eke, Talyiga, tzomer szegestől, tsoroszlya, borona	10	
54	3 Járom	1	
55	2 fa vella	1	
56	1 vas vella		24
57	2 szij hám és 2 gyeplő	6	
58	2 rudas fa és 1 vontató rud	1	
59	1 uj törő	1	
60	2 dagasztó székláb		30
61	1 Széna vágó	3	
62	1 Metző kés		15
63	1 fejsze és 1 balta	3	
64	1 üveg lámpás		30
65	1 nyeles vas tepszi	1	
66	1 vas mozsár törőjével	1	30
67	1 réz tepszi	3	
68	1 Toló kasza	2	
69	3 sertés az ólban	36	
70	15 köből buza		
71	kasza árpa mintegy 7 köből		
72	A szekrénybe zab mintegy 6 köből		
73	7 téli malacz a Csűrhen	28	
74	2 öreg kocza a Csűrhen	40	
75	Prücskösbe 54 ut szállló	150	
76	Az Ingóba 30 ut szállló	45	
77	a barmon 1 öreg meddő Tehén	40	
78	2 tavaji Tinó	30	
79	1 fijas Tehén	45	
80	1 Tavaji üsző	13	
81	Szentesi Pálnál tartozás vagyon	150	
82	Ladányi József asztalosnál	100	
83	Német Antalnál	50	
84	Fekete Mihálynál	25	
85	Varga Jósefnál	25	
86	Ladányi Istvánnál 1 Ló ára	40	
87	készpénzben vagyon	150	
88	Sz Lőrinczen egy darab káposztás	2	
<u>A kovács műhelyben</u>			
89	2 nagy verő és üllő	110	
90	4 félköz verő	3	
91	1 kiskalapács		15
92	2 gömbölyű vak jukasztó és 2 hegyes jukasztó	2	
93	2 malomhoz való gömböjű	1	
94	2 ráf jukasztó	1	15
95	2 ló patkó jukasztó	1	

		F	x
96	2 vágó	1	15
97	1 szerszám jukasztó		45
98	1 gömböjű véső		30
99	1 kerékszeg jukasztó		18
100	1 karika hajtó	1	15
101	1 Fogzó	1	30
102	1 tsizma patkó forma	2	
103	1 fejsze torkoló	1	
104	2 marokvas homorító	2	
105	2 üllőbe való vágó	1	
106	2 stekli	1	30
107	2 persej véső	1	
108	2 tönk	4	
109	3 Szeg fejező	3	
110	1 köröm ráspoly	3	
111	1 gömbölyű reszelő		24
112	2 szerszám torni		30
113	2 gyalog vágó		30
114	1 fél gömbölyű		24
115	1 patkó torni		6
116	1 gyalog jukasztó		6
117	1 szöghuzó		6
118	2 gömbölyű gyalog jukasztó		30
119	1 tsizma szuró		9
120	1 pár ló száj tisztító	1	30
121	1 kriszti vas		30
122	10 fogó	13	
123	1 pánt fogó		45
124	1 Koh lapát		12
125	1 Logli		12
126	1 Koh nyers		12
127	1 pemet		30
128	6 spáring		45
129	1 tűz kutya		10
130	2 ráf huzó	2	
131	1 köröm vágó	2	
132	1 jukas karika		15
133	1 szarvas üllő	6	
134	1 furó	4	
135	3 fertály Szállás földön levő örökség t.i. verett falu ház és istálló	50	
136	Egy marha tartó istálló külön	30	
137	Egy rováos kut ágassal, gémmel és vasvederrel	25	
138	2 kis boglya széna	50	
139	1 boglya árpa	15	
140	kis rakás buza szalma	3	
Summa		2 379	43

19.

Néhai Szemes István árvájának Supstantiaja Inventaltatott

1810

	F	x
1 Vagyonház kamarával 3 ajtóval vas sarokra és pléhekkel fa ablakra	300	
2 Asztal, két fejér pad	7	
3 Kasza, favella	2	
4 Egy vasas kotsi	50	
5 Hám, gyepő, kenderből viseltes	1	
6 Szűrűre való gerebje	1	
7 Hét zsák	7	
8 Egy kis ponyva	10	
9 Egy üst, egy vas fazék	10	
10 Egy szekrény magas tetejű	2	
11 Három teknő, egyik kisebb	3	
12 Egy vas gereben	2	
13 Egy kasza vas		51
14 Egy szita		20
15 Egy Tajitska	1	
16 Egy akós hordó	1	
17 Egy nagy Desa	1	
18 Egy tarhonya rosta		20
19 Egy darab fenyő gerenda	1	
20 Egy sertésnek való váju	1	
21 Tizenkét darab tál kisebb, nagyobb	2	
22 10 fazék kisebb, nagyobb	1	
23 Eke vassal csoroszjával, cimer, eszteke	7	
Vagyon egy tehén	100	
Vagyon két fertáj szálás föld		
Vagyon ház, vert Istálló		
Vagyon kut rovasos fenyőfa		
Vagyon vasas veder		
Egy Bogja szénát eladott	35	
Két Ökör borjut eladott	100	
Két lovat eladott	110	
Egyet a városba eladott	65	
Egyet /lovat/ eladott	60	
Eladott egy bogja szénát az ötsének	55	
Egy Tehenet eladott fiastól városba	65	

MVL Tü. jzk. 1810. 6.

20.

Néhai Kádár József árváinak maradt vagyontjai eképen
inventáltattak

1810

	F	x
1 Vagyon egy ház, mely eladatott	535	
2 Vagyon egy fertálból álló szállás föld		
3 Három tál	1	
4 Egy butykos		45
5 Hat kisebb nagyobb fazék		21
6 Egy réz üst	11	
7 Egy resta		30
8 Egy szita	1	9
9 Egy sütő teknő	4	18
10 Egy nyoszola	11	20
11 Három zsák	3	
12 Egy rossz asztal		
13 Két szál deszka	1	30
14 Egy nyolcz akós hordó egy fenékkal	5	20
15 Két süldő	40	
16 Négy kisebb tál	1	3
	619	16

MVL Tü. jzk. 1810. 30.

21.

Néhai Varga András Successorait illető vagyonoknak felirása és Licitation
való eladása

1810

No	A felsorolt és eladott jószág	becsü ára	Licitált ára
		F x	F x
1	1 Eke Talyiga, laposs vassal	7	7
2	Sz Lőrinczi Káposztás kert	16	56
3	Ugyanott egy kis Szilvás	7	16
4	1 Nyoszolya	5	6
5	1 Nyoszolya	5	6
6	Pad, melynek az allya Almárium forma	7	9
7	1 fogas	15	33
8	1 Üveg lámpás	24	1 15
9	1 Szita	1	1 3
10	1 viseltes asztal	30	1 15
11	2 eggyes Karszék	2	3 54
12	1 Tükör	1	1 51
13	1 11 akós hordó egy fenékkal	4	7 30

		F	x	F	x
14	1 6 akós hordó	3		6	30
15	1 2 akós hordó	2		3	48
16	1 cseber és egy Rud		30	1	54
17	1 Rosz Nyereg és 1 gyeplő ág		30	1	36
18	1 viseltes Kéreg véka		10		42
19	1 Mosó Teknő		30	3	12
20	1 hasadt Teknő		20	1	45
21	1 Sütő lapát		12	1	10
22	1 Rosz Bétsi Font		6		24
23	1 lépező vas kés		17		18
24	1 Sarló		10		16
25	1 Csobolyó		10		12
26	1 hosszú zölgyfa Szék		30	1	48
27	10 Zsák	5		7	50
28	1 Nyeles Tepszi	1		2	24
29	1 rossz Dézsa		5		24
30	1 Meszes Dézsa		12		43
31	1 Szekrén	1	30	2	42
32	1 Meszes cserép tál		12		34
33	1 Lugzó Dézsa	1		1	33
34	1 félfenekű akós hordó		20		20
35	1 11 iczés hordó		30		49
36	1 fa Töltsér		15		25
37	1 kis Dézsa		24	1	
38	1 cserép lotsoló		15		45
39	1 viseltes vas-Rosta		12		43
40	1 vas-Kolomp	1		1	21
41	6 darab szakadozott vas foglalók		24	1	24
42	2 nagy gyékény kosár		24	1	
43	1 elszakadt rossz kötél		18		45
44	1 evező lapát		17		25
45	1 kapa nyelestül		45	1	39
46	1 Vonó-szék		12		18
47	1 Törő	1		1	57
48	1 rossz Törő		6		30
49	1 rossz hasadt Teknő		12		16
50	1 ótska réz üst	5		10	18
51	1 Csont vágó		12		30
52	1 Vasas veder	1		3	21
53	2 Nagy tál		30		54
54	3 kisebb tál		30		40
55	11 darab kisebb tálak	2		2	3
56	17 darab tányér	1	42	1	42
57	1 Laska szedő cseréptál		12		13
58	1 Torma reszelő		6		13
59	4 Nagy fazék	1		1	36
60	1 Törött nagy szilke		12		13
61	1 Ón tál		14		35
62	Kocsira való uj ponyva	6		15	

Summa

208 1

22.

Bökönyi András vagyonoknak licitation való eladásának feljegyzése

1811.

Az eladott jószág	kezdő ára		egész ára	
	F	x	F	x
1 fijas tehén	150		250	
1 fijas tehén	150		311	
1 fijas tehén	150		251	
1 tavaji üsző	100		140	
1 szürke ló	20		41	
1 4 fü gama csödör	60		81	
1 4 fü fekete kancza	100		102	
1 fekete paripa	100		213	
1 sárga paripa	100		174	
1 eke szerszámmal	20		40	
1 kocsi	150		272	
2 kender hám	5		7	
2 szijhám	6		19	
1 gyepelő	5		10	
1 láda	10		14	
1 vontató kötél	5		10	30
12 lud, párja	2		34	30
10 tyuk "	5		14	10
1 szőr pányva kötél	2		5	3
1 nádvágó	2		6	15
1 nádvágó	6		9	15
1 szekercze	3		8	
1 fejsze	4		9	
Árpa köble 15 f		városé		
Zab köble 14 f		városé		
1 vas békó lántzal együtt	4		7	6
1 ocska vasas veder		10	1	36
1 ásó nyelestül	1		3	3
1 kapa nyelestül	2		3	45
1 kapa törött nyéllel	2		5	
1 favilla		15	1	48
1 favilla	1		3	30
1 vasvilla	3		6	
1 vasgereblye	2		5	
1 talyitska	4		8	24
1 fél akós hordó fél fenekű	1		6	3
1 10 akós 1 fenekű hordó	10		23	15
1 2 akós hordó	4		9	36
1 vas gereben	2		8	30
1 tej szűrő	1		2	30
1 lugzó dézsa		33		51
1 rosta		30	2	24
1 szita	1		3	30
1 rézüst	5		27	30
1 fél vékás		30	2	45
1 sótartó		15	1	6

	F	x	F	x
1 vas tepszi		30	1	57
1 kis vasfazék	1		5	9
6 cseréptál	1	30	2	15
1 zöld butykos		45	1	42
2 fazék		5		6
1 fa mozsár		15	1	3
1 fa bödön tetejével együtt		15	1	6
1 nagy gyékény kosár	1		1	6
1 nagy gyékény kosár	1		1	14
3 szakajtó kosár		12		51
1 festett láda	5		8	
2 csomó kender	20		25	15
1 vas lábas	1		5	21
1 törő		30	1	18
1 tiló		30	1	45
2 suk fa		10		45
4 rakoncza				30
1 darab fenyő	1		7	30
1 fenyő asztal és 2 karszék	20		24	
1 piros fél hizott sertés	30		63	
1 piros süldő	10		32	
2 fekete süldő	50		61	
2 barna fél husu hizott, meg maradt az özüveg számára				
15 véka kukoricza, vékája 1 forint	4	vékája 2/30	37	30
fél szalonna fontja 2 f 43 x			73	21
1 egész hájj fontja 3 f 33 x			35	30
1 másik hájj fontja 3 f 6 x			27	54
6 itze tehén vaj, ittzéje 1 forint			40	30 kihuzva

MVL Joó István tutor iratai 1811-18. 6.

23.

Szabó Antal vagyonyainak feljegyzése és megbecsülése

1813

	F	x
Vagyon két ház, egy kettős kas, egy tapasztatlan kas, egy kettős sertésöl, egy kutágas, gém ostorfa vödör vályuval, egy tyukól együtt	550	
vagyon a házban egy festött Asztal	4	
két karszék az Asztal mellett	3	
Ágy előtt egy hosszuszék	2	
egy Tomnyos noszoja	2	
másik tornyatlan	1	30
harmadik nyoszoja	1	30
Vagyon 16 párna	18	
Vagyon egy Tsikos Derékaj	3	

	F	x
Másik Deréka	1	
Harmadik hitvány D	1	
Vagyon egy Paplan	4	
Vagyon egy Lepedő	2	
egy ágy Terítő		30
Vagyon Két fogas egyik fijokos	3	
Vagyon 19 üveg kép kisebb nagyobb	12	
Vagyon egy Üveg Tükör	1	30
Vagyon négy Vásonkép	1	
Vagyon még a Fogasba 7 fehértál		15
egy itzés karafina egy meszlos pohár	1	
Vagyon egy Viseltes láda	1	
Vagyon még 9 övőtál	1	
Vagyon még kisebb aprótál		39
Vannak kisebbnagyobb Tsészék		39
Vagyon 5 Főző fazék		35
Vagyon még kisebb nagyobb bögrék 11 Darab		33
Vagyon egy Részbográt	1	
egy kis Sörpenyő		15
egy ótska Vasláb		10
Vagyon egy nagy Viselt üst	4	
Az Másik házban van egy Asztal	3	
Vagyon egy hosszú karszék		45
egy kis kar szék		15
egy karmélkülválószer		10
Vagyon egy Sütő Teknyő	2	
Vagyon egy buros Láda	1	
Vagyon egy korsóálló		20
Az Kamorába Vagyon egy Kád	8	
egy 8 Akos Hordó	4	
Másik Két Hordó 8-8 Akos	6	
egy hibás hordó	1	30
Vagyon 22 akos hordó kettő	4	
egy Káposztás hordó	1	30
egy Tsöbör	1	
egy hitvány Lugzóká		40
Két teknyő tőjhonvaló		45
egy hasat teknyő		10
két kisdet Désa		30
egy töjfa désa		24
egy egészvékás		40
egy resta, egy Szita		45
egy Tscoroszja egy vödörevaló fűlőldalvassal	1	
Vagyon egy Ótska Ponyva	3	
Vagyon négy zsák is	1	36
Vagyon egy rossz Lapát		9
Vagyon egy tarhonyaresta		3
Kiseb nagyobb Ászkok	1	
egy élesztőszárító		6
egy batok lámpás		6
egy povajós		4

	F	x
három Szakajtó kosár	6	
egy hajtot fülü vödör	18	
Vagyon egy rossz kerék 2 pánt	36	
Az Száláson Lévo örökségnek az Inventalasa Igy mönt véghöz		
Vagyon egy ház, Szin, Lóistálló	50	
Vagyon egy nagy Ökör Istálló	100	
Vagyon még egy Szekér Szin, egy Sövényöl	25	
Vagyon még egy rossz Juszín	25	
Vagyon még egy Sertésöl	10	
Vagyon még egy életös kas	20	
Vagyon az Házba két fenyődeszka egy palintz	1	
a pitarba egy uj Szekrény	3	
Vagyon még egy Saj Szék	1	
Vagyon egy házra való Horokfa 24 darab	17	
Kiseb Nagyob Darab fa 20 Darab	2	
A Nagy Istállóba Körösfák 13 D	3	
Négy Szekér keréken 13 karika 8 pánt	4	
egy Szekér tengőj Marokra 2 foglaló	2	
Két Szekér Odal	4	
egy otska eke vas		20
egy Viselt Szán két pántal	1	
egy Szekér nyutó		6
egy Váju	1	
egy Uj eke Uj vassal Tsoroszjával együtt tzimör	10	
Vagyon egy rudas Tesla	1	
Három viselt járom	1	
egy Szántó Tajiga	2	
Két lántz viselt	3	
egy Vontató Kötél	1	
egy rossz kapa		7
egy jó Ásó	1	
Vagyon egy harmatfü üsző tógyelős	60	
egy Kik negyedfü üsző Tógyel	80	
egy Szőke Tehén Tavajifijával	100	

MVL TH. jzk. 1813. 17.

24.

Bernát Ferenc asztalos mestermek, aki több adósságokat hagyott maga után és elköltözött, itten található vagyonnyainak felirata és felbetsültetése

1816

	F	x
1 16 darab pallérozott véső	12	
2 9 darab ótska gyalu vas	2	
3 1 lukasztó Fűrész	1	30
4 2 darab fa ráspoly	1	15

		F	x
5	2 darab srájk módli	1	
6	1 Szeglet-mérték		6
7	Fornélozó Kalapáts	2	
8	6 darab kis gyalu 3 vassal, 3 vas nélkül	5	15
9	7 darab pátki gyalu vassal együtt	8	
10	3 darab pátkány, vas nélkül	1	15
11	2 darab uj furdants furuval együtt	3	
12	1 uj ropant vasastul	2	
13	3 darab rémäs fűrész	5	
14	2 darab Schnitzer	1	30
15	1 véső furkó		10
16	1 Fejes linea és egy sing		9
17	6 darab sráff tzing	6	
18	1 Szolgafa		12
19	1 Gyalupad vasakkal és fijókkal	25	
20	1 Gyalupad " "	25	
21	3 Kis gyalu vassal és egy ropant vassal	3	30
22	1 Fél köszörűkő		40
23	1 Festék törő kő	2	
24	1 Köszörűkőtartó stelázsi	1	30
25	1 Véső tartó fogas		12
26	1 Fűrész tartó fogas		9
27	1 Szerszám tartó almárium	1	6
28	1 Kis fogas		6
29	6 1/2 szál hársfa deszka	5	30
30	4 Keresztlábás fenyőfa asztal, fiókkal, 1 asztal	20	
31	4 darab fekete fa		20
32	8 Karszék kékre festve	12	
33	1 darab téglavető		12
34	3 Nyoszoja láb fenyőfából		27
35	2 darab szóritó		50
36	4 Láda kékre festve pléhvel együtt	24	
37	3 asztalhoz való kerek láb, készületlen	5	
38	2 pár láda alá való gomb		30
39	3 darab diófa deszke	1	
40	1 szóritó ajja		6
41	30 darab festékhez való apró bögre	1	16
42	3 darab ótska gyaluvas		20
43	28 darab Salu Gáter Levél		28
44	1 darab gyalu vas nélkül		16
45	1 darab klopfer		6
Summa		183	36

25.

Rátz Mihály kovács mester szerszámainak felbetsültetése

1816

	F	x
1 Vas satu	20	
1 Nagy ülő	20	
1 Szarvas ülő	5	45
1 Fuvó 2 tőke vasával	130	
1 Marok vas hajtó		24
3 Nagy kalapács	14	48
5 Kis kalapács	5	30
2 Vágó kalapács	2	
11 Kiseb nagyobb lukasztó kalapács	20	
6 kisebb nagyobb vaskohó	24	
1 Köröm tisztító	3	
1 Szájtisztító	4	
2 Szeg fejező	5	
2 Kisebb nagyobb ráspoly	5	
1 Harapó fogó	3	
1 Sróf tsináló	2	
2 Koh szurkáló vas	4	
1 Vas pemét	1	30
Summa	269	57

MVL Tü. jzk. 1816. 78.

26.

A meghalálozott özvegy Kun Istvánné, másképp Asztalos Katalin halála után találtatott vagyonok inventalasa és licitáció által die 14 máji 1817 lett eladattatása

1817

	Becsü ára		licitált ára	
	F	x	F	x
1 1 Ház, melly áll 1 kamarából, 1 udvarból, 1 ocska sertés ólból, 1 rámátlan kútból és 1 vékás kenderföldből			1110	
2 1 tört asztal			2	
3 1 ocska rengő szék			2	30
4 2 ocska karszék			2	
5 2 derékaj és 6 párna a neveletlen gyermek része			33	20
6 1 kocsiira való ocska ponyva			3	45
7 1 két végü törülköző kendő			2	3

	F	x
14 20 darab cserépedény a gyermek része	2	36
17 18 darab két-két pászmás vékonyabb fonál	13	40
18 17 darab vastagabb egy-egy pászmás fonál	9	30
19 két csomó kender és egy csomó szössz	5	30
22 két cserép butykos	1	
52 Az Ingói Hegyben 52 ut szöllő	477	
53 Jángori Hegyben 43 ut szöllő	138	
48 Egy egy akos két fenékkal otska hordó	2	18
48 Egy másik egy akos két fenékkal otska hordó	2	6
49 Két egy-egy akos két-két fenékkal ocska hordó	3	3
50 Egy uj csőbör	3	6
51 Egy bor töcsér		33
42 Egy 14 akos két fenekű otska hordó	6	36
43 Egy 8 akos otska egy fenekű hordó	8	3
44 Egy 10 akos egy fenekű ocska hordó	4	33
45 Egy 7 akos egy fenekű ocska hordó	3	49
46 Egy 4 akos egy fenekű ocska hordó	4	6
24 Két otska nádvagó	3	21
25 Egy uj metsző kés	1	3
26 Egy ocska metsző kés		20
28 Egy nyeles kasza övvel együtt	3	
29 Két favella, az egyik pántos a másik nem	1	30
30 Egy ocska csontvagó		30
31 Egy rossz furó		16
32 Két tört kapa	1	
33 Egy tört ásó		30
34 Egy tányéros fafont		16
12 Egy ocska serpenyő és egy ocska tepsi	1	38
11 Egy vasbogrács	4	
35 Egy pár gombojító; láb nélkül való levelek		16
41 Egy két akos egy fenekű ocska hordó	1	22
13 Egy vas láb	2	
36 Egy dagasztó székláb		42
37 Két ocska garaboj		41
38 Négy ocska szakajtó kosarak		22
39 Egy dagasztó teknő	3	20
40 Egy rossz teknő		24
41 Egy kisebb, egy nagyobb dézsa		30
15 Kilenc otska zsák, a gyermek része	6	
23 Egy 13 öles otska kötél	4	
16 Egy köből árpa	16	
21 Egy pár otska gereben	3	
5 Két derékaj, 3 párna, 1 szunyogháló, 1 dunna és 1 hitvány pokrocz	33	20
8 2 Egyes végű kendő és 2 szakajtó kendő	2	36
14 23 cserépedény	2	36

MVL Bartha Mihály tutor iratai 1817.-29. 4.

27.

Néhai Kocsis Pál árváira maradott vagyonok inventálása

1817

	Betsű ára	
	F	x
1 Vagyon a városon egy ház	750	
2 Két öt akos hordó hitványok	5	
3 Van egy kazán	50	
4 Hat zsákok	6	
5 Egy nyoszoja	4	
6 Két egyes karszék	3	
7 Két pad otskák	4	
8 Egy rossz otska üst	4	
9 Egy kis téka	2	
10. Mikor férjhez ment Dobai Istvánhoz, volt egy tehene, amelyet együtt atták el	108	
11 Egy fertály föld		
12 A Jángori Hegybe husz utból álló szöllő	50	
	<hr/>	
	Sa	986

MVL Bartha Mihály tutor iratai 1820-29. 6.

28.

Néhai Mágori Mihály Successorait illető ennek halála után megmaradott ingó javaknak feljegyzése és elosztása Fejes István és Szpéteri Mihály eskütt személyek által

1818

- 1 Vagyon 6 öreg ökör
- 2 2 negyedfü tinó
- 3 6 fejős tehén
- 4 2 3d fü tinó
- 5 2 rugott bornyu egyik üsző
- 6 2 harmadfü üsző
- 7 5 öreg sertés
- 8 7 egy esztendőös süldő
- 9 8 kis malatz
- 10 1 harmad fü tsikó ló
- 11 1 öreg kantza ló

Ezek következőképpen osztattak fel:

Mágori Mihályné és Sámuel árva gyermek részére kiadódott F

1 2 öreg ökör	220
2 2 harmadfü tinó	120

	F
3 1 harmad fü üsző	28
4 1 rugott ökör bornyu	20
5 2 tehén	140
6 1 öreg ártán sertés	20
7 1 öreg kotza sertés	20
8 4 egy esztendőös sertés	40
9 Egy 2 esztendőös tsikó	40
10 Egy öreg kantza	45
Suma	693

Mihály részére

- 1 2 öreg ökör
- 2 1 fijas fél tsipejű tehén
- 3 1 hasas kotza sertés
- 4 Esztendőös süldő 2 darab

János része

- 1 2 öreg ökör
- 2 1 rugott üsző borju
- 3 1 hasas tehén
- 4 1 öreg sertés
- 5 4 kis malatz

József részére

- 1 2 negyedfü tinó
- 2 1 tehén
- 3 1 harmadfü üsző
- 4 1 hasas tehén
- 5 1 öreg sertés
- 6 4 kis malatz

Feljegyezte Turfirt Mihály notárus

MVL Szirbik Mihály tutor iratai 1812-28. 9.

29.

Néhai özvegy Szijjártó Mihály vagyonyának inventálása és az alább írott deputátusok által licitáción lett eladattatásának feljegyzése

1818

	Betsü ára		Egész ára	
	F	x	F	x
1 Egy ház	150		383	
2 Egy sertés ól	6		7	

	F	x	F	x
3 Két sertés	40		48	
4 Egy rossz taliga	8		4	15
5 Egy asztal és egy rossz nyoszollya	3		3	15
6 Egy láda	4		4	3
7 Két karos pad	3		3	
8 Egy karszék	1		1	12
9 Egy kis téka		30		51
10 Egy szekrény	2		3	
11 Egy másfél akós hordó	1		1	4
12 Egy kapa		30	1	12
13 Egy ásó		30	1	
14 Egy fa lapát		3		16
15 Egy üst	4		4	
16 Egy két nyelvű kés		30		31
17 Egy kis balta		30		43
18 Egy nagy désa		10		27
19 Két kisebb désa		30		30
20 Egy vas serpenyő	2		2	
21 Egy fa szék		15		15
22 Egy kisebb fa szék		3		6
23 Egy rosta		30	1	22
24 Két szita	1		1	4
25 Két zsák		30	1	7
26 18 darab vékony fonál	3		5	9
27 Négy darab vastag fonál		24		36
28 Egy szőr tarisznya		6		10
29 Egy nagy tükör	1	30	2	12
30 Egy pár otska tsizma		15		24
31 Egy kosár		3		3
32 Egy lóra való gyeplő		10		10
33 Két hám		20		20
34 Egy dagasztó teknyő		30		30
35 Egy kisebb mosó "		15	1	16
36 Egy bőtső		30		30
37 Egy fa villa		10		10
38 Három fenyő fojó gerenda		30	1	21
39 Egy korsó álló szék		10		20
40 Egy tserép korsó		6		6
41 Egy vas gyertyatartó		3		3
42 Egy dunna	2		5	
43 Öt párna	5		6	50
44 Egy ágytakaró	1		1	6
45 Egy takka pokrocz		90	1	54
46 Egy suba	6		11	
47 Egy pruszlik		30	1	31
48 Egy pamuk kendő	2		2	30
49 Egy kisebb kendő		30		45
50 Négy törülköző kendő	1		1	3
51 Egy sütő abrosz		40		40
52 Két bádóg és két fa kanál		6		6
53 Négy fa tányér		12		12
54 Tizenhét darab cserép fazék		20	1	22

	F	x	F	x
55 Négy cserép tál		12		12
56 Egy reszelő		3		10
57 Hét kis tál		7		7
58 2 meszles üveg		10		10
59 Egy rokka és egy motolla		6		6
60 Egy lajtorja /ez a házzal adodott el/		12		
61 Egy más ocska balta		47		47
62 Fekete György adósságba fizetett			7	
Summa			529	29

MVL Szirbik Mihály tutor iratai 1812-1828. 5.

30.

Néhai Krémer Mihály vagyonnyának és timár műhelyének inventariuma

1819

	F	x
1 Vagyon a városon a Város háza mellett egy ház amely ál egy szobából egy konyha egy műhely és egy kamara egy tűzre valónak való szin egy kü kut egy sertés ól,	300	
2 egy otska festett asztal és két kis pad	2	
3 három egyes karszék	2	
4 egy nyuto deszka		30
5 egy hosszú rengő szék ócska		30
6 egy rosta		6
7 két szita otskák		20
8 egy sátor ponyva	1	30
9 egy 3 akós egy 2 akós 1 1 akós hordok	1	
10 két uj nyoszoja	3	
11 egy véka		30
12 egy dászka pócz a konyhába		10
13 az mesterséghez való 4 kasza	2	
14 egy ásztató kád	1	
15 egy hamvasos kád		20
16 egy cseres hordó	1	30
17 egy köszörűkü	2	
18 egy munkás láda	3	
19 egy asztal mesterséghez való	6	
20 egy üst	6	
21 egy igazító vas		30
22 két foglalo vas		12
23 hat fodorító		6
24 egy otska szekrény		30
25 az mesterséghez való dézsa		3
26 egy kender gereben		45

	F	x
27 egy husoló tőke		10
28 egy forpoló /?/ tőke		6
29 egy dagasztó szék láb		6
30 egy dagasztó teknő	1	
31 két kisebb és nagyobb mosó teknő		40
32 egy fűtő lapát		6
33 egy egész vékás		6
34 egy fejő		3
35 A Sz. Lőrinczi hegyben 35 utból álló ültetés	50	
	387	49

MVL Bartha Mihály tutor iratai 1812-25. 2.

31.

Néhai Csősz János vagyonnyának licitáció által lett eladattatása

1819

	Betsü ára		Egész ára	
	F	x	F	x
1 Vagyon a Városon Székely György szomszédságában egy Ház a melly áll e következő épületekből: az uttzára véggel egy bodnár mihely, egy pitar, egy szoba, és egy kamara ezek egy fedél alatt vagynak: sertés ól, mellette egy szalmás szin és egy életes kas	500		510	
2 A Kákásba 50 ut szőlő, mellette 8 kisebb ut és egy kis paraszt föld	200		270	
3 Egy kék festésű asztal	5		5	6
4 Két pad	10		10	
5 2 máj szin festésű karszék	2		2	30
6 Egy kisebb, egy nagyobb nyoszollya	2		5	12
1 másik otska "	1		2	36
2 diószin festésű karszék	2		1	59
7 Egy tükör	5		6	
8 Az első felesége Pápai Mária vitte ezen ágynemüket, melly mostan megvagynak: 4 párna haj nélkül, 2 derékajj, 1 rongyos paplan /az árvák számára feltartja/				
9 A második felesége vitte ezeket: 4 párnát kék hajjal, 2 derékajjat, 3 lepedőt.				
10 Egy zöld szőr ágytakaró jobb /Pápai Sándorné elvitte/				
11 Egy hitvány zöld szőr ágytakaró /Pápai Sándorné elvitte/				
12 6 darab szappany /nem találtatik/				
13 Egy otska konyha almárium	4		2	41

		F	x	F	x
14 Egy atlacz sejem hosszú ruha	Ezek az	6			
15 Négy rékli	I-ső fele-	6			
16 Egy selyem rojtos kendő	sége ruhái	3			
17 Három szakajtó kendő	voltak		45		
18 15 nagyobb fazék		3		1	8
19 25 darab apróbb fazék		1	15		48
20 10 nagyobb tál		1	30	1	13
21 Egy csikmák szűrő			10		12
22 7 tányér, ez volt 18			54		24
23 2 lábas		1			19
24 6 ótska főző fazék /nem találtatik/			36		
25 Egy vas mozsár		1		1	30
26 2 kisebb és 1 nagyobb fa bödön			18		20
27 1 mázos szilke fedéllel együtt			10		17
28 1 nagy mosogató tál			20		20
29 1 rézüst		5		3	
30 4 bádóg és 8 főző kanál			20		7
31 Egy vas láb			20		16
32 6 fedő			10		5
33 1 nyeles és 2 nyeletlen tepszi			3		2
34 73 font só /nem találtatik/		10	13		
35 1 hét akós 1 fenekű hordó		2		2	3
36 Egy 9 " " "				4	16
35 Egy káposztás hordó				4	59
35 Egy rossz otska "					20
35 Két kisebb "				3	34
36 Egy nagyobb otska désa					22
36 Egy másik " "					10
36 3 kisebb " "					30
37 5 kisebb nagyobb tekenő		4		2	
38 1 véka		1		1	6
39 1 köből buza, ez 7 volt				2	49
40 Egy gereben		1		1	12
41 5 zsák		1		1	42
42 3 véka kukoritza /nem találtatik/					
43 Egy szór tarisznya		1		2	31
44 20 darab vastag fonál		2		2	15
45 2 gyékény ponyva		1		1	18
46 1 czithera		1		1	3
47 Egy kulats			30		50
48 Egy lisztes bödön. Sub. No. 26 kelt el					
49 Egy kapa					22
50 Egy ruhatartó, 1 fogas				1	21
51 Két fa villa			20		19
52 Egy sütő lapát					10
53 Két pár csizmaszár					8
54 195 küllő, száza per 5 f		9	45	7	
55 160 darab talp				8	34
56 5 tengely, 21 nem talált				2	22
57 Egy életes hambár		4		4	35
58 Egy pár szántó kerék /nem találtatik/					
59 24 darab rud. /Nem találtatik/					

		F	x	F	x
60	8 agynak való fa			1	6
61	4 Rud szárnyának való			1	32
62	2 uj kerék			3	32
63	Egy hátulsó tengely. /Nem találtatik/				
64	4 Első saroglya, három nints				20
65	Egy hátulsó "			2	39
66	Négy szekér lóts. Ez Kapitány Istványé				
67	Tizenöt lóts			2	59
68	Nyoltz hámfa. 6 nintsen				9
69	Egy darab palints				26
70	Egy gyertyatartó		15		12
71	119 talp, 73 van meg belőle	15		6	5
72	Egy dagasztó szék		30		22
73	Egy nagy fűrés	4		6	10
74	Egy kisebb "			1	45
74	Egy " "			2	3
74	Egy " "			1	32
75	Két agyfuró			40	
76	Egy faragó fejsze			2	51
76	Egy másik "			1	21
76	Egy " "			1	56
77	Egy hosszú fejsze			1	20
76	Egy faragó fejsze				36
78	Egy bard			3	4
79	Egy furó			1	24
79	Egy másik furó			1	
79	Egy " "			1	6
79	" " "				41
79	" " "				20
79	" " "				21
79	" " "				14
79	" " "				16
79	" " "				30
79	" " "			1	
80	Egy nagy kalapács			2	1
81	Egy kisebb kalapács				52
82	Egy vonó kés			1	
82	Egy " "				30
83	Egy kapotska			1	27
83	Egy "				39
84	Egy eszterga véső				32
84	" " "				14
85	Egy fűles				40
85	" " "				30
85	" " "				31
85	" " "				21
86	Egy görbe vonó kés				18
86	" " " "				24
87	Egy véső				8
87	" "				6
87	" "				6
87	" "				7

	F	x	F	x
87 Egy véső				4
88 Egy hántó véső				4
88 " " " Nem találtatik				
88 " " " " "				
89 Egy czifrázó kés				20
90 Egy reszelő				8
90 " "				10
90 " "				12
90 " "				3
90 " "				10
91 Egy szeglet vas				25
92 Egy harapo fogó				53
93 Egy fél-kéz fűrész				8
93 " " " "				34
94 Egy darab láncz			1	6
95 1 Czirkálló és 1 Juk tisztító kés				5
96 2 kaszakó				11
97 1 kasza kalapáts és 1 üllő				31
98 2 gyalu				50
99 2 Furu rud. Elkelt Sub. No 75.				
100 10 font dirib darab vas			1	11
101 7 különböző karika			1	32
102 1 eszterga kerék és 1 szék			9	37
103 2 faragó tőke			1	1
104 1 vonó szék lyukas fával			1	9
105 Egy nagyobb köszörűkő			3	20
106 Egy nyoszollya			1	20
106 Egy láda			2	36
107 Egy furdaló szék				14
108 Egy kis köszörűkő				50
109 14 font szalonna. Nem találtatik				
110 Egy darab fenő			1	45
111 Egy vasas veder			1	7
112 19 kéve nád. 11 nem találtatik				41
113 Egy vas fazék. Nem találtatik				
114 Egy lyukas fa 1 kis tőke				25
115 Egy kerítő				8
116 Egy torna reszelő				12
117 1 korsó szék álló és 3 korsó				58
118 Egy uj van kementze	12		16	
119 Egy törő				36
120 Egy rossz ásó				8

Későbbben találtattak ezen vagyonok, melyek az első összeve iratás alkalmatosságával kimaradtak, ugymint:

1	Girizdesen 1 darab Kenderföld	9	40
2	Egy lónak pokrocz	2	37
3	Egy nyereg "	2	26
4	Egy ásó Elkelt Sub. No 120		
5	Egy sütő lapát. Elkelt Sub. No 52		
6	Egy két ittzés palack		28

	F	x
7 Egy egy ittzés palack		6
8 Egy ittzés karafina		12
9 Egy meszles és 1 1/2 fertályos Butella		10

A megholtinak ruházattjai:

10 Egy mente	7	4
11 Egy ótska jankli	1	22
12 Egy ótska lajbi		21
13 Egy fotos nadrág		36
14 Egy ótska köpenyeg	1	36
15 Egy " irhás suba	9	36
16 Egy uj nadrág Nem találtatik		
17 Egy ótska kala	1	27
18 Egy rossz fejelés csizma Nem találtatik		
19 Egy fehér sipka " "		
20 Egy saroglya véső, és 1 Czitling		31
21 Egy furkó		12
22 Egy rossz Talyitska		20
23 Egy fa gyertya tartó		9
Summa	1075	43

MVL Szirbik Mihály tutor iratai 1812-28. 6.

32.

Néhai Fodor Tót Márton vagyonnyának össze írása

1819

Nº	neve a vagyonnak	Betsü ára	F	x
1	Egy ház és egy rossz Istálló	250		
2	Kenyérvárón egy vékás kenderföld	6		
3	Két életés Kas	12		
4	Egy ótska vasas kotsi	25		
5	Egy sertés ól	3		
6	Egy gyeplő	3		
7	Három hám és egy szij ostor	3		6
8	Egy ótska kantár	1		
9	Egy vontató kötél	1		
10	Egy szántó vas és egy csoroszlya, czimerral együtt	5		
11	Két furó	1		
12	Egy vas villa			30
13	Egy nádvágó	1		
14	Egy ásó			30
15	Két tsatlós vas páltza			30
16	Egy sütőlapát			12
17	Egy lisztes szekrény	4		

	F	x
18 Egy rossz üst	1	
19 Egy bográts	1	
20 Négy szakajtó kosár		8
21 Egy két akós hordó		30
22 6 pászma vastag fonál	1	
23 Egy kis mosó dézsa		20
24 Öt nagyobb tserép tál		42
25 Nyoltz tserép tányér		21
26 Két tserép fedő		3
27 Kilentz fa kalány		6
28 Tizenhárom kisebb nagyobb tserép fazék		39
29 Egysutó tekenő	1	
30 Egy mosó tekenő	1	
31 Egy ótska láda		16
32 Egy rosta		30
33 Egy szita		12
34 Egy bádog lámpás		30
35 Hat kisebb nagyobb képek	1	
36 Egy tükör		15
37 Két nyoszollya	5	
38 Egy tölgyvellős tehén	30	
39 Egy tavai ökör borju	10	
40 Egy pej paripa	36	kihuzva
41 Egy szürke kantza	30	kihuzva
42 Egy tsödör	40	kihuzva
43 Egy váju		40
44 Egy vasas veder		30
45 Két deszka pad		30
46 Egy asztal	1	15
47 Két nyeles kasza örvöstül	1	
48 Egy vas gereblye		30
49 Három fa villa	1	
50 Egy szánkó	1	
51 A szálláson egy ház, egy rossz istálló és egy készületlen kut		
	70	
Summa	448	45

MVL Szirbik Mihály tutor iratai 1812-28. 8.

33.

Néhai Márton András árváit illető vagyonoknak össze írása

1820.

Nº	Betsü ára
	F x
1 Ház	250
2 Egy asztal	1

	F	x
3 Kép pad deszka		30
4 Egy pótznak való deszka		15
5 Egy sütő lapát		3
6 4 tál		30
7 8 fazék		24
8 5 bögre		10
9 2 fedő		2
10 2 ótska kapa		15
11 1 rossz ásó		6
12 Egy kiss Téka		15
		<hr/>
Summa	253	30

MVL Szirbik Mihály tutor iratai 1812-28. 12.

34.

Néhai Hamvai Kováts István halála után megmaradott vagyonoknak össze
írása és betsü ára

1820

	F	x
1 Van egy ház Boros István és Lőrintz András szomszédsá- gába Udvarral, Pitarral, Kamorával, Istállóval, Szinnel, Sertés ollal életes kassal, ház után lévő kerti szőlő- vel és a töltés alatt lévő 90 élő fűzfával összességel becsültetett	1 000	
2 Tizenkilentz mag méhkas	165	
3 egy fakó kotsi	10	
4 egy pár méh hordani való oldal nyutójával együtt	3	
5 egy pár tengely vasastul	4	
6 négy keverő kerék	2	
7 kétszáz méh kasok	50	
8 egy tizakós hordó	8	
9 négy két akós hordó	5	
10 öt egy egy akós hordó	4	
11 kettő fél akós hordó	1	
12 egy hat akós hordó	5	
13 egy hét akós hordó	5	
14 egy tizenegy akós hordó	9	
15 egy három akós hordó kétfenekű	2	
16 három husz itszés hordó	1	
17 egy üst vedres forma	1	
18 egy gyeplű	1	
19 két gereben	3	
20 apró darab vasak	1	30
21 egy nagy fűrés	3	
22 harmincz méh ruha	2	
23 három nádvágó	2	
24 öt metező kés	1	30

	F	x
25 négy balta	2	
26 egy fejsze	1	30
27 két kasza nyelestül	3	
28 egy üllő két kalapáts	1	30
29 két szekertze	2	
30 hat furu	3	
31 két marokvas	1	30
32 három darab vas	1	
33 két lépező vas		30
34 két derék szeg		30
35 két saroglya sántz	1	30
36 három véső	1	30
37 négy reszelő és egy kétayellü kés	1	
38 két kis furu és egy harapofogó		30
39 két kis kalapáts és egy forgó karika		18
40 hat font atzél	2	24
41 két fűrész	1	
42 két gyalu	1	
43 egy budák		50
44 egy vonóvas		15
45 egy békó		45
46 három kapa és egy ásó	1	
47 egy disznó fogó vas		30
48 két vas villa	1	
49 egy réz tepszi	2	
50 négy tekenő	2	30
51 három szita		30
52 egy rosta	10	
53 tizenkét darab tál		3
54 hét tányér		30
55 hat nagy fazék	2	
56 két kisebb fazék	1	30
57 hét szilke	1	30
58 kilentz bögre	1	
59 egy üst	3	
60 egy serpenyő, egy tepszi		20
61 egy kulats		6
62 egy bádóg itsze, meszles, fertályos és félfertályos		40
63 nyoltz darab haszon vehető fák	4	
64 kétt törő egy vonószerk	1	30
65 egy kötél eresztő		45
66 öt szál deszka	1	30
67 egy köszörű kü vájustul	1	
68 egy fenyő asztal	1	30
69 kis téka	1	
70 egy kar szék		30
71 egy viseltes szekrény		20
Summa	1 349	53

V É G R E N D E L E T E K

35.

Özvegy Bóna Mártonné Testamentoma

1765. április 4.

Én alább megírt személy, adom tudtára mindenek a kiknek illik, hogy sok viszonttagságaim után szintén már utolsó végemhez közelítvén gyermekeim és rokonaimra való nézve illy jó rendelést kívántam tenni.

- 1mo Házamat adtam bizonyos azon Nagy Mihály Vőmnek illyen véget, hogy engemet míg én élek míg én koporsómban nem szállok el nem adhassák.
- 2do Bóna Anna leányomnak adok a szőlőmből negyven ut szőlőt a kösz felől való részből, azonképen Judit leányomnak is negyvenet.
- 3^{tio} Magamnak is hagytam 40 negyven illyen formán hogy a míg élek hasznát vehessem, holtom után pedig mivel az én leányom rám visel gondot gondviselésért ezt is ő neki ajánlom t.i. Bóna Juditnak.
- 4to Anna leányomnak a szőlő mellé adom még egy kis kádat két hordóval egygyütt egyik t.i. a nagyobbik tiz akós, a kisebbik öt akós.
- 5to Judit leányomnak a nagy kád mellé egy tiz akós hordót és egy öt akóst.
- 6to Adtam az ujjabbik mentémet Judith leányomnak, az otska mentémet a szoknyámmal egygyütt Anna leányomnak.
- 7mo Két harmatfüre menő tinót egy tehén rugott fiával, egy ötödfü ló mely marhákról és jószágokról atyafiságosan egyegyezzenek meg.

- 8vo Vagyon 120 Száz Husz Prforintjaim, ezekről is egyezzenek meg hasonlóképpen.
- 9mo A rugott borjut adom a teleltetésért az öregbik leányomnak Bóna Judithnak.
- 10mo A szilvásból pedig osztás szerént husz előfát Anna leányomnak, mely szilvafákból marad ezen kívül még negyvenkettő ezeket is testálom holtom után s hagyom Judith leányomnak.

Ezeket én Dobsa Erzsébet Bóna Mártonnak elmaradott özvegye felbomolhatatlanul Betsülletes Nagy József uramék ezen felyebb megnevezett leányaimnak ajánlottam, melyet hitemmel meg is erősítettem.

Coramme Johannem Dobsa

Valentinus Nagy Juráth

Miháel Joó

Stephanus Joó

Per me Josefhum

Telekdi

A^o 765 die 4ta M. Áprili

MVL Végrendeletek gyűjteménye I. csomó

36.

Kovács Nagy János Testamentoma

1774 julius 1.

Atyának Fiunak és Szentlélek Istennek Nevében Amen.

Én alább is megírott Kovács Nagy János, noha betegségemben mindazon által ép és fris elmével meg emlékeztvén arról, hogy valakik csak ez világra születtek: elkerülhetetlenül meg kellett halnia; hogy annak okáért én is készületlen ne találtassam, kívántam mind testi mind lelki rendeléseket tennem Istentől adatott javaimból, a mint következik:

1mo A melly Házam vagyon, aztat hagyom Feleségemnek.

2do Kálvária Hegyen lévő 63 utból álló Szőlömet azt is Feleségemnek hagyom.

3^{tió} Kovács mesterséghez való szerszámomat, mellyet már bizonyos Vásárhelyi Kovács Legények 48 Negyvennyolc Rhforintokban megalkudtak, és már két forintokat benne meg is adta, azokat úgy hagyom Feleségemnek, hogy nékem holtomiglan hűségesen gondomat viselje: azonkívül azon 48 forintokból Reform Templom Számára Tíz RH: forintokat ki adjon; halálom történvén, tetemeimet illendőképpen eltakaríttassa, a mi ezekből marad az Feleségemé légyen.

Mint hogy pediglen két fiam egyik katona másik béres engemet még gyermek korban elhagytak, a leányomat pediglen betsülletesen férjhez adtam, azoknak ezen általam Testálott jószághoz semmi jussok ne légyen, neis lehessen. Mellynek nagyobb állandóságára adom ezen Testamentalis leveletem. Makó 1° Juli 774.

Coramme Petro Bánffi Notario

Coramme Valentinus Nagy Jurato

Coramme Stephano Kiss

Kovács Nagy János

MVL Végrendeletek gyűjteménye I. csomó

37.

Öreg Kovács György Testamentoma

1791. julius 12.

Alább írott érezvén sullyos és terhes nyavalyáim között az én utolsó végemnek és halálomnak el közelgetését, ezen betegségemben mind az által ép elmével és meg-érthető beszéddel lévén, az utánnam maradandóktul szabad akaratom szerint illyetén Testamentomi rendelést tettem, úgy mint:

1° Vagy egy házam a Városban, hozzá tartozó örökségekkel, udvarral együtt.

2° Vagyon a Kálváriánál egy palásztába 68 utból álló Szöllöm.

3° Vagyon más fél fertály Szállás-föld, mellyen lévő örökséget és kutat Lénárt Ferencz Vöm maga költségén építtette.

4° Vagyom egy harmatfű úszó-borjum.

5° Vagyom Szirbik Jánosnál kész pénzem Interessze 50 id est ötven forintom, mellynek Interessibe adott tavaly egy köből buzát, azután 3 ftot.

Ezekből illy rendelést tészek:

1° A házat és hozzá való örökséget és udvart hagyom Lénárt Ferencz Vöm feleséginek, Ilona leányomnak, és Vömnek, mivel mind az édes Annyoknak, mind énnekem utolsó nyomoruságunkban eők viselték gondunkat.

2° A Szöllöt is Lénárt Ferencz Vömnek és Ilona leányomnak hagyom.

3° A Szállás földet is mivel már régen eő miveli, terhit ő hordozza, nékie hagyom.

4° Az harmatfű úszót is hasonlóképpen eő nékie.

5° Az 50 forintokat is a mennyiben Temetésemmel tejendő költségektől meg-marad hasonló képpen eő nékie hagyom.

6° B. Szűcs Mihály sogor Uramnál is van 10 forintom, aztat hagyom a Makai Reform Ekklesia számára.

7° Panna, Ersok, Mária és Sára leányaimnak, minthogy eöket felneveltem és kiházásítottam, mostan pedig véllem nem dajkátkodtak, semmit sem hagyok, és az édes Annyok halála után minden házi igazsággal fel osztassák. Sig Makó die 12° 7^{bris} 791.

Hogy ezen Testamentomi rendelés,
a mi jelenlétünkben és szerént tétetett
légyen, mint a Várostul ki-küldettek
bizonyítottuk. Sig Supra

Bánffi Péter

Város Notariusus jelenlétén

Kovács György +

Szabó Ferentz Es.

38.

Tamás János Testamentomi Rendelése

1792. február 16.

Alább írott érezvén e mostani súlyos nyavalyáim között utolsó végemhez való közelítésemet; Az utánam Maradándoktull élő nyelvvel, ép elmével az alább Cozamizált Deputátus Urak előtt Testamentomi Rendelést tettem következőképen.

- 1° Vagyon Házam, ahhoz tartozó épületekkel, mellyek az udvaron találatnak.
- 2° 1 4/8 Sessio Szállás földöm, Szállási örökségem; amint Szállásomon találatnak.
- 3° 6 Jármos Ökröm, 6 Tehenem, mellyek tavai meddön maradtak, 1 3 dfü Üszöm, annyi üdös Tinom, és 2 rugott borjum.
- 4° 3 Kocsis lovam, Kocsim, Ekém, egyéb szerszámmal, mellyek a Gazdaság folytatásához kívántatnak.
- 5° Amint Vélem 50. Juhom, 4 öreg Sertésem
- 6° 2. Palászta Szöllöm Ingóban, melly 60 utbull áll.

Melly Vagyonombull

- 1° Ferencz és Mihály fiaim, akiket már meg házasítottam meg hagyatnak az elő számlált vagyonban, és az egész örökségben. Ugy hogy Kedves Hitvesemet tudniillik Édes Anyokat még az Ur Isten életének kedvez tartsák, meg becsüllyék, attull mindenkor s mindenekben egész fiui engedelmességgel függjenek; azon esetre mindazon által ha nevezett két fiaim édes Anyokat /mellyet nem reménlek/, meg unnák, attull el pártolnának vagy valamelly reméntelen okbul, annyiben hogy egymástul ell szakadnának változás esne közöttük, akkor Édes Anyok, mint tulajdonával az egész jószággal szabadon disponálljon. Nevezett fiaim pedig abbul ne háborgassák addig még él, hanem ami holtá után meg maradand, abbul igazán és atyafiságosan osztozzanak teljes akaratom; valamint a Édes Anyokkal holtáiglan laknak a gazdaságot folytattyák. Gya-

rapodnak; így is feleségemnek halála után a maradandó és tá-
láltatandó vagyon egészben a két fiamat illesse.

2° István és Gergely két nagyobb vagy öregebb fiaim, akiket ki házasi-
tottam és magok gazdái minthogy őö nékiek már az atyai just
kitelhetőképen ki adtam, és egészben ki elégitettem ezen Tes-
tamentomom szerént elő számlált kevés vagyonombull leg kisebb
részt nekivánjanak; nem is hagyok egyebet nékiek, hanem az
1 4/8 Sessio Szállás földbull osztozzanak mind a négy fiaim,
ugyanis már az Ugarbull ezen két öregebb fiaimnak a részt ki
adtam, amidőn tehát holtom után meg kívánnák hogy a Szállási
földben részesüllyenek, ebben Ferencz és Mihály itthon lévő
fiaim nem ellenkezhethnek, hanem ezen rendelkezésem szerént az
osztály legyen meg.

3° Leányaimat, Katát, Apollót és Ágnest, Örzsébettel együtt amidőn ki
házasítottam, akkor mindenekbull /amennyire őket illette/ ki
is elégitettem; mellyre nézve sem édes Anyokat sem pedig Fe-
rencz és Mihály fiaimon, akiket magam után az egész örökség-
ben meg hagyok. Leg kisebb károsodás /?/ ne legyen végső aka-
ratom. Sig. Makó die 16^a febr. 792.

Tamás János +

Sig per Jud oppidi Notarium
Stephanum Eözményi

pap Ferencz Eskütt
Dani Péter

MVL Végrendeleti gyűjtemény I. csomó 69.

39.

Fekete István Testamentoma

1792. október 31.

Alább irott érezvén utolsó végemhez való közelítésemet, sullyos betegsé-
gemben, ép elmével, élő - nyelvel, szabad akaratombul, az utánam
maradandókul, ilyen Testamentomi Rendeletet tettem, ugymint:

- 1° Vagyon énnékem harminczhat kaptár méhem.
- 2° Vagyon 54 forintom, mellyet Jó János Vöm feleségének Fekete Erzsok leányomnak kezibe adtam olly véggel, hogy mig élek, abbul engemet táplállyon.
- 3° Vagyon Sz. Lörinczen kertem.

Ezekről illyen rendeletet tettem:

- 4° Fekete István fiannak a méhekből különösen adasson 4 kaptárral, a többi pedig osztasson három részre egy formán, ugymint Fekete Istvánnak, Fekete Erzsoknak és Fekete Katalin gyermekemnek és leányaimnak.
- 5° Azon 54 forintbul hagyok a Makai Reform. Sz. Ekklésia számára öt forintot, a többit pedig Erzsok leányomnak ugy hagyom, hogy abbul amig élek engemet táplállyon, azután tisztességesen el takarittason.
- 6° Sz. Lörinczi kertnek fele részit Fekete Erzsok leányomnak, másik fele részit pedig Fekete Katalin Leányomnak hagyom, a szerént, amint már nékiek ki- mutattam.
- 7° Az házat a mi illet; minthogy azt már ezelőtt tiz esztendővel Fekete Erzsok Leányomnak és Vömnek Jó Jánosnak 20 forintban által adtam, azulta pedig és viselte gondját és terhit. Azért azt ennek utánna is örökösen nékie hagyom, olly fel-tétellel, hogy ha Kata Lányommal együtt nem lakhatnak, annak 10 forintot fizessenek, azután az egész házi örökség az övék legyen.

Ezeknek nagyobb állandóságára tettem ezen Testamentomi Rende-
lésemet, kezem keresztvonásával meg. erősítve.

Makón die 31° 8^{bris} 792.

Jelen voltunk, mint hivatalosok
és Bizonyoságosok

Kocsis István Esküt
Szüts Ferencz Esküt
Szücs János

Fekete István +

Feljegyzette
Bánffi Péter
Város Notariusza

MVL Végrendeleti gyűjtemény I. csomó 72.

40.

Néhai Öreg Gazdag István Özvegyének Nagy Annának Testamentomi Rendelése

1792. december 2.

Alábis meg írott Néhai Öreg Gazdag István Özvegye Nagy Anna e mostani súlyos nyavályáim között érezvén Végső Órához való közelitésemet; hogy az utánam maradandó Vagyonrull, Osztalos Fiaim s Leányaim között Egyenességet, Arányosságot és Csendes békességet szerezzek, Emellett minden gyűlölséget, izetlenséget el távoztassák ezen Testamentomi Rendelést tettem Élő Nyelvemmel s ép Elmém-mell, Ugymint:

1 ^o	Szekeres Györgynél van Interesze; mellyrüll irásom vagyon István Öregebb fiam kezében	100	
2 ^o	Emlitet István Fiamnál van Száz fr idest	100	
3 ^o	Molnár Ferencznél van mellyrüll Az Ados Levéll kezemben van.	35	15
4 ^o	Fodor Ferencz ados Harminczkét fttal idest	32	
5 ^o	A Házi Örökségem, hozzá tartouandó Épületekkel együtt, mellyben Mátyás fiam vélem együtt Lakik, olly moddal, hogy Holtom után a Betsü szerént való Summát 160 ftot köz Osztállyra le tegye Birák Uramék által érdemesnek találtatott	160	
	Ennek Summája	427	15
6 ^o	Ezen fent ki tett Summábull 4. fiaimnak külön külön rendelek 100 ftot Summa	400	
7 ^o	Az Innét elmaradot 27 ftot 15 xrt hagyom Szent Mise Szolgálatokra, tisztességes el takarittatásomra olly meg határozással, hogy a Temetésért ebből csak T. Plébános Ur fizetödgjön; egyéb-re pedig ezen Summábull 1 xr se fordittassék.	27	15
	Sma	427	15
8 ^o	A Catholica Szentegyháznak Gyarapodására hagyok Száz idest 100 ftot illyen moddal, hogy a Kamarában lévő 13 2/4 akó Borom adattassék ell és		

F x

annak illendő Árávall együtt a Ládában lévő
fel Olvastatot Pénzbüll Potoltassék ki a
Száz forint.

- 9° Temetésemre, és tisztességes ell takarittatásomra ren-
delek 50 ftot, mellybüll a Kántor, Harangozó és
Harangszó fizetődgyön, a Torris ebbüll tartasson.
- 10° Van a Ládában kész pénzem, melly most fell olvastatot
Huszasban	119	
2. Máriásokban	99	
22 1/2 Sufferendosban	300	
13 Kermeczi Aranyban	58	30
38 Lázsiás egész Tallérban	86	8
Summa	663	8
- 11° Ebbüll rendelek 3 Menyecske Leányaimnak külön
külön 50 ftot - Summája 150
- 12° A Temetésre is innét fizetődik 50
- 13° A Szegények Számára 10
- A 13 2/4 akó Bor árával csakugyan a 100
forint innét Potoltasson ki a Szent egy-
ház részére, melly most itten ki nem té-
tetik, mivel a Bornak Ára nem tudatik,
Azért Most Crogáltatik csak 210
- Ami a fellyeb ki tett Summábüll, ugymint
663 ftbul, 8 xrbüll ell marad a Ládában
azt 4. fiaim magok közöt Osszszak fell
igazán és Arányossan, Egyéknek annyi
essen, mint a másiknak.
- 14° Sovánba Van 39 utbull álló Szöllöm, melly én
reám édes Atyántull Maradot, ezt 3. Leá-
nyaimnak ajánlom
- 15° Néhai Férjemrüll Maradot 65 ut Szöllöm Ingoban
és emellett Pusztá földek, ezeket hagyom
4. fiaimnak Arányos Osztályra.

- 16° Ingóban lévő Káposzta földem, és Szilváson, légyenek ismét 4 fiaimé
- 17° 2. Üres Ládáimat hagytam 3. Leányimnak, a Szekrén pedig marad Mátyás vélem Lako fiannak.
- 18° Egyik kék Czihás Dunnámat hagyom Ilona Leányomnak
- 19° A Paplant hagyom Mátyás fiam Nyomorult Leányának Rozsának
- 20° A kisebb kék Dunnán Párna és Kata Leányimé légyen.
- 21° Van 10. Párnám, ezekből 3. Leányimnak külön külön kettőt 4 fiaim után való Unokáimnak pedig külön külön Egyet hagyok.
- 22° Van 5 also Ingem, 3 felső Ingem, melly rajtam nem volt 3. ismét nem régi és két Ünneplő Mosott Vászombul készült Ingeim, ezeket Osszák fell magok között 3. Menyecske Leányaim.
- 23° Egy Ingek való Vásznam, ez légyen Rózsa Unokámé ama két Viseltes Ünneplőimmell együtt.
- 24° Van 12. Rőff Vásznam ez légyen a Szegedi Barátoké bűnös Lelekemért.
- 25° Van 1 pruszunión 6 pár ezüst Kapocs; ebből 3 Leányaimnak hagyok egy egy párt, a 3. párt pedig fiannak.
- 26 Az ocska Mentémet hagyom Mátyás fiam Feleségének
- 27 Az Ünneplő Szoknyám rajtam temettessék ell
- 28° Az Uj Mentémen osztózzanak 3. Leányaim egyaránt.
- 29° Ezenkívül a Melly pruszlikjaim vannak, azokat 3 Leányim és 4. fiaim Egymás között Osszákfell.
- 30° 2 Sellyem Kendőmet ajánlom 3. Leányimnak.
31. 1. kék Gyolcs Kötőmet, 1 Viseltes pár csizmámat hagyom Fodor Mihálynénak, mint szomszéd asszonyomnak.
- 32° 1 sellyem és 1 kék gyolcs kötőm maradgyon 3. Leányimnak.
- 33 Az 1 pár újabb csizmámat hagyom Rózsa Unokámnak

- 34 1 darab Vastag Vásznom, 4 részem lévő Unokáim között egyaránt osztogyon fell.
- 35° 1 Pamukos abroszom, 2 pamukos kendőm és 2 paraszt abroszom
3 Menyecska Leányimé légyenek
- 36 Van 15 uj Zsákom; legyen 4. fiaimé
- 37 1 Nagy Szekérre való ponyvám hasonloképen legyen 4 fiaimé.
- 38 Van 1 réz Tepszim; melyet Mátyás fiam kezén a Háznál meg hagyok, de úgy hogy az atyafiak is, amidőn nékiek kívántatik hasznát vehessék.
- 39 Van 2 Vas Tepszim, 1 Vzs Láb, 1 Serpenyő, ezeken osztozzanak fiaim egyaránt.
- 40° A Szunyogháló Rámájával együtt legyen Leányimé
- 41 A fejsze fiaimé legyen.
- 42° A Vászony képeken osztozzanak 4 fiaim
- 43° 12 pászma szősz fonalam Vastag 10 pászma vékonyabb a Lennell együtt 4 fiaimé légyenek.
- 44° 1 köből Len Mag, 2 Hordó Árpa fiaimé légyenek.
- 45 7 fogasra való Tálaim 4 fiaimé 3 Leányimé légyenek
- 46 4 Karszék maradjon a Házban Mátyás fiainak
- 47 1 könyv mely Szentek élete, Antal Fiam kezéhez adogyék
- 48 1 Imádságos könyvemet hagyom András fiam feleséginek.
- 49 A mi Buzám van abból a Temetés után Tor tartassék, Szegények étessenek, a többi pedig Mátyás Fiannál maradjon.
- 50 A Káposztás Hordó Mátyás fiainak maradjon.
- 51 A kis Házban lévő 1 asztal 2 viseltes Nyoszolya maradjon Mátyás fiainak
- 52 Ami ezekenkívül találtatik és itten fell nem irattatik átallyában meghagyom Mátyás fiam kezén, és abbull többi fiaim, vagy Leányim részt ne kívánnyanak végső akaratom.

Makó die 2° Xbris 792.

Néhai Öreg Gazdag István
Hagyot Özvegye Nagy Anna

Per Stephanum Eörményi
Jur Oppidi Notar

Csorba Mihály
város Eskütte
Takáts József
Város Eskütye

Anno 1798 die 18° ezen Testamentom publicaltatott, jelen lévén,
Gazdag István, Mátyás, András, Antal, Panna Földeáki Hajnal Mi-
hálné, Katalin Szegedi Szél Istvánné, Ilona Makai Tót Jánosné,
Testvérek.

NN

Makó Város Birái előtt
Bánffi Péter Notarius által

41.

Pásztor György Levél Hordonak

Testamentomi Rendelése

1793. november 9.

Aláb írot bizonyítom, hogy a magam javairól, belső külső fundussaimm
találtato Ingó és Ingatlan Jóságaimról Az utánnam Maradandok-
ra nézve a Város Házátul ki kívánt, és Házamhoz meg jelent Ér-
demes Deputatos Uramék előtt Testamentomi rendelést teszem követ-
kezőképen:

- 1° Van a Városban Házi Örökségem, ugymint 2 Szobám, 1 Kamarám, az Udva-
ron 2 Istállom, SV. Sertés, Tyuk és Lud olam, 1. rovásos Kutam,
ollyan házi kertem, mellyben 1 köből magot el lehet vetni.
- 2° 1/4 Sessio Szállás földem.
- 3° Van 3 Tehenem, 1 Üszöm, 3. Kocsis Lovam, Vasas Kocsim egész Szerszám-
mal, 1 rugot Kancza csikom, Ekém minden Szerszámmal és ahhoz tar-
tozo készséggel, 1 Öreg, 5 darab esztendőös sertésem.
- 4° Az uj fogásban Kálváriánál 3. palásza Szöllöm, átallyában 60 utból
állo.
- 5° Üres Hordaim 5 darabból állok, kisebbek, nagyobbak

Mind ezen elő Számlált javaim holtom után menyemnek arányos és igazságos osztály szerént 3 részre ugymint a mostani Feleségemnek Aszontul Erzsébetnek, Első Feleségemtől Születet Oskolába járó Leányomnak, Rozáliának, és a 2-ik Feleségemtől való Leányomnak erzsébetnek részekre olly moddal; hogy az utánam maradandó közönséges vagyonbul tisztességesen el temettesek.

Emellet akiknak ados vagyok ki fizettessenek, ugymint:

Tkttes Návay Mihály V Ispány Ur

Husz	azaz	20 ftokkal
Nemzetes Czaply Soós Ur		10 "
Első feleségemtől való menyecska Leányomnak		
Katának, aki Vásárhelyen lakik adattassék		<u>20</u> "
Summa		50

Ezen 50 forintok a közönséges vagyonombul ki fizetödvén a Titulált urak pénzekre semmi Interestet nem értvén, mivel azzal nem is tartozom. Nevezett 3. Succastaraimra horomollyanak mindenek. Hogy pedig annál csendesebb moddal pör patvar nélkül meg essen közöttök az igazságos, és arányos osztály Tisztelendő Némethy Páll Helybéli Flébános urat tutorul rendelem. Kérem, hogy mind az adosságnak ki fizetését, miní pedig succassoraim között az egyenes osztályt holtom után meg tétetni méltostasson.

Sig. Makó die 9° gbr 973.

+ Pásztor György

Sig Stephanom Eörmény

Jud Oppid Notarium

Igaz Benedek esküt

Takács József esküt bíró

Anno 1793 die 30° Novembris Ezen Testamentom, az özvegynek Asztalos Erzsébetnek jelenlétébe fel szakasztatott és puplikáltatott Sig Makó die

MVL Végrendeleti gyűjtemény I. csomó 75.

B E C S Ű J E G Y Z Ő K Ö N Y V

42.

Néhai Nagy Istvánról a két testvérekre u.m. Istvánra és Jánosra maradott és a városban lévő házi örökségeknek felbetsülése

1813 május 23.

	F	x
1 Vagyon egy lakó ház, melly áll egy fedél alatt 2 szobából és egy konyhából. A hossza 9 öl, a szélessége 3 öl és 1 suk, a magassága 1 1/2 öl, a fala vájogbul van, mellybe lehet 10 000 vájog, melynek az ára hordással együtt per 5 f. számítván ez megy	50	
A falrakásba lehet 39 napszám, ez per 1 f	39	
Van a stokatorba, horogfákba, ajtó felekbe és az egyéb tetéjbe 36 fenyő szál, az ára per 3 f megy	108	
A kifaragása és munkája	36	
Deszka vagyon benne, ide értetődnek a ház végei és a gráditok, 72 szál, amely per 18 x	21	36
Vas szeg reá ment 600, amelynek az ára per 30 x	3	
Tölgyfa ágas 5, amely per 1 f 30 x	7	30
A tetéjbe van 800 kéve avult gyékény, száza per 4 f	32	
A tetéj felverés	16	
A kémény összvességgel kerülhet	40	
A tapasztás a az egyéb épületnek és a 2 kémény tsinálása	45	
A 2 szobán és a konyhán lévő 3 dufla ajtók lakatos munkával	35	
A 3 ablakba lévő kereszt vasak a lakatos munkával	5	40
a 3 ablak asztalos, üveges és lakatos munkával	9	
Summa	447	46
2 Vagyon ugyanazon a funduson egy másik épület, melly áll 1 Szobából, 1 konyhából Stokatorra, kőkéményre, 1 kamarából, 1 pintzéből gerendákra és deszkákra, az épületeknek hossza 10 öl és 1 suk, a szélessége 2 öl és 4 suk, a magassága 1 öl és 1 suk, amelyekbe lehet 8 000 vájog, ezre per 5 f	40	
A fal rakás	24	
Fenyő a tetéjbe, ajtófelekbe, a gráditba és a stokatorba összvességgel 26 szál, az ára per 3 f	78	
Fa munka ára	26	
Az egész épületbe van 104 szál deszka per 18 x	31	12
600 vas szeg, száza per 30 x	3	
A ház véginél lévő 2 oszlop és az ez alatt 2 ágas	6	
A tetéjbe van 800 kéve gyékény, ez per 4 f tal	32	

	F	x
A tetőj felverés	16	
A kémény összvességgel ér	40	
Tapasztása az egész épületnek kívül belül	40	
4 ajtó pléhekkel, sarkokkal és hevederekkel		
egy ajtó per 7 f	28	
1 másik ajtó pléhekkel, sarkokkal és hevederekkel	5	
3 ablak kerszt vasakkal, asztalos, lakatos és üveges munkával per 1 f 30 x számítván egyet-egyet, tesz	4	30
A pintzébe van 2000 téglá, a munkával együtt tesz	30	
Summa	403	42
3 Van egy Istálló örökség, mellynek a hossza 8 öl, szélessége 2 öl és 4 suk, magossága 1 öl, ezen épület áll kettős istállóból hídásra és egy szalma szinből		
Van a falába 3500 vájog per 4 f	14	
A rakása	8	
Fenyőszál van benne 12, mellynek ára per 3 f	36	
A munkája	12	
A hídásba van 7 palinta per 1 f	7	
500 kéve nád a tetőjbe per 5 f	25	
A tetőj felverés	11	
3 tölgyfa ágas az istálló alatt per 3 f	9	
2 ajtó hevederekkel és sarkokkal egygyütt	4	
az épület tapasztása	5	
Summa	131	
4 Vagyon egy kettős sertésöl fenyőből, 4 öl hosszúsága 2 öl szélességi, melybe van 12 fenyő szál per 3 f	36	
A szálláson lévő örökség felbetsülése		
1 Vagyon egy házi örökség tömött falból, mellybe van egy szoba, egy konyha és 1 kotsiszin egy végbe, az egész örökségnek a hossza 7 1/2 öl, a széle 2 öl és 1 suk, mellybe van		
7 fenyő szál per 2 f 30 x	17	30
Pa munka ára	7	
A tetejibe van 300 kéve nád per 4 f	12	
A tetőj tsinálás	5	
2 ajtó hevederekkel és sarkokkal egyiken péh van	5	30
A fal tömésbe, kívül belül való tapasztásba, kemencze tsinálásba, pallás sárosásba van 40 napszám per 30 x	20	
2 ótska törött üveg ablak	1	
2 ágas és 2 ketske láb	2	
Summa	71	
2 Vagyon egy másik épületbe 1 marha istálló 3 ajtóra, mellynek a tetejibe van, ide számítva a jászlakat, ajtófeleket, 14 ótska fenyő, mellyet egyenként per 2 f 30 x		
számítván tesz	35	

	F	x
A faltömésbe van 62 napszám, melly per 30 x-t tesz	31	
A faragó munka tesz	14	
A tetejibe van 800 kéve gyékény avultas, mely per 2 f 38 x	20	
A tetőj verés	10	
3 keményfa ágas belül	6	
2 ajtó a tsináltatással és szegekkel	4	
Ezen két ajtón 2 pléh a hevederekkel	6	
A harmadik ajtó avultas pléh nélkül sarkokkal és hevederekkel	1	30
Ezen istállónak a hossza 11 öl, a széle 3 1/2 öl		
Summa	127	30
3 Vagyon egy juh szin, a hossza 13 öl, a széle 3 öl		
Van a tetejibe 12 fenyő per 3 f	36	
Fa munka	12	
800 kéve nád per 5 f	40	
a falverés	16	
60 napszám a faltömésbe per 30 x	30	
4 rövidebb keményfa ágas, per 1 f 30 x	6	
Summa	140	
4 Vagyon egy lóistálló, a hossza 4 öl, a széle 2 1/2 öl		
tömör falból		
4 szál ótska fenyő fa, ide értvén a tetjébe és az ajtófélbe lévő fákat, ezt egyenként per 2 f 30 x számítván tesz	10	
A 2 végén 2 ágas, per 1 f 30 x	3	
Van rajta 150 ótska gyékény, per 4 f	6	
A felverése	4	
Faragó munka	4	
A fal tömésbe, tapasztásba és pallásolásba 20 napszám, mely per 30 x	10	
A hidlásba és a zablóba van 1 fenyő szál	3	
a tsinálása	1	
1 ótska bélelt ajtó a pléhkel	3	
Summa	44	
5 1 kis tyukól ótska, avult nádtejére	5	
6 Egy rossz sertésól	8	
7 Egy kő kut, mellybe van 1500 téglá, ágasostul, vödröstül és vájustul öszvességgel ér	40	
8 Egy gyümölcstös kert, melly körül van ártolva	12	
9 Egy tüskös kert árokkal körül	5	
10 1 tapasztott vessző hambár, a széle 1 öl és 1 suk, a hossza 3 öl és 1 suk, keményfára átaljába	50	
11 1 kisebb tapasztott vessző hambár fenyőfára, a hossza 2 öl 1 suk, a széle 1 öl 1 suk, ez átaljába tesz	30	
12 1 Töltés akol 1 rostély kapuval	16	
13 Egy szénás kert	18	
14 Egy nagy vad körtefa	2	

		F	x
1	A ház betsüje	71	
2	A marha istálló betsüje	127	30
3	Egy juh szin "	140	
4	Egy ló istálló "	44	
5	Tyukól "	5	
6	Egy sertés ól "	8	
7	Kő kut "	40	
8	Gyümölcsös kert "	12	
9	Tüskös kert "	5	
10	1 Tapasztott hambár "	50	
11	Kissebb hambár "	30	
12	Akol "	16	
13	Szénás kert "	18	
14	Egy körtefa "	2	
Summa		568	30

MVL Tü. jzk. 1813. 25.

R a j z o k

Dr. Juhász Antal: 66, 67, 113, 114, 115, 116, 117

Pósa Lajos: 1, 3, 4, 7, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 19,
20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30,
31, 32, 33, 42, 43, 56, 58, 59, 64, 65, 72,
73, 120, 121, 147, 148

Tóth Ferencné: 77, 78, 108, 109, 110, 111, 112, 118, 119,
122,

F é n y k é p e k

Ismeretlen: 87

A többi Tóth Ferenc

G é p e l é s

Dr. Kapus Istvánné

T A R T A L O M J E G Y Z É K

T e l e p ü l é s

A régi Makó	5
A mai Makó kialakulása	10
Ujjátelepülés, az élet megindulása	10
Első kéziratot térképek a városról	12
Temető	17
A Maros szerepe	18
Városrendezés	29
Utvonalak	31
Vásár- és piacterek	34
Periférikus városrészek	36
Munkásházak	38
Urbanizáció	45
Jegyzetek	50

U t c a

Régi utcanevek	58
A házak számozása	72
Jegyzetek	87

T e l e k

A városi házak telke	89
Teleknagyság	89
Telekformák	97
Telekhatár	100
Telekrend	111
Jegyzetek	117
Tanyaterület	118
Termelési övezetek	118
A tanya és a városi ház kapcsolata	124

Családi szervezet	125
A tanyaterület nagysága	127
Tanyai telekelrendezés	128
Jegyzetek	133

H á z

Hatósági előírások	139
Jegyzetek	142
Építési mód	143
Fal	143
Tetőszerkezet	152
Tetőfedés	156
Tapasztás	160
Tüzelőberendezés	161
Jegyzetek	168
Az alaprajzi elrendezés alakulása	169
Jegyzetek	191
Házvég és homlokzat	194
Jegyzetek	200
Melléképületek	203
Kas	203
Hambár	209
Góré és kotárka	215
Istálló	222
Ól és szin	225
Kut	232
Jegyzetek	233
Élet a házban	237
A ház élete	237
A lakóházak használata	238
Butor és berendezés	239
Hagyományok, szokások	257
Jegyzetek	260

F ü g g e l é k

Vagyonleltárák	262
Végrendeletek	317
Becsü jegyzőkönyv	330